

GÁTHY ISTVÁN

**A MUNKA
TÁRSADALMA**

GENIUS KIADÁS

A fordítás joga fenntartva
Copyright by Genius Budapest

Azoknak ajánlom ezt a könyvet, akik a mai világrend keretei között nem tudják helyüket megtalálni; akik kétségbeesve látják, hogyan tántorog a kulturemberiség újabb világkatasztrófák felé; akik a végzetet feltartóztatni szeretnék útjában; akiknek jelene sivár és vigasztalan ugyan, de még nem veszítették el hitüket egy szebb, jobb és emberibb világ eljöveteleiben.

ELŐSZÓ.

Walter von Molo, a német irodalmi élet egyik vezéregyénisége mondotta egy magyar újságírónak a következő klasszikus szavakat: »A költő és író a társadalom formálója, korának irányítója és figyelmeztetője. Leghathatósabb eszköze a *bíráló szellem*, mert a kritikának nagyobb és mélyebb a hatása, mint az igenlésnek. *Ma az íróra var a feladat, hogy kiépítsen egy új társadalmat. Mert ma még csak tömegek és osztályok vannak, de nincs társadalom*, Nyomtalanul el fog tűnni s a mára és a jövőre nézve egyaránt jelentéktelen az a társadalom, mely csak a tulajdonát védi és kezeli s megelégszik a meglevők fölött való örökéssel és amely azt hiszi, hogy a holnapok változatlan folytatásai lesznek a tegnapoknak«. Igazi nagy íróhoz méltó, prófétaibölcsességgel telített szavak ezek, amelyekben a kor szelleme lüktet, egy lázasan vergődő, forrongó korszak szelleme, melyben egy lehanyatló régi világrend folytatja reménytelen küzdelmét egy fölfelé törő, kialakulóban levő új világ kirobbanó agresszív energiáival.

Ne ringassuk magunkat hiú illúziókban, ennek a világrendnek napjai, melyben a mai generáció él, meg vannak számlálva. A gazdasági, politikai, társa-

dalmi, kulturális és erkölcsi élet minden jelensége a bomlás, pusztulás és előregedés jeleit hordja magán, A kulturemberiség elveszítette talpa alól a régi biztos talajt, melyen eddig állt és azt látja, hogy körülötte egy szörnyű földindulás jelenségei járnak a maguk örületes vitustáncát és minden inog, omladozik, recseg, ropog, ami eddig szilárdnak, egy öröklét számára alkotottnak tetszett.

Nyílt és lappangó forradalmak tombolnak a világon köröskörül, évszázadokig elfojtott vágyak, célok és szenvedélyek törnek felszínre s az élethez való jogukat követelik olyan társadalmi tényezők, melyekről a hatalom boldog birtokosai eddig tudomást sem vettek.

Az emberiség nagy tömegei ébredezni kezdenek évezredes álmukból, a haladás rohamlépésekben előretörő szelleme olyan világosságot gyújtott szerte a világban, melynek fénye mellett a milliók: többé nem folytathatják régi, félig öntudatlan, emberhez nem méltó kezdetleges életüket. A világtörténelmi nagy hajnalok tűzcsóvás sugárözöne kezdi az ébredő világ minden zugát betölteni s völgyek és rónák fölött zengenek a harsonák, melyek mind a régi rend halálát és egy új világ születését hirdetik.

Gazdasági, politikai és szociális válságok szakadatlan sora gyötri a régi világrend elhaló szervezetét. A termelés és a fogyasztás egyensúlya megbomlott, a mezőgazdaság és az ipar föl nem tartoztatható mechanizálódási folyamata minden évben a munkanélküliek újabb millióit taszítja ki a gazdasági élei szervezetéből. a »szuverén« államiség logikus

folyományaként pedig a politikai, nacionális és gazdasági gyűlölködés tovább tombol az egymással ellentétes érdekkörökhöz tartozó hatalmi tényezők által irányított országokban. Mindenütt, bárhova tekintünk, a megoldhatatlan problémák ijesztő tömkelegét kell látnunk. A gondolkodni tudó emberek kétségbe vannak esve a helyzet vigasztalansága miatt és nem látnak sehol járható, kivezető utakat ebből a végzetes labirintusból, melybe az utóbbi két évtizedben a civilizált világ jutott.

Az individuális magánkapitalizmusra felépült gazdasági és szociális rend kereteit az újonnan keletkezett roppant potenciájú termelési energiák és társadalmi erők kezdik szétfeszíteni s az egyes osztályok közötti régi ellentétek nem hogy csökkentek volna, hanem fokozott mértékben kiélesedtek az utóbbi évek eseményeinek következtében. A haladás gépkocsija irtózatos mélységű szakadékok szélén rohan feltartóztathatlak sebességgel és a kormánykerék egy helytelen mozdulata beláthatatlan következményű katasztrófát idézhet elő.

A nagy néptömegek kétségbeesett elkeseredéssel viselik vigasztalan sorsukat, azonban nem csinálnak titkot abból, hogy számukra minden változás, fölfordulás vagy forradalom rosszabbat már nem hozhat és sorsukat csak javíthatja. Velük szemben, az uralkodó osztályok a régi évezredes vakság és süket-ség minden átkával meg vannak verve ma is és nem látják, hogy körülöttük egy világ alakult át, nem veszik észre, hogy kitörni készülő vulkánok tején táncolnak, melyek tüzes lávájukkal és kénköves

hamuesőjükkel minden pillanatban eltemethetik őket,

minden múlandó földi javaikkal, kiváltságaikkal és hatalmukkal egyetemben. A két ellentétes osztály között őrlődik és senyved *az intelligencia*, mely a legtöbb országban még ma sem tudja, hogy melyikhez csatlakozzon, azokhoz-e, akik a régi, összedülőben levő világrendet, minden igazságtalanságaival, embertelenségével és esztelenségével változatlanul fenn akarják tartani, mert nekik, a keveseknek, az jó; vagy azokat támogassa-e, akik egy új világ eljövetelet hirdetik és kívánják, amely szebb, jobb és emberibb életet tud nyújtani az emberek nagy többségének. *Evolúció vagy revolúció*, ezt a tragikus kérdést állította az utolsó két évtized fejlődése az emberiség elé. A forradalmakból azonban az emberiség jobbik része kiábrándult és irtózáttal fordult el a vérontás és pusztítás evangéliumát hirdető forradalmi vezetőktől. *H. G. Wells*, a 20-ik század lelkiismeretének egyik leghivatottabb tolmácsa mondta ezeket a jellemző szavakat korunk lelki és szociális válságáról: *»Az igazi, teremtő forradalom csak a világ intelligenciájának forradalma lehet s ennek soraiba munkások és arisztokraták egyformán állhatnak, ha hisznek abban, hogy az emberiség boldogulását és további fejlődését csak egy új, több jogra, nagyobb egyenlőségre, kisebb társadalmi és nemzeti ellentétekre, de nagyobb emberi szeretetre és szolidaritásra alapított világrend érheti csak eh.*

A civilizált emberiség régi gazdasági és társadalmi rendjének válságát katasztrofálisan súlyosbítja az, hogy Európa keletén egy roppant birodalomban

a felülkerekedett *szociális forradalom* gyökerestől ki-
tépte a régi világrend minden intézményét és egy
véres évtizeden át tartó, kegyetlen és barbár pusztító
hadjárat után, mely a régi gazdasági, politikai és
társadalmi rendszert atomjaira bontotta szét, *hozzá-
fogott* a saját új világrendjének kiépítéséhez. Évekig
minden jel arra mutatott, hogy a maximalista-bolse-
viki forradalom kizárólag csak rombolni és gyilkolni
tud és képtelen arra, hogy a ledöntött intézmények
helyébe életképes újakat alkosson. Ezen az alapon
azt hitték a civilizált világ vezető tényezői, hogy az
ázsiai szocializmusnak ez a visszataszító rendszere a
saját maga által földézett gazdasági katasztrófa rom-
jai és üszkei között fog elpusztulni s ebben a tév-
hitben, ölbetett kezekkel szemlélték ennek a soha nem
látott arányú, dzsingiszkáni eszközökkel dolgozó szo-
ciálpolitikai kísérletnek egyes fázisait. Közben még
kiadós üzleteket is kötöttek a különféle nagytőkés
csoportok a szovjettel és rendelkezésére bocsátották
azokat a pénzbeli és technikai eszközöket, amelyekre,
uralmának kiépítése és megszilárdítása céljából, szük-
ségsége volt. Valóban, a magánkapitalizmus lelkiismeret-
len profitéhségénél csak ostobasága és rövidlátása
nagyobb.

A nagy orosz birodalom belsejében azonban az
utóbbi évek folyamán meglepő és hatásukban ki-
számíthatatlan események zajlottak le. A rombolás mun-
kája abbamaradt és megkezdődött egy lázas tempójú
újjáépítési és szervezési kampány, melynek első célja
a forradalmak által szétzüllesztett termelő rend új
alapokon való megszervezése volt. Ez a munka ter-

meszetiesen, a kommunista párt elveinek és doktrínáinak megfelelően, kancsukával, szuronnyal és golyóval indított el, az orosz tömegek azonban, évszázadok alatt, megszokták a rabszolga sorsot és némán engedelmeskedtek új uraiknak és parancsolóiknak, akik a tatár khánok és a Rettenetes Ivánok méltó utódainak bizonyultak. Azonban akármilyen barbár és kegyetlen módon indult is meg ez az újjáépítő munka, rövid néhány év alatt meglepő eredményeket produkált. A végtelen orosz róna tavaszszál ismét kizöldült és mérhetetlen nagyságú gabonabúzáknak ringatták az új élet magvait a szarmata síkság meleg napsugaraiban. A városokban pedig gigantikus méretű gyártelepek, áramfejlesztő vízművek és egyéb ipari épületek alapjait rakták le és építették gyorsított tempóval. Az eleinte bolsevista humbugnak tartott ötéves iparosítási terv a »*ppjetil/etka*« ropant körvonalai mind megdöbbentőbb arányokban bontakoznak ki az Oroszországban járó szakemberek előtt, akik ámulva látják, hogy milyen hihetetlen munkateljesítményekre képesek az orosz nép évszázados tunyaságban elernyedtt tömegei, ha egy kíméletlen vezető kéz vasmarkának szorítását érzik a nyakuk körül. Közben megjelent a világpiacon az orosz mezőgazdasági és ipari termelés számos tömegcikke, melyek ijesztő módon lenyomták a világpiaci árakat. Igaz, hogy evvel szemben az orosz nép nagy tömegei otthon nélkülöznek és éheznek, mert az iparosítási program végrehajtásához még mindig sok külföldi gép és egyéb árucikk kell s ezek megvásárlásához szükség van a *dwnping-áron* a világpiacokra

dobott árutömegek által megszerezhető valutákra és devizákra. Mindez azonban csak addig fog tartani, amíg a roppant méretű új szovjetgyárakban megindul a termelés, mely azután már el tudja látni a saját lakosságát is megfelelő mennyiségű iparcikkal és könnyű szerrel tud annyi mezőgazdasági és ipari terményt exportálni, amelyek árából a megcsökkenő értékű behozatalt ki tudja fizetni.

»*Lasciate ogni speranza!*« Dante poklának kapuján lángoltak ezek a kísérteties erejű szavak. Hagyjatok fel minden reménységgel! *A szovjeturalom a Legjobb utón van a végleges konszolidáció felé* és naiv képzelgők hihetik csak azt, hogy az a néhány évi nélkülözés, mely talán még vár az orosz tömegekre, elég energiaforrás, lesz a bolsevik uralom megdöntésére. Az orosz nép ezer éven keresztül megszokta a szenvedést és a nélkülözést és mindig engedelmeskedett, ha olyan urai voltak, akik parancsolni tudtak neki. Európa kapitalista hatalmasságai elmulasztották a kommunista forradalom első éveiben az alkalmak egész sorát, amikor még, egységes akcióval, a szovjetrendszert meg lehetett volna dönteni. Ma már erről — minden jel szerint — végérvényesen lekéstek és meg kell alkudni a keserves helyzettel, hogy *Európa keleti felében egy új gazdasági rendszer van kialakulóban*, mely kiegyenlíthetetlen elvi és materiális ellentétben áll az individuális kapitalista rendszerrel. Lehetetlen, hogy a két rendszer hosszú ideig egymás mellett fennállhasson, a gyengébbnek vagy el kell pusztulnia, vagy az erősebbhez kell hozzáidomulni. Az objektív szemlélő szá-

mára már ma is úgy tűnik fel, hogy a kettő közül a szovjet új *államkapitalista* rendszere lesz az erősebb és szilárdabb szerkezetű, mert a *tervgazdaság* által megteremtett *egységes vezetés és irányítás*, a dolog természete szerint, *kiküszöböli a gazdasági életből a verseny pusztító erejét* s ezáltal a termelő energiák legnagyobb részét értékesíteni és a közérdek szolgálatába állítani tudja. Oroszországban nincs már munkanélküliség, sőt a roppant arányú építkezéseknél határozott munkáshiány tapasztalható. Ha pedig azok a mérhetetlen nagyságú természeti kincsek, melyek fölött ez a roppant birodalom rendelkezik, egy életképessé átalakuló és általános gazdasági konszolidációt teremtő új termelési rendszer szolgálatába lesznek állítva, akkor ezen új helyzet olyan súlyt és erőt fog adni ennek az új világregndnek, melynek nyomása alatt össze fog roppanni Európa többi részének; ezer baj és válság által legyöngített és alláakínázott társadalmi, politikai és gazdasági szervezete.

Ebből a régi uralkodó osztályok számára kétségtelenül elszomorító és reménytelen dilemmából csak egy út vezet a kibontakozáshoz: és pedig *a vér nélküli, de gyors tempójú evolúció* útja, mely *az intelligencia irányítása mellett* gyors ütemben átalakítja az életképtelenné és a nagy világproblémák megoldására alkalmatlanná vált, — az individuális magánkapitalizmusra felépült — régi gazdasági, politikai és társadalmi rendet, hogy helyébe felépítse a termelési módszerek megváltozásával és a technika haladásával összhangban álló, *a kollektív-kapitalizmusra* alapozott új termelési és áruszétosztó rend-

szert s ennek politikai, szociális és kulturális kiegészítő részeit, melyek együtt alkotják a jövő világrendjét: *a munka társadalmat.*

A régi világrendnél jobbat, szebbet, tökéletesebbet és mindenekfölött humánusabbat kell ennek az evolúciónak a kulturemberiség számára hozni s jobban és igazságosabban kell megoldani azokat a nagy szociális kérdéseket, melyeket a szovjetrendszer barbarizmusa vérrel és vassal küszöbölt ki, mert csak így tudja az európai civilizáció világtörténelmi nagy küldetését befejezni. *Meg kell alkotnia az új társadalmi és gazdasági rendet, föl kell építeni a jövő generációk számára az új világot, mert különben a fehér emberiség sírjába hanyatlik, anélkül, hogy földi életének, küzdelmeinek és szenvedéseinek célt és értelmet egyedül adó eredményeket elérhette volna. A szociális forradalom irtózatát csak úgy tudják Európa országai elkerülni, ha tökéletesebb és igazságosabb szociális rendszert tudnak alkotni, mint amilyennel a szovjet-diktatúra ajándékozta meg Oroszországot.* Enélkül a két rendszer élet-halál harca elkerülhetlenné válik és ma már alig lehet kétséges, hogy ebből a küzdelemből melyik fél fog vesztésiként kikerülni. Szinte szerencse a békés haladást óhajtó emberiség számára, hogy az oroszországi kommunista uralom irgalom nélküli kísérletezéseivel kipróbálta azt, hogy a szocialista és kommunista elvekből és dogmákból mit lehet az életben megvalósítani és mit kell — mint teljesen életképtelent — végleg elejteni. Az ortodox kommunista tantételek nagyrésze életképtelennek bizonyult és a szovjetrendszer már évek óta

egy kezdetleges *államkapitalizmus* vizein evez. Ez a termelő és árueosztó szerkezet még nagyon nehézkesen működik, de sok vonatkozásban — éppen az egységes vezetés és a verseny kiküszöbölése által — már ma is erősebbnek bizonyult, mint az individuális kapitalizmus, a maga gazdasági anarchiájával. Az európai országok vezetői, az orosz tapasztalatok alapján, már láthatják, hogy az új rendszerben mi az életképes újítás és mi az elvetendő dogmatikus rögeszme, vagy dilettáns tévedés. A feladat tehát lényegileg egyszerű. *A régi gazdasági rendszerből és a Keleteurópában kialakulóban levő újból ki kell szedni az életképes és használható elemeket és ezekből kell felépíteni az új társadalmi és gazdasági rendet.* Mindkettőből ki kell hagyni a használhatatlannak, vagy ártalmasnak bizonyult intézményeket s a tapasztalati alapon leszűrt igazságokat pedig minden előítélet, gyűlölködés és osztályelfogultság nélkül el kell fogadni és ezzel meg vannak adva egy jobb, szebb, humánusabb és magasabbrendű világrend megvalósításának előfeltételei.

Ennek a könyvnek ezen szelekció megkönnyítése az egyik feladata. »*A munka társadalma*« tulajdonképpen nem más, mint egy nagyszabású *szociálpolitikai fantázia*. Ez a fantázia azonban *reális alapon épül föl* és nincsenek benne ismeretlen elemek. A tudományos és politikai haladás már elért színvonaláról és vívmányaiból indul ki és ezek alapján építi föl azt az elképzelt jobb és szebb világrendet, mely megoldva korunk nagy problémáit, az emberiség számára megteremti a béke és a munka s a további

haladás és tökéletesedés előfeltételeit. *Nem prófécia akar lenni tehát ez a könyv*, hanem eszmék és gondolatok tárháza, melyek alkalmasaknak látszanak arra, hogy a jövő gyakorlati politikája azokból kiválogassa a *használható elemeket* és azokat az emberi haladás szolgálatába állítsa. Ezen eszmék és gondolatok között bizonyára lesz sok olyan is, melyek nem állják meg a gyakorlati élet szigorú vizsgáját és így nem tekinthetők másnak, mint a költői fantázia színes szappanbuborékainak, melyekkel az író, önmaga és olvasói szórakoztatására, eljátszik. A könyv minden sora és minden gondolata azonban a legtisztább humanizmus talajából fakadt és azt célozza, hogy az emberi haladás útjából az akadályok minél könnyebben elháríthatók legyenek és ennek a haladásnak az ügye minél kevesebb vér és könny árán diadalmasodhasson.

Nagy lelki gyötrelmekkel, kétségekkel és vívódásokkal teljes évek hosszú sora telt el *azóta*, hogy ennek a könyvnek az alapgondolata megszületett. A világháború akkor még javában tombolt, Európa völgyei és rónái százezrek halálhörgésétől voltak hangosak és egy pusztulásra megérett politikai és gazdasági rendszer elvakult hatalmasságai öngyilkos örületben hajszolták a legesztelenebb háború véres vágóhídjára az emberek millióit. Ennek az apokaliptikus kataklizmának égisz lapjain csapó lángjai hozták azt a világosságot, mely megmutatta a jelen vigasztalan sivárságát és pusztulásra való érettségét és egyúttal halvány fény sugarakat bocsátott a jövő útjának irányába. Az önmarcangoló tépelődésben és gondolkozásban eltelt

évek sora előzte meg ennek a könyvnek megszületését, melynek egész témaköre és gondolatvilága lidércnyomásként nehezedett írójának lelkére, mindaddig, míg önmagát legyőzve, ezen gondolatokat és víziókat meg nem rögzítette. Az volt az érzésem, mikor az utolsó fejezet utolsó betűjét leírtam, hogy egy nagy és súlyos adósságot róttam le, mellyel valami titokzatos, földöntúli hatalomnak tartoztam. »*Itt állok, nem tehetek másként*« ezt mondom én is most, midőn ezt a művet útjára bocsátom, mert az az érzésem, hogy kívülem és fölöttem álló hatalmasságok kényszerítettek — gyakran saját akaratom ellenére is — az írásra és vezették tollamat a lelki extázis gyötrelmes óráiban, melyekben ennek a könyvnek egyes fejezetei megszülettek. »*Dixi, ét saluauí animam meam*« és én alázattal hajtom meg a fejemet a felsőbb hatalmak akarata előtt és elindulok azon az úton, melyet nem ismerek és amelyre félelemmel és szorongással gondolok életem ezen válságos fordulópontján. És ha valaha, küzdelmes évek sora után, életem alkonyán, az Úr kegyelme megadja nekem azt, hogy ezen könyvben lefektetett eszméknek és gondolatoknak legalább egy része a megvalósulás útjára jut és ez az emberiség sorsának jobbrafordulását s a világ békés haladását elősegíti, akkor boldog megnyugvással fogom fejemet örök álmra hajtani, avval a vigasztaló tudattal, hogy nem éltem hiába és azt a feladatot, melyre elküldtettem, erőmhöz képest a legjobban igyekeztem megoldani.

Kaposvár, 1931. év március havában.

A szerző.

I. FEJEZET.

A történelem választóvonalai. — A meggyorsított evolúció. — Az individuális gazdasági tevékenység. — Ádám és Robinson. — Kollektívizmus a termelő munka területén. — Az egyéni magántőke és a közös termelő munka. — Termelési anarchia és gazdasági individualizmus. — A kollektív kapitalizmus. — A tőke lényege. — Miből keletkezett a tőke? — A magántulajdon. — A kollektív tulajdon és a részvénytársaság. — A magántulajdon és a hatalom. — Az intelligencia és a társadalmi evolúció. — Az individuális kisbirtok dekadenciája. — A kisipar és a kiskereskedelem sorsa. — Rend és rendszer, mint a társadalmi és gazdasági fejlődés célja. — Konzervativizmus vagy radikális evolúció. — A munka társadalma.

»Az nem lehet, hogy ész, erő és oly
szent akarat,
»Hiába sorvadozzanak egy átoksúly alatt!
»Még jönni fog — mert jönni kell —
egy jobb kor, mely után
»Buzgó imádság epedez százezrek ajakán!
Vörösmarty.

Hartmann professzor, a szociológia és a társadalomfilozófia tanára, a 2100-ik év őszén megkezdte szabadegyetemi előadásait.

L

Az emberiség történetének talán legnagyobb és hatásaiban legjelentékenyebb eseménye volt a világháború. A kulturvilágnak ez a megrendítő kataklizmája két részre osztja a világtörténelmet. Egyrészt lezárta egy sok évezredes lassú fejlődési folyamat időszakát, másrészt megnyitotta a gazdasági, politikai, társadalmi és erkölcsi fejlődésnek egy olyan új periódusát, mely úgy külső megjelenési formáiban, mint belső hatóerői tekintetében nagy mértékben elüt az előtte elmúlt évszázadok szellemétől és intézményeitől egyaránt.

A világháborúban egymásra támadt energiák mérhetetlen pusztításokat végeztek emberekben s anyagi, valamint erkölcsi javakban, azonban életrekeltek olyan társadalmi és politikai erőket, melyek a világ további haladását új irányokba terelték s ezáltal egy meggyorsított tempójú evolúciót állítottak az emberi

társadalom fejlődésének szolgálatába. A világháború ezáltal a történelem választóvonalává lett s az előtte elmúlt évszázadok szelleme, intézményei, gazdasági, politikai és társadalmi rendje teljesen elűtő attól az új világrendtől, mely a háború utáni évszázad folyamán kialakult.

Ha néhány rövid szóval jellemezni kell a két világrend közötti különbséget, akkor talán az a megállapítás jár legközelebb az igazsághoz, mely azt mondja: a világháborút megelőző történelmi idő az individualizmus kora volt, míg a világháború utáni gazdasági fejlődés a kollektivizmus gondolatát juttatta a társadalmi élet legfőbb vonatkozásaiban uralomra. Azonban ez a beállítás sem fedi teljesen a valóságot, mert a világháborút megelőzőt évszázadok, sőt évezredek folyamán — legalább mióta az emberiség kiemelkedett a legősibb barbár kezdetlegesség állapotából — az individualizmusnak a társadalmi életben való érvényesülése mindig csak részleges, korlátolt és relatív volt. Már a homályba vesző őskor hajnalán, mikor az ember az első kezdetleges fegyvereket és szerszámokat készítette a maga védelme és megélhetése számára, kétségtelenül a munkamegosztásnak bizonyos primitív formája érvényesült az egyes embercsoportok, törzsek vagy családok keretén belül.

Amint a szükségletek különféle formái jelentkeztek, amint a civilizáció országútján az első bátor-talan lépéseket megtette az ősember, már szembe találta magát *a munkamegosztás és a munkaegyesítés, tehát a kollektív, azaz közös tevékenység* szükségességének parancsoló kényszerével. Az egyik em-

ber ennek folytán vállalta a halászsást, a másik a vadászsást, a harmadik az elejtett vadak prémjeinek a fázó emberi test védelmére szolgáló ruhákká való elkészítését, az asszonyok pedig a vadászat és halászat zsákmányát dolgozták fel, főztek, sütöttek, továbbá gondozták a gyermekeket. A különféle szerszámokat és fegyvereket azok készítették, akiknek kezűgyesége és gyakorlata ebben a munkában a legnagyobb volt s elcserélték ezen használati tárgyakat élelemre, ruhára és egyéb dolgokra, amiknek előteremtésére nem volt idejük. A kollektív munkamegosztásnak ezen kezdetleges formája tehát már az őskorban is érvényesült az emberi társadalom embrionális alakulataiban s a civilizáció évezredes fejlődése folyamán, a közös, összeegyeztetett, egymást kiegészítő termelő és egyéb célú munkák területén, a kollektívizmus mind nagyobb teret foglalt el. Egy szellemes író, még a nagy háború előtti időben, azt mondotta: »Az individualizmus tiszta formájának csak két képviselője volt az emberiség életében: egyik Ádám, a paradicsomban, a másik, jóval később, Robinson Crusoe, a lakatlan szigeten.« A költői túlzást leszámítva, ez a megállapítás körülbelül megfelelt a valóságnak.

A civilizáció haladásával párhuzamosan, a magasabb, kulturáltabb életformákra való áttérés szükségszerű és természetes folyamánként, a kollektív munka mindig nagyobb és nagyobb teret foglalt el az emberi tevékenység egész területén. Az ókor rabszolga gazdálkodása, a középkor hűbériségre felépített gazdasági rendje s végül az újkor folyamán kialakult szabad ipar, valamint a nagyipar és a gyáripar lé-

nyegileg mind a munkamegosztás és a munkaegyesítés, tehát a kollektív tevékenység alapján dolgoztatták az emberek tömegeit. A 19-ik század folyamán bekövekezett az európai és az amerikai kulturországokban a kapitalizmus rendszerének általános uralomra jutása, mely rendszer az egész gazdasági élet szervezetét átalakította s a termelést és a fogyasztást soha nem látott magasságba lendítette fel. A kapitalizmus azután meghozta a kollektív munka teljes diadalát s a kulturemberiség egész gazdasági tevékenysége a 19-ik és a 20-ik században már lényegileg teljes mértékben közös, azaz kollektív alapon volt megszervezve.

Tisztán individuális s a közérdek szempontjából értékes munkát ebben a korban tulajdonképpen már csak a magasabb élethivatású emberek — művészek, tudósok, írók, orvosok, tanárok s általában az intellektuális foglalkozások üzöi — végeztek, a termelő és a javakat szétosztó munkakörök ellátóinak túlnyomó nagy része szükségképpen kollektív alapon volt megszervezve. Egy nagy gyárüzem, közlekedési vállalat, nagyobb mezőgazdasági terület vagy áruüzlet üzeme el sem képzelhető másként, mint kollektív együttműködés, szervezett kooperáció alapján. A 19-ik és 20-ik század egész gazdasági rendszere lényegileg az ilyen kollektív üzemek átláthatatlan szövetvényes hálózata volt, mely a kulturemberiség által lakott egész földterületet behálózta és működésének körébe vonta.

Mi volt az oka tehát, hogy a nagy háború előtti korokat a tudomány mégis általában az individualiz-

mus korának nevezte? Ennek a látszólagos ellenmondásnak magyarázata az a körülmény, hogy a termelő és a javakat szétosztó gazdasági szervezetek ugyan a valóságban kollektív alapon működtek, a termelés másik két fő tényezője, a föld és a tőke, azonban magántulajdonban voltak, azaz a földtulajdonosok és a tőkebirtokosok egyéni — individuális — rendelkezése alatt állottak. Ezen két fő termelési tényező individuális birtokolása s az ebből folyó egyéni jellegű rendelkező és irányító jog adta meg tehát a régi gazdasági rendszerek individuális jellegét s ezen az alapon nevezték ezen korok társadalmi és gazdasági szervezetét *individualizmusnak*.

Az egyéni — individuális — tulajdonjog rendjére felépült magánkapitalizmus tehát egy nagy és mélyreható ellentétet rejtett szervezetében és pedig a valóságban kollektív alapon végzett termelő munkának az individuális magántulajdonban levő termelőtőkével és földbirtokkal való áthidalhatatlan ellentétét. *A földjáraadék és a tőkekamat* címén, a termelés hozadékából lehasított összegek nagy mértékben megcsonkították a nagy tömegek munkájának eredményét s amellet lehetetlenné tették azt, hogy a népek és országok dolgozó tömegeinek munkájából származó javak, az effektív munka értékének megfelelő módon, arányosan, méltányosan és igazságosan legyenek szétoszthatók a munka résztvevői között.

Az individuális magántulajdonban levő föld és tőke s a termelés egész szervezetének kollektív jellegéből fakadó ezen ellentét mérgezte meg a kapitalisztikus gazdasági rendszer uralmának időszakát s

a tőke és a munka állandó, nyílt vagy lappangó harca a kulturemberiség egész életét nyugtalanná, örökös lázas konvulziók között reszketővé, jövőjét pedig bizonytalanná, sötétté és baljóslatúvá tette.

Az individuális jellegű magánkapitalisztikus gazdasági rendszer alkalmatlan és képtelen volt arra, hogy az emberiség rendelkezésére állott termelő erőket és tényezőket teljes mértékben és az összesség érdekeinek megfelelő módon szervezze meg, mert az egyéni tulajdonban levő tőke és földbirtok haszonélvezői csak olyan és akkora mértékű munkának felhasználásához adtak engedélyt és segítséget, amilyen és amekkora munka előrelátható hozadéka a saját érdekeiknek megfelelt. Ezen a ponton ismét súlyos összeütközések sorozata támadt a közérdek és a magánérdek között.

A 19-ik és a 20-ik század uralkodó gazdasági rendszere, a magánkapitalizmus tehát a kollektív szellemenben dolgozó munka és az individuális irányokban — gyakran anarchikus módon — a termelés folyamatába beavatkozó tőke egymással folytatott szakadatlan küzdelmei és viszályai között volt kénytelen dolgozni s így nem lehet csodálni, hogy az ilyen ellentétes hatású és szellemű erőtevényezők nyomása alatt a termelés folyamata nem volt zavartalan és sima s annak eredménye sem lehetett kielégítő.

Az individuális kapitalizmus nem tudta kivezetni a világot abból a gazdasági, termelési és árusztási anarchiából, melyet nagyrészt önmaga idézett elő. A termelési módok és eszközök tökéletesedésével s a gépek mind nagyobb arányú felhasználásával

kapcsolatban keletkezett katasztrofális arányú *munka-nélküliség* folytán pedig ezen magánkapitalizmus olyan végzetes zsákutcába került, melyből — az egész rendszer gyökeres reformja nélkül — nem volt menekülés.

A nagy háború utáni termelési, értékesítési, pénzügyi és szociális válságok sorozata már kétségtelenül azt mutatta, hogy az egész gazdasági rendszer rossz és beteg s a végzetes alternatíva hovatovább abban konkludált, hogy vagy békés és tervszerű, azonban alapos és radikális reformmunkával, az arra hivatott társadalmi osztály, az intelligencia, vezetése és irányítása mellett, át kell alakítani a magánkapitalista-individuális gazdasági rendet a munka kollektív szervezetének megfelelő *kollektív-kapitalizmussá*, vagy jön az összeomlás és a társadalmi forradalom, mely nemcsak az egész régi rendszert fogja elsöpörni a föld színéről, hanem vele együtt tönkreteszi és kirtja annak régi haszonélvezőit, valamint azokat az értékes társadalmi rétegeket is, melyek túlzott konzervativizmusból fakadó vakságukban azonosították magukat a termelő eszközöket kezükben tartó osztályokkal. Az oroszországi bolsevizmus vandál uralma irtózatossá mementóként intette a huszadik század polgári társadalmának vezetőit arra, hogy *el ne késsék a cselekvés időpontját*, mert a történelmi fejlődés erői ellenállhatatlanul érvényesülnek s *százszor jobb és helyesebb egy radikális tempójú evolúciót irányítani, vezetni, mint egy kíméletlen revolúció felrobogó véres harci szekérének kerekei alá kerülni*.

A 19-ik század marxi alapon álló szocialista írói állandóan támadták a kapitalizmust, mint gazdasági

rendszert, anélkül, hogy az általuk homályos körvonalakban sejtetett szocialista termelő rendről alkotott elképzeléseiket, vagy terveiket közelebről megismertették volna. Minden valószínűség mellett szól, hogy nem is volt a nagy munkásmozgalom vezetői között egynek sem életképes gazdasági koncepciója arra az esetre, ha a szocialista álom megvalósítására sor kerül. Ezt a feltevést alátámasztja a legszélsőbb marxizmus képviselőinek, az oroszországi kommunista pártnak, uralomra jutása után, keserves évek hosszú során át folytatott kapkodó, rendszertelen gazdasági politikája, mely az orosz gazdasági élet szinte teljes felforgatásához és megbénításához vezetett. Államkapitalizmus, etátizmus, szocializmus és kommunizmus mind csupa zűrzavaros, ki nem alakult értelmű és bizonytalan tartalmú teóriák, üresen kongó, hangzatos jelszavak voltak, melyek azonban kiválóan alkalmasnak bizonyultak arra, hogy híveik szemét elkápráztassák, lágyát pedig jótékony kábulatba ejtsék.

A magánkapitalizmusra felépült individuális gazdasági rend a természetes fejlődés szükségszerű és elkerülhetetlen fokozata volt s a társadalmi evolúció folyamatának ez a fázisa igen sok hasznos szolgálatot tett az emberi haladás ügyének. A modern kapitalista termelő rendszert tulajdonképpen a természettudományok fejlődése hozta létre *s a tőke lényegileg nem más, mint a termelési energiák azon többletének megrögződése, melijek a fogyasztás kielégítése után még fennmaradnak*. Tőkeképződés tehát csak ott lehetséges, ahol a termelés értéke vagy mennyi-

sége nagyobb, mint amennyi javat a fogyasztás, valamint maga a termelési folyamat felhasznál.

A modern kapitalizmus gazdasági rendszerében tehát a tőke a természet erőinek a termelési folyamatba való beállításából származott s ennek logikus folyománya az, hogy minden olyan gazdasági rendszer, mely a természet energiáit továbbra is, sőt fokozott mértékben akarja az emberiség szolgálatába állítani, csak *kapitalisztikus* alapon lehetséges. A kapitalizmusnak, mint rendszernek, lebontását és megszüntetését tehát csak az ókori és a középkori, tisztán emberi és állati erőre berendezett termelési módszer mellett lehetne megvalósítani, ezt a vad gondolatot azonban józaneszű ember, még a múlt századok zavaros eszmekörében sem vehette komolyan. A létszámában és igényeiben hallatlan módon megnövekedett emberiséget csak *a kapitalisztikus jellegű, géperőre alapított gazdasági rendszer* tudhatta a szükséges javakkal megfelelő módon és mértékben ellátni.

Azoknak a társadalmi és egyéb bajoknak, melyek a 19-ik és a 20-ik század kulturemberiségét gyötörték, tehát nem a kapitalizmus termelő rendszere volt oka és előidézője, hanem az a körülmény, hogy a legfőbb termelőeszközök, a föld és a tőke túlnyomóan nagy része az emberiség csak egy elenyészően kicsiny töredékének volt a birtokában. Ezen korszak kapitalizmusa tehát magánkapitalizmus volt s ebből a helyzetből adódtak azok a szociális és gazdasági bajok, melyek ólomsúllyal neheztedek az egész kulturemberiségre. *A kapitalizmus magánjelle-*

gében, individuális beállítottságában volt tehát a társadalmi bajok gyökere beágyazva, maga a tiszta kapitalisztikus termelőrendszer azonban szükségszerű és nélkülözhetetlen volt a technikai és gazdasági fejlődésnek ebben a stádiumában.

A tőke, mely a termelési energiák el nem fogyasztott, megtakarított feleslegeiből tevődik össze, nélkülözhetetlen tényezője minden magasabbrendű termelési folyamatnak. A társadalmi munka zavartalan menetének egyik fontos kelléke azonban az, hogy a termeléshez nélkülözhetetlenül szükséges tőke, valamint föld tulajdonjogi helyzete összhangban álljon a társadalom általános fejlettségi fokával és mindenkori szükségleteivel. Szükséges, hogy a tőkében és a földben — mint a társadalmi munka és termelés nélkülözhetetlen alapfeltételeiben — levő közvagyon olyan kezekben és olyan kezelés alatt álljon, hogy ezen két termelő tényezőnek teljes és zavartalan érvényesülése és a munkával, mint a termelés harmadik tényezőjével való békés és harmonikus kooperációja lehetőségessé váljon. Ennek azonban alapfeltétele, hogy az általános kulturális fejlődés olyan fokot érjen el, mely mellett megvalósíthatóvá válik ezen két legfontosabb közvagyonnak, a földnek és a termelő tőkének kezelését és irányítását végző olyan organizációk életre hívása, melyek ezen végtelenül fontos funkciókat, a közérdekkel összhangban s az egész társadalmi fejlődés irányának megfelelően tudják ellátni.

Az emberiség történelmének hosszú évezredein keresztül, a közvagyon kezelésének — mert a ma-

gánvagyon lényegileg csak alkatrésze a közvagyonnak — egyetlen megfelelő módja volt: a magántulajdon alapján való kezelés. Az ember két ősi ösztöne, *a hatalomvágy és a bírás vágya*, nagymértékben elősegítették ezen vagyoni jogi helyzet kialakulását s így keletkezett, még a homályba vesző ókor hajnalán, *a magántulajdon intézménye*, mely évezredek keresztül dominálta az emberiség egész érzelmei és gondolatvilágát s megszabta úgy az egyes emberek milliárdjainak, mind a népeknek és országoknak sorsát.

A dolog természetében rejlő okoknál fogva azonban, az egyes népek birtokállományának a magántulajdon jogalapján való széteszlása nem lehetett egyenletes, sőt, a népek létszámának csak egy egészen kicsiny töredékét képviselő osztályok jutottak legtöbbször a földtulajdon nagyrészének birtokába s az emberek túlnyomó nagy száma pedig alárendelt helyzetbe került a vagyon és a hatalom birtokosaival szemben, mint szolga, rabszolga, vagy hűbéres jobbágy. Ez a helyzet évezredek keresztül a lappangó elégedetlenség érzelmeivel töltötte el a vagyon esir birtok nélkül maradtak millióit s ezen lelki feszültség időnkint, különféle jellegű lázadások, zendülések, vagy büntények formájában robbant ki az elnyomottak tömegéből.

A gazdasági és kulturális fejlődés, hosszú évezredek után, csak a 19-ik században jutott el arra a fokra, melyben ki tudta termelni azokat az intézményeket, melyek alkalmasak voltak arra, hogy a közvagyont különféle formáit, *kollektív alapon* tudják ke-

zelni. Ezzel megszűnt azon kivételes helyzetnek jogossága, melyet a magántulajdon intézménye, az emberi társadalomban, oly hosszú ideig elfoglalt s vele együtt jogalapját elvesztette ezen intézménynek szinte vallásos áhítattal körülövezett, dogmaszerű sérthetlensége is, minthogy a modern gazdasági fejlődés jelenségeiből és letagadhatatlan tényeiből kitűnt, hogy más, kollektív jellegű vagyongazdálkodó, sőt a termelést irányító és a javakat szétosztó intézmények és szervezetek ezen munkaköröket sokkal jobban és tökéletesebben el tudják látni, mint az *individuális magántulajdon* alapján felépült gazdasági rend. A *részvénytársaság* volt az az új gazdasági alakulat, melyet a modern kapitalizmus termelt ki s amely alkalmasnak bizonyult arra, hogy a termelésnek s a közvagyon kezelésének kollektivistikus jellegű módszereit valósítsa meg, a sok évezredes individuális magántulajdoni kezelés helyett. A 19-ik századdal bekövetkezett új termelési és gazdasági rend megszülte az új szükségletek kielégítésének új kereteit és módjait s ezeknek kétségtelenül legtökéletesebb és legjellegzetesebb formája a *részvénytársaság* volt.

A részvénytársaság jogi és gazdasági formája lett az a fix pont, mely körül az előregedett és feloszlásnak indult régi gazdasági rendszert felváltó új társadalmi és termelési berendezkedés kezdett kikristályosodni s a további fejlődés folyamán, ez a gazdasági forma vált azzá az összekötő híddá, mely az emberiséget a magánkapitalista gazdasági rendszer kaotikus, ingoványos talajáról átvezette a kollektív-kapitalizmus definitív társadalmi rendjének biztos

és szilárd bázisára, melyen a jelenleg is fennálló új világrend fölépült.

Tény az, hogy a magántulajdon intézményének szent és sérthetetlen voltát hirdető dogmát mindig csak azok vallották, akik ezen társadalmi intézménynek hasznát látták. A nagy néptömegek számlálatlan milliói soha sem voltak túlságos mélyen meggyőződve ezen tantétel igazságáról s a történelmi példák hosszú sorozata is bizonyítja, hogy ezen véleményüket, mikor arra alkalom kínálkozott, könnyű szívvel váltották tettekre is. A magántulajdon intézménye, évezredekén keresztül, tulajdonképpen a mindenkori uralkodó osztályok fegyveres erejére és politikai hatalmára volt felépítve s amikor ez a fegyveres erő és hatalom megingott, mindig kétségessé vált az egész intézmény fennmaradása és jövője is. *A magántulajdon tehát csak függvénye annak a hatalomnak, mellyel azt haszonélvezői meg tudják védelmezni.*

Az emberiség történetének túlnyomó nagy részén keresztül, a mindenkori uralkodó osztályok voltak a politikai hatalomnak és a fegyveres erőnek is urai és ők rendelkeztek minden gazdasági és társadalmi rend ezen legfőbb biztosítókaival is. A 18-ik század végén azonban a nagy francia forradalom felszabadította a politikai jogok nélküli nagy néptömegeket s az állami hatalom jelentékeny tényezői az addig vagyomból és jogból kitagadottak birtokába mentek át. Nem véletlen tünemény volt tehát az a jelenség, mely abban nyilvánult meg, hogy éppen a francia forradalom korszakával esik egybe az a tár-

sadalmi megmozdulás, mely vitássá tette a magántulajdon szent és sérthetetlen jellegét s mely különféle társadalmi és politikai szervezeteken és programokon keresztül, arra törekedett, hogy a régi társadalmi rendnek alapintézményeit megváltoztatva, egy új rendszert építsen ki, amely az individuális magántulajdon helyébe a kollektív köztulajdont akarta helyezni. Minthogy pedig, a megváltozott viszonyok folytán, a politikai hatalom jelentékeny része, a 19-ik és a 20-ik század folyamán, átcúsúzott a kiváltságos osztályok birtokából a teljesen vagyontalan, vagy szegény emberek nagy tömegeinek kezébe, ennek következtében előállt az a helyzet, melyben az egész magántulajdonra felépült gazdasági és társadalmi rendnek további változatlan fenntarthatása kétségessé vált, annak megváltoztatása ellenben a lehetőségek sorába került.

A korlátlan magántulajdonra felépült kapitalista gazdasági rendszert támadó és ostromló pártok és erők száma a 19-ik század folyamán és a 20-ik század telején megdöbbentő módon megsaporodott s több országban sikerült a politikai hatalmat is hosszabb-rövidebb időre magukhoz ragadni. Ez a jelenség is arra figyelmeztette az emberiség békés fejlődésének ügyét szívükön viselő komoly elemeket, hogy lelkiismeretesen foglalkozzanak a jövő gazdasági és társadalmi fejlődésének életbevágóan fontos kérdésével s félretéve minden társadalmi előítéletet, elavult osztályérdeket és elfogultságot, álljanak élére annak az irányzatnak, mely, számolva a megváltozott termelési és politikai viszonyokkal, a magánkapitalizmusra fel-

épült individuális jellegű gazdasági rendszer további változatlan fenntartását lehetetlennek s a feltörő társadalmi erőkkkel való nyílt szembeszállást reménytelennek és kilátástalannak ismerte fel. Ennek következtében, éppen a legértékesebb osztály, az intelligencia érdekében való volt az, hogy ez a társadalmi réteg, mely a maga összességében a legnagyobb tudást, a legtöbb tehetséget, a legigazabb önzetlenséget és a legfejlettebb közmorált jelentette, álljon egy olyan céltudatos, határozott és energikus társadalmi evolúció élére, mely arra van hivatva, hogy az elkerülhetlenné és elodázhatatlanná váló gyökeres társadalmi és gazdasági átalakulást békés eszközökkel, véres forradalmi felfordulás nélkül, fokozatosan, a józan emberi ész és a keresztény szeretet jegyében valósítsa meg. *A nagy háború utáni évtizedekben, hovatovább oda fejlődtek a dolgok, hogy az új gazdasági rendet vagy az intelligencia vezetése alatt, békésen, az evolúció módszereivel és eszköz[ei]vel valósítják meg az arra hivatottak, a társadalom legjobbjai, vagy jön a szociális forradalom, mely vértengerbe fojtja az egész régi gazdasági rendet annak haszonélvezőivel együtt.* A legnagyobb politikai bölcsesség klasszikus hazájában, Angliában, a 20-ik század harmadik évtizedétől kezdve, már a legelőkelőbb múltú, legnagyobb nevű angol főúri és nagyiparos családok ifjú generációjának legértékesebb elemei, főurak, miniszterek, miniszterelnökök fiai hagyták ott a régi hagyományos konzervatív politika pártkereteit s léptek át *a radikális evolúció* eszméit valló munkáspártok soraiba s apáikkal szembefordulva,

gyakran a munkássorból kikerült pártvezéreket is meg-
szégyenítő lendülettel és meggyőződéssel hirdették és
vallották a gazdasági és társadalmi rend gyökeres
átalakításának elodázhatatlan szükségességét. Ahol a
politikai belátásnak, az alkalmazkodóképességnek, sőt
bölcességnek ekkora foka jelentkezett az intelligens,
érző és gondolkozó fiatal generációban, az olyan or-
szágban nem is kellett félni a forradalmi összeomlá-
sok borzalmaitól, mert ott ezen jelenségek biztos ga-
ranciái voltak a nagy átalakulás nyugodt és verteien
megvalósításának.

Általában, a nyugateurópai kulturországokban,
már a 19-ik század végén is, azonban fokozott mér-
tékben a 20-ik század folyamán, szembetűnővé vált
az, hogy a társadalom szellemi elitje, a képzett, mű-
veit és gondolkozó emberek nagy része s különö-
sen az irodalmi és a tudományos élet kiválóságai,
túlnyomó nagy többségükben azt a nézetet vallották,
hogy a régi gazdasági és társadalmi rend rossz, igaz-
ságtalan és tarthatatlan s kell jönni helyébe egy
újnak, egy jobbnak és emberségesebbnek, mert kü-
lönben az egész ember! haladás zsákutcába ke-
rül, s az (európai kultúra és civilizáció menthetetlenül
elpusztul a régi rend szükségszerű következményei,
a háborúk és forradalmak tűz- és vértengerében.

A józan gondolkozású és tisztánlátó emberek
előtt már a 20-ik század első évtizedeinek eseményei
alapján kétségtelenné vált, hogy az intelligencia ve-
zetőszerepét s a közügyekben való irányító és döntő
befolyását csak úgy lehet az elkövetkezendő esemé-
nyekkel szemben is fenntartani, ha ez a társadalmi

tényező történelmi missziójának teljes tudatára ébredve, élére áll a feltarthatatlan gazdasági és szociális fejlődést irányító erőknek s a saját emelkedett erkölcsi világnézetét, valamint közéleti morálját átömlészi a kialakuló új gazdasági, társadalmi és politikai rend intézményeibe. Egy passzív módon szemlélődő, a nagytőke és nagybirtok urainak érdekeit szolgáló középosztály sorsa szükségképpen meg van pecsételve egy komoly szociális átalakulás esetében s a közügyek irányításától való ezen visszavonulás, vagy a világháramlatokkal való esztelen szembehelyezkedés következménye csak *a fekete körmök diktatúrája* lehet, mely szabad teret enged a legaljasabb szenvedélyek s a legbarbárabb pusztító és gyilkoló düh érvényesülésének.

Az individuális kapitalizmus rendszerének zsákutcába kerülését nemcsak a különféle gazdasági zavarok, munkanélküliség, termelési, pénzügyi és értékesítési válságok igazolták, hanem a magántevékenység legkarakterisztikusabb területein, a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi kisüzemek életében is, a 20-ik század harmadik évtizedében, már olyan válságos tünetek mutatkoztak, melyek kétségtelenné tették, hogy a technikai haladás és a mechanizált termelés korában, a túlnyomóan individuális tevékenységre alapozott kicsiny méretű közgazdasági alakulatok életképtelenné váltak s fokozatosan elvesztették létjogosultságukat.

A kisbirtokos paraszt, a maga primitív termelési módjai mellett, csak úgy tudta magát már ebben a korban fenntartani, ha önmaga és családtagjai

munkaerejét embertelen módon használta ki. Ennek következtében, a paraszt a saját képzelte egyéni függetlenségének igavonó rabszolgájává lett, aki a kora hajnali óráktól a késő esti időig, nap, mint nap kénytelen volt dolgozni, hogy adóját s egyéb közterheit, adósságainak kamatait és törlesztését kifizetni, valamint maga és családja kezdetleges igényeit a legyszerényebb módon kielégíteni tudja. A 20-ik század gazdasági és termelési viszonyai között már kiáltó anakronizmus volt az a primitív termelési mód, melyet a kisbirtokos parasztság Európa nagy részében üzött. A munkamegosztás és munkaegyesítés tehermentesítő módszereinek alkalmazhatóságából majdnem teljesen kizárva, a gépi segéderők igénybevétele tekintetében a legkezdetlegesebb mértékre szorítva, üzemi tőke, valamint komoly szaktudás nélkül, a parasztság nagy tömegeinek élete ebben a korban valóban már csak szánalmas vegetálás volt. Az elmaradt, kezdetleges falvakban élő emberek a haladó kultúra és civilizáció áldásainak nagy részéből ki voltak rekesztve s egész életmódjuk, valamint gondolatviláguk, évszázadok alatt alig mutatott fel komolyabb arányú fejlődést.

A társadalmi haladás ellenségei, a 20-ik század elején, egyenesen a parasztság konzervativizmusára és maradiságára számítottak akkor, midőn ebben az osztályban vélték megtalálni a komoly szociális evolúció ellensúlyozóját. A nagy háború alatti évek folyamán, valamint az utána következő évtizedben, bizonyos jelek a paraszti kisbirtokos osztály nagy gazdasági és politikai megerősödésére mutattak s nem

egy európai országban úgy látszott, hogy a kisgazdák milliós tömegei komoly és számottevő politikai tényezőkké válnak. Amint azonban a háború által megbénított mezőgazdasági termelés, valamint a nemzetközi áruforgalom újból megindult és fellenődött s az amerikai országok fejlettebb technikájú, tőkeerős és mechanizált mezőgazdasága, valamint az oroszországi óriási kiterjedésű »gabonagyarak« által produkált agrártermékek roppant tömegei ismét megjelentek az európai piacokon s olcsó áraikkal erősen lenyomták a régi kontinens mezőgazdasági terményeinek magas árát, egyszerre megingott a parasztság anyagi jólétének alapja s a kisbirtok kényszerítve volt élet-halálharcot folytatni olyan gazdasági tényezőkkel szemben, melyeknek fölényes ereje nyilvánvaló volt. A nagy gazdasági versenyben, a gépi erőre berendezett, hatalmas tőkésre támaszkodó, modern mezőgazdasági nagyüzemek lenyűgöző versenyképessége mindinkább nyilvánvalóvá vált s ezek előtérbe nyomulásával párhuzamban csökkent a paraszti kisbirtokok rentabilitása s a kisgazdák milliós tömegei fokozatosan elmerültek a halmozódó adósságok és egyéb gazdasági bajok tengerében.

Hasonló volt a helyzet a társadalmi konzervativizmus másik fontos tényezőjénél, az individuális *kisiparnál* is. A 19-ik század technikai és gazdasági fejlődése a kisipar üzőinek nagyrészét bérmunkássokká változtatta. Azok a korlátolt érvényesülést lehetőségek, melyek a kisipar számára a második ipari forradalom lezajlása után még megmaradtak, a 20-ik század folyamán mind szűkebbre szorultak

össze, míg a rajtuk összezsúfolt kisiparosok száma — nemcsak viszonylag, hanem gyakran abszolút mértékben is — jelentékenyen felszaporodott. A nagyipari üzemekben megfelelő módon elhelyezkedni nem tudó ifjú kisiparos generáció kénytelen volt önálló existenciát kezdeni s a kínálkozó kevés számú munkaalkalmakért folytatott késhegyig menő versenyben a saját, valamint pályatársainak megélhetését tette kétségessé, sőt lehetetlenné. Kellő üzemi tőke, kielégítő üzleti, pénzügyi, sőt gyakran szaktudás nélkül is, az elkeseredett gazdasági verseny éhes hullámai ezrével nyelték el a kisiparosok tömegeit s mindezek következtében ezen osztály egész existenciáját, valamint egyes tagjainak jövőjét és megélhetését a legteljesebb bizonytalanság jellemezte. Csak igen kevés számú kisiparosnak sikerült olyan vagyoni alapot teremteni a maga számára, mely biztosította egyrészt anyagi boldogulását, másrészt munkaképtelenség és előregedés esetén, megóvta őt és családját a nélkülözésektől. Ilyen körülmények között, a kisiparos osztály, mint a társadalmi fejlődés egyik kerékkötője, szintén nagyot veszített jelentőségéből.

Nem volt jobb gazdasági helyzetben ebben, a korban a *kis- és középkereskedelem* sem. Ezen foglalkozási ág üzöit is elsősorban a *korlátlan szabadverseny* pusztította, mely lehetővé tette a kétes existenciák tömegeinek, hogy minden szakképzettség, továbbá minden gazdasági szükség és erkölcsi rátermettség nélkül, ezen a pályán helyezkedhessenek el. A kis- és középkereskedelem ennek következtében a társadalomnak valóságos szeméttlerakodó telepévé

züllött, melyen a többi foglalkozási ágak hajótöröttéi igyekeztek elhelyezkedni. Ilyen módon, *a kereskedelmi foglalkozás hihetetlen arányú túldimenzionáltsága következtet be* s az árueosztás munkakörét sokkal több ember végezte, mint amennyire ezen közgazdasági feladat elintézésére szükség lett volna. Ezen beteges állapotok szükségképpen folyamányai, a fizetésképtelenségek és csődök, a vétkes és csalárd bukások láncolata irritálta állandóan a gazdasági élet normális menetét, erősen megingatva, sőt aláásva, a kereskedelmi foglalkozás erkölcsi és társadalmi tekintélyét. Hozzájárult mindezen bajokhoz a kereskedelem üzöinek osztályában is a jövő bizonytalanságának állandó réme, mert a kis- és középkereskedők legnagyobb része, egy egész élet munkájával sem tudott magának olyan vagyont gyűjteni, mely biztosította volna öreg napjaira gondtalan megélhetését. Ilyen körülmények között, a kereskedő osztály, mint a régi gazdasági rend egyik támasza, szintén elvesztette jelentőségének nagy részét.

A gazdasági liberalizmus tehát minden vonalon megbukott a gyakorlati élet nagy vizsgáján, mert az iparban és a mezőgazdaságban óriási nagyméretű munkanélküliséget idézett elő, a termelést nem tudta a fogyasztással kellő összhangba és egyensúlyba hozni, a földművelő parasztságot anyagilag lezüllesztette és igavonó baromi munkára kényszerítette, a kisipart és a kiskereskedelmet a reménytelen sorsú fél- vagy egészproletárok száналmas gyűjtő telep évé változtatta s az egész gazdasági életet az anarchia és az összeomlás szélére sodorta. A gazdasági szabad-

elvűség születésének időpontjában fennállott termelési és társadalmi viszonyok másfél évszázad folyamán teljesen megváltoztak s ez a rendszer, mely életének első felében kétségtelenül nagy szolgálatot tett az emberiség haladása ügyének, a gyökeresen megváltozott közgazdasági és szociális viszonyok között többé nem tudott feladatának megfelelni, sőt a világ sorsa alakulásának katasztrofális tényezőjévé vált. Mindenképpen elérkezett tehát az ideje a dolgok új rendezésének, mert a világ egész fejlődésének iránya, a 20-ik század folyamán, gyökeresen megváltozott s a gazdasági szabadság, a *»laisses faire, laisses passe«* elve teljesen háttérbe szorult. *A dolgok új alakulása a rendet és rendszert tette elsőrendű szükségessé s az anarchiává fajult gazdasági szabadság helyébe a gazdasági élet tudományos és szakszerű megszervezésének s az egész termelési eljárás racionális átalakításának kellett jönnie.* Az új gazdasági és társadalmi rend megteremtése lett a" kor szükséglete. Ezen nagy feladat megoldásához azonban elkerülhetetlen volt a társadalom alapvető intézményeinek olyan korszerű reformja, mely ezen intézményeket alkalmassá tette arra, hogy az új gazdasági, társadalmi és politikai rend teherbíró fundamentumaivá váljanak.

Hosszú évszázadokon keresztül folyt a meddő vita a konzervativizmus és a haladás hívei között. Minkét fél súlyos és komoly argumentumokat tudott felsorakoztatni a saját álláspontjának igazolására. A konzervatívok állandóan a haladás túlgyors ütemének veszedelmével érveltek, míg a radikális evolúció hi-

vei sohasem voltak megelégedve a világ fejlődésének mértékével. Mindkét fél szubjektív szempontból nézte és bírálta az eseményeket, azonban egyiknek sem volt olyan objektív támpontja, mely a saját nézetének kétségbevonhatatlan igazolását jelentette volna. Ennek a meddő vitának oka és előidézője tulajdonképpen az a rendkívül gyors *technikai haladás* volt, mely a 19-ik század folyamán átalakította a világ egész gazdasági rendszerét, ez az átalakulás pedig felborította a társadalmi és politikai intézmények, valamint a termelő erők közötti évszázados összhangot. Minthogy pedig a világ szervezetének ezen legfontosabb tényezői közötti összhang helyreállítása nélkül, nyugodt és békés társadalmi munka nem lehetséges, tehát ezen tényezők fejlettségi fokait minden körülmények között egymással harmóniába kellett hozni. Minthogy a technikai haladás által létrehozott tökéletesebb termelő és árueosztó szervezetet, a gépi erőkre berendezett ipart és mechanizált modern mezőgazdaságot középkori termelő módszerekre visszaállítani nem lehetett s a haladás emberfeletti energiái pedig a gazdasági életet tovább vitték a tökéletesedés útján előre, tehát nem maradt más mód a keletkezett diszharmónia kiküszöbölésére, mint az, amely a szociális és politikai haladás ütemét olymódon fokozza fel, hogy ezáltal el tudja érni a gazdasági tényezők fejlettségének mértékét. Mert modern gazdasági erők és középkori jellegű társadalmi és politikai intézmények békés együttműködése lehetetlenség. Amíg tehát a társadalmi és politikai intézmények fejlettségi foka el nem érte a termelési rendszerek tökéletesedésének

mértékét, addig semmiféle haladási tempót nem lehet túlgyorsnak minősíteni, feltéve, hogy ezen átalakulás módszerei békések, vértelenek, emberségesek, méltányosak és igazságosak. Ha már a társadalom és az állam intézményei is elérkeztek a termelési rendszerek tökéletesedés! fokára s ez által a politikai és szociális erők összhangja helyreáll, akkor betöltötték hivatásukat azok az energiák, melyek a társadalom radikális evolúcióját megindították és nem nyugodtak meg mindaddig, amíg a régi, rossz, elavult és igazságtalan világrendet fokozatosan át nem alakították egy olyan új gazdasági és társadalmi organizációvá, melynek keretei között minden ember megtalálta kulturemberhez méltó megélhetését. Ez az új gazdasági és társadalmi rend tehát ezáltal megoldotta az emberiség legnagyobb problémáit s mint-hogy a civilizált emberi közösségek harmonikus kooperációjára van felépítve, jogosan viseli a büszke nevet: *a munka társadalma.*

II. FEJEZET.

Az életöszton és a haladás. — Az álmodozók és az utópiák. — Az államregények hatása a történelmi fejlődésre. — A kritikai szellem hatása az európai eseményekre. — Az anarchia útja. — Az individualizmus alkonya. — Új orientáció felé. — A kollektív eszme előtérbe nyomulása. — Az intelligencia új szerepe. — Az evolúció győzelme a revolúció fölött. — Az új gazdasági rend kialakulásának akadályozói. — Szellemi és erkölcsi fegyverek a munka társadalmának szolgálatában. — Az intelligencia támogatói az új világrend kiépítésében. — A gazdasági liberalizmus bukása. — A szociális állam. — A részvénytársaság, mint a kollektív-kapitalizmus csirája. — A tröszt, a konzern és a holding szerepe a modern gazdasági fejlődésben. — Az állam, mint főrésztulajnos. — A gazdasági evolúció hatása a vagyonmegosztásra. — A földtulajdon szerepe az emberiség történetében. — Az individuális kisbirtokrendszer ellentétbe kerülése az általános gazdasági fejlődés irányával. — A nagybirtokok megváltása. — A kisbirtokrendszer fokozatos megszűnése. — A mezőgazdasági termelés új szervezete. — A lakóházak állami megváltása. — A magántulajdon határai és a köztulajdonhoz való viszonya. — A kisajátított vagyontárgyakért való kárpótlás módosításai. — A termelés és a javak szétosztásának megszervezése.

»És tudod, hogy mi az erő: az
akarát,
»Mely előbb vagy utóbb, de diadalt arat!«

Arany János.

II.

Mióta a civilizáció első fénysugarai megkezdették annak a sötétségnek szétoszlatását, mely az emberi nem sorsát, az őskor megszámlálhatatlan évezredek alatt betakarta; mióta az ember elkezdett öntudatosan érezni és gondolkodni: azóta egy örök vágy, egy soha nem szűnő belső kényszer hajtja az emberiséget tövises útján előre, teremtve és lerombolva kultúrákat és civilizációkat, alkotva és megsemmisítve országokat és birodalmakat, felemelve és porba sújtva népeket és fajokat. Ez a csodálatos isteni szikra, melyet a Teremtő az emberi lélekben lángra gyújtott s mely minden szenvedés, pusztulás és halál porából és hamujából mindig újra feltámadt s kisebb-nagyobb visszaesések hullámvonalain túl, egy állandóan emelkedő irányba vitte az emberiséget a haladás útján előre, ez a *csodálatos erő: az élniakaras és a jobb, szebb és tökéletesebb élet utáni vágy hatalmas ösztöne.*

Élni akart és élni akar az ember s minden gondolata, minden cselekedete, végső elemzési fokán, ebben a lebírhatalan ősenergiában, az életösztönben, leli magyarázatát. A kutatás vágyának lihegő türelmetlensége, a szerzett tudás kiszélesítésének és elmé-

lyítésének örökké nyugtalanító szükségérzete, a szebb, jobb és tökéletesebb életformák utáni olthatatlan szomjúság, mind egy-egy hatalmas lendületű hajtómotorja volt az emberi haladásnak, mely egyes korszakokban rohanó tempóban vitte előre a kultúra és civilizáció szekerét. Időnkint ugyan megtorpant a haladás üteme, sőt volt nem egy korszaka a világtörténelemnek, melyben az emberiség életszínvonala katasztrofális módon visszazuhant rég elmúlt századok kezdetleges nivójára, azonban mindig újból születtek olyan nyughatatlan, kutató és ösztönző szellemek, kik a haladás megrekedt szekerét ismét mozgásba hozták s a szellem erejével felrázták kortársaikat a tunyaság ernyesztő álmából, hogy új lendületre kapva, igyekezzenek a mulasztottakat pótolni s az emberi haladás ügyét, vérrel, könnyel és verejtékkel tovább szolgálni. Jóság és gonoszság, tehetség és butaság, tudás és tudatlanság, önzetlenség és egoizmus, bátor lendület és gyáva meghunyászkodás, igazság és erőszak, becsület és aljasság örök küzdelmeitől voltak hangosak az emberiség történelmének viharos évezredek, azonban mindezen küzdelmek véres-szenyes káoszából, lassan, fokozatosan, megfeszített fizikai és szellemi munka árán, kiemelkedett *egy új emberiség és egy új világrénd*, mely a szenvedések tüzeiben, elmúlt korok bűneitől és salakjától megtisztulva, fokozatosan valóra váltotta rég letűnt évszázadok költőinek és gondolkozóinak álmait s az emberek számára igazi otthont teremtett e földi tereken.

Minden korban voltak álmodozó, nyughatatlan lelkű emberek, akik nem voltak megelégedve a földi

dolgok elrendezésével s akik azt hirdették, hogy meg van a lehetősége annak, hogy az emberek milliói kevesebb szenvedés, ellenben több öröm, boldogság és megelégedettség között éljék le életüket. *Platón, Morns Tamms, Bellamy* és még kívülük jó egynéhányan, ezen gondolataikat és érzelmeiket le is írták, keresve a földi dolgok kétségbeejtő káoszából való kibontakozás útjait s az emberek milliói, a földi pokol szenvedései között, mohón szívták magukba ezen gyakran fantasztikus és nem egyszer a reális élet valóságainak talaját nélkülöző *államregények* eszméit és gondolatait, jelölül annak, hogy mennyire érezték a sivár és vigasztalan jelen gyöttrő valóságai elől, egy elképzelt szebb, jobb és tökéletesebb világba való menekülésnek szükségét. *Az utópia, az államregény, örökbecsű, halhatatlan irodalmi műfaj volt*, melyben az embernek a nagyobb földi boldogság utáni örök nosztalgiaja szólalt meg s ezen irodalmi művek egy-egy kiválóbbja évszázadokig, mint világító torony, emelkedett a köznapi irodalom termékeinek tengerárja fölé. Az utópisztikus művek és államregények minden más irodalmi műnél nagyobb és közvetlenebb hatást gyakoroltak generációk hosszú sorának gondolatvilágára, sőt a történelmi események alakulását is nem egyszer erősen befolyásolták.

A költők és gondolkozók, a tudósok és államférfiak, a próféták és lángelmék lassankint abban az arányban, ahogy az általános műveltség emelkedett, mind nagyobb befolyást nyertek az emberiség ügyeinek intézésébe, mert a becsületes és jószándékú embereknek állandóan növekvő tömegei váltak híveikké

s léptek az általuk megjelölt utakra. A nagy és új eszméket, korszakalkotó reformokat hirdető írók hatása abban az arányban növekedett, amilyen mértékben szaporodott az olvasni és gondolkozni tudó emberek száma.

Comte Ágoston, a 19-ik század nagy pozitivista gondolkozója, egyik művében azt írta, hogy Európa a 16-ik század óta csak kritikai eszméket és gondolatokat termelt s ezen analitikus, tehát szétbontó és romboló hatású szellemi termékek idézték fel a különböző forradalmakat, melyek azután szükségképpen még szélsőségesebb, még rombolóbb hatású eszméket termeltek s ezek viszont természetesen még vadabb célú és irányzatú forradalmakban robbantak ki. Ilymódon a régi egyházi és állami tekintélyek fokozatosan megrendültek és erejüket veszítették, sok évszázados politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedések és erőtényezők omlottak össze, helyükbe azonban nem került *új rend, új tekintély, új organizáció*. Európa, ilymódon, a második évezred utolsó negyedében feltartóztathatlanul rohant a politikai, társadalmi és gazdasági *anarchia* felé. A fehér emberiség, de különösen az akkori Európa népei, hovatovább az elé a tragikus alternatíva elé kerültek, hogy vagy új rendet, rendszert és tekintélyt tudnak az elavult és megsemmisült régiek helyére állítani s ezzel a világ további haladásának új támaszt és szabályozót adnak, vagy a politikai és társadalmi anarchia felszabadított erői a maguk eszeveszett őrjöngésében, háborúk és forradalmi dúlások által, lerombolják a kultúra és civilizáció évezredes munkájának eredményeit,

az emberi ész, tudás, tehetség és szorgalom nagyszerű alkotásait, hogy egy új barbár korszak sötét mélységeibe taszítsák vissza a megtévedt emberi nemet.

Új utakat kellett tehát az emberi haladás számára keresni, mert a második évezred végén már kétségtelessé vált az, hogy a régi úton tovább haladni nem lehet. *A világ veszedelmesen belebetegedett a túlzásba vitt individuális politikai és gazdasági szabadság által előidézett anarchikus állapotokba,* melyek az élet minden fontosabb területén a megoldhatatlan válságok vészes tömegét idézték fel s a korlátlan egyéni érvényesülés önző princípiumának bukása után, ez a kivezető út nem lehetett más, mint visszatérés a rend, rendszer és a tekintély detronizált eszméihez. Ennek az új rendnek, rendszernek és tekintélynek azonban a régítől elütő, új, jobb, biztosabb és szilárdabb alapokon kellett felépülni s az emberek megváltozott érzelem- és gondolatvilágával, valamint az általános igazságossággal nagyobb harmóniában kialakulni.

Az individualizmusra felépült politikai, gazdasági és erkölcsi világrend bukása után, a haladásnak ez az új, általános irányvonala szükségképpen csak *a kollektív gondolat* fokozott érvényesülésének útja lehetett. *Az egyes ember egyéni, önző érdekeinek előtérbe állítása helyett, az összesség érdekeinek érvényesülése, azaz, a közérdek diadala a magánérdek felett.* A gazdasági és politikai kollektivizmus ilyen szellemben való általános érvényesülésének útjára kellett a kulturemberiségnek áttérni akkor, midőn már

kétségtelessé vált az, hogy az individualizmus után való további haladás elé áthághatatlan akadályok tornyosultak.

A gazdasági élet széles területein már hosszú idő óta tényleg érvényesülő kollektívizmusnak intézményes és tervszerű megszervezése, valamint a nagy kulturális közösségek életének minden fontosabb területén való érvényrejuttatása volt az a nagy és korszakalkotó feladat, mely az emberi társadalomra s ennek látható végrehajtó szervére, az új szociális államra várt. Az egyén és az összesség, az individualizmus és a kollektívizmus, a fejlődés folyamán szükségképpen ellentétbe kerültek egymással. A közérdek és a magánérdek évezredek harca nyilvánult meg az új társadalmi és gazdasági átalakulás egyes fázisaiban is, ennek a küzdelemnek azonban természetesen végeredményében a közérdek győzelmével kellett végződnie.

A világháború után következett időkben, a politikai hatalom régi, évszázados alapjai is meginogtak, sőt nem egy országban teljesen összeomlottak s új társadalmi erőtevézők jelentek meg a színen, melyek az események fejlődésének is új irányt adtak. Ezen politikai erőátcsoportosulásnak egyik legjellemzőbb tünete az *intelligens középosztály* újabb politikai előretörése volt. Ez az intelligens középosztály, mely pedig a 19-ik században a dinasztikák mellett döntő súlyú közéleti tényező volt a legtöbb európai országban, a 20-ik század első évtizedeiben a szervezkedő, friss lendülettel előretörő tömegenergiákkal szemben, a politikai élet területén kezdett

erősen háttérbe szorulni. A nagy háború után következett nehéz időkben azonban ez az intelligencia ismét tudatára ébredt a benne rejlő hatalmas szellemi, erkölcsi és fizikai erőknek, valamint azoknak az ön-maga és a társadalom iránti kötelességeknek, melyek parancsolólag követelték, hogy a közügyek s a társadalmi és gazdasági evolúció irányítását ismét kezébe vegye, mert ellenkező esetben, a felfelé törő, azonban lelkiismeretlen demagóg vezetők által irányított tömegek lehengerelik.

Legklasszikusabb példája ezen jelenségnek az olaszországi fasiszta-uralom létrejötte és megszilárdulása volt, mely lényegileg az intelligenciának összefogását s a politikai és gazdasági erőknek ezen összefogás által való megszervezését jelentette s ezáltal sikerült a romboló tömeguralom, vagy a gazdasági és politikai anarchia felülkerekedését megakadályozni.

Ez a példa a többi európai országok intelligenciájára is nagy hatást gyakorolt s általánossá vált a nézet, hogy ehhez hasonló módokon és eszközökkel kell szembeszállni azokkal a politikai és szociális erőkkel, melyek a társadalom szervezetét forradalmi eszközökkel, egyoldalú osztályszempontoktól vezetve, terrorral és diktatúrával, vérrel és vassal akarják megváltoztatni. Az intelligenciának ez az újabb öntudatra ébredése azonban csak úgy szolgálhatta az egész emberiség haladásának ügyét, ha az ily módon akcióba lépett erőkkel azt a szükségessé és elkerülhetlenné vált gazdasági és társadalmi átalakulást valószínűsítik meg, mely megoldja az elfajult *magánkapi-*

talizmus által kitermelt végzetes ellentéteket és problémákat s ezáltal kirántja az agitációs talajt azon politikai szervezetek lába alól, melyek éppen az intelligencia elpusztítása vagy proletár sorba züllesztése útján akarták céljaikat elérni. Amily mértékben tudatára ébredt a művelt középosztály annak a küldetésnek, melyet a megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyok kényszere rakott vállaira, abban az arányban vált lehetővé a szükségképpen elkövetkezendő új, jobb és tökéletesebb világrendnek *békés eszközökkel*, a humanizmus és a szeretet szellemében való felépítése.

Ennek a szellemnek diadalmaskodni kellett az ellene felsorakozott erőkkal szemben, mert mellette volt az igazság és a haladás érdeke és mert minden komoly érték, ész, tudás, tehetség, jellem, hit és erő, ebben a táborban tömörült össze a küzdelemre. És ennek a küzdelemnek végső eredményeként kialakult az az új világrend, melyet előadásaim folyamán ismertetni akarok s melyet röviden így nevezünk: *a munka társadalma*.

Nem volt, de nem is lehetett könnyű helyzete a társadalom legértékesebb részének, az intelligenciának akkor, midőn a szociális és gazdasági evolúció irányításának feladatát elvállalta, mert hiszen úgy a felső, mint az alsó társadalmi rétegek bizalmatlansággal és gyanakvó szemmel nézték minden lépését, mely azt a célt szolgálta, hogy a világot az igazi haladás útján előre vigye.

A társadalom mélyiségeit benépesítő embermilliók, műveltségük kezdetlegessége és értelmi színvonaluk

alacsony volta következtében, nem tudták megérteni egy nagyarányú és merész lendületű szociálpolitikai elgondolás célkitűzéseit. Ezek a primitív tömegek minden korszakban inkább hajlottak arra, hogy a demagógia zavaros céljait szolgálják és lelkiismeretlen lazítók, vagy hazug népvezérek érvényesülésének szerkerét tolják. Ezt a lelki sötétséget, bizalmatlanságot és gyanakvást csak a komoly, meggyőző erejű, maradandó eredmények tudhatták eloszlatni, illetőleg legyőzni s csak kézzelfogható realitású érvek útján lehetett a nagy néptömegeket a haladás helyes útjára terelni s az intelligencia által kitűzött célok szolgálatába állítani.

Még nehezebb volt a helyzete a társadalmi fejlődés irányítására hivatott művelt középosztálynak a *nagy vagyonok birtokosaival* szemben, akik nemcsak öröklött kiváltságaikhoz, hanem öröklött előítéleteikhez és elfogultságaikhoz is minden időkből görcsösen ragaszkodtak. A túlnagy vagyon és hatalom rendesen nemcsak szívtelessé és önzővé, hanem vakká és süketé is teszi birtoklóit a való helyzet és a megváltozott viszonyok követelményei iránt. Nemcsak a nagy francia, valamint az orosz forradalom előtti idők uralkodó osztályai nem akarták észrevenni, hogy inog a föld a lábaik alatt s ég a ház a fejük felett, hanem minden más átalakulási korszak kiváltságosai is legtöbbször csak későn léptek az engedmények s a megváltozott kor szükségletei megértésének és méltánylásának útjára. Ezért kellett annyi vérnek és könnynek elfolyjni mindig, valahányszor az emberiség sorsa döntő forduloponthez érkezett

Ezért volt a 20-ik század társadalmi evolúciójának irányítását kezébe vett intelligenciának is fokozott mértékben nehéz a helyzete, különösen felfelé, mert hiszen ez az osztály, egész mentalitásánál fogva, nem alkalmazhatta az ellenható erők leküzdésének azokat a brutális és kegyetlenül kíméletlen eszközeit, amelyeket az orosz és a francia forradalom vezérei, olyan zord következetességgel érvényesítettek a velük szemben álló politikai és gazdasági erőtenyezőkkel szemben. Az intelligenciának súlyos érvekkel és a válságos helyzet követelményeinek megvilágításával kellett a haladás útját előkészíteni s meg kellett győzni a régi társadalmi rend kiváltságos osztályait arról, hogy saját, valamint utódaiknak is az a jól felfogott érdeke, hogy egy kiegyensúlyozott gazdasági és társadalmi rendet a békés haladás eszközeivel lehessen kiépíteni, amely új rendben a régi uralkodóosztályok tagjai is megfelelően el tudnak helyezkedni s amely egyúttal gyermekeik jövőjét is biztosítja, az emberi társadalom kiépülő nagy kooperatív munkaközösségének keretei között. Mert kétségtelenül jobb és megnyugtatóbb sors az öröklött kiváltságok élvezői számára is, ha megszokott életmódjukat, lényeges megszorítások nélkül, folytatni tudják egy új gazdasági rend keretei között is és ha ezenkívül utódaik számára is meg van adva a lehetősége annak, hogy az új társadalom munkás és hasznos tagjaivá váljanak, mintha állandóan a szociális forradalom Damokles-kardját érzik fejük felett függeni, amely kardnak lezuhanása nemcsak régi vagyonuk, hanem életük elvesztését is jelentheti s emellett gyermekeik és uno-

káik sorsát és megélhetését, az erőszakosan megváltoztatott társadalmi rend keretei között, hosszú ideig bizonytalanná teszi, sőt esetleg az üldöztetések, a testi és lelki gyötrelmek és megpróbáltatások sorozatát zudítja rájuk, amint ezt az említett két nagy forradalom sötét eseményei igazolják.

Azonban az intelligenciának nem is volt szüksége arra, hogy a világ nagy átalakítását vérrel és vassal hajtsa végre, mert a rendelkezésére állott szellemi és erkölcsi fegyverek, melyek az emberek nagy többségét céljai szolgálatába állították, lehetővé tették számára azt, hogy diktátúra, terror, vér és könny nélkül is meg tudja programját valósítani. Az igazság útja gyakran van tövisekkel telehintve, de azért előbb-utóbb a célhoz vezet. Az igazságot, a humanizmust, a méltányosságot és a szeretetet hirdető igék ereje ellenállhatatlan s hosszabb-rövidebb küzdelem után, a legerősebb kapukon és a legelzártabb sziveken is keresztülhatol. Ezt igazolják a múlt fel-emelő hatású jelenségei, az emberi jóság, könyörületesség és áldozatkészség nem egyszer megnyilvánult megindító jelenségei, melyek azt mutatják, hogy az emberi lélekben sok szép és jó tulajdonság van elrejtve, melyek tettekben is megnyilvánulnak, ha feltörésük akadályai el vannak hárítva. Számptalan gazdag ember, már a múlt évszázadokban is, öröklött, vagy egy egész élet munkájával szerzett — sokszor hatalmas arányú — vagyonát kulturális és emberbaráti célokra hagyományozta, az örökségre sóvárgó, önző rokonok kizárásával. Az amerikai milliomosok között egyidőben valóságos versengéssé fajult a jó-

tékonyság gyakorlása, melyet szinte már sportszerűen űztek. Száz- és százmilliós vagyonok jutottak ilymódon emberbaráti és kulturális célok szolgálatába, ezáltal nagy mértékben segítve elő a világ haladását. Kórházak, egyetemek, orvosi kutatóintézetek, könyvtárak, múzeumok, parkok s az emberek testi és lelki javát szolgáló egyéb intézmények hosszú sorai keletkeztek a 19-ik és a 20-ik század folyamán a nagyszívű gazdag emberek bőkezű áldozatkészségéből. Ahol a közérdek megértésének és a nagylelkű lemondásnak ilyen és hasonló jelenségei nagy számban voltak, ott nem is lehetett nehéz az új világrend kialakulásának útjából az akadályokat elhárítani.

A megváltozott korszellem új követelményeit megértem nem akaró és nem tudó, önző és rövidlátó emberekkel szemben, akik tovább is görcsösen akartak ragaszkodni elévültté s az új világrendben szűk-ségtelenné, indokolatlanná és a közérdek szempontjából károsná vált vagyoni előjogaikhoz és kiváltságaikhoz, ezekkel szemben az új evolúció irányítói megfelelő hátvédet kaptak az emberek túlnyomó nagy többségének akaratában és támogatásában, akik a régi világrendnek csak hátrányait érezték, mert a 19-ik és a 20-ik században, az európai országok lakóinak legalább 95%-a joggal lehetett elégedetlen a fennálló gazdasági és társadalmi renddel, melynek irtózatossá terheit viselniük, igazságtalanságait és embertelenségét állandóan érezniük kellett. Az életküzdelem ebben a korban, az emberek túlnyomó nagy többsége számára már szinte az elviselhetetlenségig súlyosodott, az ál-

landósult gazdasági válságok, valamint a termelt javak rossz és igazságtalan elosztási módjai a nélkülözések, a testi és lelki gyötrelmek kiapadhatatlan forrásává váltak. Ilyen körülmények között tulajdonképpen a kulturemberiség csak egy elenyészően kicsiny töredékének volt érdeke a régi gazdasági rendszerek változatlan fenntartása s az emberek túlnyomó nagy többsége számára csak jó és üdvös eredményeket, az általános életszínvonal emelkedését, valamint az életért és a megélhetésért folytatott munka és küzdelem enyhülését hozhatta minden olyan észszerű változás, mely a régi gazdasági és társadalmi intézményeket az új termelő erőkkel összhangba akarta hozni. Az embereknek ebben a nagy számszerű többségében volt az ereje minden olyan politikai, vagy szociális mozgalomnak, mely a fennállott rossz, célszerűtlen, elavult és igazságtalan intézmények megváltoztatását tűzte célul maga elé. Ez a nagy többség volt az intelligencia mögött is, midőn, a viszonyok parancsoló kényszere alatt, a társadalmi evolúció zászlaját a kezébe ragadta s hozzáfogott az új világrend kiépítéséhez. Ez a körülmény megkímélte a társadalom ezen hivatott vezető osztályát attól, hogy evolúciós programja revolúcióvá fajuljon el, mert az emberek nagy többségének támogatásával, törvényes úton, minden felforgatás nélkül is meg tudta valósítani azokat a korszakalkotó reformokat, melyek összességükben az új gazdasági és társadalmi rend kialakulását jelentették.

A 20-ik században, a társadalmi és gazdasági bajok gyökere már nem a termelt javak elégtelenség-

gében volt, mert hiszen a gazdasági élet legtöbb ágában *túltermelés* mutatkozott s dacára ennek, az emberek nagyrésze mégsem tudott a neki szükséges javak birtokába jutni, hanem a bajok gyökere az egész termelési folyamat rendszertelenségében, a gazdasági élet anarchiájában, valamint a termelt javak szétosztási módjainak anakronisztikus igazságtalanságában rejlett. Az új idők irányítóinak elsősorban ezzel a két nagy problémával kellett megbirkózni, hogy a súlyos gazdasági és társadalmi bajokat eliminálni tudják. Az új világrendnek egyik alapvető közgazdasági törvénye lett, hogy csak annyit szabad termelni minden fontosabb élelmi- és iparcikkből, amennyi a civilizált emberiség normális életszínvonalának fenntartásához szükséges, de annál többet nem, mert minden tulprodukciónak zavarólag hat a gazdasági élet menetére s amellet felesleges energia- és anyagpazarlást okoz. Az ilymódon, a tényleges szükségletnek megfelelő mennyiségben termelt javak igazságos és méltányos szétosztásának biztosítása pedig a másik legfőbb feladata az olyan társadalmi rendnek, mely az emberiség igazi érdekeinek szolgálatát tekinti feladatának.

A korlátlan szabad versenyre felépített *gazdasági liberalizmus* rendszere már a 20-ik század elején teljesen lejárt magát, mert nem tudta megoldani a világ nagy anyagi és szociális problémáit s mert az egész megváltozott korszellem minden téren a rendszertelen, anarchikus szabadság és szabadosság helyébe *a rend és a rendszer* szükségességét tette. Ez a szükségesség ellenállhatatlan erővel éreztette

hatását a gazdasági élet területén is, amidőn a kapitalisztikus fejlődés folyamán, mindnagyobb arányú termelő, sőt árueosztó szervezeteket hívott életre. A trösztök, koncernek és holdingok keletkezése már ennek a gazdasági szükségnek volt a következménye. A gazdasági élet jelenségeit ebbe az irányba kellett terelni s az új helyzet konzekvenciáit a végső fokig le kellett vonni ahhoz, hogy egy logikus és tervszerű átalakulási folyamat sikeresen lebonyolítható legyen.

Az állam, mint a társadalom szervezete, csak a 20-ik században kezdett ebben a minőségben mutatkozni. A régi osztályállamok, a nagy tömegek erejének nyomása alatt, fokozatosan átalakultak *szociális államokká*, a későbbi fejlődés pedig ezen folyamatot szükségképpen kiegészítette a *gazdasági szervezetté* való átalakulással. A régi bürokratikus állami szervezet nem lehetett alkalmas arra, hogy a keretei között élő népmilliók társadalmi és gazdasági ügyeinek is legfőbb irányítója legyen. Az új korszak új szükségletei azonban az állami életben is olyan átalakulásokat eredményeztek, melyek alkalmassá tették ezen szervezeteket arra, hogy magasabbrendű munkaköröket is el tudjanak látni.

»*Az állam a legdrágábban termel, az állam a legrosszabb földműves, a legdrágább iparos és a legügyetlenebb kereskedő.*« Ezt hangoztatták a gazdasági liberalizmus szóvivői a múltban is s ezen tétel igazsága, bizonyos vonatkozásokban, kétségtelen. *Az állam nem is hivatott arra, hogy közvetlenül beavatkozzon a termelés és az áruszétosztás munkájába,*

mert erre egész nehézkes, bürokratikus szervezete teljes mértékben alkalmatlanná teszi. A termelés és a javak szétosztásának munkája — fejlett gazdasági életet élő országokban — emberek kooperatív közösségeinek: társaságoknak a feladata. A fejlett gazdasági élet munkáját csak az emberek kisebb-nagyobb kollektív közösségei tudják jól elvégezni, az egyes ember individuális magántevékenysége csak a társadalmi munka egészen kezdetleges színvonalára mellett lehetséges.

Ez a gazdasági szükség hozta létre az individuális kapitalista korszak különböző termelő és áruelesztő társaságait, melyek legkarakterisztikusabbika kétségtelenül *a részvénytársaság* volt. A részvénytársaságokat a tőkebirtokosok egyesülései hozták létre s a tőketulajdonosokból megalakult részvénytársaságok azután a munkások kisebb-nagyobb csoportjait szervezték meg a kooperatív alapon való termelő vagy más jellegű munkára. A gazdasági munka ezen szervezeteinek kiindulási pontul való elfogadása volt a nagy társadalmi átalakulás egyik első lépése. Mert *az állam ugyan nem alkalmas arra, hogy a gazdasági életet irányítsa, azonban a termelő tőkék tulajdonosának szerepét nagyon jól be tudja tölteni. A magánkézben levő termelő tőkéket fokozatosan megváltva, az egyes államok a gazdasági élet legfőbb tényezőinek tulajdonosaivá lettek s ezáltal lehetővé vált az egész termelési folyamat további racionalizálása és a közérdekkel való összhangba hozása.*

A magánkapitalizmus által kitermelt trösztök, koncernek és holdingok tulajdonképpen egy-egy nagyobb

iparág vagy több rokoniparág keretében dolgozó különbözőféle részvénytársaságok részvénymajoritásainak összevásárlásából keletkeztek. A német »*Dachgesellschaft*« fejezi ki legtökéletesebben az ilyen jellegű gazdasági alakulatok lényegét. *Egy tető alá hozása* a különböző, egyébként egymás ellen küzdő gazdasági alakulatoknak, az egymással versenyző részvénytársaságoknak, mely lehetővé teszi az érdekellentétek békés kiegyenlítését, a termelés és az árelosztás észszerű megszervezését s ezáltal egész iparágak prosperitásának biztosítását.

Az intelligencia vezetése mellett kialakult új gazdasági és szociális rendben, *a munka társadalmában, az állam, gazdasági vonatkozásban, tulajdonképpen egy óriási méretű holding-társasággá alakult át*, mely fokozatosan magához váltotta a fontosabb gazdasági ágakat űző társaságok részvényeinek többségét s ezáltal abba a helyzetbe került, hogy a közérdeknek a gazdasági élet ezen legszélesebb területén érvényt tudott szerezni.

Az egyes államoknak a részvénytársaságnál való érdekeltség-vállalása nem volt ismeretlen már a múltban sem. A 19-ik és a 20-ik században már nem egy európai ország kormánya vásárolt nagyobb mennyiségű részvényt kincstára számára, hogy ezáltal a fontosabb funkciókat végző részvénytársaságok ügyvitelébe megfelelő betekintést és befolyást nyerjen. Az individuális kapitalizmusra felépült gazdasági rendnek a 20-ik század folyamán mindinkább nyilvánvalóvá vált csődje szükségképpen arra kényszerítette az országok ügyeit intéző tényezőket, hogy ezen az

utón tovább haladva, keressék a kibontakozást a sorozatos és véget érni nem akaró gazdasági válságokból. Úgy a világgazdaság fejlődésének jelenségei, mint pedig a közgazdasági és politikai tudomány új orientációja egyformán ebben az irányban jelölték meg a kibontakozás útját. A fokozatosan átalakuló állam egyik legfontosabb feladatává vált a gazdasági élet kétségbeejtő káoszából való kivezető út megkeresése s ez nem lehetett más, mint *a termelő erők és eszközök egységes irányítása*. Ez az egységes irányítás és a közérdeknek megfelelő tervszerű vezetés azonban csak egy utón és egy módon volt megvalósítható: *a tulajdonjog megszerzésének útján*. A modern államoknak feladatává lett tehát a legfontosabb termelőeszközök tulajdonjogának megszerzése, amely tulajdonjog birtoka megadta a lehetőséget arra, hogy a termelés egész folyamatát, valamint a termelt javak szétosztásának módját és mikéntjét, a közérdeknek megfelelő módon szabályozni és megszervezni tudják.

A részrehajlatlan, komoly társadalomtudomány már a 19-ik században rámutatott arra, hogy *a magánkapitalizmus gazdasági anarchiájából csak egy egészen új, a termelőenergiákat a szükségletekkel összhangba hozó, tervszerű és észszerű gazdasági rendszer található meg a kibontakozás útját*. A politikai és a gazdasági fejlődés eseményei lassankint megtisztították ezen közgazdasági és szociális elméleteket a reájuk tapadt demagóg elemektől s mindinkább kétségtelenné vált a tisztán látó, elfogulatlan emberek előtt, hogy a jövő fejlődés útja csak ebbe az irányba

vezethet. Az ellenható erők tervszerű leküzdése és neutralizálása után, ez a politikai gondolat az egész kulturvilágban győzedelmeskedett s ezáltal megnyílt az útja annak a gazdasági és társadalmi fejlődésnek, mely a *fokozatos evolúció eszközeivel* létrehozta az új világrendet: *a munka társadalmat*.

Az intelligencia, a legműveltebb és a legképzettebb emberek társadalmi osztálya volt ennek a gazdasági és szociális átalakulásnak a vezető tényezője s ezt az intelligenciát támogatták ezen világmegváltó munkájában (mindazon osztályok, melyek a régi világrendnek csak a terheit hordozták, azonban a jogok és a földi javak túlnyomó nagy részéből ki voltak rekeszve. Ilyen körülmények között természetesen ez az evolúció a humanizmus, az igazságosság, a józan belátás és a megértő méltányosság jegyében folyt le s lehetővé tette a régi uralkodó osztályoknak is, akik a közvagyon és a termelőeszközök nagy részét birtokukban tartották, azt, hogy a kialakuló új gazdasági és társadalmi rend keretei között megfelelő módon, képességeik és munkájuk értéke alapján, elhelyezkedni tudjanak. Ennek a világmegváltó evolúciónak nem kellett az erőszakos forradalmak véres és szennyes eszközeihez fordulni, hogy rákényszerítse akarát azokra, akiket érdekeik, vagy a beléjük nevelt elfogultságok ezen átalakulás ellenzőivé tettek. Az események és tények ereje előtt ezek az emberek is kénytelenek voltak előbb-utóbb meghajolni s az utánuk következő generáció pedig már boldog megnyugvással helyezkedett el az új világrendben, mely minden ember számára biztosította a gondtalan,

nyugodt, kulturemberekhez méltó életét és megélhetést.

Ez a nagy társadalmi átalakulás természetesen nem történhetett meg rövid évek alatt, hanem hosszú évtizedek lelkiismeretes, komoly, megfontolt és szakszerű munkája volt szükséges ahhoz, hogy a munka társadalmának új gazdasági és szociális rendje kialakuljon s annak intézményei működésüket fokozatosan az egész kulturvilágra kiterjeszthessék. A népek és országok, a fejlődés különböző fázisaiban élve, nem lehettek ezen átalakulásnak egyidőben részeseivé, hanem a fejlettebb gazdasági életű és magasabb kultúrával rendelkező népek előbb tudták azokat a gazdasági, társadalmi és politikai reformokat megvalósítani, melyek a munka társadalmához vezető út egyes állomásai voltak. A szerzett tapasztalatok viszont értékes útmutatásul szolgáltak a kevésbé fejlett népek és országok vezetői számára s ezáltal sok felesleges energia megtakaríthatóvá és sok, egyébként elkerülhetetlen tévedés és balfogas elkerülhetővé vált.

Nem akarom részletesen ismertetni ezen gazdasági és társadalmi evolúció egyes stációit, melyeken át a különféle népek és országok eljutottak a munka társadalmának új világrendjéhez, mert ez túlhosszúra nyújtaná előadásaim sorozatát. Csak röviden és nagy vonásokban óhajtom vázolni a fejlődés azon útját, melyen át, Európa és a többi világrészek kulturált országai és népei eljutottak a 20-ik és a 21-ik század társadalmi evolúciójának folyamán, a mai gazdasági és szociális rendhez.

Már a 20-ik század gazdasági fejlődése is szükségessé és elkerülhetetlenné tette a nagy gazdasági, termelő és árueosztó szervezetek életrehívását. A koncentráció és a racionalizálás az ipar és a kereskedelem szervezeteinek területén a 20-ik század első évtizedeiben már hatalmas eredményeket produkált. A fontosabb termelési ágakban, továbbá a közlekedést lebonyolító szervezetek területén ezen folyamat óriási lépésekben haladt előre s a mammut-részvénytársaságok, trösztök, holdingok és koncernek a gazdasági életnek mindig nagyobb területeire terjesztették ki hatalmukat és befolyásukat. Egész országokat, világrészeket, sőt az egész földkerekséget behálózó ilyen gazdasági alakulatok nőttek ki a magánkapitalizmus talajából s roppant pénzügyi és politikai hatalmukkal ráfeküdtek ezen korszak egész gazdasági és politikai szervezetére. Ezeknek, a gyakran milliárdos tőkékkel rendelkező társaságoknak újabb fúziói, tranzakciói és érdekközösségei tovább építették ki azt a hihetetlen hatalmat, mely ezen gazdasági organizációk révén, a nagytőkések birtokában volt. Ha ezen fejlődés menete tovább is zavartalan marad, úgy hamarosan elkövetkezett volna az az állapot, melyben az egész kulturvilágon létező produktív vagyonok és termelőeszközök nagy része egy egészen kicsiny számú — talán csak néhány ezer vagy *tízezer* embert számláló tőkés-oligarchia kezébe megy át. Vitán felül áll, hogy a gazdasági fejlődés ezen iránya roppant veszélyeket rejtett magában, mert ilyen körülmények között, ezen óriási vagyonok csak egyes családok önző érdekeit, valamint azok tagjai-

nak egyéni szeszélyeit és végletekbe vitt luxus-örületét szolgálták volna. A gazdasági fejlődésnek ezen elferdült iránya szükségképpen előkészítője lett volna egy szociális forradalomnak, mely azonban nemcsak a nagy vagyonok urait, hanem a fehér emberiség évezredes munkával felépített kultúrájának minden értékes eredményét is könnyörtelenül elpusztította volna.

A gazdasági fejlődés ezen torzhajtásainak elhatalmasodását kellett a modern szociális államnak megakadályozni s a gazdasági élet irányításába való aktív beavatkozás meg is hozta a maga gyümölcseit. *A radikális társadalmi evolúció szükségét hirdető intelligencia, a népek dolgozó millióinak támogatásával,* megállította a fejlődésnek ezt a katasztrófális elfajulását s a legfontosabb termelő eszközök fokozatos megváltása — köztulajdonba vétele — útján, a gazdasági élet egész irányítását a közérdeknek megfelelővé tudta tenni s a nemzeti jövedelmek eloszlását arányossá, méltányossá és igazságossá változtatta.

Ez a folyamat nem minden országban játszódott le egyfórmán, mert a gazdaságilag fejlettebb és kulturális tekintetben haladottabb országok azon osztályai, melyek a termelő eszközöket és a földet birtokukban tartották, magasabb szellemi és erkölcsi színvonaluk következtében, gyorsabban megértették, hogy a társadalom szervezetének gyökeres reformja tovább nem halasztható és ennek következtében nem gördítettek nagyobb akadályokat ezen folyamat útjába. Egyes országok elmaradt gondolkozású, önző és telhetetlen uralkodó osztályainak akadékoskodása azon-

ban elkerülhetlenné tette, hogy velük szemben az államhatalom energikusabb eszközökkel lépjen fel. A termelő tőkék és eszközök köztulajdonba vételének módja és mikéntje sem volt minden országban egyforma, azonban részletkérdésekre nem akarok túlságos hosszadalmasán kitérni s így csak a legjobban bevált és legáltalánosabban alkalmazott módszereket fogom röviden ismertetni.

A nagyobb méretű ipari, kereskedelmi, közlekedési, bányá- és bankvállalatok közül azokat, melyek még nem részvénytársasági alapon működtek, törvényekkel kötelezték arra, hogy záros határidőn belül, *részvénytársasági formát* öltsenek. A következő lépés volt egy újabb törvény hozása, mely minden részvénytársaságot arra kötelezett, hogy forgalomba levő összes részvényei névértékének megfelelő mennyiségű új részvényt bocsásson ki s ezen részvényeket, nagy egységekre összevont címletekben, az államkincstárnak szolgáltatassa be. Ezen tranzakcióval kapcsolatban, a régi részvényeket névértéküknek felére kellett lebélyegezni, miáltal az alaptőkék összege nem változott, azonban ezen tranzakció következtében az összes részvényvagyon 50%-a az egyes államkincstárak tárcájába vándorolt. A vállalatok részvényesei azáltal nyertek kárpótlást, hogy azok a részvénytársaságok, melyek ezen tranzakción keresztülmentek, mindenféle állami, községi, vagy egyéb adó alól teljes mentességet nyertek. Az ily módon megtakarított összegek pedig az osztalékok jelentékeny növelését tették lehetővé s így a régi részvényesek a felére lebélyezett névértékű részvényeik- után is a régi ösz-

talékot megközelítő, sőt gyakran elérő összegeket kaptak a későbbi évek folyamán is, így tehát nagyobb effektív károsodás alig érte őket. Az új rendszer következtében, mely az államkincstárt tette egy csapással az összes részvénytársaságok főrésztvényesévé, megszűnt a régi idők azon általánossá vált anomáliája, mely abban nyilvánult meg, hogy az egyes részvénytársaságok nagyobb résztvényesei, igazgatósági és szindikátusi tagjai fölőzték le a társaság jövedelmeinek nagy részét, mindenféle legitim és illegitim címek alatt s a résztvényesek nagy tömegeinek, különösen a szervezetlen kisértvényeseknek, a vállalatok tényleges jövedelmeinek csak morzsáit juttatták. Az egyes államkincstárak igazgatóságai pedig, melyeket a legkiválóbb közgazdasági és pénzügyi szakemberekből állítottak össze s melyek az állam főrésztvényesi jogait gyakorolta, gondoskodtak arról, hogy a vállalatok mérlegei a valóságnak megfelelően készüljenek s a tényleges jövedelmek, a megfelelő leírások és tartalékolások után, osztalék formájában, tényleg kifizetésre kerüljenek.

A kincstári hivatalok ezen 50%-os résztvényálmányukat még további résztvényvásárlásokkal fokozatosan kiegészítették, úgyhogy rövid időn belül az egyes országok kincstári hivatalai a területükön működő összes résztvénytársaságok abszolút résztvény-majoritásának birtokosaivá váltak. Ezzel azonban még nem fejeződött be az az akció, melynek végcélja a termelés egész kiépült szervezetének köztulajdonba való átvétele volt. A kincstári igazgatóság, a rendelkezésre álló hatalmas összegeket további résztvény-

vásárlásokra fordította, melyek részint a tőzsdék közvetítésével, részint pedig a nagyobb részvénybirtokosokkal való közvetlen megállapodások formájában történtek. Ilymódon, az egyes részvénytulajdonosok érdekeinek méltányos figyelembevételével haladt előre a különféle részvények felvásárlása. Bizonyos idő elteltével azután az államkincstárak felhívták a még forgalomban maradt részvények tulajdonosait, hogy a részvények bel értékének, valamint átlagos jövedelmezőségének figyelembevételével, szakértők bevonásával megállapított áron adják el részvényeiket az államkincstárnak, mert záros határidőn belül, a kincstár, mint a részvénymajoritások birtokosa, úgy fog intézkedni, hogy a további osztalékfizetés be legyen szüntetve. Ilyen körülmények között a részvénytulajdonosok siettek a még birtokukban levő részvényeiket az egyes államkincstáraknak eladni, hogy ezáltal részvényekbe fektetett vagyonuknak legalább egy tekintélyes részét meg tudják menteni. Ezen intézkedések következtében, rövid időn belül, az összes számottevő bánya, ipari, kereskedelmi, közlekedési és banküzemek és vállalatok részvényeinek egész tömege az egyes államkincstárak tulajdonába ment át. A részvényekért cserébe adott állami adóslevelek kamatszolgáltatását pedig bőségesen fedezték a kincstári tulajdonba jutott vállalatok jövedelméből kifizetésre került osztalékok, melyeknek összege természetesen sokkal nagyobb volt, mint amennyi kamatot a megváltásra fordított állami járadékkötvények igényeltek. A kincstári hivataloknak ilymódon óriási összegek állottak évenként rendelkezésükre, melyeket az egyes

kormányok pénzügyminisztériumaihoz átutalva, olyan kulturális feladatok megoldásához teremtették meg az anyagi alapot, melyekre a régi, adóztatásra alapított államháztartások korszakában a legmerészebb fantáziájú államférfiak sem mertek gondolni.

A vázolt folyamatot nagyon megkönnyítette az összes hitelszervezetek, bankok és takarékpénztárak részvényeinek állami tulajdonba jutása, mert ilymódon az egész hitelszolgálat egységes megszervezése által, ezen fontos közgazdasági tényező is a nagy közérdekű célok szolgálatába állítatott.

Az államkincstár, mint egy óriási holdingtársaság, a birtokába került vállalatok között a legtökéletesebb racionalizálást tudta keresztülvinni. Az egyes üzemeknek a technikai, közgazdasági, vagy adminisztratív szükség által meghatározott mértékig való összeolvasztása, az ügyvitel egyszerűsítése, a termelési és a szétosztási folyamatnak a legmodernebb és legtökéletesebb módszerek igénybevételével való átszervezése lehetővé tette az egész közgazdasági és termelő tevékenységnek legintenzívebb s amellet a legtakarékosabb módon való vezetését és irányítását. Az egyes üzemek és vállalatok bevált vezetőit természetesen meghagyta az új rendszer is azokon a helyeken, ahol a közérdek szempontjából hasznos szolgálatokat végezhettek. A régi nagytőkés érdekeltségek által protezsált, nagy hatáskörű és jövedelmű állásokba beültetett, azonban ezen fontos munkakörök ellátására alkalmatlan emberek ideje ezzel lejárt s az új érában ezek az urak kénytelenek voltak meg nem érdemelt és túlnagy javadalmazási álla-

saikat azokra méltó és alkalmas egyéneknek engedni át s ők maguk pedig, képességeikkel és munkateljesítményeikkel arányos hatáskörű és jövedelmezőségű, kisebb állásokba visszavonulni.

Ugyancsak megszűnt az új rendszer életbelépésével az a botrányos állás- és jövedelemhalmozás is, mely az individuális kapitalizmus korszakában, általánosan elfogadott és hallgatólag tűrt állapot volt. Az új *univerzális tőkebirtokos, az állam, ezt az anomáliát sem tűrhette s a közgazdasági vezetőférfiak határtalan pénzügyi falánkságának és hatalmi telhetlenségének egy csapással véget vetett. A közgazdasági munka területeinek ezáltal roppant nagy jövedelmi tételei szabadultak fel, melyek egyrészt az arányosabb szétosztás, a munkabérek emelése, valamint a kisebbfizetésű alkalmazottak jobb javadalmazása által, a nagy tömegek életszínvonalának jelentékeny emelését tették lehetővé, másrészt fontos és szükséges kulturális és civilizatórikus hatású feladatok megoldására váltak felhasználhatóvá. Az egyes emberek milliós jövedelmei ettől kezdve az emberek millióinak javára szolgáltak. Ezen változások már az új korszak kezdetén azt eredményezték, hogy a nemzeti jövedelmek igazságosabban és arányosabban oszlottak szét a népek nagy tömegei között s ezáltal a szegénység és a nyomor számtalan égbekiáltó embertelensége fokozatosan megszűnt.*

A termelő és árusztó üzemek ilyen zökkenő nélküli, sima és óvatos köztulajdonba vétele az egész gazdasági élet, a termelés és az árusztás terén a legkisebb fennakadást, vagy zavart sem idézte elő

s a magánkapitalizmus álta! ! lépitett ezen kényes és komplikált mechanizmus folyamatos precizitással végezte tovább fontos és nélkülözhetetlen munkáját a *kollektív-kapitalizmus* kénviselőjének és megszemélyesítőjének, az államnak birtokában is Nem kellett tehát forradalom, nem kellett százezreket és milliókat legyilkolni, nem kellett évszázadok munkájának anyagi és szellemi eredményeit lerombolni ahhoz, hogy az új, jobb és emberibb világrénd alapjai lerakhatok legyenek Kellott azonban ehhez a munkához igen nagy türelem, humanizmus, szakértelem, akarat erő, méltányos megértés és mindenekfölött szeretet, mely jót akar és azt emberséges és észszerű eszközökkel való sítja meg A régi idők forradalmárai abban a rögeszmében szenvedtek, hogy azonnal, a legrövidebb idő alatt akarták híveiket az ígért földjére bevezetni, illetőleg velük együtt abba bejutni. Ezek a *türelmetlen próféták* nem ambicionálták azt, hogy az ótestamentum Mózesének sorsában osztozzanak, aki népével együtt negyven évig küzdött és bolyongott a pusztában s midőn élete végén, az Úr megmutatta neki, egy hegy tetejéről, az oly régóta áhított Ígértföldjének távoli képét, akkor boldogan és megelégedetten hunyta le örök álomra fáradt szemeit, mert tudta, hogy a szenvedések és megpróbáltatások hosszú évei nem múltak el eredmény nélkül és népe célhoz fog érni A múlt politikai és szociális forradalmának vezérei nem ilyen türelmes és alázatos próféták, hanem ellenkezőleg, nagyon is hiú, önző, türelmetlen és fennhéjázó emberek voltak, akiknek nem is az volt fontos, hogy az új és jobb világ ígért-

földjére elvezessék híveiket, hanem elsősorban önmaguk akartak minél gyorsabban és minél biztosabban ezen új világban elhelyezkedni.

Az emberiség történelmében, hosszú évezredekken keresztül, döntő fontosságú szerepet játszott a föld, illetőleg az arra vonatkozó tulajdonjog, a föld birtoklása. Az őskor barbárjai éppenúgy, mint az ókor törzsei és népei a földért és a föld miatt véreztek és szenvedtek, gyilkolták és pusztították egymást. Kezdetben a legelők, a halászó és vadászó területek, később a szántóföldek, erdők, bányák s az anyaföld egyéb kincsei voltak az örök harc és marakodás tárgyai s a mohó földéhség, az ember ősi vágya a föld után, különböző jelszavakkal fűszerezve, átvo-
nult a középkor sötét századaiba, hogy a fejedelmek és hűbérurak küzdelmeinek, intrikáinak és vérontásainak soha ki nem apadó forrásává váljon. Az újkor századaiban tovább folytatódott ez a földért vívott évezredes ádáz küzdelem, melybe a nagy francia forradalom nyomán egy új hatalmi tényező is kezdett mind intenzívebben beavatkozni és pedig a földet tényleg megmunkáló embermilliók fokozatosan felébredő öntudata, mely eleinte homályosan, később mindinkább határozottabbá váló hangon követelte jogait, melyeket ebbe a rövid, de tartalmas jelszóba sűrített össze: »A föld azé, aki megmunkálja.« Ez a jelszó, különféle változataiban, nagy szolgálatokat tett a politikai és társadalmi forradalmak szervezőinek és megindítóinak is, akik ennek segítségével gyakran a földet művelő jobbágyok, parasztok és proletárok roppant tömegeit tudták megmozgatni.

A föld, mint minden gazdasági tevékenység alapja, mely végeredményében a mindenkori politikai és szociális rendszerek fundamentuma is volt, természetsszerűleg fontos tényezője lett az új világrendnek is s a földtulajdon évezredes problémájának végleges megoldásával fejeződött be a munka társadalmának kialakulása.

A gazdasági individualizmus, mely az ipar, a kereskedelem és a közlekedés terén a 19-ik században már kezdett erősen háttérbe szorulni, s a 20-ik század folyamán jelentőségének nagyrészt elvesztette, a földművelés terén sokáig megtartotta fontos szerepét. A kisbirtokos paraszt individuális gazdálkodó rendszere, mely a 19-ik század folyamán virágzott fel a legtöbb európai országban, a 20-ik század elején is tovább haladt a fejlődés útján s a világháború utáni sorozatos földbirtokreformok, földosztások és nagybirtok-kisajátítások eredményeként, a legtöbb kontinentális országban jelentékenyen megerősödött ez a gazdasági rendszer. A műveltség alacsony fokán álló, primitív ember természetes önzése, határtalan földéhsége, a haladás iránti ösztönös ellenszenve, valamint a magasabbrendű gazdasági és társadalmi formákkal szemben tanúsított érzéketlensége és idegenkedése adják meg a szélsőségesen individuális érzelmű és gondolkodású paraszttal legmarkánsabb jellemvonásait, melyek — kevés eltéréssel — a legtöbb országban azonosak voltak.

A nagy birtoktesteknek részben politikai okokból bekövetkezett, nem egyszer erőszakos szétdarabolása a földművelés erős elparasztosodását, *a nagy-*

üzemeknek kisüzemekké való visszafejlesztését eredményezte. Ez a folyamat ellenkezett ezen korszak általános gazdasági fejlődésének fő irányvonalával s ezen idők nem egy szociológusát és közgazdászát megtevéstette a jövő fejlődésének előrelátható eredményeit illetően.

Az erőszakolt és gyakran indokolatlan földbirtokszétdarabolások azonban előbb-utóbb kellemetlen és káros következményeket idéztek elő s a mezőgazdasági termelés racionalizálásának, valamint jövedelmezőbbé tételének nagy akadályává váltak. A modern módszerekkel, gépi erővel dolgozó amerikai és oroszországi nagy gazdaságok, illetőleg kollektív-farmok termelési fölénye a 20-ik század második negyedében hovatovább érezhetővé vált s ezeknek mezőgazdasági cikkei a gabona és egyéb agrártermékek árait oly alacsonyra nyomták le az európai piacokon, hogy az európai parasztgazdaságok, valamint az elavult termelési módszerekkel dolgozó nagybirtokok egész prosperitását kérdéssé tették. A paraszti kisgazdaságok tulajdonosai csak a gyakran embertelen mértékig fokozott egyéni munkával és igényeiknek a végletekig való leszállításával tudták magukat fenntartani s még így is, a rohamosan visszaeső terményárak mellett a legtöbb kisbirtok erősen eladósodott s a földbirtok ára és értéke állandóan csökkenő tendenciát mutatott. A nem racionálisan és kevés tőkével dolgozó, konzervatív szellemben vezetett európai nagybirtokok pedig ugyanezen okokból, fokozatosan merültek el az adósságok és a közterhek tengerében, betetőzve az

egész európai mezőgazdasági helyzet vigasztalan sirlalmosságát.

Az általános technikai fejlődés hatása a mezőgazdaságban is mind erősebben nyilvánult meg s az a folyamat, mely az ipari termelés területén már a 19-ik században a nagyüzemet tette dominál óvá s a kisüzemek sorsát megpecsételte, a 20-ik században a mezőgazdasági termelésben is kezdett teljes mértékben érvényesülni. A magánkézben levő nagybirtok azonban a kor egész fejlődési irányzatával olyan éles ellentétben állott, hogy annak fenntartása politikai és gazdasági lehetetlenséggé vált. A nagybirtokoknak kisgazdaságokká való szétदारabolása azonban teljesen elhibázott s a haladás érdekeivel ellentétes politika lett volna s így a munka társadalmának kiépülésével párhuzamban, természetes és magától értetődő megoldássá vált az egyes országokban még megmaradt nagybirtokoknak állami megváltása s azokon kollektív alapon megszervezett mezőgazdasági nagyüzemek létesítése. A nagybirtokok ezen állami megváltása már a 19-ik században sem volt ismeretlen fogalom s annak gyakorlati keresztülvitele elé komoly akadályok nem emelkedtek. A megváltást megelőzőtt gazdasági évek általános jövedelmezősége, valamint az adóalap voltak a legfőbb támpontok az egyes birtoktestek megváltási árának megállapításánál, melyet olyan független bizottságok végeztek, melyek az érdekelt földbirtokosok, az államkincstár, valamint a független bíróságok képviselőiből alakultak meg. Ha akár a régi tulajdonos, akár az államkincstár ezen bizottságok által megállapított megváltási árat magára nézve sé-

relmesnek tekintette, akkor egy bírói fellebbezési fórum elé került az ügy, mely a megváltási árról végérvényesen döntött.

Az ilymódon megváltott földbirtokok tulajdonosai, a birtokot terhelő adósságok és közterhek levonása után fennmaradó összegről *kamatozó állami elismervényt* kaptak, mely azonban nem volt másra átruházható. Ezen *adósságlevél* alapján vehették fel a volt tulajdonosok a megváltási összeg után járó kamatokat, megfelelő időközökben, az államkincstártól. Az ilymódon megváltott nagybirtokokat az egyes országok illetékes tényezői kezdetben bérbe adták szakképzett, tőkével rendelkező gazdáknak, vagy ezen célból alakult részvénytársaságoknak, sőt, ahol ennek szüksége mutatkozott, ott kisebb parcellákban parasztnak is ilymódon lehetővé vált az egyes országrészekben mutatkozó földhiány enyhítése. A bérbeadott földek után az állampénztárba befolyt bérösszegek bőséges fedezetet nyújtottak a megváltási árak után fizetendő kamatokra.

A nagybirtokok állami tulajdonba való átvétele után sor került a középbirtokok megváltására is, mely hasonló módon bonyolódott le, mint a nagyobb birtoktestek kisajátítása. Ilyenmódon a földbirtoknak már csak két fajtája maradt meg: az állami tulajdonban levő nagybirtokok, melyeket kezdetben szakképzett, tőkeerős bérlők, vagy földbérlő-részvénytársaságok kezeltek, melyeket azonban fokozatosan kollektív alapon dolgozó mezőgazdasági társaságokká alakítottak át; a másik földbirtoktípus pedig a paraszti kisbirtok volt. Ez utóbbi földbirtok azonban a modernül felszerelt, nagy

üzemi tőkékkel rendelkező, a gépi munkaerőt a legnagyobb mértékben igénybevevő kollektív nagybirtokokkal szemben a versenyt nem tudta megállni. A kisüzem nagy terhei, nem gazdaságos és elavult termelési módja, továbbá a súlyos adók és egyéb közterhek a kisbirtokos parasztosztály gazdasági erejét fokozatosan felőrölték, azonkívül a birtokokra nehezedő adósságok kamatait sem tudta a kisbirtokosok nagy része, a megváltozott gazdasági viszonyok között fizetni s így a kisbirtokok is az államosított bankokon keresztül, fokozatosan az állam tulajdonába mentek át. Az ilymódon állami tulajdonba került kisbirtokokat az egyes földhivatalok nagybirtokokká egyesítették s a tönkrement, vagy tőlük önként megvált parasztagazdákat pedig kollektív mezőgazdasági társaságokká szervezték meg, akik ilymódon, kevesebb gondal és kevesebb munkával, több jövedelemhez jutottak s emberibb életmódot tudtak folytatni.

A kollektív munkaközösségek nagy sikere nem maradt természetesen hatás nélkül arra a kisbirtokos parasztságra, mely mindezen nehézségek dacára — kétségbeesett küzdelemmel — tovább igyekezett teljesen elévült, korszerűtlenné vált gazdasági existenciáját fenntartani. Hosszabb-rövidebb idő elteltével ezek nagyrésze is, látva a további küzdelem teljesen sikertelen és kilátástalan voltát, önként feladta a harcot, kérve birtokaik állami megváltását, valamint maguknak és családtagjaiknak a kollektív nagyüzemekben való elhelyezését.

Ezen fejlődési folyamatot elősegítette s az átmenet nehézségeit enyhítette a munka társadalmát kép-

viselő államoknak az a rendelkezése, mely az egyes kiscgazda-kerületek, illetőleg nagyobb falvak élére egy-egy szakképzett *mezőgazdasági intézőt* állított, aki a hatásköre alá tartozó egy, vagy több falu lakosságának mezőgazdasági termelését egységes elvek szerint szervezte meg és irányította, a közérdeknek megfelelő szempontok alapján, az általános *tervgazdaság* keretei között. Ilymódon a parasztság lassan, fokozatosan megszokta a felsőbb, kollektív jellegű irányítást s ennek közvetlen hasznát egyrészt a termelés eredményesebbé válásában, másrészt a munka könnyebbé, egyszerűbbé és racionálisabbá való átalakulásában is érezte. Ezek a falusi *kiscgazda-intézők* fokozatosan kezükbe vették egy-egy falu egész termelő munkájának irányítását, hatáskörüket a kormányok állandóan tágították s így rövid idő alatt, az egyes széttagolt, nem gazdaságosan, drágán és túlsók munkaerőpazarlással termelő mezőgazdasági kisüzemek szinte észrevétlenül forrottak össze egy-egy racionálisan termelő, modern nagyüzemmé. Az új viszonyok között felnőtt ifjú generáció már egészen beletalálta magát az új kollektív gazdasági berendezkedésbe s a földtulajdonörökösödés megszüntetésével, a régi parasztgeneráció kihálása után, az utolsó kisbirtok is megszűnt s a föld, teljes egészében, az egyes államoknak, mint a munka társadalma képviselőinek és végrehajtó-szerveinek birtokába ment át.

A munka társadalmának azonban a megkezdett utón tovább kellett haladni s a társadalom megszervezése nem állhatott meg a föld, a gyárak, bányák, vállalatok és közlekedési, eszközök megváltásá-

nál és kollektív kooperációra való megszervezésénél, hanem *a lakásügyet* is megfelelő módon meg kellett oldani. A földbirtokok állami megváltásával kapcsolatban, a munka társadalmának egyes törvényhozásai, midőn ennek ideje elérkezett, kimondották azt is, hogy minden földterület, bármily célt szolgáljon is, társadalmi tulajdont képez. Ezáltal az összes beépített és üres telkek is köztulajdonba kerültek s a háztulajdonosok pedig ezen időponttól kezdve, házádo helyett *telekhasználati bért* tartoztak fizetni az egyes államkincstáraknak. Ez a telekbér az első Tíz évben azonos volt az utolsó öt év házádojának átlagosan egy évre eső összegével, azért, hogy a háztulajdonosoknak az új rendszerre való áttérés ezáltal is könnyebbé váljon; ezé? tízévi *kíméleti idő* elteltevel azonban a földhivatalok és a háztulajdonosok közötti szabad egyezkedés tárgyát képezte a további telekbér összege. Ha megállapodás nem jött létre, akkor jogában állott a háztulajdonosnak házádo lebontani és annak anyagát értékesíteni, vagy pedig a kincstárnak átvételre ajánlani fel a házat. A háznak megváltása, ez esetben, hasonló módon történt, mint a földbirtokok kisajátítása s a régi háztulajdonosnak az államkincstárral szemben kamatozó követelése támadt, mely azonban szintén nem volt másra átruházható.

Az ily módon, a háztulajdonosokkal szemben keletkezett jogaikkal azonban az egyes államkincstárak képviselői csak a szükség által diktált mértékben és fokozatosan éltek. A városok nagy bérházai kerültek első sorban kisajátításra, mint olyan lakásobjektumok, melyeknek köztulajdonba jutása kétségtelenül közér-

dekú volt. A lakberek megfelelő szabályozása és nivellálása ezáltal könnyűvé vált, míg a kor igényeinek meg nem felelő felszerelésű, elavult, egészségtelen, vagy a városok fejlődését akadályozó házak fokozatosan lebontásra kerültek s helyükbe új, modern, a technika és a házépítő, valamint lakásberendező ipar legtökéletesebb vívmányaival ellátott és felszerelt lakásokat nyújtó új paloták keletkeztek. A munka társadalmának ugyanis nemcsak az a hivatása, hogy minden tagjának megfelelő, emberhez méltó megélhetését biztosítsa, nemcsak a gazdasági élet szabályozása, a termelő erők megszervezése és tervszerű irányítása, valamint a termelt javak igazságos és méltányos szétosztása képezi feladatát, hanem polgárainak megfelelő, egészséges lakásokkal való ellátása is az új állam közérdekű gondoskodásának egyik fontos tárgyát képezik.

A termelő erők racionális megszervezése és a valódi közérdek szolgálatába állítása lehetővé tette a legnagyobb arányú építési tevékenység megindítását. A lakáshivatalok, az egyes kincstárak megbízásából, rövid idő alatt az új, hatalmas és tökéletes lakáspaloták százait és ezreit építették fel a nagyobb városokban s ily módon minden lakáshiány megszűnt s az emberek kényelmes elhelyezése lehetővé vált. Az új korszak megváltozott szükségletei és igényei természetesen egészen más rendszerű és beosztású házak építését tették szükségessé s a magánháztartások fokozatos megszűntével egyidejűleg, szükségessé vált a kollektív otthonok létesítése és a pensió-rendszerű ellátás megszervezése. Ezen új gazdasági és társadalmi szükségességeknek a régi időkből megma-

radt házak legtöbbször nem feleltek meg, ezeknek lebontása és helyettük modern, új épületek emelése tehát elkerülhetetlen szükségességgé vált. Ezen átalakulási folyamattal egyidejűleg, fokozatosan elvesztették értékük nagy részét a régi házak, melyeknek tulajdonosai boldogok voltak, ha azokat — megfelelő megváltási árban — az államkincstáraknak adhatlak át. A cselédi intézmény teljes megszűnte pedig megadta a kegyelemdőfést a magánháztartások rendszerének s azok a családok is, melyek még legtovább kitartottak ezen elavult rendszer mellett, lassankint belátták a haladó kor szellemével való szembehelyezkedés céltalan és értelmetlen voltát s háztartásaikat föloszlatva, a különféle kollektív otthonokba és pensiókba költöztek át.

A kollektív kapitalizmus megszervezésének első szakasza, a föld, a gyárak, bányák, közlekedési és kereskedelmi vállalatok, valamint a lakóházak köztulajdonba vételével befejeződött. A magántulajdon háttérainak további megszorítása teljesen szükségtelen, igazságtalan és célszerűtlen lett volna, melyre sem a termelés kollektív megszervezése, sem a javak igazságos elosztása szempontjából szükség nem volt. A magántulajdon szeretete és vágya s a megszerzett tulajdonhoz való ragaszkodás általános emberi vonás és kétségtelenül az ember alaptermészetében gyökereszik. Ezt az ösztönszerű lelki vonást az emberekből kiirtani akarni barbár, ostoba és káros vállalkozás volt minden időkben és semmiféle komoly érveléssel nem védelmezhető. Elmúlt századok szélsőséges politikai irányzatai, melyek a magántulajdon teljes

megszüntetését s a magántulajdonban levő értékek kártalanítás nélküli kisajátítását hirdették, helytelen utakon jártak, mert sem az ember alaptermészetét, sem a társadam gazdasági szervezetének igazi szükségleteit és annak törvényeit nem ismerték. Minden ilyen irányú, erőszakos politikai akció — mint azt az oroszországi kommunista uralom tapasztalatai is igazolják — hamis vágányokon haladt s végeredményében több kárt okozott, mint amennyit legjobb esetben is, a közérdeknek használni tudott volna. Az abszolút és kizárólagos köztulajdon éppen olyan túlzás és gyakorlatilag megvalósíthatatlan, mint ahogy sohasem volt abszolút és teljes magántulajdon. A javak fölötti rendelkező- és birtokjog minden időben megoszlott a magán- és a köztulajdon intézménye között. Hogy a két rendszer közötti határvonal hol kezdődött, illetőleg hol végződött, az a mindenkori politikai és katonai erőviszonyoktól függött. *A magántulajdon korlátai nagyrészt a mindenkori uralkodóosztályok érdekei szerint igazodtak s gyakorlatilag véve, csak a? az érték volt tökéletes magántulajdonnak tekinthető, melynek létezéséről — birtoklóján kívül — senki másnak nem volt tudomása.* A nyilvános, azaz köztudomás szerinti magántulajdonhoz való jog minden korban arra az erőre és hatalomra volt alapozva, mely ezen jog birtokosainak rendelkezésére állott, azon célból, hogy ezen tulajdonjogukat, azok vitatóival szemben megvédelmezzék.

A munka társadalmának megalkotói és vezetői, akik tudvalevőleg a népek legértékesebb és legműveltebb rétegeiből, az intelligencia soraiból kerültek

ki, nagyon jól ismerték ezen közgazdasági és politikai alapigazságokat s így az új gazdasági rend megszervezéséhez elengedhetetlenül szükséges kisajátítások és megváltások terén csak addig a határig mentek el, ameddig a cél elérése érdekében elkerülhetetlenül szükséges volt. *A magántulajdon és a kollektív tulajdon rendszerei egymás mellett nagyon jól megférnek, sőt egymást bizonyos tekintetekben kiegészítik.* Egy fejlett gazdasági és társadalmi rendnek szüksége van arra, hogy a föld, valamint a legfontosabb termelőeszközök s általában az emberek nagy tömegeinek sorsát befolyásoló földi javak felett a köz érdekeinek megfelelő szellemben/1 lehessen rendelkezni, ezt azonban csak a tulajdonjog megszerzése által lehet teljes mértékben megvalósítani. Ezen a határon túl azonban nem szükséges, sőt káros a magántulajdonjogot megszorítani, mert a két tulajdonjogi rendszer közötti egyensúly biztosíthatja csak a közgazdasági életben az individuális és a kollektív jellegű termelő erőknek azt a harmonikus kooperációját, mely nélkül életképes társadalmi szervezet nem állhat fenn. Ezen szellemnek megfelelően, a szerzett és az öröklött vagyoni jogokat — a közérdek által determinált határok között — a munka társadalmának megteremtői respektálták s a köztulajdonba átvett vagyontárgyakért a régi birtokosoknak megfelelő ellenszolgáltatást nyújtottak. Ez az ellenszolgáltatás, mely a vagyontárgyakat megváltó államkincstárakkal szemben keletkezett, elsősorban arra szolgált, hogy a föld, a tőke és a házak régi tulajdonosainak, illetőleg azok utódainak, megkönnyítse az új gazdasági

rendszerben való elhelyezkedést s részükre az átmenetet simává tegye s ezáltal ezen átalakulással szemben érzett ellenszenvüket letompítsa, hogy a társadalom nagy újjászületése lehetőleg vérontás és erőszak nélkül mehessen végbe. Minthogy a termelőeszközök, valamint a közérdek szempontjai szerint megszervezett társadalmi munkához szükséges egyéb vagyontárgyak megváltására fordított összegeknek nem az volt a céljuk, hogy az egykori birtokos-osztályok utódait, generációk hosszú során át, a dolgozó társadalom terhére, *munkanélküli jövedelemhez* juttassa, ezért tehát szükséges volt az államokkal szemben fennálló követelések érvényességének idejét bizonyos mértékben korlátozni. Az új gazdasági és társadalmi rend fokozatos megvalósításához s az embereknek ezen rend keretei között való elhelyezkedéséhez körülbelül három generáció élettartamára volt szükség. A földek, házak, ipartelepek és egyéb vagyontárgyak megváltásának befejezése után, a különböző megváltási folyamatokból, az államokkal szemben keletkezett követelések egyesítése következett. Mindenkinek az állammal szemben, különböző kisajátítási és megváltási eljárások folyamányaként keletkezett követeléseit, a kincstári hivatalok egy számlán egyesítették, az illető jogtulajdonosoknak ezen követelések összegét feltüntető állami adósságlevelet adtak s az illető követelése pedig *az állam aranykönyvébe* íratott be. Ezen követelés után, a mindenkori gazdasági és pénzügyviszonyok figyelembe vételével megállapított *kamat* illette meg a kötelezvény tulajdonosát, mely névre szólt s személyhez kötött, tehát másra át nem ruházható volt. Ezen állami követelésből származó ka-

mátokat csak egy általános jövedelmi adó csökkentette, mely a kisebb címleteknél 10%-kal kezdődött és progresszív módon emelkedve, a legnagyobb kamattételeknél a 90%-öt érte el. Az állammal szemben keletkezett ezen követeléseket, azok első tulajdonosai, végrendeletileg örökségül hagyhatták *egyenes leszármazottakra* és pedig az eredeti összeg felét a gyermekeikre, míg a gyermekekről az unokákra ezen összegnek ismét csak a fele, tehát az eredetinek csak egynegyed része volt hagyományozható. Az egyenes leszármazókon kívül, másokra az állammal szemben fennállott követeléseké/ sem örökségül hagyni, sem átruházni nem lehetett. A harmadik generáció kihaltával azután végleg megszűnt a termelőeszközök megváltásából keletkezett állami adósság, minthogy ezen három generáció élettartama alatt már mindenki teljes mértékben elhelyezést nyert az új társadalmi és gazdasági rend keretei között, nem volt tehát szükség arra, hogy a régi világréndből származó, öröklött vagyoni előjogok tovább is fennmaradjanak. Ezen három generáció elmúltával tehát megszűntek az összes születési és öröklött vagyoni, politikai és társadalmi előjogok s velük együtt megszűnt a társadalomnak osztályokra tagozódása s az ily módon megvalósult *osztály nélküli társadalomban*, munkája, valamint tehetsége és teljesítőképesége értékének arányában, a közös társadalmi munka hozadékából minden ember megkapta a maga jogos részét.

A tervszerűen irányított gazdasági evolúció, mely az új világréndet jellemezte, fokozatosan átformálta a társadalom minden részét s hatásában az emberi élet szinte összes vonatkozásaiban érezhetővé vált.

Az individuális jellegű gazdasági berendezkedés anarchiája fokozatosan háttérbe szorult a termelés és az áruelosztás terén s a modern, racionális tervgazdálkodás módszerei minden irányban és a legszélesebb területeken nyertek alkalmazást. Rengeteg fölöslegesen elfecsérelt munkaerő és termelő energia vált ezáltal megtakaríthatóvá s a nagy néptömegek életmódja pedig sokkal könnyebbé vált s amellettszükségleteik teljes mértékben kielégítést nyertek. Az állami tulajdonba került nagy mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi és közlekedési üzemek között a tökéletes kooperáció kiépítése elé többé semmiféle akadály nem hárult mert megszűntek azok az érdekellentétek, melyek a magánkapitalizmus korszakában, az egyes tőkeérdekeltségek és nagytőkés csoportok között fennállottak s meek a gazdasági élet harmonikus működését, továbbá a termelés és az áruelosztás folyamatának zavartalansága oly gyakran lehetetlenné tették. A köztulajdonba vett és kollektív kezelésre megszervezett mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi és közlekedési nagyüzemek a gazdasági élet területének túlnyomó nagy részét uralmuk alatt tartották, mert az összes közszükségleti cikkek és tömegáruk termelése már az új Rendszer első időszakában ezen nagy gazdasági organizációk kezébe került. A kisipar és a kiskereskedelem egy része maradt csak az individuális egyéni vállalkozás kezén, de ezek a kicsiny ipari és kereskedelmi vállalatok is fokozatosan elvesztették az új gazdasági rendben létalapjukat. A nagyüzemek minden áru- és munkaszükségletüket természetesen egymásnál fedezték, a kollektív mezőgazdasági, ipari és

közlekedési üzemek csak a nagy, állami tulajdonban levő kereskedelmi vállalatoknál vásárolták az összes szükséges anyagokat s így az individuális kisipar és kiskereskedelem, megrendelők és vevők híjján, lassan elsorvadt. Siettette még ezt a természetszerű leomlási folyamatot a magánháztartások fokozatos megszűnése s a kollektív jellegű nagy háztartási és lakásüzemek kialakulása, melyek ellenállhatatlan erővel vonzották magukhoz az új életviszonyok közé került emberek nagyrészét. Ezek a n/gy közellátási üzemek élelmiszer és iparcikk szükségleteiket természetesen szintén a kollektív nagyvállalatoktól szerezték be s ennek következtében, a még megmaradt kisipar és kiskereskedelem utolsó számottevő fogyasztóit is nagyrészt elvesztette. A társadalmi és gazdasági evolúció ezen szükségszerű folyamata ily módon, minden erőszakos beavatkozás nélkül, simán és megrázkódtatások nélkül szívta fel és szüntette meg az elavult, régi individuális gazdasági rendszer utolsó maradványait is. A létalapjukat elvesztett kisiparosok és kiskereskedők, a megváltozott viszonyok ellenállhatatlan nyomása alatt, önként szüntették be üzemeiket s adták át szerszámaikat és árukészletüket, méltányos megváltási összegek ellenében, a nagy kollektív ipari és kereskedelmi üzemeknek s önmaguk kérték felvételüket ezen üzemek alkalmazottai közé. Egy-két generáció letűntével, a régi kisiparos- és szatócsvilágnak még a nyoma is eltűnt s a gazdasági élet egész vonalán teljes diadalt arattak az új idők szellemével összhangban álló s az új emberiség szükségleteinek megfelelő nagy, kollektív üzemek.

III. FEJEZET.

A föld, a tőke és a munka kooperációja a munka társadalmában. — Az individuális és a kollektív-kapitalizmus. — A magánkapitalizmus elfajulásának következményei. — A nemzetközi jellegű közgazdasági üzemek szervezete a munka társadalmában. — A kontinentális jellegű közgazdasági vállalatok. — A kollektív közkereseti társaságok szervezete. — A földhivatal. — A tőkehivatal. — A munkahivatal. — A szaktanácsok és azok szerepe. — Az egyes országok központi közgazdasági szervezetei. — A munkaügyi bíróságok. — A kerületi közgazdasági konferenciák. — Az általános munkakötelezettség. — Az általános állami nyugdíjellátás a munka társadalmában.

»Mindaz, amit e világon megvalósulva látunk, tulajdonképpen nem egyéb, mint külső eredménye és látható megtestesülése azoknak az eszméknek és gondolatoknak, melyek a világba küldött nagy emberek lelkében éltek.«

Carlyle.

III.

A termelőeszközök, valamint a föld tulajdonjogának a társadalom által való megváltása és köztulajdonba vétele természetesen még nem jelentette azt, hogy a munka társadalmának kiépülése ezen akciókkal befejeződött. Kétségtelen, hogy a köztulajdonbavétel önmagában is már igen nagy lépés volt a gazdasági élet egészséges organizációja felé, valamint a nagy társadalmi igazságtalanságok megszüntetésének irányában, azonban a munka társadalmának sokkal tökéletesebb termelő és árulosztói szervezetre volt szüksége, mint amilyent a magánkapitalis gazdasági rend önmaga számára megalkotni tudott. A régi világ embereinek szükségleteit az individualizmus által életrehívott intézmények és szervezetek jól-rosszul ki tudták elégíteni, egy magasabbrendű kollektív jellegű gazdasági és társadalmi organizáció azonban már nem elégedhetett meg azokkal a közgazdasági rendszerekkel és szervezetekkel, melyeket a magánkapitalista világrendtől átvett, bár kétségtelen, hogy ezen rendszer termelő és elosztó szervezetei között nem egy volt olyan, mely a munka társadalma számára is teljesen használható kiindulási

pontnak kínálkozott. Ezeket tehát csak továbbépíteni, tökéletesíteni, valamint eredendő hibáiktól megtisztítani kellett, hogy az új gazdasági rendszerben is hasznos szolgáltatásokat tudjanak teljesíteni.

Mindenekelőtt, az egész régi termelési rendszer *kapitalisztikus, azaz a föld, a tőke és a munka kooperációjára alapított jellege* volt olyan, melyet bizonyos változtatásokkal, az új világrendnek is át kellett venni. Az osztályharcok dühének véres ködébe belehajszolt emberiség, a 19-ik és a 20-ik században, teljesen helytelenül és téves szempontokból ítélte meg a kapitalizmus rendszerét. Míg az individuális gazdasági rendszer hívei és érdekeltjei a régi kapitalizmust az egyetlen olyan gazdasági rendszernek tartották, mely biztosítani tudja az emberiség további anyagi és szellemi haladását, addig ezekkel szemben, a szocialista és a kommunista eszmék hívei azt hirdették, hogy a kapitalizmus egész rendszerét szét kell rombolni, híveit és haszonélvezőit el kell pusztítani s helyébe egy teljesen új gazdasági és társadalmi rendet — a szocializmust, illetőleg a kommunizmust — kell felépíteni. Ezen utóbbi álláspont hívei és fanatikusai — s közöttük még a legkiválóbbak is — egyáltalán nem tudták közelebbről meghatározni, hogy ezen általuk hirdetett új rendszer hogyan fog működni s milyen módon fogja a termelés és a javak szétosztásának nagy, életbevágóan fontos munkáját irányítani. Szocializmus, kollektivismus, kommunizmus, államkapitalizmus, gazdasági centralizáció, vagy decentralizáció, pénzügyi autokrácia, vagy pénzügyi demokrácia, ezek a zűrzavaros politikai és gazdasági elméletek és fogalmak voltak a jövő gazdasági rendjének kialakul-

lása körüli viták fontosabb témái, anélkül, hogy ezen tisztára elméleti értékű meghatározások által takart fogalmak igazi tartalma és lényege teljes mértékben tisztázott volna.

Egy viláगतalakító fejlődés tapasztalatainak birtokában, a történelmi távlat tisztult légköréből tekintve vissza az elmúlt évszázadok eseményeire, megállapíthatjuk, hogy egyik félnek sem volt igaza, mert az igazság, mint legtöbbször, ebben az esetben is közepen volt. *A magántulajdoni jellegétől elvonatkoztatott kapitalizmust, mint termelő rendszert ugyanis a gazdasági fejlődés eseményei teljes mértékben igazoltak s a (szubjektív ellenérvek minden ereje megtört a tények acélfalán. Modern, gépekkel dolgozó, a termelés energiáit a termelés szolgálatába állító gazdasági organizáció csak kapitalisztikus jellegű, azaz a tőke erejét is munkába állító lehet. Ford, tőke és munka, ez a modern gazdasági élet szentháromsága s ezen tényezők egyikét sem lehet a nagy termelési munkafolyamatból kirekeszteni. Másodrendű és a dollog lényegét nem érintő tényező a termelő tőkére vonatkozó tulajdonjog kérdése. Mert a kapitalizmust nem annak magánjellege határozza meg — amint ezt a múltban sok közgazdász és szociológus is tévesen hirdette —, hanem a termelés mechanizmusában elfoglalt szerepe. A kapitalisztikus jellegű termelőrendszer zavartalanul tovább működhetik akkor is, ha a termelő tőke tulajdonjogában változás áll be s ennek következtében ezen tőke a magánemberek kezéből valamely kollektív jellegű közület — állam vagy község — birtokába megy át. Ebben az esetben a magkapitalizmus átalakul kollektív kapitalizmussá, ez az*

átalakulás azonban nem érinti a tőke termelőtevékenységének lényegét.

Ez a folyamat ment végbe akkor is, midőn a munka társadalmárok kialakulásával kapcsolatban, a társadalom végrehajtó szerve, az állam, megváltotta az egyes magánfelektől a termelőeszközök — a föld és a toké — tulajdonjogát s az egész gazdasági élet közérdekű megszervezésének munkáját megkezdette.

Bár a termelő tőke fontosságát és gazdasági szerepét alig érinti az a körülmény, hogy ezen tőke tulajdonjogában miféle változás áll be, mégis elvitathatatlan és a gyakorlati élet tapasztalatai által igazolt tény az, hogy a tőkében rejlő termelő energiák mikénti felhasználása tekintetében, igen nagy szerepe van a tőkére vonatkozó tulajdonjognak. A magántulajdonban levő termelő tőke, a dolog természetéből folyólag, abba az irányba nyer felhasználást amely irányba ezt a tőke tulajdonos jónak látja. Egyéni érdekeket, szeszélyt, gyakran esztelen fényűzést, rövidlátó csökönyösséget, vagy káros önzést szolgál a tőke, aszerint, hogy milyen mentalitású emberek irányítják a benne rejlő termelő energiákat. Ezért vált annyi baj, szerencsétlenség, gazdasági, társadalmi és politikai válság kiindulópontjává az a körülmény, hogy a termelő tőkét a múltban egyes emberek és osztályok birtokolták s a benne rejlő nagy energiák ilymódon legtöbbször magánérdekeket szolgáltak.

A munka társadalmának kialakulásával kapcsolatban, ez a szerencsétlen viszony, mely a tokét a magánérdekkel összekötötte, fokozatosan megszűnt, abban a mértékben, ahogy az egyes államok a különféle termelőeszközöket megváltották és köztulajdonba vet-

ték. A föld és a tőke új tulajdonosai az egyes államok lettek s ezáltal a tőke termelő energiáinak irányítása kikerült az egyes emberek, érdekcsoportok, vagy osztályok kezéből s az új rendben az államon, illetőleg annak szervein keresztül, az összesség érdekei szabták meg a termelő erők működésének irányát. A magánérdek s az egyéni szeszély és önzés helyét a termelés nagy organizációjában a közérdek foglalta el. A tőke hatalmas termelő energiái változatlan intenzivitással dolgoznak tovább az új rendben is, azonban ezen termelő munka hozadékának elosztási módja és mikéntje többé nem a tőketulajdonosok szeszélyétől függ, melyet a múltban csak a munkások szervezett ereje tudott bizonyos mértékben befolyásolni, hanem ez is a közérdeknek megfelelő módon történik s az egész társadalom érdekeit képviselő szervezet, az állam, biztosítja ezen szétosztás módjának igazságos, méltányos és emberséges jellegét. A régi magánkapitalizmust annyira jellemző háttartalan *profit-éhség* a kollektív-kapitalizmus rendszerében önmagától megszűnt, mert a munka társadalmában a termelésnek többé nem az elérendő üzleti haszon a legfőbb hajtóereje, hanem minden közgazdasági tevékenységnek az a célja és rendeltetése, hogy általa az emberek összes szükségleteit minél jobban ki lehessen elégíteni. A termelés legfőbb irányelve az új gazdasági rendben az, hogy mindenki számára, minden szükséglet! cikkből elegendő mennyiség produkáltassék, azonban a termelésnek nem szabad a fogyasztás és a tényleges szükséglet mértékét jelentékenyen túlhaladni. *A magánkapitalizmus a termelést öncéllá tette, minden más érdeket ennek ren-*

delt alá s így az ember is lassankint a termelő gépezetnek csak egy függvényévé vált. A mértéken túl fejlesztett termelés a gazdasági válságok egész sorát zúdította a világra s ezek forgatagában, a fogyasztónak, az embernek érdeke és egzisztenciája az egymással küzdő és egymást pusztító gazdasági erők játékszerévé vált. A munka társadalmának kollektív kapitalizmusában a termelés célja az ember lett s az egész gazdasági organizáció az emberek millióinak, a fogyasztó tömegeknek szolgálatára van berendezve. A magánkapitalizmusnak a munka társadalma által átvett gazdasági szervezetét — mint már jeleztem — az új rend szükségleteinek megfelelő formákra kellett átalakítani. A nagy ipari, közlekedési és kereskedelmi részvénytársaságok összes részvényeinek az államkinestárak birtokába jutása természetesen még nem fejezte be azt az átalakulási folyamatot, melyre az új gazdasági rend teljes kiépítése céljából szükség volt. Az ipari, a bányászati és részben a közlekedési vállalatok között már a 20-ik században is volt sok olyan, melyeknek működési területe messze túlhaladta az egyes országok határait, sőt voltak olyan trösztök és holdingtársaságok is, melyek működésüket az egész földre kiterjesztették. A petróleum, gumi, automobil, acél, vegyi ipari és egyéb, az egész világra kiterjedő működési körrel bíró internacionális jellegű vállalatok természetesen egészen más elbírálás alá esnek a munka társadalmában is, mint a helyi jellegű, vagy működésüket az egyes országok határain túl nem terjesztő közgazdasági alakulatok. Ezen nagy világiparok számára az új rendszerben is legalkalmasabb működési formának a rész-

vénytársaság bizonyult, melynek szervezetét a nemzetközi törvényhozás megfelelő módon átalakítva, új feladataihoz alkalmazta.

Ezen nagy, internacionális vállalatok összes részvényei természetesen szintén megváltás alá kerültek s ezen részvényeknek az egyes érdekelt államok közötti szétosztási aránya felett a *Nemzetközi Közgazdasági Tattacs* döntött. A részvények egy jelentékeny százalékát az összes országokat magában foglaló *Világ-állam* központi kincstára tartotta meg, míg a többi részvényeket az egyes szövetségi államok kincstárai — előre megállapított százalékos arányban — vették át. Ezen arány megállapításánál részben az illető állam területén folyó termelés mértéke, részben pedig az állam lakóinak fogyasztása, illetőleg szükséglete volt irányadó. Ha tehát például, az egész földkerekség petróleumiparát birtokában tartó Nemzetközi Petróleumtermelő Részvénytársaság összes részvényeinek 20%-át az államok Világszövetségének kincstára vette át, akkor a többi 80% részvény birtoka a következő módon nyert szétosztást: fele ezen részvény mennyiségnek azon országok államkincstárai között került szétosztásra, melyeknek területén a különböző petróleumforrások vannak, lehetőleg ezen források értékének megfelelő arányban; a részvények másik fele pedig az egyes petróleumfogyasztó országok államkincstárainak jutott és pedig a tényleges petróleumfogyasztás arányában. Ily módon, a nagy nemzetközi termelő társaságok részvényei a tényleges érdekelt-ség arányában oszlanak meg az egyes országok között. A termelési és fogyasztási viszonyokban időnkint esetleg beálló jelentékenyebb eltolódások eseté-

ben, a Nemzetközi Közgazdasági Tanács határozata alapján, az egyes kincstárak részvénybirtoka megfelelő mértékben kiegyenlítést nyer, oly módon, hogy a termeléshez nagyobb arányban hozzájáruló, vagy a fogyasztásban nagyobb mértékben résztvevő államok kincstárai megfelelő mennyiségű részvényeket kapnak azoktól az államoktól, melyeknek a fogyasztása vagy termelése lényegesebben csökkent. A részvények mindenkori értékét a Nemzetközi Közgazdasági Tanács állapítja meg s az átvett részvények értékével az egyik államot megterheli, míg az átadott részvények értékével az átadó államot elismeri a Nemzetközi Bank clearing-osztálya. Ezen tranzakciók keresztülvitelét nagy mértékben megkönnyíti az a körülmény, hogy a nemzetközi jellegű részvénytársaságok összes részvényei ezen *Nemzetközi Bank* trezorjaiban vannak elhelyezve s így a termelési és fogyasztási viszonyokban bekövetkezett eltolódásokat — a Nemzetközi Közgazdasági Tanács határozata alapján — mindenkor néhány könyvelési tétellel el lehet intézni. Ezen rendszer mellett biztosítva van az, hogy az egész emberiséget érdeklő fontos nyersanyagok termelése és felhasználása feletti rendelkező jog mindig az összesség érdekeinek szellemében gyakoroltatik s egyes országok és kormányok nem kerülhetnek abba a helyzetbe, hogy bizonyos fontos cikkek monopóliuma révén, terrorisztikus módon léphessenek fel más országokkal szemben, ahogy ez a magánkapitalizmus korszakában mindennapos jelenség volt s amely visszaélések egyrészt megzavarták a világ népeinek gazdasági egyensúlyát, másrészt a nemzetközi politikai

konfliktusok kiapadhatatlan forrását alkották. A változtatott nemzetközi gazdasági rendszer teljes mértékben biztosítja minden nép számára a szükséges nyersanyagok, vagy fontos iparcikkek megszerzésének lehetőségét s ezáltal a világ gazdasági egyensúlyának állandó fenntartását garantálja. Emellett, a nagy nemzetközi részvénytársaságok évi közgyűléseinek keretében, minden érdekelt ország kormányának képviselői előterjeszthetik a részvénytársaság üzleti politikájára vonatkozó észrevételeiket, előterjeszthetik kívánásaikat s a nagyobb termelő, illetőleg fogyasztó országok kormányai pedig a társaságok igazgatóságaiban, *részvénybirtokuknak megfelelő arányban*, képviselőket nyerne és igazgatósági tagokat delegálhatnak. Ezen szervezet mellett a nemzetközi jellegű termelő vagy áruelosztó munkát végző nagy vállalatoknak az összesség érdekeivel összhangban álló működése biztosítva van s ezek a fontos nemzetközi közgazdasági munkát végző részvénytársaságok talán a legszilárdabb és legmegbízhatóbb összetartó abroncsai a munka társadalmában a civilizált országok nagy gazdasági, politikai és kulturális közösségének. A nagy nemzetközi, az egész földkerekséget működésük körébe vonó világvállalatok mellett, vannak olyan ipari, bányászati, közlekedési vagy kereskedelmi vállalatok is, melyeknek akcióköre nem terjed túl egy-egy földrész, vagy az egyetemes Világszövetség szerves alkotó részeit képező nagy *államszövetségek* határain, azonban mégis több autonóm állam területére terjesztik ki működésüket. Az ilyen vállalatok jogi formája szintén a *részvénytársaság* s ha-

sonlóképpen működnek, mint a már ismertetett világvállalatok. A különbség a két alakulat között csak az, hogy ezeknél a részvények 20-40%-a nem a Világszövetség, hanem az egyes kontinentális államszövetségek kincstárát illeti meg, s a fennmaradó részvénymennységen pedig az érdekelt államok ugyanolyan elvek szerint osztoznak meg, mint az egész világon érdekeltséggel bíró vállalatok részvényein a termelő és fogyasztó országok.

Minden kontinentális államszövetség ügyeit intéző központi kormány mellett is működik egy-egy *szövetségi közgazdasági tanács*, mely a szövetség kebelén belül felmerülő vitás kérdéseket — így a szövetségi vállalatok részvényeinek szétosztási arányát is — szabályozza. Ezen szövetségi vállalatok részvényei szintén a *Világbanknál*, illetőleg annak egyes főintézeteinél vannak letétbe helyezve, mely főintézetek a szövetségi fővárosokban tartják székhelyüket. A közgazdasági helyzet változásainak megfelelően, a termelés és a fogyasztás mértéke alapján, ezen részvények birtokjogában szükségessé váló változások ezen kontinentális vállalatoknál is hasonló módon nyernek — a részvényeknek egyik állam számlájáról a másikéra való átírása útján — lebonyolítást, mint ahogy ez a világvállalatoknál történik. Ezen közös részvénytársasági vállalatok, melyek az Európai Egyesült Államok, az Angol-Amerikai Egyesült Államok, a Délamerikai, Afrikai vagy Chinai Egyesült Államok területének egy-egy fontos közgazdasági ágát művelik, s a termelést és a javak szétosztását ezen államszövetségeket alkotó országok lakosai között intézik, igen fontos missziót

töltenek be, mert működésük által megerősítik és elmélyítik azokat a gazdasági kapcsolatokat, melyek minden magasabbrendű és állandó jellegű államalakulatnak kell, hogy a fundamentumát alkossák. A munka társadalma, mint ebből is látszik, a közös gazdasági érdekek és a harmonikus együttműködés szilárd talajára van felépítve s az ezen gazdasági szervezet felépítményét jelentő politikai intézmények erejüket éppen ezen széttéphetetlen, szilárd érdekközösség talajából nyerik. Állandó politikai harmónia egyébként nem is képzelhető el gazdasági kooperáció és érdekközösség nélkül.

Ezek íá nagy nemzetközi és kontinentális vállalatok természetesen hasonló módon fejtik ki működésüket, mint a magánkapitalizmus korának részvénytársaságai. A *rentabilitási elv* ezek üzletvitelében is érvényesül, ez az üzleti irányzat azonban teljes mértékben fedi a közérdeket, mert hiszen ezen vállalatok tulajdonosai az egyes országok népei s így nem tőkés csoportok és osztályok érdekei az irányadók az ügyvitelnél, hanem az egyes államszövetségek, illetőleg a világ összes országai népeinek érdekei. Az elért üzleti haszon, mely az évi rendes közgyűlések után kerül kifizetésre, nem a nagykapitalista családok vagyonát és hatalmát gyarapítja, hanem az egyes országok állampénztárain keresztül, a népek nagy tömegeinek haladását szolgálja és jólétét növeli. Ezen osztalékok a munka társadalmában az egyes országok évi költségvetésében fontos tételeket jelentenek és lehetővé teszik a haladás ügyét szolgáló nagy kulturális intézmények megvalósítását.

Ezek a nemzetközi és kontinentális részvénytársaságok azonban, a dolog természete szerint, a világ termelésének csak egy kis hányadát intézik, mert az összes mezőgazdasági üzemek, továbbá az ipari termelés, nemkülönbén az áruelosztás és a közlekedés ügyeinek túlnyomó nagy része a munka társadalmában nem tartozik ezen internacionális, vagy kontinentális részvénytársaságok hatáskörébe, hanem ezen munkaköröket az egyes autonóm országok gazdasági keretein belül működő vállalatok látják el. Ezen üzemek egy jelentékeny része a magánkapitalista korszak részvénytársaságaiból alakult át, a már vázolt módon, a gazdasági élet területein érvényesülő természetes evolúció törvényei szerint, a jelenleg is működő kollektív szervezetekké. A termelés és az áruelosztás, valamint a közlekedés azon területein, melyeken ez az előzetes magánkapitalisztikus fejlődés még nem produkált olyan alakulatokat, melyeket, mint kiindulási apot, a munka társadalmában fel lehetett volna használni, az új kollektív állam hajtotta végre a megszervezés és az üzembehelyezés munkáját. Ilyen területek a gazdasági életben, főként a mezőgazdasági kisüzemek, a kisipar és a kiskereskedelem tevékenységi körzeteiben voltak, ezek azonban a nagy gazdasági egységek új korszakában, fokozatosan felörlődtek, űzőik vagyoniilag tönkrementek, elproletárosodtak s így a kollektív munkaközösségekké való megszervezésnek komoly akadályát többé nem képezték.

A nagyipar, a közlekedés, a nagykereskedelem, valamint a bankügyek területén már a magánkapita-

lizmus korszakában, a szükségképpen gazdasági evolúció olyan nagyarányú üzemkoncentrációkat hozott létre, melyeknek fennálló munkakeretei legtöbbször minden nagyobb akadály nélkül az új rend által is átvehetők voltak. Ezen túlnyomórészen részvénytársasági alapon dolgozó nagyüzemek minden nagyobb zökkenő nélkül be voltak illeszthetők a kollektívkapitalizmusnak az egész gazdasági életet átfogó rendszerébe s ezen irányban a legnagyobb lépés megtételét éppen ezen vállalatok részvényeinek az államkincstárak által való megszerzése képezte.

A régi részvénytársaságok jogi kereteinek változatlan fenntartása azonban nem lett volna teljes összhangban a munka társadalmának egész szellemével s így szükséges volt ezen egykori magánkapitalisztikus gazdasági alakulatok üzleti és adminisztratív organizációját a kollektív kapitalista gazdasági rend kívánalmainak megfelelő módon átalakítani. A részvénytársasági alapon dolgozó vállalatok üzemi és üzleti tőkési, a magánkapitalizmus korában, általában háromféle alkatrészből állottak. A részvényesek által, részvényeik ellenében befizetett összegekből, melyek *alaptőke*, illetőleg *tartalékok* címén nyertek elszámolást, továbbá a fixkamatozású kötvények kibocsájtása által nyert üzleti tőkékből s végül a különféle hitelforrások igénybevétele által előteremtett tőkékből. A magánkapitalizmus rendszerét jellemezte *az adósságok és követelések átláthatatlan hálózata*, melyek által szinte az összes vállalatok és közgazdasági tényezők egymással össze voltak láncolva. *A hitelélet túltengésének* káros következményei kétségtelenül érvényesültek

ebben a rendszerben, melynek zűrzavaros káoszát még a legélesebb szemű bankigazgatók sem tudták áttekinteni.

Az üzleti tőkék kérdését az új rendszer nagy mértékben leegyszerűsítette azáltal, hogy a vállalatok és üzemek megváltási eljárásának teljes befejeződése után, az egyes vállalatok tőkeviszonyai alapos és beható felülvizsgálat és átértékelési eljárás alá kerültek s ezen eljárás eredménye alapján állapították meg, a kiküldött szakbizottságok, az egyes üzemek alapítóit. Az egyes üzemek adósságainak az a része, amelyik az ingatlanokat, épületeket, gépeket és berendezéseket terhelte, a bankok követeléseiből az államkincstár számlájára íratott át s ezzel egyidejűleg az illető vállalat számláját ezen összeggel *a kincstári hivatal tőke-osztálya* megterhelte. Az egyes részvénytársaságok összes részvényei belértékének gondos és szakszerű megbecsülése után mutatkozó összeg szintén az illető részvénytársaság tőketartozásait nyilván tartó számlán könyveltetett el. Az ily módon keletkezett összegek lettek a régi részvénytársaságokból megalakult *kollektív közkereseti társaságok alaptőkéi* s az államkincstár tőkeosztályával szemben ily módon keletkezett *tőketartozások* ugyanazt a helyet foglalják el az új kollektív vállalatok mérlegeiben, mint a régi részvénytársaságoknál a részvényesekkel szemben fennállott alaptőketartozás. Minden kollektív közkereseti társaság alaptőkéjének megfelelő összegről az államkincstárnak *adósság-levelet* ad. A vállalatok üzemvitelének megkönnyítése céljából ezen összegek az egyes vállalatok szükségletének megfelelő arányú felfelé való

kikerekítést nyertek, hogy ezáltal az üzemek forgótőkeszükséglete, legalább részben, kielégítést találjon. Az alaptőke elégtelensége, vagy az időszakos üzleti változások által előidézett nagyobb forgótőkeszükségletet már az *állami bankok* elégítik ki, folyószámla vagy váltóhitel formájában. Az ily módon, a kollektív közkereseti társaságoktól — az igénybevett hitelek fedezetéül — az állami bankok tárcáiba kerülő váltókat ezek viszont, pénzsükségletük arányában, a Nemzetközi Banknál számíttatják le s így ez a Világbank gondoskodik arról, hogy az egyes országok gazdasági életében időnkint mutatkozó tökebőséget, illetőleg tökehiányt kiegyenlítse. A nagy tökeerejű, gazdag országok kollektív üzeleinek az egyes állami bankoknál elhelyezett tökefeleslegeit ezek viszont a Világbank útján helyezik el gyümölcsözően azon országok kollektív társaságainál, melyek tökében szegényebbek s így ezen külföldi tőkét produktív módon tudják felhasználni. A Nemzetközi Bank tehát a munka társadalmában a nagy pénzügyi regulator szerepét tölti be s minden nagyobb szabású, nemzetközi jellegű gazdasági vagy pénzügyi tranzakció ezen Világbank közvetítésével nyer lebonyolítást.

A kollektív közkereseti társaságok az államkincstártól kapott alaptőkékkel, valamint az állami bankok által folyósított forgótőkékkel éppen úgy folytatják a közgazdasági élet különböző területein működésüket, mint a magánkapitalista korszak részvénytársaságai. Évenként tartoznak *mérleget* készíteni s a mutatkozó tiszta jövedelem mikénti felosztását a törvények által előírt módon eszközölni. Az évi tiszta

nyereség egy bizonyos százalékát a különféle *tartalék-alapok* gyarapítására kell fordítani s az alaptőke után járó kamatoknak a kincstárba való befizetése után még fennmaradó tiszta jövedelem egyik fele a társaság tagjai között — elvezett haszonrészeik arányában — osztandó szét, a másik fele pedig az államkincstárt illeti. Ha egyes társaságok kimutatott tartaléktőkékéi már meghaladják az alaptőke 100%-át, akkor ezen tartaléktőkéknek az alaptőke 50%-nak megfelelő része az alaptőkéhez csatolandó. A tartaléktőkék után a vállalatok nem fizetnek a kincstárnak kamatot, míg az alaptőke után minden vállalat tartozik az államkincstárnak kamatot fizetni. Ezen kamatláb nagyságát — az illető ország közgazdasági tanácsának javaslata alapján — a kormányok állapítják meg s ez képezi *a hivatalos kamatlábat*, mely minden vállalattal szemben egyforma. Ezen kamatlábat évenként állapítják meg és pedig mindig egy évre előre, hogy ezen *fix kamatláb* a vállalatok vezetőinek a pontos kalkulációt lehetővé tegye. Évközben a kamatlábat változtatni nem lehet s a megállapításnak legkésőbb minden év december 15-ikéig meg kell történni.

Ezen hivatalos kamatlábnál mindig *égi/ százalékkal magasabb* az a kamat, melyet az állami bank az igénybevett *hitelek után*, az egyes üzemeknek felszámít. Viszont ezen hivatalos kamatlábnál 1%-kal *alacsonyabb* az a kamat, melyet az állami bank, a nála elhelyezett *betétek után* megtérít, akár a kollektív üzemek helyezik el ezen összegeket, akár pedig magánfelek.

A kollektív közkereseti társaságok kezelésében levő

üzemek tőkeszükségletének kielégítésére tehát a legolcsóbb forrás a saját üzemi hasznukból keletkező tartaléktőke s ha ez nem elegendő, akkor fordulnak csak a kincstár tőkehivatalához alaptőke felemelés céljából. Ezen alaptőkefelemelést, amennyiben az illető üzem fejlődése, valamint a közszükség azt megokolttá teszi, a közgazdasági tanács jóváhagyó véleménye alapján, a tőkehivatal engedélyezi s átutalja a megfelelő összeget, az állami bank útján, a vállalatnak, új adóslevél ellenében, az illető üzem alaptőkeszámlájának hasonló összeggel való megterhelésével egyidejűleg. Az alaptőkefelemelési kérelmeket a közgazdasági tanács, a kincstári hivatal vezetőjével egyetértésben, csak akkor engedélyezi, ha az államkincstárnak van hozzá kellő fedezete, ellenkező esetben az állami bankhoz utasítják az illető vállalatot, hogy a szükséges tőkét, kölcsön formájában, ott vegye igénybe. Az állami bank természetesen akár csak a magánkapitalizmus korában, minden vállalat számára előre megállapított *hitelkeretet* állít fel, az illető vállalat vagyoni és közgazdasági helyzete alapján, mérlegelve annak előrelátható szükségleteit s ezen hitelkeretet a vállalatok nem léphetik túl. Ily módon egyéb, ezután ismertetendő ellenőrző szerveken kívül még az állami bank illetékes fiókintézetének vezetői is ellenőrzik az egyes vállalatok egész ügyvitelét. A megállapított hitelkeretet csak indokolt esetben emeli fel a bank, ha az illető üzem pénzügyi helyzete ezt elkerülhetetlenül szükségessé teszi. A vállalatok vezetői, természetesen, szívesebben alaptőke-felemeléssel fedezik pénzügyi szükségletüket, mint a banknál felvett

kölcsönnel, mert az évi egy százalék kamatmegtakarítást jelent számukra.

Mindezen elmondottakból látható, hogy a munka társadalmában is a gazdasági élet legfontosabb alap-törvényei hasonló módon érvényesülnek, mint a magánkapitalizmus korában. Azokat az évszázadok folyamán kipróbált és jól bevált termelési és szervezési tapasztalatokat, melyek a magánkapitalizmus gazdasági tevékenységét irányították, a kollektív kapitalizmus új rendje is nagyrészt átvette és az új viszonyokhoz alkalmazta. Kiküszöbölte belőlük a rossz és használhatatlan elemeket, viszont megtartotta és tökéletesítette a használhatókat s így egyrészt az új rendszerre való átmenetet nagy mértékben megkönnyítette és simává tette, másrészt olyan életképes, zavartalanul működő új gazdasági organizációt teremtett ezáltal, mely lehetővé tette a kulturemberiség megszorodott szükségleteinek teljes mértékű, igazságos és méltányos kielégítését

A kialakult új gazdasági rend természetesen az egész állami szervezetet is fokozatosan átfőrtmálta és az új társadalom szükségleteinek kiszolgálására rendezte be. A régi korszakok államainak közigazgatása roppant arányú akta-gyár és hihetetlenül komplikált és nehézkesen működő bürokratikus gépezet volt, mely annyi ágra szakadt szét, hogy még a legkiválóbb közéleti emberek sem tudtak annak labirintusában eligazodni. A sok hivatal, fórum, jogszabály, törvény szükségképpen folyománya volt a magántulajdonra felépült gazdasági és politikai rendnek. A régi államok közigazgatási és igazságszolgáltatási szerve-

zeteinek munkája túlnyomó nagy részben a végnélküli vagyoni, üzleti és örökösödési ellentétek, viszályok és porok légióiból származott. Az üzlet, a pénz és a vagyon utáni hajsza, sarkantyúzva az örökké bizonytalan jövőtől való rettegés tudatalatti erőitől, töltötte be a régi időkben, az emberek nagy részének egész életét és gondolkozását s egyúttal lefoglalta az állami szervezet szinte egész tevékenységét is.

A munka társadalmában, az egész gazdasági élet a kollektív közkereseti társaságok irányítása alatt áll s a föld, a termelő eszközök, valamint a lakóházak, az összesség szervezete, az állam birtokában vannak. Ilyenmódon, az emberi önzésből és kapzsiságból származó viszályok és porok nagy része önmagától megszűnt s (az állam szerveinek működése a közélet egész más területeire helyeződött át. Az új gazdasági rendszerben a három legfontosabb állami szerv: a termelés három fő tényezőjének irányításával és szabályozásával van megbízva. Ez a három szerv: *a földhivatal, a tőkehivatal és a munkahivatal.*

A *földhivatal* kezeli, az államkinestár nevében, az állam összes földjeit. Az egyes országok kerületekké vannak felosztva, melyek mindegyike egy-egy földhivatal ellenőrzése alatt áll. A földhivatal állapodik meg, az összes vállalatok, üzemek és termelő társaságok vezetőségeivel azon földterület után fizetendő évi bér összege tekintetében, amely földterületet az egyes vállalatok igénybe vesznek. A mezőgazdasági munkát végző társaságok tartoznak az általuk megművelt földterület után, az összesség képviselőjét, az államot megillető bérösszeg nagysága tekintetében, az ille-

tékes földhivatallal megegyezni s ezen megállapodást formális *bérleti szerződésben* kell fixírozni, mely öt, vagy tíz évi időtartamra szól. Ilymódon, a *földjáraadék* összege, meghatározott költségtételként szerepel a mezőgazdasági üzemek kalkulációjában.

Azonban nemcsak a mezőgazdasági üzemek, hanem minden más, kisebb, vagy nagyobb földterületet igénybevevő vállalat is tartozik ennek használata fejében az államnak évi bért fizetni. A gyárak, a bányák, a közlekedési vállalatok, az áruházak és más kereskedelmi üzemek, valamint a kollektív otthonok, pensiók és szállodák is bért fizetnek azon területek után, melyeket igénybe vesznek. Ezen vállalatok és üzemek mind az illetékes kerületi földhivatallal tartoznak időszagos, öt vagy tíz évig tartó bérszerződést kötni. A két fél rendszeren tárgyalások alapján állapodik meg a bérösszeg tekintetében, ha azonban nem tudnak megegyezni, akkor az állami központi földhivatal dönt. Ennek döntése ellen a bérlő vállalatnak, ha azt mágára nézve sérelmesnek találja, joga van az illetékes független állami bírósághoz fordulni, mely a felek meghallgatása után végérvényesen dönt a fizetendő) bérösszeg nagysága tekintetében.

A földhivatalok feladata, hogy az állam egyik legfőbb bevételi forrását, a földjáraadékot, a köz szükségleteinek arányában kihasználják. A mindenkori állami szükségletek arányában, a kormány utasításainak szellemében kell ezen jövedelmi forrást kezelni, melynek egyik fontos feladata az is, hogy az egyes termelő ágak és üzemek közötti esetleges nagyobb jövedelmezőségi aránytalanságokat, az egyes társaságok

földbérleti összegének felemelése, vagy leszállítása által kiegyenlítsék. Minden földhivatal tisztviselői kara és vezetője mellett, működik egy *szaktanács*, mely az illető kerület legkiválóbb szakembereit egyesíti magában s melynek véleményét minden, a földhivatal elé kerülő ügyben, a földhivatal vezetője meghallgatni tartozik. Ezen szaktanács közbejöttével, az egyes üzemek és a földhivatal közötti, a fizetendő bérösszeg nagyságát illető nézeteltérések legtöbbször kiegyenlítődnek s így csak a legkritkább esetben fordul elő az, hogy a bérösszeget a bíróságnak kell megállapítani. A közérdeket képviselő földhivatal és az egyes kollektív társaságok vezetői között ily módon a harmonikus együttműködést ezen szaktanács biztosítja, melynek gyakorlati gondolkozású, tapasztalt tagjai mindig meg tudják találni a méltányosság, az igazságosság és a közérdek szolgálatának arany középútját. A földhivataléhoz hasonló munkakört tölt be a *tőkehivatal*, mely a közvagyonnak azt a részét ellenőrzi, kezeli és irányítja, mely a termelés és a javak szétosztási folyamatát intéző kollektív közkereseti társaságok kezelésére van bocsájtva. A közgazdasági igazgatás minden kerületében, a földhivatal mellett működik egy-egy *tőkehivatal* is, mely nyilvántartja a kerületében működő mindenféle kollektív vállalatnál elhelyezett alaptőkét, mellyel az egyes üzemek a központi államkincstárnak tartoznak. Ezen hivatal útján kérhetik csak az egyes társaságok az állami alaptökének felemelését, ha a közgazdasági szükség az illető üzem terjeszkedését, vagy újabb beruházásokat tesz kívánatosá. Az egyes üzemeknél investált alaptőkék

állagának minden fontosabb változását tartoznak a társaságok felelős vezetői, az illetékes tőkehivatalnak bejelenteni, illetőleg minden fontosabb változáshoz annak előzetes hozzájárulását kikérni.

Ezen tőkehivatalok kebelében működnek a kerületi *számvevő hivatalok*, melyek a hatáskörük alá tartozó vállalatok üzletvitelét, az elszámolások pontossága tekintetében, ellenőrzik, az évi mérlegben és leltarak készítését felülvizsgálják, szóval ügyeinek arra, hogy a vállalatok vezetői, a törvények által előírt üzemviteli szabályokat pontosan betartsák. Ezek a számvevő hivatalok pótolják a magánkapitalista részvénytársaságoknál működött *felügyelő bizottságokat*, minthogy azonban ezen számvevőségek tagjai szakképzett és hivatásos tisztviselők, akik mesterségüket alaposan értik, tehát a tőketulajdonos, az állam megbízását sokkal pontosabban és intenzívebben tudják ellátni, mint a magánkapitalista korszak részvénytársasági vállalatainak felügyelő bizottságai, melyek legtöbbször laikusokból állottak, akiknek sem hozzáértésük, sem kedvük, sem idejük nem volt ahhoz, hogy a felügyeletük alá helyezett vállalatok egész ügyvitelét komolyan, kellő részletességgel és lelkiismeretes pontossággal ellenőrizzék és felülvizsgálják. Egyéb, másjellelű okoktól eltekintve, ez a körülmény is egyik magyarázatául szolgál annak a ténynek, hogy a kollektív kapitalizmus rendszerében, az üzemek vezetői részéről kötelességmulasztás, gondatlanság, hűtlenség, vagy sikkasztás úgyszólván sohasem fordul elő, ellenében a magánkapitalizmus korszakával, ahol ezek a sajnálatos jelenségek napirenden voltak.

A kerületi tőkehivatalok mellett működik, mint ellenőrző és véleményező szerv, a *kerületi pénzügyi és közgazdasági tanács*, melynek hozzájárulását a hivatal vezetői minden fontosabb ügyben való intézkedésnél kikérni tartoznak. Ez a tanács tölti be az összekötő szerv szerepét az állami tőkehivatal és a kerület kollektív társaságai között. Ez a tanács egyben megakadályozza azt is, hogy a közgazdasági adminisztráció ezen rendkívül fontos szervének kebelében, az ügyek intézése tekintetében, a bürokrácia káros szelleme elhatalmasodjon. A tanács tagjai, mint gyakorlati közgazdasági és pénzügyi emberek, egészen más szemmel látják a közgazdasági élet jelenségeit, mint a törvények és rendeletek szellemében intézkedő tisztviselők s így ez utóbbiak működését — közbenjárásuk, tanácsaik, szükség esetén vétójoguk alkalmazása által — a gyakorlati élet szükségletével összhangba tudják hozni.

A kerületi tőkehivatalok működését *az országos tőkehivatal* irányítja, melyhez az érdekelt vállalatoknak fellebbezési joguk van azon esetekben, ha a kerületi tőkehivatal valamely határozatát magukra nézve sérelmesnek találják. Ugyancsak fellebbezési joga van a kerületi hivatal határozatai ellen, az országos tőkehivatalhoz, az egyes kerületi tőkehivatalok mellett működő közgazdasági és pénzügyi tanácsnak is, ha a hivatal határozatát a közérdek ellen valónak találja. A tanács fellebbezésének vétó jellege és halasztó hatálya van, mert amíg ezen fellebbezés elintézését nem nyer, addig a kerületi tőkehivatal határozata nem hajtható végre.

Az országos tőkehivatal — mely a kormánynak egyik szerve — hatásköre alapján, a munka társadalmában a legfőbb közgazdasági irányító tényezőnek tekinthető. Ez szabályozza a termelő tőke egész áramlását, az egyes termelési ágak közötti összhangról ez gondoskodik, ez teszi lehetővé az új vállalatok alakulását, vagy szüntet meg régi üzemeket, elrendelve azok felszámolását, ha működésük már nem kívánatos, vagy a közérdek ellen van. Az egyes üzemek alaptőkéinek nagyságát ez a hivatal állapítja meg s ennek van joga az alaptőke egészben, vagy részben való visszafizetését elrendelni. Az egész alaptőke visszavétele természetesen egyenlő az illető társaság felszámolásának kimondásával. Ezen roppant fontos működésében a központi tőkehivatalt az ország legkiválóbb közgazdasági és pénzügyi férfiaiból álló *országos közgazdasági és pénzügyi tanács* támogatja.

A munka társadalma állami adminisztrációjának harmadik fontos szerve a *munkahivatal*. Ennek a hivatalnak célja és rendeltetése az, hogy a kollektív társadalom rendelkezésére álló emberi munkaerőket nyilvántartsa s szükség esetén azoknak közérdekű elosztása, vezénylése, vagy foglalkoztatása tekintetében intézkedjen. Ennek a hivatalnak feladata az összes munkaköteles korban levő férfiakat és nőket állandóan nyilvántartani, hogy hol, milyen vállalatnál dolgoznak, melyik társaság kötelékébe tartoznak. Az egyes üzemek igazgatóságai által elbocsájtott munkaerők elhelyezése szintén a munkahivatal feladata. A munkahivatal időnkint a kerületében dolgozó tőkehivataltól megkapja a statisztikaszerű, pontos kimutatásokat az

egyes vállalatok prosperitásáról, a bennük alkalmazott munkaerők számáról, valamint azoknak az üzemi haszonból való részesedésük nagyságáról. Az esetleg munka nélkül maradt munkásokat és tisztviselőket az illetékes munkahivatal azokhoz a vállalatokhoz utalja be, amelyeknek prosperitása a legjobb. Ilyenmódon, a túlnagy jövedelmű vállalatok kapják meg a felszabaduló munkaerőket, miáltal azok jövedelme több ember között oszlik meg s így lecsökken, viszont a tulokicsiny prosperitású üzemekből való munkáselvezénylés az illető üzem jövedelmezőségét megjavítja s ezáltal helyreáll az egyensúly az egyes vállalatokban alkalmazottak jövedelmi viszonyai tekintetében.

A munkahivatal ezen intézkedései ellen, a kerületi törvényszékek kebelében működő *munkaügyi bírósághoz* fellebbezhetnek azon vállalatok vezetői, melyek a hivatal intézkedését sérelmesnek találják. Ezen *független bírói fórum* előtt tartoznak az illető vezetők igazolni, hogy más — a kerületükben működő — üzemeknél kedvezőbbek a jövedelmezőségi viszonyok s ennek alapján kérhetik a munkahivatal határozatának megváltoztatását. A bíróság meghallgatja a munkahivatal vezetőjének érvelését is s mindkét fél adatai alapján hozza meg a döntést, mely ellen az *országos legfőbb munkaügyi bírósághoz* lehet fellebbezni, mely azután végérvényes határozatot hoz a vitás ügyben.

A munkahivatalok és az egyes kollektív közkereseti társaságok között azonban ritkán kerülnek a vitás kérdések bírói döntés alá, mert a munkahivatalok mellett szintén működnek tanácsadó és közve-

tító szervek, a *munkaügyi tanácsok*, melyeknek hasonló feladata van, mint a föld- és a tőkehivatalok mellett működő tanácsoknak. Ezek szintén összekötő szerepet játszanak a munkahivatalok és a kerületükben működő üzemek és társaságok között, hogy a felmerülő súrlódásokat, vitákat és nézeteltéréseket a békés együttműködés érdekében, a jog, az igazság és a méltányosság szellemében elsimítsák

A munkaügyi hivatalok egységes szellemű működését az *országos központi munkaügyi hivatal* irányítja, mely intézkedik oly esetekben is, midőn bizonyos munkáselvezénylések két vagy több közigazgatási kerület viszonyait is érintik.

A munkaügyi hivatalok intézkedéseivel szemben, a hatáskörük alá tartozó egyének feltétlen engedelmességgel tartoznak s a renitenskedőkkel szemben, az illetékes államügyészség haladéktalanul megindítja az eljárást, mely a törvények értelmében, a bűnösök súlyos megbüntetésével végződik.

A munkaügyi hivatalok intézkedései ellen, az *egyes érdekelt személyeknek* is van fellebbezési joga és pedig az illetékes munkaügyi bírósághoz s onnan az országos *legfelsőbb munkaügyi bírósághoz*. Amíg azonban a fellebbezés ügyében jogerős határozatot a bíróságok nem hoztak, addig az illető panaszos tartozik a munkahivatal rendelkezésének megfelelően cselekedni és a számára kijelölt munkahelyet elfoglalni s kötelességét pontosan és lelkiismeretesen teljesíteni.

A munkahivataloknak, ezen nagy hatáskörük folytán, módjukban van mindenféle nagyobbarányú munkanélküliséget eleve megakadályozni, mert a felszabaduló,

vagy feleslegessé váló munkaerőket mindenkor el tudják helyezni a hatáskörükbe tartozó üzemekben. Törvény írja elő, hogy *nyolc napnál hosszabb ideig senki sem maradhat munkanélkül* s ezen időn belül a munkahivatal tartozik mindenkit valamely, az illető tudásának és képességeinek megfelelő munkakörben elhelyezni.

A föld-, a tőke- és a munkahivatalok tehát a kollektív állam legfontosabb közgazdasági és közigazgatási szervei, minden más szervnek általános jelentősége eltörpül ezen háromé mellett. Ezek irányítják a munka társadalmának egész gazdasági életét, szabályozzák a termelés folyamatát, befolyásolják az áruk elosztásának módját és mikéntjét s ezzel az összesség, a népek, országok és foglalkozási ágak egész életének harmonikus rendjét és békéjét biztosítják. Hogy azonban ezen fontos feladatuknak teljes mértékben meg tudjanak felelni, ahhoz szükséges ezen három közgazdasági irányító szerv állandó, harmonikus együttműködése. Ezen együttműködés közhivataloknál természetes és magától értetődő, azonban ennek a kooperációnak túl kell menni ezen szükségyszerű együttműködés határain s a régi világ hivatali bürokráciájának minden nehézségétől mentesnek kell lenni, mert hiszen a gazdasági élet lüktető menete nem tűrheti a lassan mozgó, nehézkes hivatali apparátusok kölönceit.

Ezen cél megvalósítására, a három közgazdasági jellegű állami szerv, a föld-, a tőke- és a munkahivatal vezetői, minden gazdasági kerületben, havonként legalább egyszer tartoznak *konferenciára* összejönni,

melyre a három hivatal mellé rendelt szaktanácsok tagjai is meghívást kapnak. Ezen közgazdasági konferenciákon, a három hivatal hatásköre és ellenőrzése alá tartozó üzemek, vállalatok és társaságok ügymenetéről kell az egyes vállalatok vezetőinek beszámolni, akik természetesen szintén tartoznak ezen időszaki megbeszéléseken megjelenni. A kerület közgazdasági szakembereinek és hivatali vezetőinek ezen összejövetelei alkalmasak arra, hogy az egyes társaságok közötti esetleges ellentétet elsimítsák s az egész gazdasági életnek megadják azt az egyöntetűséget és harmóniát, mely egy kollektív alapon dolgozó társadalom munkája eredményességének egyik alapfeltétele.

Ezen konferenciákon az egyes kerületek kormánybiztosai elnökölnek, akiknek hivatása, hogy kerületük egész gazdasági és közigazgatási életében a központi kormányhatalmat képviseljék. Ezen kormánybiztosok ugyan nem bírnak közvetlen irányító hatalommal a három gazdasági hivatal felett, azonban, mint a központi kormány intencióinak ismerői és a kormányrendeletek végrehajtói, nagytekintélyű állásuknál fogva alkalmasak arra, hogy kerületük összes gazdasági és közügyeinek irányítói és szabályozói legyenek. A kormánybiztosok feladatai közé tartozik továbbá a kerületükben működő mindenféle kollektív társaság közgyűlésein elnökölni s ezzel kapcsolatban felügyelni arra, hogy ezen közgyűlések egész lefolyása, valamint határozataik a törvények szellemének megfelelőek legyenek.

A munka társadalmának egyik legfontosabb intéz-

menye *as általános munkakötelezettség*. Minél fejlettebb valamely társadalom, annál inkább szüksége van minden munkaképes felnőtt tagjának közreműködésére, valamint a társadalom minden tagja annál inkább rá van utalva embertársainak kooperatív munkájára. A társadalom tagjainak harmonikus együttműködése az emberiség haladásának egyik alapfeltételét alkotja.

Hosszú évezredekig az emberiség sorsát nem a békés együttműködéssel kifejtett munkaerők vitték előre, hanem a különböző korszakok hatalmasainak gyakran zsarnoki akarata, vagy az életösztön által kikényszerített emberi tevékenység volt a társadalmat fenntartó munkának forrása. A rabszolgaság és a hűbériség korszakainak lehanyaglásával az emberi munka — elméletben — felszabadult és a 19-ik század gazdasági liberalizmusának korszaka, sem *a munkához való jogot*, sem *a munkára való kötelezettséget* nem ismerte. Hogy ez a rendszer, kapcsolatban a magánkapitalizmus uralomra jutásával, hova juttatta a civilizált világot, arra nézve az elmúlt századok történelme sok szomorú tényvel és megdöbbentő adattal szolgál.

A dolgozási vagy nemdolgozási szabadság elmélete az élet nagy vizsgáján csúfosan megbukott s a világot alakító és új rendszereket teremtő hatalmas gazdasági energiák, a munka társadalmában elvetették ezen elévült dogmákat s az új rend egyik tartóoszlopává az *általános munkakötelezettséget* tették meg. *Mindenkinek joga van a megélhetését biztosító munkához és mindenki köteles is résztvenni*

az egész társadalom jólétét és haladását biztosító kooperatív tevékenységben, ez a munka társadalmának egyik alaptörvénye. A munka társadalma tagjait, a gazdasági, szellemi és erkölcsi javak olyan tömegével látja el, hogy ezzel szemben joga van arra, hogy minden munkaképes tagjának közreműködését az összesség tulajdonát képező hatalmas gazdasági és kulturális szervezet fenntartása és továbbfejlesztése érdekében igénybe vegye. Ez az igénybevétel annál inkább jogos, mert a munka társadalma gondoskodik minden tagjának legteljesebb anyagi és szellemi jólétéről. Az általános munkakötelezettségnek ezek az elvek és tények képezik az erkölcsi alapját.

A munka társadalma, minden felnőtt, testi és szellemi képességeinek birtokában levő tagjától — az általa nyújtott anyagi, szellemi és erkölcsi javak ellenszolgáltatásaként — *harminc évig tartó gazdasági vagy kulturális, testi vagy szellemi munkát kiván.* Ez a harmincéves munkakötelezettség — *a teljes emberi egyenjogúság alapján — a férfiakra és nőkre egyformán kiterjed.* Ezen munkakötelezettséggel szemben, a munka társadalmának adminisztratív szervezete — az állam — nemcsak kulturemberekhez méltó, gondtalan és biztos megélhetést, anyagi és szellemi jólétet, a gyermekek teljesen ingyenes állami ellátását, nevelését és tanítását, továbbá a betegek díjtalan gyógykezelését s a munkaképtelenek és rokkantak teljes ellátását biztosítja, hanem ezenkívül, a munkakötelezettség megszűnte után, végzett munkája értékének megfelelő, *életfogytiglani nyugdíjat* ad minden embernek.

Az általános munkakötelezettség kora, az egyes emberek számára, kezdődik azon év július havának első napjával, melyben a férfi vagy nő, életének 21-ik évét betölti és tart harminc évig, azon év június havának utolsó napjáig, melyben az emberek 50-ik életévüket elérik. Ezen harminc év alatt, a munka társadalmának minden tagja tartozik valamely közérdekű, hasznos munkát végezni és pedig vagy valamely kollektív közkereseti társaság kötelékében, vagy közvetlen állami szolgálatban.

Az általános munkakötelezettség alól *felmentésnek* van helye bizonyos esetekben, ha ez közérdekből szükségesnek mutatkozik, így bizonyos foglalkozási ágak üzöi — *15 évi munkakötelezettségük eltelte után* — kérhetik a hátralékos 15 évre felmentésüket, ha hivatásukat kollektív közösségeken kívül akarják folytatni, írók, tudósok, művészek, akik már ezen magasabbrendű munkakörökben komoly eredményeket értek el s *ezen munkájukból származó jövedelmük biztosítja megélhetésüket, valamint a kötelező állami nyugdíj biztosítás részleteinek fizetését*, az illetékes tudományos, irodalmi vagy művészi fórumok ajánlása alapján, már munkakötelezettségük első tíz évének letelte után, kérhetik felmentésüket. Harmincéves korig azonban semmiféle címen nincs helye felmentésnek, mert a munka társadalmában legalább tíz évig mindenki tartozik a közösjellegű munkából is kivenni a részét. A munkakötelezettség alóli felmentéseket az illetékes munkahivatalok adják meg, mindig csak öt-öt éves időszakokra, melyek azonban további öt évre mindig meghosszabbíthatók, amíg a fel-

mentés alapját képező okok és jogcímek fennállanak Ezen időszakok letelte előtt is joga van azonban a felmentetteknek a felmentés megszüntetését kérni, mely esetben a munkahivatalok a megfelelő munkakörbe tartoznak beosztani azokat, akik ismét a kollektív munkaközösségekben akarnak dolgozni.

A munkakötelezettség megkezdéséig terjedő idő az ifjúság nevelésével, tanításával és valamely munkakörre való szakszerű kiképzésével telik el, melyre még, későbbi előadásaim folyamán, részletesen vissza fogok térni.

A munkakötelezettség 30 évének elteltével, még további tíz évig a munka hadseregének tartalékába kerülnek az emberek, hogy rendkívüli szükség esetében, (árvizek, tűzvész, földrengés, járványok alkalmával ezen tíz évfolyam munkaereje, a közérdekű műnkák elvégzésénél, még rendelkezésre álljon Ezen tíz év elteltével többé nincs joguk a munkahivataloknak arra, hogy egyeseket, vagy tömegeket, közszolgálat végzésére behívjanak.

A harmincéves munkakötelezettségi idő elteltével azok, akik nem óhajtanak tovább dolgozni, vagy akiknek közreműködésére egyik kollektív társaság vezetősége sem tart igényt, *a nyugdíjas állományba* helyeztetnek át A munkaköteles idő eltelte után azonban csak azokat tarthatják vissza az egyes üzemek vezetőségei, akiknek munkában való visszatartásához az illetékes munkahivatal is hozzájárul, minthogy elsősorban a felnövő és munkaköteles korba kerülő *ifjú generáció* elhelyezését kell biztosítani s ezen elhelyezés gyakorlati keresztülvitele elsősorban a munkahi-

vatalok feladata. Az ifjú generáció megfelelő elhelyezése után még üresen maradó munkahelyeket azután be lehet tölteni azokkal az önként tovább dolgozni akarókkal, akik munkakötelezettségük idejét már leszolgálták. A vezető állásokban levő, vagy elsőrendű szakembereknek az üzemek érdekében való visszatartását azonban a munkahivataloknak nem szabad (megakadályozni s az esetleges ilyen irányú végzés ellen, az érdekelt társaság igazgatóságának joga van az országos, központi munkahivatalhoz fellebbezni.

A munkakötelezettség harminc évének letelte után, mindenki életfogytiglani nyugdíjat kap az állampénztártól, és pedig olyanszámú *haszonrészt*, mint amennyinek élvezetében állott az illető, a munkakötelezettségének utolsó öt évében. Ez vonatkozik az évi húsz *haszonrész*ig terjedő jövedelmekre, míg a húsz *haszonrészen* felül élvezett jövedelmekből csak *minden második haszonrész* számítható be a nyugdíjba, így a szolgálati idejük alatt a maximális száz *haszonrész* élvezetében állottak nyugdíja csak hatvan *haszonrész* lehet. Ez méltányos és indokolt, mert húsz *haszonrészen* felüli jövedelem, a munka társadalmában már amúgy is a legnagyobbfokú jólétet biztosítja élvezője számára, viszont a tényleges szolgálat és a nyugdíjas javadalmazás közötti különbség arra indítja ezen magas javadalmazású, tehát vezető, vagy legalább is fontos állásokban levőket, hogy munkaerejüket, tudásukat, tehetségüket és tapasztalataikat, a munkakötelezettség harminc évének letelte után tovább is az egyes üzemek, illetőleg a társadalom rendelkezésére bocsássák.

A munka társadalmában tehát a nyugdíj sem fix összeg, hanem az állam mindenkori gazdasági helyzetének megfelelően változik, mert a nyugdíjként kifizetésre kerülő *haszonrészek* egységeinek pénzbeli értéke mindig azonos a még tényleges szolgálatban levők által élvezett haszonrészek egységeinek értékével. Ez méltányos és igazságos, mert a termelés további fejlődésének lehetővé tételében, a már nyugalomban élők munkájának szintén része van, minthogy ők készítették elő a talajt, a később esetleg produktívabbá vált korszak számára, tehát végzett munkájuk egy későbbi időszakban megérő gyümölcseiből is jogosan kapják meg az őket megillető részt.

A szabad pályákon működő felmentettek számára egy *állami nyugdíjbiztosító intézet* van felállítva, melybe ezek, felmentésük ideje alatt, a megfelelő összegeket tartoznak befizetni s ezen nyugdíjintézet fizeti azután az illetők nyugdíját. Ez a nyugdíj legalább tíz és legfeljebb húsz haszonrész összegű lehet. Az a felmentett, aki jövedelméből a nyugdíjintézet esedékes díjait nem tudja fizetni, ezáltal elveszti felmentésre való jogosultságát s tartozik helyét, az illetékes munkahivatal rendelkezése alapján, valamelyik kollektív társaság kötelékében ismét elfoglalni.

IV. FEJEZET.

Gazdasági kooperáció, mint a termelési rend alapja. — A kollektív közkereseti társaságok szervezete. — A társulati igazgatóságok választási rendszere. — Az elektorális választás. — Az igazgatóságok jogai. — A közgyűlés. — Az üzemvezető tisztviselők. — A haszonrész, mint a jövedelemelosztás kulcsa. — A haszonrészek számának felső és alsó határa. — A haszonrészesedési rendszer hatása a termelés eredményességére, szemben a fix összegű munkabérral. — A közkereseti társaságok ügyvitele és elszámolási rendszere. — A jutalék és a prémium. — A nem életképes és nem jövedelmező vállalatok felszámoltatása. — Az érdekek szoros kapcsolata a kollektív alapon dolgozó üzemek és alkalmazottaik között.

IV.

Az individuális-kapitalista gazdasági rendnek, a társadalom természetes evolúciója folyamán bekövetkezett elöregedése és elpusztulása után, a már nagy vonásokban vázolt módon kialakult *a munka társadalmának kollektív jellegű új termelési rendszere*. Ezen új világrend létjogosultságának alapja az emberi társadalom természetében keresendő, mely lehetetlenné teszi azt, hogy a kultúra és civilizáció bizonyos fokán, az egyes ember, összes anyagi és szellemi szükségleteit *a saját egyéni munkájával* állítsa elő s mindazon tevékenységi köröket *egyedül* Jásssa el, melyek az emberi lét fenntartásához elengedhetetlenül szükségesek. Az emberek kölcsönösen rá vannak utalva egymás támogatására és ezen kooperáció teszi csak lehetővé a további haladást. Már pedig, *ha a társadalmat az emberek közös munkája viszi előre, akkor csak az olyan gazdasági rendszer lehet helyes és igazságos, mely az összesség munkájának eredményeit, az ezen munkában résztvevők között olyan arányban osztja szét, amilyenben az egyes emberek, tevékenységükkel, ezen közös munka sikerét előmozdították*. A közösen, kollektív alapon végzett munka produktumainak ilyen

szellemben való szétosztása egyúttal a legjobb biztosíték arra nézve, hogy a társadalom egyes tagjai, minden erejük és tehetségük megfeszítésével fognak dolgozni, mert ezáltal nemcsak az összesség munkáját teszik eredményesebbé, hanem saját egyéni érvényesülésüket is így szolgálják legjobban. Egy olyan társadalmi rend, mely az emberek nagy részének egyéni becsvágyát, önzését és hiúságát nem tudja a közérdek szolgálatába állítani, szükségképpen a haladás leg-erősebb hajtó energiáit bénítja meg.

A kollektív-kapitalizmuson felépült új gazdasági és társadalmi rend ezt a problémát is megoldotta, mert megtalálta a módját annak, hogy az összesség munkájának eredményéből mindenki a tényleg végzett munkája értékének lehetőleg megfelelő, igazságos arányban részesüljön s ezáltal az egyéni ambíciót, tettvágyat, önzést és hiúságot — a haladásnak ezen hatalmas hajtómotorjait — a közérdek szolgálatába állította.

A kollektív közkereseti társaságok működésének általános kereteit a munka társadalmában éppen ügy törvények szabályozzák, mint a régi világrend különféle gazdasági alakulatainak jogviszonyait. Azonban, míg a magánkapitalizmus korszakában, a gazdasági szervezetek működését csak nagy vonásokban szabályozták a törvények, addig a kollektív kapitalizmus rendjében ezen állami szabályozás sokkal szélesebb területeket érint és sokkal mélyebbre nyúlik le a gazdasági organizmusok életébe, mint a múltban. Ennek az a magyarázata, hogy a kollektív kapitalizmus rendjében, a gazdasági életet ellátó és szabályozó

szervezetek szoros kapcsolatban állanak az egész társadalommal, illetőleg annak kiegészítő részeit képezik, így tehát közérdekből szükséges ezen gazdasági organizmusoknak az egész társadalom életébe való szerves beillesztése.

A munka társadalmában, az egész gazdasági életet, az őstermeléstől kezdve, az emberek ellátásának végső stádiumáig, majdnem kizárólag kollektív alapon szervezett társaságok intézik. Ezen társaságok működésének szabályai, nagyrészt nemzetközi érvényességű törvényekben vannak lefektetve s ezen törvények az egész civilizált világon, nagyjában egyforma elvek szerint rendezik a termelés s a javak szétosztásának közérdekű folyamatát.

A kollektív közkereseti társaságok szervezetének legfontosabb tényezője az *igazgatóság*, mely jogilag egyenes leszármazottja és folytatása a magánkapitalista korszak részvénytársasági igazgatóságainak és hatásköre is körülbelül megegyezik ezen egykori szervezetek jogkörével. Az igazgatóság az egyes kollektív társaságok ügyeinek legfőbb intézője, felfogadja és elbocsájtja a vállalat munkásait és tisztviselőit, megállapítja a törvényes korlátozások keretei között azok javadalmazását, azaz *haszonrészeik számát*, kinevezi a vállalat ügyeinek *felelős vezetőit*, az *ügyvezető igazgatókat* és egyéb főtisztviselőket, megállapítja az üzem munkarendjét, továbbá az általános üzleti irányelveket, fenntartja a társaság tagjai között a rendet és fegyelmet, szóval q társaságok egész ügyvitelének az igazgatóság a legfőbb és legfontosabb tényezője.

A kollektív közkereseti társaságok igazgatóságai-

nak összeállítása a következő módon történik. Minden közkereseti társaság igazgatósága három csoportból áll, melyek egyenlő számúak és egyenlő jogokkal vannak felruházva. Az igazgatósági tagok egyharmad részét a társaság kötelékébe tartozó olyan munkások és tisztviselők választják, akiknek nincs meg az *értelmiségi vizsgájuk*. Értelmiségi — intelligencia — vizsgát általában azoknak az ifjaknak és leányoknak kell tenni, akik a középfokú oktatás és a közszolgálat két évének elvégzése után, magasabb — főiskolai — tanulmányokat akarnak folytatni. Ezek szellemi képességeit, tudását, általános intelligenciáját, a legmodernebb módszerek és eszközök igénybevételével, szakbizottságok vizsgálják meg s akik ezen vizsgálatot sikerrel megálltak, azok közül válogatják ki az egyetemi és más főiskolákra, továbbképzés céljából küldendőket. Ezen *intelligencia-vizsgára* bárki jelentkezhet 20 és 30-ik életéve között, aki ambicionálja, hogy politikai és egyéb jogok tekintetében, *az értelmiséghez* tartozzék. Az igazgatósági tagok választásánál tehát, a társaságok tagjai két csoportban szavaznak. Egyik csoport azokból áll, akiknek megvan ezen intelligencia-vizsgájuk, a másik azokból, akiknek ezen magasabb értelmi fokot igazoló bizonyítványuk nincs. Mindkét csoport, tekintet nélkül létszámukra, egyforma számú megbízottat, *elektort* választ s a két csoport elektorai, külön-külön összeülnek és megválasztják az igazgatóság tagjainak reájuk jutó egy-egy harmadát. Ilyenmódon biztosítva van az, hogy a kevésbé művelt elemek, nagyobb számuknál fogva, el ne nyomhassák a tudásban és szellemi képességekben felettük álló

intelligenciát. Ez a szellem, mely az intelligenciát helyezi előtérbe, egyébként végigvonul a munka társadalmának egész szervezetén és alkotmányán, melynek egyik fő elve az, hogy a tudás, a tehetség és a magasabb értelmiség vannak hivatva a társadalom életének irányítására.

A kollektív társaságok kebelén belül azonban csak azoknak van választói joguk, akik *legalább három év óta állanak ugyanazon társaság kötelékében és 25-ik életévüket már betöltötték*. Az éretlen korú, tudásban és tapasztalatokban még szegény ifjúságnak, a munka társadalmában nincs joga a közügyekbe beleszólni. Elektorokká viszont az egyes társaságoknak csak azok a tagjai választhatók, akik már betöltötték *30-ik életévüket és legalább öt év óta állanak a társaság kötelékében*. Ily módon, már az elektorok megválasztásánál is biztosítva van a komoly elemek érvényesülése és túlsúlya, ami természetesen kifejeződik az igazgatósági tagok megválasztásánál is.

Az *elektorok* száma, a kisebb társaságoknál, a választás útján betöltendő igazgatósági tagsági helyeknek *tízszere*sé, míg a nagy létszámú társaságoknál minden igazgatósági tagra *száz* elektor jut. Az egyes üzemekre, munkásaik és tisztviselőik létszáma alapján jutó elektori helyeket *liszta szerinti szavazással, a leadott szavazatok percentuális aránya szerint* töltik be s így minden számottevő csoport megfelelő számú *elektort* küldhet a társaságok közgyűlésébe.

A megválasztott elektorok testülete alkotja a társaság közgyűlését, melynek egyik legfontosabb feladata az, hogy a társaság igazgatóságának tagjait meg-

válassza. Az intelligencia és a munkások által választott elektorok *külön külön* megalakítják az úgynevezett választó-köröket, annyit, ahány igazgatósági tagsági hely kerül a választás alkalmával betöltésre. Ha tehát egy igazgatósági helyre tíz elektor jut, akkor ennyiből áll egy *választó kör*, ha nagyobb társaságról van szó, ahol száz elektor jut egy igazgatósági helyre, ott tehát ennyi képez egy választó kört. Mindenkinek joga van ahhoz a választó körhöz csatlakozni, amelyikhez akar s a választó-körökbe be nem lépett elektorokat pedig sorshúzás útján osztják be az egyes csoportokba. Az ily módon megalakult választókörök mindegyike egy-egy igazgatósági tagot választ és pedig titkos szavazás útján, abszolút szótöbbség alapján Ezen választási rendszer mellett mindenféle majorizálási szándék e eve lehetetlenné van téve s minden komoly jelölt, akinek van annyi híve, amennyi az egy igazgatósági tagra jutó elektorok száma, ily módon feltétlen bekerül az igazgatóságba. Viszont az intelligencia éppen úgy, mint a kevésbé művelt elemek, teljesen egyenlő számú igazgatósági taggal szerepelve a vállalatok vezetésében, egyik sem kerülhet abba a helyzetbe, hogy a másikat elnyomja.

A társaságok igazgatóságainak kétharmad része tehát azokból kerül ki, akik az üzemek alkalmazottjainak bizalmát bírják. Ezen csoportban azonban csak olyan férfiakat vagy nőket lehet jelölni és választani, akik semmiféle kollektív társaságnak már nem tagjai, sem közhivatalt nem viselnek, tehát a mindenkori kormánytól teljesen függetlenek. Eszerint első sorban azok jöhetnek az igazgatósági tagságokra való

jelölésnél tekintetbe, *akik mar eleget tettek munka-kötelezettségüknek* és a nyugdíjas állományba vannak áthelyezve. Ezeken kívül a *felmentettek* választhatók igazgatósági taggá, tehát nagy többségükben olyan emberek, akik rendkívüli értékű munkával, tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotásokkal szolgálják a társadalmat és így az emberiség szellemi elitjéhez tartoznak. A legtöbb esetben tényleg ebből a két társadalmi kategóriából kerül ki a különféle kollektív üzemek igazgatósági tagjainak legnagyobb része. Leggyakrabban a letelt szolgálati idejük alatt, az egyes vállalatoknál *nagyobb érdemeket szerzett egykori munkások* és *hivatalnokok* személyében összpontosul az elektorok bizalma, akik vagy az egyes üzemek technikai vagy adminisztratív fejlesztése és szervezése körül szereztek maradandó érdemeket, vagy más formában szolgálták a közös munka sikerét s ily módon egy-egy munkában eltöltött érdemes élet nyeri el méltó jutalmát azáltal, hogy az illető ember valamelyik kollektív társaság igazgatóságában helyet kap. Mellettük a közélet, a tudomány, az irodalom és művészet kiemelkedő reprezentánsai azok, akikből a társaságok igazgatóságai leggyakrabban kiegészítést nyernek. Ezen választási rendőr tehát lehetővé teszi azt, hogy *a társadalomnak valóban legkiválóbb tagjai* kerüljenek a különféle üzemek működését irányító testületekbe, miáltal ezek szívesoala nagy általánosságban jelentékenyen felülmúlja az egykori magánkapitalista részvénytársaságok igazgatóságainak értelmi és morális nívóját.

A társaságok igazgatóságainak harmadik harmadát,

mint a köztulajdonban levő üzemi tőkék kezelője és legfőbb irányítója, az országos közgazdasági tanács javaslata alapján, *a központi kormány nevezi ki*. Ezen igazgatósági tagok legtöbbször szintén a gazdasági, tudományos, vagy politikai élet kiválóságai közül kerülnek ki, vagy azok közül, akik valamely közérdekű tevékenységi körben már nevet és elismerést vívtak ki a maguk számára.

A kisebbarányú, ötszáznál nem több tagból álló közkereseti társaságoknál az igazgatósági tagok létszáma *hatban*, az ötezernél nem nagyobb létszámúaknál *tizenkettőben* és az ötezernél nagyobb létszámú társaságoknál *huszonnégyben* van megállapítva. Ezen hárommal osztható létszámnak egyharmadát választják a vázolt módon, az értelmiségi vizsga nélküli, a másik harmadát az értelmiségi vizsgával bíró tagok, a harmadik harmad pedig kormánykinevezés alapján jut az igazgatósági mandátumhoz, mely mindig *három-három évre szól*. Az üzemek igazgatóságai, az üzleti év lezárta után, a törvény által megállapított tartalékolások, leírások és egyéb levonandó tételek után mutatkozó tiszta nyereségnek 5-10%-át kapják, működésük honoráriumaként. Ily módon, a komoly munkával és eredményekkel kiérdemelt igazgatósági tagságok a munka társadalmában is jelentékeny jövedelmeket jelentenek az egyesek számára és lehetővé teszi, hogy a közérdekű munkálkodás megfelelő anyagi elismerést is nyerhessen.

A munka társadalmában tehát, mint az elmondottakból kitűnt, az egyes termelő, vagy másjellegetű üzleti tevékenységet kifejtő társaságok vezetői való-

ban az arra legalkalmasabb és legméltóbb emberek közül kerülnek ki s ennek következtében ezen igazgatóságoknak, úgy befelé — a vezetésük és irányításuk alatt álló társaságok tagjai előtt — mint pedig kifelé, a más vállalatokkal szemben, nemkülönbén az egész társadalom előtt, nagy tekintélyük van. A munka társadalmában ennek következtében a legtöbb embernek egyik főambíciója az, hogy becsülettel és eredményesen leszolgált munkakötelezettségi ideje után, érdemeinek elismerésül, valamely vállalat igazgatóságába bekerüljön, mert ez nemcsak jelentékeny jövedelemgyarapodást eredményez az illetők számára, hanem a társadalmi tekintély és közéleti megbecsülés és elismerés magas fokát is jelenti. Különös megtiszteltetést jelent pedig mindenki számára az, ha ugyanazon társaság tagjai választják meg az igazgatóságba, melynek kebelében munkaköteles korában, mint munkás, vagy mint tisztviselő tevékenykedett. Az egykori kollégák és munkatársak elismerésének ezen palmaága a legszebb jutalom minden ember számára, a munkában eltöltött három évtized lezajlása után.

Az igazgatósági tagok vázolt választási módja — mely kizárja a közvetlen választások kísérő jelenségeit, a hazudozást, ígéretést, a terrort s a demagógia egyéb megnyilvánulási formáit — a gyakorlatban legjobban megfelelt, úgy a közgazdasági élet terein, mint a közélet egyéb megnyilvánulásaiban. Az elektor a legalkalmasabb szűrő és szigetelő réteg a nagy néptömegek és a közügyek intézésére elhivatottak között. Az elektorok, a dolog természete sze-

rint, a választásra jogosult tömegek elitjéből kerülnek ki s mint ilyenek, a közérdek iránt nagyobb fogékonysággal bírnak, mint az átlagemberek s ennek következtében az elektorális választások minden téren sokkal tisztább, becsületesebb és a közérdeknek jobban megfelel eredményeket hoznak, mint a közvetlen választások, melyek folyamán a nagy tömegek döntenek a vezetésre hivatottak kiválasztásáról. Az értéktelen vagy önző célokért törő emberek nem ambicionálják az elektori megbízást melynek semmi hasznát s/amév szerint nem látják, átengedik tehát epn tisztséget a komolv elemeknek, akik viszont sokkal lobban meg tudják ítélni azt, hogy kik a legalkalmasabak a vezetésbe mint az erre teljesen alkalmatlan vak óriási a tömeg

Ez a rendszer mely a választókat két kategóriába: az intelligens és művelt, továbbá a kevésbé művelt és képzett emberek csoportjába osztja be, amely csoportok, tagjaik számára való tekintet nélkül, az elektorok testületének felét-felét választják meg teljes mértékben alkalmas arra hogy egyrészt a tudás tehetség, szakértelem és műveltség kellő mértékben érvényesüljön s másrészt a demagóg és éretlen elemek, számarányuk túlsúlya által, a szellemi és morális értékeket háttérbe ne tudják szorítani. Az intelligencia azonban nemcsak a kollektív társaságok vezetésében, hanem a munka egész társadalmában, minden vonalon kezébe tartja a vezetést s ezzel biztosítja a további haladásnak és tökéletesedésnek lehetőségét.

A régi magánkapitalista világ részvénytársasági

közgyűlésnek feladatát tehát a kollektív kapitalizmus rendszerében az egyes társaságok *elektorainak gyűlése* látja el. Ezek az elektorok a társaságok tagjainak képviselői s a társasági igazgatóságok ezekkel szemben tartoznak az ügyvitelért felelősséggel. A társaságoknak az elektorokból álló ezen közgyűlését legalább *minden hat hónapban egyszer* össze kell hívni s ezen közgyűlésen az igazgatóság tartozik az egész ügymenetet ismertetni s beszámolni a társaságot érintő minden fontosabb eseményről. Az igazgatóság ily módon, a közgyűléseken összejövő elektorok útján tájékoztatja a társaság tagjait s ugyan csak az elektorok közvetítésével hallgatja meg a tagok óhajait, kívánságait és észrevételeit. A közgyűlés s annak tagjai, az elektorok, tehát az az állandó összekötő kapocs, mely a vállalatok ügyeit vezető igazgatóság s a társaságok kötelékébe tartozó munkások és tisztviselők között az állandó kapcsolatot fenntartja s a békés, harmonikus és eredményes együttműködést biztosítja. Az elektoroknak a közgyűléseken kívül is joguk van az esetleges panaszokat, kifogásokat vagy javasatokat az igazgatósággal, vagy a vezetőség egyes tagjaival közölni s azoknak orvoslását kérni. Az elektorok, hogy ezen feladatukat nyugodtan teljesíthessék, bizonyos *immunitás jellegű* előjogokat élveznek, amennyiben őket a vállalatok igazgatóságai csak a közgyűlés előzetes hozzájárulásával bocsáthatják el a társaság kötelékéből, sőt még munka-beosztásuk megváltoztatásához is az *érdekelt elektor* előzetes hozzájárulása szükséges. Ennek hiányában még ebben a tekintetben is a közgyűlés előzetes jóvá-

hagyása szükséges. A közgyűléseknek az évi üzemi nyereség felhasználása tekintetében nincs intézkedési joguk, minthogy a kollektív-kapitalizmus rendszerében a vállalatok üzleti hasznának elosztása tekintetében pontos és részletes törvények rendelkeznek s ezeknek keretei között pedig minden társaság, kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályai értelmében tartozik eljárni.

A társaságok közgyűléseit, az igazgatóságok javaslatára, az egyes *kerületek kormánybiztosai* hívják össze, akik egyúttal ezen közgyűléseken elnökölnék is.

A társaságok igazgatóságai, saját kebelükből, egy elnököt és két alelnököt választanak, akik az igazgatósági gyűlések tanácskozásait vezetik. A társaságok ügyeinek közvetlen intézése s az egész adminisztráció pedig a társaságok kötelékébe tartozó *ügyvezető-igazgatók* feladata, akiknek általában ugyanolyan jogkörük van, mint az egykori részvénytársaságok hasonló beosztású tisztviselőinek volt. Az ügyvezető-igazgatók hatáskörét a társaságok alapszabályai állapítják meg. Nagyobb vállalatoknál, ahol több ügyvezető-igazgató működik, az egész ügyvitel egységes irányítása céljából, az ügyvezető-igazgatók fölé még egy *vezérigazgató* is választható az igazgatóság által.

Az ügyek közvetlen intézésével megbízott igazgatók megválasztása előtt, a társaságok igazgatóságai tartoznak a jelölt személyére nézve az illetékes *tőkehivatal* előzetes hozzájárulását kikérni, minthogy a választás csak akkor válik jogerőssé, ha *az országos*

központi tőkehivatal azt megerősítette. Az ügyvezető-igazgalói állások megüresedése esetén, az országos tőkehivatal vezetőségének, a *közgazdasági tanács* véleménye alapján, joga van az illetékes kerületi tőkehivatal útján, a személyi kérdés tekintetében az illető társaság igazgatóságának *javaslatot* tenni, minthogy a központi *tőke* és a *munkahivatalok* állandó nyilvántartást vezetnek azon személyekről, akik képességeik, tudásuk és gyakorlati működésük alapján, alkalmasnak mutatkoznak arra, hogy az egyes üzemek vezetői munkakörét ellássák. Az új igazgatók az első évben mindig csak *próbaidőre* szóló megbízatást kapnak, s ha ezen próbaidő alatt beigazolódnak, hogy a jelöltek, új munkakörükben beválnak s az igazgatósággal való békés együttműködésnek sincsenek akadályai, csak akkor történhetik meg az igazgatóság részéről a végleges kinevezés s a vállalat státusába való felvétel. A vállalatok ügyvezetői munkakörének betöltéséhez tehát szükséges az, hogy az illető társaság igazgatósága s az illetékes tőke- és munka-hivatalok, a személyi kérdésben megállapodásra jussanak. Ez indokolt is, mert a vállalatokba köztulajdont képező tőkék vannak befektetve, tehát az összességet képviselő állam illetékes tényezőinek érvényesíteni kell befolyásukat abban az értelemben, hogy az egyes üzemek tényleges vezetői fontos feladatuk magaslatán álló és minden tekintetben megfelelő emberek legyenek.

A munka társadalmában a kollektív alapon végzett termelő és egyéb közhasznú munkák eredményének szétosztási módja is sokkal tökéletesebb és igazságosabb, mint ez a történelem folyamán bármelyik kor-

szakban volt. A közös társadalmi munka hozadékának s általában egy ország összes jövedelmeinek szétosztási rendszere egyik legfontosabb és legjellemzőbb tényezője az egész társadalom gazdasági és politikai szervezetének. *A közjövödelmek megosztási módjának lehetőleg igazságosnak és méltányosnak kell lenni*, mert éneikül a nép nagy többsége nem lehet a fennálló renddel megelégedve. A munka társadalmában a kollektív munka eredményének szétosztási rendszerénél a legfőbb irányadó szempont az egyes emberek által végzett testi vagy szellemi munkának az összesség szempontjából való értéke.

A munka társadalmában a közjövödelmek elosztási egységét és számítási kulcsát *az egy haszonrész* jelenti. *Az egy haszonrész* pénzbeli értéke nem állandó, hanem az általános gazdasági és termelési viszonyok szerint az időnkint változhatik, bár ezen változást az illetékes tényezők lehetőleg elkerülni igyekeznek, illetőleg csak akkor változtatják meg az egy haszonrész pénzbeli értékét, ha ennek felemelését, vagy leszállítását az általános gazdasági viszonyok elkerülhetetlenné teszik. Az egy haszonrész pénzbeli értékét, az általános gazdasági és pénzügyi helyzet alapján, az előző év eredményeinek figyelembe vételével, a következő évre bíró érvénnyel, az *Országos Közgazdasági Tanács* javaslata alapján, az egyes országok kormányai állapítják meg, az *Államtanács* előzetes felhatalmazása alapján. Ezen megállapítást tartalmazó kormányrendeletnek legkésőbb minden év október havának végéig meg kell történni, hogy az egyes közkereseti társaságok igazgatóságai arról kellő időben

értésülést nyerjenek s az egy haszonrész pénzbeli értékének figyelembe vétele alapján tehessék meg a következő üzleti évre vonatkozó számításaikat.

A munka társadalmában mindenki, amint munkaköteles korba kerül s valamely közkereseti társaság kötelékébe, vagy közvetlen állami szolgálatba nyer beosztást, legalább *öt haszonrész* összegének megfelelő évi jövedelem birtokába jut. Ezen *öt haszonrésznek* megfelelő összeg már a gondtalan jólét és a civilizált emberhez méltó életmód minden lehetőségét megadja egy ember számára. Ez az *öt haszonrésznyi jövedelem a közszolgálat minden öt évében automatikusan egy-egy haszonrészszel emelkedik* s ilyen módon mindenki, munkakötelezettségének *huszonötödik éve* után, legalább *tíz haszonrész* összegű jövedelmet élvez. Az egy ember által elérhető haszonrészek legmagasabb száma pedig *száz*, tehát a munkaköteles kor végén, a legalacsonyabb javadalmazású ember jövedelmének legfeljebb *tízszeres* összegét érheti el a legnagyobb jövedelmű ember évi fizetése. A munka társadalmában tehát a szociális igazságosság követelményeinek megfelelő keretek között mozog az emberek jövedelme s *ebben a világrendben tehát nincs többé szegénység*, de nincs igazságtalan s az emberek nagy tömegeit izgató és bántó *túlzott gazdagság* sem. A *száz haszonrész* nagyságú fizetési fokozat, melyet a dolog természetéből folyólag, csak a legnagyobb üzemek vezetői, vagy a közszolgálat legmagasabb állásaiban levők érhetnek el, az egyéni ambíció számára teljesen kielégítő célt jelent s alkalmas arra, hogy a tehetséges és szorgalmas emberek számára, életük

munkájának csábító végcélja legyen. A közjövédelméből való részesedésnek ezt az arányával a legértékesebb egyéni munka is bőségesen honorálva van, annál inkább, minthogy a munka társadalmában, mint azt még ismertetni fogom, úgy az asszonyok eltartásának, mint pedig a gyermekek felnevelésének és tanításának gondjától az egyes emberek teljesen mentesítve vannak.

A minimális öt és a maximális száz haszonrész között, természetesen, a különböző értékű munkateljesítmények megfelelő javadalmazására fokozatok vannak. Öt haszonrésztől tízig egy-egy haszonrész jelent egy fokozatot, tíztől húszig a skála két-két haszonrésszel emelkedik, húszon felül, egészen hatvanig egy-egy fizetési fokozat négy haszonrész összegének megfelelő emelkedést jelent, míg hatvanon felül százig, tiz-tiz haszonrésszel emelkedik minden magasabb fizetési osztály javadalmazása.

A kollektív közkereseti társaságok tagjai számára éppen úgy, mint a közvetlen állami szolgálatban állók részére is *egységesen* van ezen fizetési rendszer megállapítva. Az állami alkalmazottakra nézve a törvények állapítják meg azt, hogy milyen beosztásban és mennyi szolgálati év után hány haszonrész összegének megfelelő fizetésre van az egyes tisztviselőknek igényük. Hasonlóképpen törvényes alapon, egységesen vannak szabályozva a kollektív közkereseti társaságok tagjainak illetményei is, azonban ezen a téren a törvények csak általános kereteket jelölnek meg s az egyes társaságok igazgatóságainak meghagyják a jogot arra, hogy a törvény által kijelölt határok között,

a maguk autonóm hatásköre alapján, állapítsák meg a vezetésük alatt álló üzemek munkásainak és hivatalnokainak javadalmazását. A tíz haszonrészig való előléptetés joga nincs korlátozva, tíztől húszig terjedő haszonrésze azonban már minden közkereseti társaság tagjai közül legfeljebb *egytizedrésznek* lehet, húszon felül, egészen hatvan haszonrészig terjedő javadalmazást az egyes társaságok létszámának legfeljebb *egy százaléka* élvezhet, míg hetventől száz haszonrészig terjedő jövedelme csak az egészen nagy létszámú társaságok vezető tisztviselőinek lehet és pedig minden ötezer tag után legfeljebb egynek. *Ezen beosztás mellett, a munka társadalmában, az összesség jövedelmeinek több mint háromnegyed része azok között oszlik meg, akik tíz haszonrésznél nem nagyobb jövedelmeket élveznek, míg a magasabb fizetésű csoportok tagjainak összes jövedelme csak egy töredékét képezi az egész társadalom munkájával produkált anyagi javaknak.* A szociális igazságosság s az emberi méltányosság törvényei tehát a jövedelmek elosztása tekintetében is a legmesszebbmenő módon érvényesülnek a munka társadalmában s míg ezáltal egyrészt minden jogosult elégedetlenséget eleve kiküszöbölnek a gazdasági élet keretei közül, másrészt megadják a lehetőségét annak, hogy a tehetséges, szorgalmas és kiváló emberek, munkájuk értékével arányban álló nagyobb anyagi eredményeket s magasabb társadalmi pozíciókat tudjanak elérni.

A közkereseti társaságok tagjai részére, a társaságok igazgatóságai által megállapított haszonrészek száma azonban csak akkor válik jogerőssé, ha az

erre vonatkozó igazgatósági határozatokat úgy az illetékes *tőkehivatal*, mint pedig *a munkahivatal megerősítették*, illetőleg jóváhagyólag tudomásul vették. Ezen korlátozásra azért van szükség, hogy ezáltal egyeseknek esetleges meg nem érdemelt favorizálása megakadályozható legyen s ilyenmódon az emberi gyarlóságban gyökerező részrehajlások a társaságok tagjai között ne idézzenek elő igazságtalanságokat s ennek következményeként elkedvetlenedést. Emellett szükség van az összesség érdekeit képviselő állam illetékes hatósági szerveinek ilyen irányú ellenőrzésére azért is, mert a haszonrészeknek egyszer már jogerősen megállapított számát csak a független bíróság ítélete alapján lehet leszállítani. Egyébként pedig a munkahivatalok tartoznak — a munkaköteles kor határain belül — azokat a férfiakat, vagy nőket, akik bármely okból, akár valamely közkereseti társaság kötelékéből kiváltak, vagy állami szolgálatból eltávoztak, nyolc napon belül a már jogerősen elért haszonrészeik összegének megfelelő javadalmazás mellett, valamely másik társaságnál elhelyezni.

A kollektív-kapitalizmusra felépített társadalmi rendben tehát nincs fix fizetés, hanem mindenki, akár állami szolgálatban áll, akár valamely közkereseti társaság kötelékébe tartozik, az összesség jövedelmeiből, munkája értékének arányában részesül. Minél intenzívebb, jobb, tökéletesebb és eredményesebb munkát végez tehát s ennek következtében minél több javat termel az összesség nagy kooperatív szervezete, annál több jut ezen értékekből minden ember számára. Ezen gazdasági rendszer mellett mindenki a legerősebb és

legközvetlenebb érdekszálakkal van az összesség boldogulásának ügyéhez hozzákötve, tehát a közérdek, ilyen módon, a munka társadalmában teljes összhangba került az egyes emberek magánérdekeivel.

A magánkapitalizmus korában, amikor a munkások és a hivatalnokok meghatározott, fix összegű munkabért, illetőleg fizetést kaptak s az egyes vállalatok és üzletek hasznából semmiféle közvetlen részesedést nem élveztek, természetesen nem is voltak az egyes üzemek prosperitásában közvetlen érdekelve s ily módon munkaerejüket, tudásukat és tehetségüket nem is fejtették ki teljes mértékben. Az egyes vállalatok jövedelmezőségének emelése s azok felvirágoztatása és megerősítése ilyen körülmények között csak azok tulajdonosainak s kívülük esetleg még csak kevésszámú vezető tisztviselőnek volt érdekében, akik valamely formában részesültek az elért jövedelmekben, míg a munkások mind s a hivatalnokok is legnagyobb részükben, a közös munka eredményeinek szétosztási módjába bele nem szólhattak s az elért nagyobb jövedelemből legtöbbször semmiféle formában nem kaptak részesedést.

Ezen célszerűtlen és rossz gazdasági rendszer mellett, a munkások és a munkaadók érdekei között egy áthidalhatatlan űr tátongott s ennek következtében a termelés két fő tényezője, a tőke és a munka, állandó elkeseredett ellenfelekként állottak egymással szemben. Ez az egészségtelen helyzet természetesen az egész társadalom munkájának produktivására nyomasztó súllyal nehezedett s a szociális ellenteteknek és összeütközéseknek vált forrásává.

A magánkapitalizmusra alapozott gazdasági rend hívei és védelmezői a múltban gyakran hivatkoztak arra, az egykori elméleti közgazdasági tudomány által felállított tételre, mely szerint a közgazdaság területen érvényesülő *korlátlan szabad verseny* nélkül nincs egyem ambíció, éneikül pedig a világ haladása megáll, sőt visszafejlődés következik be. Ez a közgazdasági tézis egy időben valóságos dogmává meredett, azonban a megváltozott termelési viszonyok között elvesztette létjogosultságát, mint annyi más tudományos előítélet, melyekben egykor az emberek vakon hittek. A szabad verseny es a korlátlan közgazdasági tevékenység lehetősége egyáltalán nem alapfeltétele az egyem ambíció és önérdek által sarkait tettvágy érvényesülésének, mely lenyezoKnek az általános haladásra való nagy befolyása minden kétségen felül áll. Az egyem ambíció és az önérdek által összegzett intenzívebb munkakedv kifejlődésének aiap teltedét ugyanis *ezen tényezők érvényesítési ehetősége* képezi. Hogy ez az érvényesülés az individuális gazdasági szabadság, vagy valamely más termelési rendszer keretei között történik-e, az — a dolog lényegét tekintve — nem bír nagyobb fontossággal. Ezen cél eléréséhez csak az szükséges, hogy a társadalom rendjében minden ember számára meg legyen adva az egyéni képességek teljes kifejtésének lehetősége és hogy ezen képességek alapján kifejtett közérdekű munka értékének megfelelő arányban részesüljön mindenki az egész társadalom közös munkája által termelt javakban. *A világ általános gazdasági és kulturális haladását csak olyan társa-*

dalmi rend tudja állandóan biztosítani, mely az emberek természetes önzésének hatalmas energiaforrásait, valamely megfelelő módon, a közérdek szolgálatába tudja állítani, anélkül, hogy azoknak el-fajulásai romboló hatásukat érvényesíteni tudnák.

A kollektív közkereseti társaságok, mint már említettem, minden üzleti év végén szabályos *leltárt és mérleget* készítenek s tennék alapján történik az üzemi felesleg szétosztása. Az egyes társaságok vezetőinek ebben a tekintetben ma sokkal könnyebb helyzetük van, mint a magánkapitalista világrendben működött vállalatok vezetőinek. A munka társadalmában nagyrészt előre ismert és adott tényezőkkel tudnak számolni az üzemek vezetői, melyeknek egyenletes menetét ennek folytán nem zavarták sem a magánkapitalizmus korának időszakos pusztító válságai, sem az anyagok árának, valamint a munkabéreknek állandó ingadozásai.

A kollektív közkereseti társaságnál egy-egy üzleti évre adva van a társaság tagjainak létszáma, mely az általános gazdasági viszonyok alapján, a munkahivatallal létrejött megállapodás szerint alakul. Az egyes üzemek által elért üzleti eredmények alapján mérlegeli a munkahivatal, a mellérendelt kerületi közigazdasági tanáccsal egyetértésben, azt, hogy mely üzemek milyen létszámú munkást és tisztviselőt tudnak foglalkoztatni és eltartani s a rendelkezésre álló pontos adatok alapján döntenek el azt a kérdést, hogy melyik üzem munkáslétszámát kell emelni s melyikét kell apasztani. A nagyobb prosperitást felmutató közigazdasági alakulatok nagyobb számú munkaerő elhelye-

zesére alkalmasak, míg a gyengébb üzletmenetűeket a munkások és tisztviselők áthelyezésével tehermentesíteni lehet. Az egyes kerületek munkaerőinek ezen előzetes szétosztása alapján, az üzemek vezetői az üzleti év előtt már pontosan tudják, hogy mekkora számú és összegű haszonrészek kifizetése fogja az elkövetkezendő üzleti évben a vállalatot terhelni. A *földhivatallal* való szintén előzetes megállapodás pedig megadja azon fix összeget, melyet az üzemek, *földjáraadék* címén, az általuk igénybevett földterületek után, az államkincstárnak fizetni tartoznak. Az üzembe investált állami tőkék szintén ismert tételt jelentenek s az utánuk, *kamat* fejében, az állampénztárnak fizetendő összegek szintén pontosan beállíthatók az előzetes üzleti kalkulációs tervezetbe. Az egyes üzemek által, a belföldi és a külföldi szükséglet ellátására az elkövetkezendő üzleti évben termelendő áruk mennyiségét a különféle áruszétosztási üzemek megközelítő pontossággal szintén előre meg tudják adni. Ezen legfontosabb adatok birtokában, az egyes vállalatok vezetőiségei az elkövetkező üzleti év üzemi terveit meglehetősen pontossággal kidolgozhatják s ezek alapján pedig minden nehézség nélkül elkészíthetik *a fontos közszükségleti cikkek áralkulációit*, melyeknek természetesen egy-egy cikkre vonatkozólag, az egész ország hasonló üzemei között *egységesnek* kell lenni. A munka társadalmában a fontosabb közszükségleti cikkek árai állandóak s csak a termelési viszonyokban bekövetkezett lényeges eltolódások esetén és a bemutatott számítások alapján járul hozzá az Országos Közgazdasági Tanács valamely fontosabb

fogyasztási cikk árának felfelé, vagy lefelé való megváltoztatásához

A vázolt általános keretek között mozog egy-egy kollektív közkereseti társaság üzletvitelével s a nyersanyagok árai, a gépi berendezések tökéletesítésének költségei, a különféle üzemi kiadások s a munkásoknak és tisztviselőknek — munkadíj fejében — kifizetett haszonrészek összege, továbbá a vállalat állami tőketartozása utáni kamatok, nemkülönben a bankhitelek utáni kamatok és az állandó földjáraadó összege alkotják együtt azokat a biztos kalkulációs alapokat, melyeken az egyes üzemek évi üzleti programja felépül. Ezen kiadási tételeknek az üzemi bevételekből való levonása után fennmaradó összegek képezik az egyes üzemek tulajdonképpeni *tiszta nyereségét*, melynek mikénti felosztására nézve az országos törvények szintén egyöntetűen intézkednek. Az ilymódon mutatkozó tiszta nyereség megfelelő százalékat — mely az egyes üzemek jellege szerint változik és az alapszabályokban van pontosan megállapítva — *a rendes tartalékalap* dotálására, egy további részét *a rendkívüli, valamint a felújítási tartalékalapok* gyarapítására kell fordítani s végül a kisebb társaságoknál ezen tiszta nyereség 10%-a, a nagyobbaknál 50/0 illeti meg *jutalékként*, az igazgatóság tagjait. A kimutatott nyereségnek összesen ötven százaléka osztandó szét ilyen módon, az egyes társaságok alapszabályai által megállapított arányban.

A tiszta nyereség másik felét pedig *prémiumként* kapják a társaságok tagjai és pedig haszonrészeik számának arányában. Az ilymódon szétosztandó pré-

miumok azonban *legfeljebb ötven százalékát* tehetik ki annak az összegnek, melyet a társaságok tagjai, haszonrészeik alapján, az elszámolás alatti üzleti év folyamán — fizetésük fejében — kaptak. Ha valamely társaság üzleti eredménye olyan nagy, hogy a prémiumok ezen maximális összegeinek kifizetése sem meríti ki a tiszta haszonnak ezen célból rendelkezésre álló ötven százalékát, akkor az ezen felül maradó összeg *az államkincstár javára* fizetendő be. Ez az eset azonban a gyakorlatban alig fordul elő, mert ha valamely társaságnak gyártmányvai, vagy egyéb szolgáltatásai után, a többi hasonló üzemekkel szemben, feltűnő nagy üzleti haszna mutatkozik, akkor az illető társaságnak vagy a taglétszámát emeli fel az illetékes munkahivatal, a tőkehivatal előzetes hozzájárulásával s így az üzleti haszon a felemelt taglétszám arányában lecsökken és egyensúlyba kerül a többi társaságok jövedelmi viszonyaival, vagy pedig az illető társaság szolgáltatásainak árát szállíttatja le a megfelelő mértékben, az illetékes kerületi közigazdasági tanács javaslata alapján, az Országos Közigazdasági Tanács, ily módon állítva helyre az egyes közigazdasági ágakat művelő társaságok üzleti eredményei között, az összesség érdekében szükséges egyensúlyt.

Általános közigazdasági alapelv a munka társadalmában az, hogy kötelékükbe tartozó tagok haszonrészeinek megfelelő összeget, továbbá a földjáradékot, a befektetett állami tőke utáni kamatot, nemkülönben a banktartozások kamatait és egyéb üzemi terheket minden közkereseti társaságnak, az általa vég-

zett munkák jövedelméből meg kell fizetni tudni. Ha valamely társaság ezen kötelezettségei valamelyikének nem tud megfelelni, akkor vagy a vezetés rossz, vagy a társaság elvesztette közgazdasági létjogosultságát. Az első esetben a társaság új vezetőket kap, a második esetben pedig az Országos Tőkehivatal elrendeli a társaság felszámolását, melynek befejezése után, a feloszló társaság tagjait az illetékes munkahivatalok a kielégítő üzleti eredménnyel dolgozó többi társaságok között osztják szét.

A jövedelemosztásnak vázolt módja, mely lehetővé teszi azt, hogy a termelést, a javak szétosztását és egyéb közhasznú munkákat végző társaságok tagjai, a rendes fizetésüket jelentő haszonrészek összegén felül, prémium formájában, még további jelentékeny jövedelemre telessenek szert, ha a vállalatok működése pénzügyileg is eredményesnek mutatkozik, ez a módszer bizonyult a gyakorlatban legalkalmasabbnak arra, hogy az egyes ember ambícióját, tettvágyát, szorgalmát s nem utolsósorban egyéni Önzését felkeltse és a legmagasabb teljesítmények végzésére sarkalja s ilymódon az általános haladás közérdekű ügyét az egyes emberek személyes érvényesülésének egyéni érdekeivel teljes összhangba hozza. A munka társadalma ezáltal a leghatalmasabb emberi energiákat tudta a közérdek szolgálatába állítani és pedig olyan nagy arányban, melyhez hasonló mértékben ez a letűnt korszakok egyik gazdasági és társadalmi rendszerének sem sikerült.

A kollektív közkereseti társaságok jövedelemelosztásának ismertetett módja következtében, a vállalatok

összes alkalmazottai, a vezérigazgatóktól kezdve, le a legegyszerűbb munkásokig, az anyagi érdekek közvetlen szálaival vannak a társaságokhoz s ezeken keresztül, az egész társadalom jólétének és haladásának ügyéhez kötve. Minden munkásnak és hivatalnoknak ilyenmódon *közvetlen érdeke* annak az üzemnek felvirágoztatása, melyben szolgálatot teljesít, mert a vállalatok üzleti eredményeinek az egész vonalon való javulása nemcsak az alapfizetést jelentő haszonrészek pénzbeli értékének emelkedése útján nyer kifejeződést, hanem az évenkénti külön prémiumok is — eredményes üzletmenet mellett — nagyban hozzájárulhatnak az egyes emberek jövedelmeinek növeléséhez.

Mindezek mellett a munka társadalmában az érvényesülés útja mindenki számára nyitva áll. Sem születési, sem vagyoni előjogok nem állnak útjában az igazi tudás, tehetség és szorgalom legteljesebb elismerésének és bárki felküzdheti magát a legmagasabb vezető állásokig, melyek a mai világrendben nincsenek a születési és pénzarisztokrácia tagjai számára fenntartva, mint régen, a magánkapitalizmus korszakában.

A kollektív közkereseti társaságok tagjainak s a magánkapitalista világrend bérmunkásainak és magánhivatalnokainak helyzete között még az a nagy különbség is megvan, hogy a régi időkben a munkásoknak egy-egy vállalatnál való alkalmazása legtöbbször csak időleges jellegű volt s a gazdasági viszonyok megváltozásával, a munkások máról-holnapra elbocsáthatók voltak. Ennek következtében a mun-

kástömegek jövőjének és megélhetésének bizonytalansága, továbbá az állandó jellegű munkakör hiánya is egyik oka volt annak, hogy a múltban, a munkaadók és alkalmazottaik közötti állandó érdekközösség és érzelmi harmónia legtöbbször nem tudott kifejlődni Ezzel szemben, a munka társadalmában, a közkereseti társaságok és tagjaik közötti jogviszony általában *állandó jellegű* s a munkakötelezettség kezdő éveinek esetleges próbálkozásaitól s a fiatal generáció természetes vándorösztöne által előidézett helycseréktől eltekintve, az idősebb munkások és hivatalnokok csak nagyon ritkán és csak komoly okokból változtatják munkahelyüket és az emberek legnagyobb része, munkakötelezettségének egész idejét azon társaságok kötelékében tölti el, melyekben azt megkezdte. Ennek természetes következménye az, hogy nemcsak az anyagi érdekek szálai, hanem az erkölcsi és érzelmi kötelékek is, a múltó évekkel arányban, szilárdulnak a társaságok tagjai között s ezek legtöbbször egy-egy nagy családot alkotnak, akik szeretettel, megértéssel és előzékenységgel támogatják egymást munkájukban s mozdítják elő ezáltal ezen organikus közösségek egész tevékenységének eredményét. A munka békéjét és harmóniáját nem zavarják többé az érdeellentétek, a gyűlölködés és a viszály harci zajai, s a munka társadalmában az anyagi érdekek tökéletes összhangja fölött a megbékélt embermilliók lelki nyugalmanak és megelégedettségének szivárványa mosolyog le egy boldog emberi nem által lakott, viruló földre.

V. FEJEZET.

A mezőgazdaság, az ipar és az áruelosztás szervezete a munka társadalmában. — A termelés és a fogyasztás harmóniája. — A javak és jövedelmek szétosztásának rendszere. — A jó és a rossz intézmények hatása az emberek sorsára. — A racionális termelés. — A különféle foglalkozási ágak organizációja. — Az üzemek koncentrációja. — A haladás szolgálatába állított emberi önzés. — A munkaidő kérdésének megoldása. — A közszükségleti cikkek tartalékolása. — A termelési módszerek tökéletessége folytán fölszabaduló munkaerők felhasználása. — Írók, tudósok, művészek és feltalálók a munka társadalmában. — A szolgálati pragmatika.

V.

A kollektívkapitalizmusra fölépült társadalmi rendszerben természetesen az egyéni gazdasági tevékenység majdnem teljesen megszűnt és helyét a kooperatív munka szervezetei foglalták el. A gazdasági élet egész vonalán a munkát az egységes központi irányítás alatt álló, de emellett széleskörű önkormányzattal felruházott kollektív közkereseti társaságok végzik, melyek a dolgozó lakosság nagyobb felét foglalják magukba. A lakosság többi része közvetlen állami szolgálatban áll és a közigazgatást, közoktatást, közegészségügyet, gyermeknevelést, valamint a többi közérdekű munkákat látja el. Egy egészen kis töredéke a munkaköteles korban levőknek pedig, mint felmentett, a különleges jellegű, művészeti, tudományos vagy más közhasznú, individuális jellegű életpályákon működik.

A mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a közlekedés, a közlelmezés és közellátás, szóval a gazdasági élet összes fontosabb területei a kollektív társaságok működésének körébe esnek. Ennek megfelelően, vannak mezőgazdasági, ipari, kereske-

delmi, forgalmi, közellátási és egyéb munkaköröket végző társaságok.

A mezőgazdasági társaságok egy-egy, az adott viszonyoknak megfelelő terjedelmű földterületen üzik a földművelést, a mezőgazdasági iparral kapcsolatban. A közvetlen szakszerű felügyeletet ezen mezőgazdasági társaságok fölött *a kerületi mezőgazdasági felügyelőségek*, az egyöntetű irányítást pedig az illetékes központi állami hivatal végzi.

Az ipari üzemek adminisztrációja tekintetében is az általános irányelv az, hogy minden technikai vagy adminisztratív egységet alkotó ipartelep lehetőleg egy autonóm társaság kezelése alatt álljon. Az egymást kölcsönösen kiegészítő vagy egymásnak nyersanyagokat, illetőleg félgyártmányokat szállító vállalatok, a közgazdasági szükség és a lehetőség keretein belül egyesítve vannak, legalább adminisztratív tekintetben, hogy egy-egy társaság üzemében lévő gyárak a fogyasztásra teljesen kész árucikkeket hozhassanak forgalomba. Az ipari üzemek közvetlen műszaki ellenőrzését a kerületi ipari felügyelőségek látják el, míg az egységes irányítás az illetékes központi állami hivatalok feladata. Ezeknek kebelében, a különböző iparágaknak megfelelően, szakcsoportok vannak, melyek az ipari termelés egyes ágainak egységes vezetését végzik. Ilyen módon, az egyes vállalatok széleskörű önkormányzata teljes harmóniában működik együtt az összesség érdekeit képviselő egységes, központi vezetéssel, miáltal a gazdasági életben az egész és a részek közötti, fontos szerepet betöltő békés kooperáció minden tekintetben biztosítva van.

A termelt javaknak a fogyasztókhöz való juttatását a kollektív áruforgalmi társaságok intézik. A mezőgazdasági és ipari társaságok által termelt fogyasztási cikkeket a forgalom szükségleteinek megfelelő számban és méretekben létesített *áruházak* juttatják rendeltetésük helyére. A kisebb városokban egy, a nagyobbakban több ilyen univerzális jellegű áruház működik és pedig olyan számban és olyan helyeken elosztva, melyek a legalkalmasabbak az áruforgalomnak minél simább és zavartalanabb lebonyolítása, a. A mezőgazdasági telepek áruszükségletét a hozzájuk legközelebb fekvő városok áruházai bonyolítják le. Mellettük az egyes fontosabb árucsoportokat forgalomba hozó speciális szaküzletek is működnek.

A mezőgazdasági és ipari termelőtársaságok minden termelvényüket ezen kereskedelmi társaságok áruházai útján hozzák forgalomba. Kivételt csak az egyes közkereseti társaságok egymás közötti forgalma képez, melyeknek módjuk van arra, hogy egymás közötti vételeiket és eladásait — ha az célszerűnek mutatkozik — az áruforgalmi társaságok kikapcsolásával közvetlenül egymással bonyolítsák le. Az egyes emberek azonban minden szükségletük beszerzése tekintetében, közvetlenül a kereskedelmi társaságok áruházaira vannak utalva.

A mezőgazdasági vállalatok és az ipari üzemek terményeiket és áruikat ezeknek a kereskedelmi társaságoknak szállítják, melyek azokat hatalmas, modernül felszerelt tárházakban raktározzák el és áruházaik útján juttatják el a fogyasztó közönséghez. Az áru- és tárházak természetesen a technika minden vív-

manóval, a legmodernebb elraktározó, osztályozó, hűtő és konzerváló berendezésekkel és gépekkel vannak felszerelve, hogy az áruknak minél könnyebb, gyorsabb és zavartalanabb szétosztása biztosítható legyen.

A kereskedelmi társaságok azonban nemcsak az áruknak a termelőktől a fogyasztókhoz való juttatását intézik, hanem egyúttal a gyárakat és mezőgazdasági üzemeket, valamint a termelés irányítását végző központi hatóságokat is állandóan tájékoztatják a fogyasztás alakulásáról, az egyes cikkek utáni kereslet emelkedéséről vagy visszaeséséről, a fogyasztók óhajairól és kívánságairól és ilyen módon a termelés és a fogyasztás közötti állandó összhang fenntartásában fontos szerepet töltenek be. Minthogy pedig a kereskedelmi társaságok és azok áruházainak száma, valamint az azokban alkalmazott munkaerők tömege, mindig a forgalom és a gazdasági élet tényleges szükségleteihez igazodik, tehát a munka társadalmában már nem történhetik meg az, hogy a javak szétosztásával foglalkozók száma, a termelési munkákat végzők számához viszonyítva, a tényleges közgazdasági szükséglet meghaladó mértékben emelkedjék.

A kereskedelmi társaságok által az áruk önköltségi áraihoz számított üzleti haszon is állandóan azon a határon mozog, melyet az áruk forgalombahozatalának tényleges költségei indokoltta tesznek, minthogy a kollektív kereskedelmi társaságoknál természetesen semmiféle jogtalan nyerészkedési vágy nem érvényesülhet, A fontosabb közszükségleti cikkek árait ugyanis, a termelési és forgalombahozatali viszonyok

figyelembevételével, a központi gazdasági hatóságok az Országos Közgazdasági Tanáccsal egyetértésben állapítják meg, ezen központi szervek azonban a többi cikkek árait is állandóan figyelemmel kísérik és a szükségesnek mutató áregyeztető és nivelláló tevékenységet ellátják. Emellett a, külön évi jutaléknak a haszonrészek összességének felét meg nem haladható maximális felső határa is céltalanná tenné a kereskedelmi társaságok részéről minden indokolatlan áremelést, minthogy a társaságnak bizonyos határon túl emelkedő jövedelme úgysem osztható szét a társaság tagjai között, hanem az állampénztárt illeti. A kereskedelmi haszon tehát nem haladja meg azt a mértéket, amely az áruk forgalombahozatalának munkáját végzők tényleges munkaértékének megfelelő.

A munka társadalmában tehát a gazdasági élet minden vonalán teljes mértékben érvényesül a közérdek, ellentétben az egykori individuális kapitalista korszakkal, amikor az egyes emberek magánérdeke igen gyakran szorította háttérbe a közérdeket. A régi időkben a legfontosabb emberi tevékenység, a javak termelése és azoknak a fogyasztók között való szétosztása, úgyszólván minden számottevő közérdekű állami beavatkozás nélkül, teljesen a rendszertelen, anarchikus jellegű egyéni magán-tevékenységnek volt átengedve. A közszükségletet képező javakból mindenki, akinek a hozzá szükséges termelőeszközök birtokában voltak, annyit és úgy termelt s közvetlenül vagy a kereskedők közbejöttével, olyan áron, akkor és ott hozta azokat a piacra, amikor és ahol ez az ő, vagy

a közvetítő érdekeinek legjobban megfelelt. A termelési munkát és a fogyasztás szükségleteit semmiféle rendszeresen működő, közérdekű szervezet nem kapcsolta egymással össze, csak a *bizonytalan piaci áralakulás* volt az egyetlen tényező, mely néha, rövid időre, a termelés és a fogyasztás érdekeit kiegyenlítette. Ilyen körülmények között természetesen a két fontos, egymást kiegészítő közgazdasági tényező működésében összhangról, nyugodt fejlődésről és együttműködésről szó sem lehetett. Az állandó jellegű *gazdasági harcok és válságok* részben azt is elpusztították, amit a szervezetlenül működő termelő erők alkotni tudtak. Mindezekhez hozzájárult a termelőeszközök feletti magántulajdon rendszere, mely a termelt javak nagy részével való rendelkezés jogát az emberiség egy kis töredékének kezébe adta, míg a tulajdonképeni termelő munkát végző nagy tömegeknek az általuk előállított javakból legtöbbször csak annyi jutott, amennyi az élet legkezdetlegesebb alapszükségleteinek mértékét is alig haladta meg. Mindezen gazdasági és társadalmi tényezők és intézmények idézték elő a múltban azt az általános emberi szempontból igazságtalan és méltatlan állapotot, hogy az emberiség egy elenyészően kis része az élet minden örömeiben, anyagi és szellemi élvezeteiben, jólétben, gazdagságban és hatalomban dúskálkodhatott, ezen szerencsés kiváltságosok mellett pedig a dolgozó népmilliók a testi és lelki szegénység, nélkülözés és nyomor gyötrelmei között éltek le örömtelen napjaikat.

A régi idők rossz gazdasági és társadalmi intézményei voltak a sok nyomorúság nagy részének oko-

zói, mert ezen intézmények nem engedték azt, hogy az emberi munka, tehetség és szorgalom teljes mértékben érvényesülni tudjanak, s ezáltal gyakran nemcsak az egyes ember boldogulását akadályozták meg, hanem a világ általános haladását és fejlődését is meglassították. Minden korszak igazi kulturális fejlettségének foka társadalmi és gazdasági intézményeiben tükröződik vissza leghívebben. Ezen intézmények által alkotott keretek között élnek le az emberek életüket és ha ezen intézmények jók, célszerűek és igazságosak, akkor az illető korszak embereinek élete is kellemes és emberhez méltó fog lenni, ha azonban ezen intézmények elavultak, rosszak és igazságtalanok, akkor ezáltal az emberek élete is sok keserőséggel, nélkülözéssel és méltatlansággal telik meg. *Igazi általános emberi jólét, kultúra és haladás igazságtalan és rossz gazdasági és társadalmi intézmények mellett lehetetlen.*

A munka társadalmában mindazok a tényezők, melyek egykor az emberi szenvedések, a szegénység¹, a tudatlanság és a nyomor legfőbb forrásai voltak, elvesztették a népek fölötti hatalmukat és átadták helyüket olyan intézményeknek, melyek a közös társadalmi munkával termelt javak igazságos szétosztása által, minden ember számára gondtalan jólétet biztosítanak s ezáltal a szép és kellemes élet alapfeltételeit teremtik meg.

A munka társadalmában, a közérdek szempontjai irányítják a termelést, valamint az egész gazdasági életet is. Mindenféle szükségleti cikkekből és javakból csak annyit és olyan minőségűeket termel a mai tár-

sadalom, amennyire és amilyenre a lakosság jogos igényei alapján szükség van, mert a valóságos szükségleten túlmenő termelés a nyersanyagok és a termelő energiák céltalan elfecsérelését jelentené. A munka társadalma a termelés egész menetét a legökonomikusabb elvek alapján irányítja és minden céltalan erő- és anyagpazarlást megakadályoz. Ennek megfelelően, minthogy a termelés minden szervezete központi irányítás mellett működik, tehát semmiféle, a közérdek szempontjából haszontalan, vagy fölösleges munkát ma már nem végeznek. Természetesen az emberek eltérő ízlésére és szokásaira való tekintetből, a közszükségleti cikkekből is különböző minőségek készülnek, melyek kellő választékot nyújtva, mindenkinek lehetővé teszik, hogy egyéni óhajai és hajlamai szerint éljen és ruházkodjon. E tekintetben is azonban a józan ész és mérséklet, valamint a közérdek szempontjai húzzák meg a szükséges határt és kétségtelen, hogy a mai rendszer mellett a lakosság árukkal való ellátása sokkal egyszerűbb és simább, mint volt a magánkapitalizmus korában, nemcsak azért, mert az emberek általános kultúrfoka és anyagi helyzete között ma már nincs túlságos nagy különbség, hanem azért is, mert a mai termelési rend mindenféle felesleges, céltalan, egyéni szeszélyeket vagy indokolatlan fényűzést szolgáló cikkek gyártását megszüntette. Az emberek életmódja ennek következtében is egyszerűbbé, egyöntetűbbé, természetesebbé vált és a termelésnek ezen egyszerűsítése is nagy mértékben hozzájárult az emberek közötti bántó és igazságtalan különbségek nivellálásához, valamint az emberiség-

nek a természetes és egészséges életmódhoz való szoktatásához, ami viszont a népek általános testi és lelki állapotának javulását és megszilárdulását eredményezte. A munka társadalmának kiépülése tehát az emberiségnek nemcsak anyagi jólétét emelte azelőtt soha nem álmódott fokra, hanem már a termelésnek észszerű irányítása által is elérte azt, hogy az emberiség egész életmódja a magasabbrendű erkölcsi és anyagi fejlődés irányába terelődött.

A munka társadalmában az összesség képviselője, az állam mint a termelő eszközök és tőkék kizárólagos tulajdonosa, valamint a termelés egész menetének irányítója, döntő befolyással bír az egyes termelési ágak egymáshoz való viszonyára és az azokban foglalkoztatott munkások számára is. Ha valamely termelési ág már teljesen fedezni tudja a közszükségletet, akkor az új munkásévfolyamok, melyek az iskolák és a tanműhelyek elvégzése után a munkaköteles korba kerülve, a munka hadseregébe belépnek, az illető termelési ág helyett, más, fejlődésképesebb munkakörök felé nyernek irányítást. Ez annyival könnyebb, mert a technika mai fejlettségi foka mellett, a munkás a legtöbb iparágban tulajdonképpen csak a gépek felügyeletét és kezelését végzi és ennek megfelelően, a tanműhelyekben nemcsak többféle termelési ágban nyer kiképzést, hanem univerzális jellegű előképzettsége folytán, minden nagyobb nehézség nélkül a legtöbb iparágban alkalmazható.

A különböző termelési ágak általános helyzete és előrelátható munkásszükséglete egyébként már az iskolákban és nevelőintézetekben, az új generáció

tanításánál és kiképzésénél is, fontos szerepet játszik, amennyiben az iskolák és nevelőintézetek már a jövő termelési viszonyainak és munkászükségletének megfelelő szellemben osztályozzák a gyermekeket és irányítják azoknak egész oktatását, valamint testi és szellemi előkészítését. Nem történhetik meg tehát, hogy bármely foglalkozási ágban, akár az előállított javak mennyisége, akár a foglalkoztatott munkások száma tekintetében, túlprodukción állhasson elő. A magánkapitalizmus korában, valamely termelési ágban túltengése folytán előállott túlprodukción gyakran súlyos *gazdasági válságokat* idézett elő, melyeknek katasztrofális következményei nemcsak az egész gazdasági rendbe, hanem legtöbbször első sorban a munkáosztályra neheztedek. Ezek a gazdasági válságok, melyek az individuális kapitalizmus korában időszakonként szinte törvényszerű következetességgel ismétlődtek meg, gyakran a munkások millióit fosztották meg kenyerüktől.

Ezek a gazdasági válságok a munka társadalmában ismeretlen fogalmakká váltak. Ma már nem történhetik meg az, hogy a termelés valamely ága lényegesen többet vagy kevesebbet produkáljon, mint amennyire a fogyasztásnak szüksége van, minthogy a pontos statisztikai adatok alapján, központilag egységesen irányított termelési rendszer mellett ez nem is lehetséges. Ma nem állanak egymással szemben ellentétes érdekű, független vállalatok, hanem csak ön kormányzati jogokkal felruházott termelő társaságok, melyek tulajdonképpen egy összefüggő, egységes nagy szervezetnek csak alkatrészei s ennek keretein belül

nemcsak a legfőbb irányítás egységes, hanem a tőketulajdonos is ugyanaz, minthogy minden termelő tényező és eszköz a társadalom tulajdona.

Az egyes termelő társaságok autonómiája elegendő arra hogy a különböző vállalatok közötti mérsékelt egészséges versenynek megfelelő teret biztosítson, minthogy lehetővé teszi a gyártás és termelés módjainak állandó javítását, tökéletesebbé és olcsóbbá tételét, továbbá a technikai tudás érvényesülését, a jobb és célszerűbb berendezések és felszerelések alkalmazását s mindezek folytán az egyes üzemekben dolgozók munkájának megkönnyítését, valamint jövedelmüknek a vállalat előállott haszontöbbletből a külön jutalék emelkedése által való növelését; azonban ezen önkormányzat nem ad módot és lehetőséget sem rombol árharcokra, sem pedig a termelés és a fogyasztás normális egyensúlyának megbontására

A magánkapitalizmus korának egyik közgazdasági jelensége a tőkék nagymértékű összegyülemzése, akkumulációja, valamint a hasonló vagy egymással összefüggő termelési ágakat folytató rokonüzemek és vállalatok állandó, intenzív koncentrálódása volt. A nagy vállalatok igyekeztek a kisebb, hasonló üzemeket fokozatosan érdekkörükbe vonni és magukba olvasztani, egyrészt, hogy ezáltal a versenytársak száma kisebb legyen, másrészt, hogy ezen fúziók által megnövekedett tőkével, üzletileg és technikailag megerősödve, a siker minél nagyobb kilátásával folytathassák a többi vállalatokkal szemben, a fogyasztópiacért vívott kíméletlen küzdelmet.

Ennek a tőkekoncentrációnak kétségtelenül meg

volt az a jó oldala, hogy a nagyüzemek minden technikai és adminisztratív előnyének kihasználásával, a termelést racionálisabbá, eredményesebbé és olcsóbbá tette, ezzel szemben azonban egyes nagyító és csoportoknak a gazdasági életben való túlságos elhatalmasodását, valamint a magánkapitalizmus káros kinövéseinek fokozatos érvényesülését eredményezte.

A kollektív kapitalizmus gazdasági rendszere mellett az üzemek koncentrációja s a termelési folyamat egyszerűsítése és olcsóbbátétele, minden gazdasági harc és megrázkódtatás nélkül történik. A különböző vállalatoknak egyesítése, vagy a drágán termelő gyáraknak beszüntetése, az érdekelt társaságok javaslatára, vagy a központi vezetőség közvetlen intézkedései alapján, simán, minden nehézség nélkül történik, minthogy az univerzális tőketulajdonos, az állam, minden vállalatnál ugyanaz. A megszűnő üzem munkásait, valamint a használható gépeket és szerzőket, az illetékes tőke- és munkahivatalok intézkedései alapján, azoknak az üzemeknek adják át, melyeknek továbbfejlesztése közgazdasági szempontból célszerűnek mutatkozik.

A kollektív kapitalizmus azonban a termelő üzemek koncentrálására csak addig a határig törekszik, ameddig a termelés könnyebbé, egyszerűbbé és olcsóbbá tételének érdeke azt megkívánja, ellentétben a magánkapitalista korszak kartelljeivel és trösztjeivel, melyek az üzleti verseny teljes kiküszöbölése által arra törekedtek, hogy a termelés egyes ágainak lehetőleg összes vállalatait érdekkörükben egyesítve, ma-

guk számára teljes monopóliumot s ezáltal a fő gyasztók kizsákmányolásának teljes szabadságát biztosítsák. A munka társadalmának termelő rendszerében az üzemek túlhajtott koncentrációjára szükség nincsen és a központi vezetőség, éppen az egyes autonóm vállalatok közötti egészséges verseny fenn tartása és fejlesztése céljából is, csak a kétségtelen közgazdasági szükség esetén rendeli el két vagy több vállalat teljes egyesítését. Ez természetesen csak a technika minden vívmányát felhasználni tudó nagy üzemekre vonatkozik, miután a létjogosultsággal nem bíró, drágán termelő kis vállalatokat a kollektív gazdasági rend már uralomrajutásának első idejében megszüntetne, illetőleg a nagyüzemekbe beolvasztotta.

A kollektív kapitalizmusra fölépült gazdasági rend egyik alapgondolata a munkaerőnek céltudatos és észszerű felhasználása és megszervezése, mely lehetővé teszi a rendelkezésre álló termelő energiák legjobb és legteljesebb kihasználását. A tervszerű szervezésnek ez az átgondolt rendszere természetesen az emberi munkaerőre éppen úgy kiterjed, mint a természet által nyújtott energiaforrások okszerű és gazdaságos kihasználására.

A múlt időkben, az emberi munkaerő felhasználása tekintetében, a leganarchikusabb állapotok voltak. Az emberek termelő munkája semmi tekintetben célszerűen szervezve és irányítva nem volt. Mindenki annyit, akkor és úgy dolgozott, ahogy akart, illetőleg ahogy az egyes emberek esetleges kényszerhelyzete diktálta. A gazdag emberek, vagyonuk által, abban a helyzetben voltak, hogy akár egész életüket leélhet-

ték, úri jólétben, anélkül, hogy bármiféle, a köz szempontjából hasznos munkát végezniök kellett volna. A vagyontalan néptömegek munkáját pedig legtöbbször tisztán a megélhetési kényszer irányította, mely rendszeren csak annyi munkára sarkalta őket, amennyi a megélhetéshez elengedhetetlenül szükséges volt. Emellett a legtöbb ember igyekezett a maga számára olyan foglalkozást találni, amely minél kevesebb munkával, minél jobb megélhetést tett lehetővé. Ez az általános törekvés, mely különben az emberi természet egyik alapvonása, a magánkapitalizmus anarchikus termelési rendszere mellett, a közérdek szempontjából nagyon káros eredményeket produkált. Az emberi tevékenység rendszertelensége folytán ugyanis a munkaerőknek egy jelentékeny része nem volt kihasználható, amennyiben igen sok munkaképes embernek vagy egyáltalán nem volt semmiféle hasznos foglalkozása, vagy pedig improduktív, illetőleg a köz szempontjából értéktelen munkát végeztek. A tétlenül, vagy produktív munka nélkül élő gazdag emberek és az ezek szolgálatában állottak seregei, valamint a bizonytalan egzisztenciájú, vagy munkanélküli emberek tömegei, mint óriási passzív tételek szerepeltek a régi gazdasági rendszerek termelési mérlegeiben. A termelő energiáknak ez a helytelen alkalmazása, illetőleg elpazarlása, még csak fokozta azt a káros hatást, melyet a vagyonviszonyok aránytalansága idézett elő a múltban és így hozzájárult a gazdagok és szegények, a bőségben dúskálók és a nélkülözők közötti kiáltó ellentétek további kiélesítéséhez. A köz szempontjából ezen káros elfajulásoknak

véget vetett a munka társadalma által megvalósított *általános munkakötelezettség*, mely egyúttal lehetővé teszi az államnak, hogy a termelő energiákat az összesség szempontjából a lehető legcélszerűbben használja fel és ossza szét a termelés ágai között. A munka társadalmában, úgy a jogok, mint pedig a kötelezettségek tekintetében, a férfiak és nők teljesen egyenlők. Ez az általános elv azonban — a munkakörök elosztását illetően — csak elméletben van meg, míg a gyakorlatban, a férfiak és nők munkakörének megállapításánál, a két nem fiziológiai alkata és testi erőviszonyai közötti nagy különbségek teljes méltánylásban részesülnek.

A foglalkozási ágak nagy részében nincs különbség a férfi vagy női munkaerő alkalmazhatása tekintetében, azonban a nehéz fizikai munkával járó, vagy a női szervezettel össze nem egyeztethető munkaköröket ma már kizárólag csak férfiak látják el. Ezzel szemben a foglalkozási ágaknak egész sora van — különösen a gyermekneveléssel, betegápolással, az öregek gondozásával, valamint a kollektív háztartásokkal kapcsolatban — melyek jellegüknél fogva elsősorban a nők számára vannak fenntartva. Általános irányelv a munkakörök elosztásánál, hogy a nehezebb munkával járó foglalkozási ágak lehetőleg férfiakkal, a könnyebb, vagy inkább aprólékos munkát igénylők pedig lehetőleg nőkkel legyenek betöltve. A munka társadalmában ilyen módon a női nem is megtalálta a maga helyét, melyet a köz érdekében is méltóan tud betölteni.

Az összes rendelkezésre álló munkaerők terv-

szerű felhasználása s azoknak racionális szétosztása, valamint a termelési technika fejlettsége lehetővé teszi nemcsak azt, hogy az emberiség összes anyagi szükségleteit teljes mértékben ki lehet elégíteni, hanem a termelt javak összességét az egyes embereknek jelentékenyen megrövidült munkaideje és sokkal kisebb fizikai megerőltetése mellett lehet előállítani, mint a magánkapitalizmus korában. A napi nyolcórás munkaidő, melyért valamikor annyi harc folyt, a szervezett munka társadalmában régen túlhaladott állapot, mert a gépek tökéletesedése, továbbá a munka minden területén tervszerűen kiépített kooperáció lehetővé teszi azt, hogy a társadalom fenntartásához szükséges mindenféle munkakör ellátása az emberek lényegesen kisebb időbeli és fizikai igénybevételével történjék, mint a múltban bármikor.

A munka produktivitásának legfőbb biztosítója magában a mai gazdasági és társadalmi rendszerben van, minthogy a legkülönbözőbb üzemek minden munkása és hivatalnokja közvetlen részese az elért üzleti haszonnak és így az önérdék, az emberi tehetség és szorgalom legerősebb rugója, állandóan működésben van és minden embert képességeinek legteljesebb kihasználására és erejének (legnagyobb megfeszítésére) ösztönöz. Az egoizmus, és általában az emberi gyarlóságok, hatalmas természeti erők, melyek észszerűen felhasználva, óriási hatékonyságú, produktív energiákká változtathatók át. Az emberi gyengeségek sok tekintetben hasonlítanak a hegyi folyókhoz, melyek zúgó árjaikkal hatalmas sziklákat hengergetnek és pusztítva, rombolva zuhognak a mélység felé, de emberi

ésszel, erővel és akarattal szabályozva és gátak közé szorítva s a bennük tomboló szilaj energiák gépek hajtóerejéül felhasználva, áldásos, alkotó munka végzésére válnak alkalmassá. Az emberi hibákban és gyarlóságokban rejlő romboló energiák is, rossz társadalmi intézmények mellett, vészes hatalmakká válnak, míg megfelelő jó intézmények által korlátok közé szorítva, a társadalmi haladásnak hatalmas erejű tényezőivé alakulnak át.

A régi világban, amikor az emberi élet nem volt más, mint a létért folytatott szakadatlan, elkeseredett küzdelem s a legtöbb embernek boldogulása elsősorban a saját erejétől, ügyességétől és szerencsájától függött, ebben a barbár világrendben, az önzés az emberi bűnöknek és gonoszságoknak kiapadhatatlan forrása volt. A társadalmi erők szervezetlensége s az egész termelési rend anarchiája mellett az egoizmus volt az egyes ember tevékenységének legfőbb irányítója és minthogy az egyéni érdek legkönnyebben a mások rovására érvényesülhetett, ennek következtében az önzés vált a gazdasági és társadalmi harcok elfajulásainak s az emberi eltévelyedéseknek és gonoszságoknak egyik legfőbb okozójává. A gátak nélküli, vad energiájú hegyi patak, az emberi önzés, rombolva, pusztítva rohant a társadalom hegyoldaláról a sötét mélységek felé.

A munka társadalma ezt a hatalmas energiaforrást, az emberi önzés rakoncátlan, szilaj hegyipatakját is megrendszabályozta s a kollektív gazdasági rend hatalmas gépezetének hajtására használta fel. Az egoizmus, mely minden eszközzel a saját javát igyekszik

előmozdítani s ezen cél szolgálatában minden testi és lelki energiát megfeszít, a munka társadalmában egyúttal, a saját érdekétől elválaszthatatlanul, az összesség ügyét is szolgálja s ezáltal az általános haladásnak egyik hatalmas erőtényezőjévé vált. A kollektív társaságok keretei között ugyanis az egyéni érdekek elválaszthatatlanul össze van forrva a közérdekkel és nem lehet az elsőt szolgálni anélkül, hogy ezáltal a második is ne nyerne.

A munka társadalma, amellet, hogy az összes termelő energiákat s köztük az emberi munkaerőt is a legracionálisabban használva fel, a produktivitást a legmagasabb fokra emeli, egyúttal gondoskodik arról is, hogy a munkások és tisztviselők megfelelő mértékű pihenéshez és szabadsághoz is jussanak. A normális munkahét ugyanis a kollektív üzemekben csak öt napból áll, mert a szombat és a vasárnap pihenő napok. Azonkívül mindenkinek minden évben joga van szabadságra és pedig a munkakötelezettség első tiz évében legalább évi négy, a következő tizben évi hat és a harmadik tiz évben évi nyolc hétre. A kollektív-kapitalizmus, mely az okszerű megszervezés által a társadalmi munka hatékonyságát a legmagasabb fokra emelte, lehetővé tette ezáltal, hogy a munkások egy bizonyos része, a termelés folyamatának minden megzavarása nélkül, távol lehessen és így egy-egy munkáscsoport állandóan szabadságon lehet. Az olyan vállalatoknál, ahol ez az üzem jellegével összeegyeztethető, lehet évenként nyolc heti üzemszünetet is tartani, mely idő alatt az illető társaság tagjainak nagy része szabadságra megy. A szabadságidő alatt termé-

szetesen mindenki megkapja összes illetményeit. Egészségi okokból, orvosi javaslatra, a rendes szabadságidőn túl is engedélyezhető további szabadság.

A magánkapitalista termelési rendszer általában csak *a momentán szükségletek* fedezésére volt berendezve. Amint valamely közfogyasztási cikkből a készletek nagyobb mértékben emelkedtek, azonnal egy ideges kínálat keletkezett, mely az illető cikk árát nem ritkán a termelési költség színvonala alá szorította le. Ez az anarchikus jelenség különösen szembe-tűnő módon nyilvánult meg a fontosabb közéletkezési cikkek, elsősorban a gabonaneműek áralakulásánál. A magánkapitalizmus korában az egész kulturemberiség ezen legfontosabb élelmicikkek tekintetében egyik évről a másikra élt, minthogy a világ gabonatermése, jelentéktelen mennyiségektől eltekintve, rendes körülmények között, csak aratástól aratásig fedezte a szükségletet. Ha némely évben a szokottnál jobb is volt a termés, azért a felesleget nem raktározták el szükséges időkre, miután az egyes termelőknek ez sem módjukban nem volt, sem érdekükben nem állott, a régi államok pedig lehetőleg tartózkodtak a gazdasági kérdésekbe való közvetlen beavatkozástól. A múlt időkben tehát a bő terméseknek, a szabad kereskedelmi verseny következtében, a gabonaárak lenyomása volt az eredménye. Ilyen módon gyakran az a képtelen helyzet alakult ki, hogy a magán-kapitalizmus korában maguk a termelő gazdák sem kívántak általános jó terméseket, mert a szabad verseny mellett, az árviszonyok alakulása folytán, közepes, vagy gyenge termés mellett, a magasabb árak révén, jobban megtalálták

számításukat. És ez a helyzet gyakran előállott egy olyan korban, amikor az emberek millióinak a mindennapi kenyérből alig jutott elegendő mennyiség! Olyan években pedig, amikor általános gyenge, vagy rossz termés volt, minthogy felhalmozott készletekből a hiányt pótolni nem lehetett, egyes országok szegény társadalmi osztályai valóságos éhínségbe jutottak, mert a gabonaneműek elégtelen mennyisége következtében nagy mértékben felemelkedett árakat megfizetni nem tudták.

A kollektív kapitalizmus a maga harmonikusan működő gazdasági szervezetével, nemcsak állandó összhangban tudja tartani a termelést a fogyasztással, hanem ínséges időknek rossz termések folytán való bekövetkezését is meg tudja előzni. Ugyanis a közfogyasztásra nézve legfontosabb élelmi cikkekből, tehát első sorban gabonaneműekből, a jó termések feleslegeiből, óriási méretű állami tár-házakban, akkora készletek vannak ma felhalmozva, melyek teljesen elegendők arra, hogy még több, egymásután következő rossz termés esetén is, az egész lakosság szükségleteit fedezni tudják. A munka társadalmának tehát módjában van terményeinek feleslegéből — a gazdasági élet menetének legkisebb megzavarása nélkül — olyan tartalékokat halmozni fel, melyek a jövő minden előre nem látható eseménye ellen kellő biztosítékot nyújtanak.

Ha valamely termelési ág a közszükségletet már teljes mértékben fedezni tudja és az esetleg szükséges tartalékkészletek is elegendő mennyiségben vannak az állami tárházakban felhalmozva, akkor, minthogy a

kollektív gazdasági rendszer mellett túlprodukcióna nincs szükség, az illető termelési ágak továbbfejlesztését a kormány beszünteti s a felesleges termelő erők működését a gazdasági élet más terei felé irányítja. Különösen az építési és lakásberendezési iparágak azok, melyek bármekkora munkaerő-felesleget fel tudnak venni, minthogy e téren túlprodukcióna alig állhat elő. A mindenfajta régi épületeknek, gyáraknak, lakásoknak, üzleteknek, hivataloknak, kultúrintézményeknek u jakkal, modernebbekkel és tökéletesebbekkel való kicserélése, monumentális középületek, iskolák, kórházak, fürdők, könyvtárak, üdülő telepek létesítése, hatalmas arányú közmunkák, utak, hidak, csatornák építése, folyók szabályozása, parkok telepítése, valamint egyéb közhasznú munkáknak hosszú sora mindig bőségesen nyújtanak alkalmat a más irányból felszabadult termelő energiák üdvös foglalkoztatására. Minthogy pedig a mai gazdasági rendszer mellett a pénzkérdés szerepet nem játszik, hanem valamely közhasznú munkánál csak az ahhoz szükséges munkaerő és anyagok bírnak fontossággal, ennek következtében a tulajdonképpeni fogyasztás számára dolgozó termelési ágaknak állandóan fokozódó technikai tökéletesezése következtében felszabaduló munkaerők arra fordíthatók, hogy maradandó jellegű kulturműveket alkotva, az emberiség életét ezirányban tegyék szebbé, jobbá és tökéletesebbé.

A kollektív gazdasági rendszer egész belső szervezetének természetes folyománya, hogy a termelésben vagy kulturművek létrehozata tekintetében a pénzkérdésnek szerepe nincs és kizárólag a rendelkezésre

álló munkaerők és anyagok mennyisége döntik el, hogy valamely terv megvalósítható-e vagy sem. Ugyanis az állampénztárból, bármilyen célra kiadott összegek, bizonyos idő elteltével, a különböző termelő, elosztó és közellátási társaságok révén, melyek mind állami tőkével dolgozó vállalatok, szükségképpen visszakerülnek ismét az állampénztárba és így az állami kiadások minden emelkedését az állam bevételeinek hasonló arányú növekedése ellensúlyozza. A kollektív állam költségvetésének egyensúlya tehát automatikusan van biztosítva. Ahogy az emberi szervezet egész vérkeringésének mozgatója az a csodálatos kis motor, melyet szívnek nevezünk s amelyen bizonyos időközökben a vér minden cseppjének keresztül kell haladni, éppen úgy a kollektív kapitalizmus gazdasági rendszerének szíve az állampénztár, illetőleg az ennek szerepét betöltő állami bank, mely az egész hatalmas gazdasági szervezet vérkeringését és működését irányítja és amelyen időről-időre, a gazdasági élet vérenek, a pénznek, minden cseppje szükségképpen kell, hogy keresztülhaladjon.

A munka társadalmában tehát minden állandó jellegű alkotásnál a legfőbb, irányadó szempont, hogy az jó, célszerű és tartós legyen. Az a kérdés, hogy mennyi pénzbe kerül, nem fontos, ha a szükséges munkaerő és anyag kellő mennyiségben rendelkezésre áll. Ennek természetes következménye, hogy a kollektív államban az épületek, gyárok, áruházak, közintézmények, lakások, mind a lehető legmasszívabban vannak fölépítve és berendezésük is a legmodernebb és a legtökéletesebb.

Az általános munkakötelezettség alól — mint azt már ismertettem — felmentésnek van helye. A felmentést azonban természetesen csak azok kérhetik, akik az illető foglalkozási ágak valamelyikében már valamely pozitív sikerre hivatkozhatnak, nehogy tehetségtelen kontárok ezen magasrendű élethivatásokban túlságosan elszaporodjanak. A munka társadalmában ugyanis az írók, művészek, tudósok és feltalálók munkája, mint amely minden emberi tevékenység között a legnagyobb értékű, anyagi tekintetben is a legnagyobb eredményeket produkálja. Az általános műveltség mai magas színvonala mellett természetes, hogy egy-egy jó könyvnek óriási olvasó közönsége támad, mert hiszen mindenki abban a helyzetben van, hogy szellemi szükségleteit teljes mértékben ki tudja elégíteni. Ennek következtében a kollektív könyvkiadó társaságok által egy-egy kelendő könyv szerzőjének kifizetett honorárium gyakran óriási összegekre rúg s a szerzőnek a legkellemesebb és abszolút független életmód folytatását teszi lehetővé. Anyagi tekintetben hasonlóan kedvező helyzetük van a kollektív társadalomban a művészeknek, akiknek képei, szobrai és egyéb értékes alkotásai magas áron kelnek el a képképzőművészeti kiállításokon s azokat részint az állam veszi meg, múzeumok és egyéb intézmények számára, részint kollektív társaságok és magánosok vásárolják meg őket.

A gyakorlatilag értékes és használható találmányok is igen nagy jövedelmet jelentenek és megtörténik, hogy egy sikerült felfedezés egész életre szóló gondtalan jólétet biztosít a feltalálónak. A munka társadal-

mában ugyanis egyik alapelv, hogy aki valamely új és használható gépet, szerszámot vagy egyéb termelő eszközt, vagy pedig a termelésnek valamely jobb, könnyebb, gyorsabb, vagy olcsóbb módját fedezi fel, az ilyen ember a közvagyonot olyan értékkel gyarapította, melyet a társadalomnak erkölcsileg és anyagiilag teljes mértékben honorálni kell. Ezért a magánkapitalizmus korában fennállott szabadalmi törvények, a megfelelő változtatásokkal, nagyrészt ma is érvényben vannak, hogy az emberek ezirányú tevékenységét állandóan serkentsék. A használhatóknak bizonyult új találmányokat a központi szabadalmi hivatal vásárolja meg a feltalálótól, vagy fix áron, vagy pedig a gyártandó új árucikknek mennyisége után, a szabadalom időtartama alatt a feltalálónak fizetendő meghatározott jutalék fejében. Az új találmány természetesen azonnal közkinccsé válik és a központi szabadalmi hivatal, a szükséglet mértékéhez képest, a szakmabeli vállalatoknak átadja a szabadalom kihasználásának jogát. A magánkapitalizmus korában egyes tőkés csoportok, a megszerzett szabadalmak által valósággal kizsákmányolták a fogyasztó közönséget és a találmány révén keletkezett haszon nagy része egyes tőkések zsebébe vándorolt. A kollektív gazdasági rendszer mellett valamely találmány által előálló gazdasági értéknövekedés az összesség és a feltaláló között igazságos arányban oszlik meg, azáltal, hogy a találmány egyrészt az emberek életének színvonalát valamely irányban emeli, másrészt pedig a feltalálónak az őt megillető anyagi siker teljes mértékét biztosítja. A kollektív gazdasági rendszernek tehát, mint ezekből látható,

sikerült az emberi haladás igazi zászlóvivőit, a tudósokat, feltalálókat, írókat és művészeket a munka társadalmának szolgálatába állítani és ezáltal a világ további gazdasági és kulturális haladását teljes mértékben biztosítani.

Ha valamely találmány, vagy a termelés módjainak állandó tökéletesedése, a társadalmi munkát eredményesebbé teszi, akkor a kollektív gazdasági rend mellett a következő alternatíva áll elő: vagy továbbra is annyit és annyi ideig dolgoznak az emberek, mint azelőtt és ez esetben a munka fokozott hatékonysága következtében minden munkásnak jövedelme fokozódik, azaz életmódjuk általános színvonala emelkedik; vagy pedig a nagyobb jövedelemről lemondanak s ez esetben rövidebb ideig tartó, vagy könnyebbé vált munkával is ugyanazon eredményt érik el, mint azelőtt. Egy új találmány, vagy tökéletesített gép tehát mindkét esetben az emberek életét teszi kellemesebbé, jobbá vagy magasabbrendűvé. A magánkapitalizmus korában, ezzel szemben, az új találmányok, vagy tökéletesebb termelési módok sem az egyik, sem a másik változást nem idézték elő, hanem a munkások a termelés tökéletesebb módja mellett is kénytelenek voltak annyit és úgy dolgozni, mint azelőtt, a produktívabbá vált munka eredményének többletét pedig a megnövekedett tőkekamat és vállalkozói nyereség formájában, a kapitalisták osztálya sajátította ki a maga számára. A munka társadalmában, ezzel szemben, a tudomány és a technika minden sikere, az emberi észnek a természet felett aratott minden diadala közös kincsévé válik az egész emberi nemnek és a haladás közös ügyét

szolgálva, végeredményében az egész emberiségnek életét teszi szebbé, jobbra és kellemesebbé.

Az általános szolgálati kötelezettségnek egyik szervezeti alkatrésze az általános *szolgálati pragmatika*, melynek a munka társadalmában fokozott jelentősége van, minthogy harminc éven keresztül minden ember, a felmentettek kivételével, valamely formában közszolgálatot teljesít s ennek folytán az egyesek és az állam közötti kölcsönös jogok és kötelezettségek pontos szabályozása elsőrangú közérdekké vált. Az általános szolgálati pragmatika szabályozza a munkakötelezettség ideje alatt a különböző hatáskörökben működő emberek szolgálati viszonyait s a jogokat és a kötelezettségeket egymással egyensúlyba hozza. Az összes foglalkozási ágakra érvényes, általános jellegű szolgálati pragmatika keretein belül, minden közkereseti társaság igazgatósága, autonóm jogai alapján, részletes szolgálati és munkarenddel szabályozza a saját belső ügyvitelét, mely a munkahivatal jóváhagyása után, az illető társaság tagjaira kötelezővé válik.

Az általános szolgálati pragmatika szabályozza továbbá azt a módot is, ahogyan egyik közkereseti társaság kötelékéből a másikéba átjutni lehet, illetőleg ahogyan az egyes emberek és a társaságok közötti szolgálati viszony felbontható. A legtöbb ember a mai társadalomban általában megmarad azon hivatás mellett, melyre a munkakötelezettség kezdetén került, sőt rendszeren azon társaság kötelékében is, amelyben munkáját megkezdte. Joga van azonban mindenkinek, bármely társaság kötelékéből kilépni és munkáját más társaságnak ajánlani fel. Ennek módja, nagy vonások-

ban, a következő. Az illető munkás vagy hivatalnok, személyesen vagy Írásban, szolgálattételre ajánlkozik a kiszemelt társaság vezetőségénél s ha az ajánlatot elfogadják és a két fél között a javadalmazás és egyéb tekintetben is létrejön a megegyezés, akkor a társaság vezetősége és az új tag közötti megállapodást írásban be kell jelenteni az illetékes munkahivatalnak, valamint azon társaság vezetőségének, melyből az illető ki akar lépni s ezekután az általános szolgálati szabályzat által meghatározott idő leteltével, megtörténik az egyik társaság kötelékéből a másikba való formális áthelyezés is. Valamely társaság kötelékéből kilépni csak akkor lehet, ha már az új munkakör biztosítva van, nehogy a munkakötelezettség folytonosságában szakadás álljon be.

Ha valamely társaság vezetősége a tagok valamelyikének munkájával nincs megelégedve vagy az illető a vállalatnál feleslegessé vált, akkor a társaság vezetőségének jogában van az illetőt a munkahivatal rendelkezésére bocsájtani és a társaság tagjainak sorából törölni. A munkahivatal tartozik ilyen esetben nyolc napon belül az elbocsájtott ember, szakképzettségének megfelelő elhelyezéséről gondoskodni s ennek megtörténteig a munkahivatal fizeti az illetőnek haszonrészei számának megfelelő összeget. A társaságok pedig kötelesek a munkahivatal által hozzájuk utalt embereket a vállalat kötelékébe felvenni és a megfelelő munkakörben alkalmazni. Fegyelmi vétség, az általános szolgálati pragmatika, vagy a társaságok autonóm szolgálati szabályzatainak megsértése esetén a független bíróságok ítélik meg az illető vétkes felett.

VI. FEJEZET.

Darwin tantétele és a létért való küzdelem a munka társadalmában. — A szabadverseny romboló hatása. — A természeti kincsek és ásványkészletek pazarlása az individuális kapitalizmus korában. — A kollektív kapitalizmus energiagazdálkodása. — A közérdek, mint a gazdasági élet legfőbb szabályozója. — A gazdasági internacionalizmus. — A vámok nélküli nemzetközi áruforgalom. — A mezőgazdasági és az ipari termelés egyensúlya. — A kivándorlás ügyének nemzetközi szervezete. — A civilizált ember szükségleteinek három fő csoportja.

VI.

Az individuális gazdasági rendszer és ezzel együtt a magánkapitalizmus védelmezőinek a tizenkilencedik század folyamán erős tudományos segítsége támadt egy abban az időben kialakult természetmagyarázó filozófiának, a *darwinizmusnak* képében. *Darwin* alapvető tantétele a *létért való küzdelem*, mely a földi élet minden vonatkozásában érvényesül és amely szerint ezen kímélet nélkül folyó küzdelemből szükségképpen az erősebb, kiválóbb és tehetségesebb, tehát életrevalóbb fajok és egyedek kerülnek ki győztesen, míg a gyengék, életképtelenek és tehetetlenek, szóval a kevésbé értékesek, fokozatosan elpusztulnak. A természet kíméletlen törvényeit hirdető ezen tudományos tan látszólag igazolta a *korlátlan individuális gazdasági szabadság* híveit és hirdetőit, ez az igazolás azonban csak látszólagos, mert a tények behatóbb vizsgálata egészen más eredményt mutat. Az állatvilágban ez a törvény szinte teljes mértékben érvényesül, minthogy ott a fajok és egyedek valóban csak a velük született erőket és képességeket viszik a küzdelembe, az idegen erőtenyezők által nem zavart

harc tehát általában a kiválóbb és életrevalóbb fa-
jok és egyedek győzelmét eredményezi.

Az emberi társadalomban azonban más volt a helyzet. A létért és az érvényesülésért folyó küzdelem igazságos kimenetelének előfeltételei, *az egyenlő külső körülmények*, a társadalomban csak a legritkább esetekben voltak feltalálhatók. Az emberek gazdasági küzdelmeiben legtöbbször nem az ellenfelek fizikai és szellemi erőinek viszonya, hanem rajtuk kívül álló tényezők döntötték el a harcot. A szabad gazdasági verseny korában a vagyon, valamint a vagyon segítségével megszerzett nagyobb tudás és műveltség voltak a létért való harcban a döntő tényezők. A szabad versenyre alapított gazdasági küzdelemben tehát nemcsak az egyéni energiák és képességek érvényesültek, hanem az a hatalmas erőtényező, az az energiatöbblet is, mellyel a gazdag ember indult a létért és a boldogulásért vívott harcba, szemben a vagyontalannal, aki kizárólag csak a saját egyéni erejére és tehetségére volt utalva. Az apák által végzett munkából származott vagyonok tehát, mint hatalmas energiatöbbletek, mint a küzdelmet gyakran döntő módon befolyásoló külső erőtényezők, avatkoztak be az utódok és örökösök javára, a gazdasági küzdelemben, illuzóriussá téve a létért vívott harc egyenlőségét. Amíg tehát a vagyontalan ember csak a saját egyéni, testi vagy szellemi energiáit vihette a gazdasági küzdelemben, addig a gazdag ember a saját erejét a vagyon formájában jelentkező idegen energiákkal megnövelve, indulhatott a mérkőzésre. A létért való ilyen harcból természetesen

hiányzott a kiinduló helyzet és a külső körülmények egyenlősége, aminek logikus folyományaként, ezen igazságtalan és aránytalan küzdelemből legtöbb esetben nem az erősebb, kiválóbb és tökéletesebb egyének kerültek ki szükségképpen győztesekként.

Az ilyen körülmények között vívott gazdasági küzdelemben tehát nem érvényesülhetett *a természetes kiválasztódás* üdvös hatása és ennek következtében nem a derekabbak és erősebbek, hanem a gazdagabbak, hatalmasabbak és befolyásosabbak diadalmaskodtak. Fokozta ennek a helyzetnek igazságtalanságát és a közérdekre való káros voltát még az a körülmény is, hogy a vagyontalan embereknek, éppen az anyagi eszközök hiányában, gyakran még az sem volt módjukban, hogy meglevő szellemi és fizikai képességeiket, tanulás és kiképzés által, teljes mértékben kifejleszthessék, tehát a létért és a boldogulásért folytatott küzdelem anyagi eszközeinek hiányát még a szellemi és fizikai erők érvényesülésének korlátoltsága is kedvezőtlenül befolyásolta. Ennek a helyzetnek természetes folyománya volt, hogy az individuális kapitalista szabad verseny korában a gazdasági élet terén rendszeren nem a tehetséges, szorgalmas és kiváló emberek, hanem a gazdagok, a vagyonnal rendelkezők érvényesültek elsősorban és a legfontosabb és legjövedelmezőbb állásokat ezek a szerencsefiak foglalták le maguknak. Hogy ez a rendszer, mely az igazi tehetségnek és tudásnak legtöbbször nem tudta az őt jogosan megillető vezető szerepet és érvényesülést biztosítani, a közérdek és az általános haladás szempontjából mennyire káros volt,

az alig szorul bővebb bizonyításra. A létért való küzdelem és ennek keretében a jobb, derekabb és kiválóbb egyének érvényesülésének hatalmas darvini elmélete tehát nemcsak nem igazolja a magánkapitalizmus korának individuális, szabad gazdasági rendszeret, hanem éppen ellenkezőleg, annak az általános haladás és közérdek szempontjából való karos hatását bizonyítja.

Ha a létért való küzdelmet minden ember, egyenlő külső körülmények között kénytelen kezdem s ha emeiiei mindenkinek egyformán módja és alkalma van tudásáriak és képességeinek teljes kiiejlesztesere és ha *az előző generációk munkájának eredményei köztulajdonba mennek át* és nem maradnak egyes családok birtokában, ha tehát mindezek következtében a boldogulás anyagi és szellemi eszközei mindenkinek egyformán állanak rendelkezésre: akkor az emberi társadalomban is érvényesülhet a létért való küzdelem folyománya, a természetes kiválasztódás üdvös hatása és egy olyan világrendben, mely ezt lehetővé teszi, a vezető szerep, a társadalmi élet minden vonatkozásában, valóban az arra méltók és hivatottak kezébe fog kerülni.

A kollektív kapitalizmus gazdasági rendszere, a verseny egyenlő előfeltételeinek megteremtése által, lehetővé tette a létért való küzdelemben a kiváló képességű egyének teljes érvényesülését, minthogy a munka társadalmában az összes termelőeszközök köztulajdont képeznek, azoknak használatához tehát senkinek születési vagy öröklött előjoga nincsen. A mai világrendben pedig az ifjú generáció nevelési és ta-

nítási rendszere által — mint később látni fogjuk — minden tehetség érvényesülni tud s képességeit és tudását mindenki a legteljesebb mértékben kifejlesztheti. A létért való küzdelemben tehát a munka társadalmában teljesen egyenlő külső körülmények között indulnak az emberek és hogy ki s milyen eredményeket ér el, az kizárólag az egyesek tehetségén, valamint végzett munkájuk értékén múlik. Ezen rendszer mellett minden generáció munkájának eredményei közkinccsé válnak és az utódok egyenlő mértékben élvezik annak gyümölcseit. A társadalmi munkának ez a rendszere nemcsak az emberileg lehetséges igazságosságnak szinte abszolút mértékét valószínűsítette meg ebben az irányban is, hanem az általános haladás érdekeit is a lehető legjobban szolgálja, mert a természetes kiválasztódás révén, a vezetőhelyekre mindenütt a legkiválóbb embereket állítja. A kollektív kapitalizmus a termelés egész rendszerét sokkal racionálisabbá, egyszerűbbé, produktívabbá és takarékosabbá tette, mint amilyen az a magánkapitalizmus korában volt. Az individuális gazdasági rend századaiban a szabad verseny kényszerítő hatása folytán, a termelés fő irányelve az olcsóság volt. Minden eszköz, amely a termelést olcsóbbá tudta tenni, válogatás nélkül jó volt az egyes vállalatok tulajdonosainak. A munkabéreknek a létminimumra való leszorítása, a gyárépületeknek primitív építési módja és kezdetleges berendezése éppen úgy ezt a célt szolgálta, mint az olcsó régi, vagy drága új gépeknek a szükséghez képest való alkalmazása, mert mindezek, végeredményben, a versenyképesség növe-

lésének és a vállalkozói nyereség gyarapításának célját szolgálták. A magánkapitalista gazdasági rend mellett a közérdek szempontjai teljesen mellőzött tényezők voltak és minden az egyes vállalkozók magánérdeke után igazodott.

A föld kincseinek, az erdőknek, bányáknak kiuzsorázása s az az esztelen rablógazdálkodás, mely a múltban ezen közkincsek eltékozlásával, az emberiséget olyan mérhetetlen nagy értékektől fosztotta meg, szintén egyik jellemző vonása volt a magántőkés rendszernek. Az individuális kapitalizmus alig törődött *az utókor érdekeivel* és úgy gazdálkodott az anyaföld bánya és egyéb kincseivel, mintha azok kimeríthetetlenek lettek volna. Az egyes vállalatok, a birtokukban volt bányákat, erdőket és földeket kizárólag *az üzleti haszon* minél nagyobb növelésének szempontjai szerint kezelték és egyáltalán nem törődtek azzal, hogy a föld kincsei, ilyen gazdálkodás mellett, nem fognak-e idő előtt kimerülni.

A kollektív kapitalizmus termelő rendje a nyersanyagokkal való takarékoskodás problémáját is kielégítően oldotta meg. A mai gazdasági rendszer egyik fő alapelve a takarékosság, mely a célszerű anyag- és energiaelosztáson alapul és egyformán kiterjed a munkaerővel, valamint a nyersanyagokkal való gazdaságos bánásmódra. Mennél kisebb munkaerő és anyagfelhasználással, mennél nagyobb termelési eredményeket érni el: ez ma az észszerű közgazdasági takarékosság legfőbb alapelve.

A munka társadalmában a munkamegosztásnak és munkaegyesítésnek a lehető legnagyobb mértékben ki-

fejlesztett rendszere, a termelés legracionálisabb módjainak alkalmazását teszi lehetővé. A társadalom rendelkezésére álló összes munkaerők szisztematikus szervezete, valamint az egyes vállalatok harmonikus együttműködése, melynek keretei között azonban az egészséges verseny is érvényesülni tud, az anyagokkal s a termelő energiákkal való racionális gazdálkodást és a legmesszebbmenő takarékossgot eredményezik.

Már a magánkapitalizmus korában, több, önálló vállalatnak egy érdekkörbe vonása és egységes vezetés alatt való egyesítése, a produktivitás emelése, valamint az anyagokkal és termelőerőkkel való takarékossg szempontjából, gyakran bámulatos eredményeket ért el. A kollektív gazdasági rend mellett, amikor az összes termelési ágak s általában a közgazdaság egész roppant szervezete, a legfelsőbb vezetés tekintetében, egységes organizmust képez, mint-hogy minden vállalatnak és minden termelőeszköznek a társadalom, illetőleg annak megszemélyesítője, az állam a tulajdonosa, ez a cél majdnem tökéletesen elérhető. Magától értetődő dolog, hogy egy ilyen, mindent felölelő, óriási szervezet keretein belül, a termelés produktivitasát emelő s az anyagok és energiák leggazdaságosabb felhasználását lehetővé tevő munkamegosztásnak és munkaegyesítésnek, valamint a technikai tökéletesítéseknek olyan tág tere nyílik, amilyenre az individuális kapitalista termelő rend széttagolt, egymással állandó gyilkos versenyben és gyakran kiegyenlíthetetlen érdekellentétekben állott vállalatai között még gondolni sem lehetett.

A magánkapitalizmus korában az egyes vállalatok

és üzemek a szükséges hajtóerőket, gőz és egyéb gépek által, maguk fejlesztették és ez az elkülönített, önálló energiafejlesztő rendszer is természetszerűleg a nyersanyagok, valamint a termelő erők nagymértékű pazarlását s ennek folyományaként, a termelés jelentékeny megdrágulását idézte elő. A mai gazdasági rend a termelést mozgó hajtóerőket is centralizálta és hatalmas méretű, központi áramfejlesztő-telepek által látja el az összes üzemeket és vállalatokat a szükséges hajtóenergiákkal, valamint a világítási, fűtési és egyéb célokra szükséges elektromos árammal. Az egyes áramfejlesztő-telepek, egy-egy összefüggő nagyobb területet látnak el villamos energiával és ezen telepek egymással is összeköttetésben állnak, hogy üzemzavar esetén, a működésben levő telepek, átkapcsolás által, ideiglenesen fedezni tudják a megbénult áramfejlesztő-telep körletébe tartozó vállalatok villamos energiaszükségletét is. A termelés összes ágainak a szükséges hajtóerővel való ezen egyöntetű ellátása az egyes vállalatok termelési költségei között a múltban fennállott nagy eltéréseket is a minimumra redukálta. Az áramfejlesztő-telepek pedig a természeti erők, elsősorban a vizekben és a napsugarakban rejlő roppant energiatömegek kihasználására vannak berendezve és a föld bányakincseinek, a szénnek és olajnak, áramfejlesztési célokra való felhasználása csak a legkritikább esetekben történik. A kultúra és az általános haladás szempontjából ezen oly végtelenül fontos nyersanyagokat tehát nem égetik el többé százmillió métermázsaszám, mint az elmúlt évszázadokban, hanem úgyszólván ki-

zárólag csak a vegyészeti ipar szükségleteit szolgálják, mely belőlük a fontos, sőt nélkülözhetetlen fogyasztási cikkek hosszú sorát állítja elő. Ilyen módon a szén és olajtelepek egykor legnagyobb fogyasztói, a gépek, szinte teljesen kikapcsolódnán, a föld mélyének ezen ásványi kincsei az emberiség szükségleteit még beláthatatlan hosszú időig fedezni fogják.

A magánkapitalizmus, a mezőgazdaságban éppen úgy, mint az iparban, *a termelést nem a fogyasztás szükségleteihez alkalmazta, hanem a fogyasztást igyekezett a termelés arányához idomítani.* A múltban a fogyasztási cikkek termelői, amikor áruikat előállították, legtöbbször még nem tudták, hogy lesz e azok számára fogyasztó. A termelést a saját hatáskörében mindenki úgy irányította, ahogy anyagi érdekeinek a legjobban megfelelt és abban a korban nem volt semmiféle szervezet, amely a termelés érdekeit a fogyasztás szükségleteivel összhangba hozta volna. A termelőket csak a már kész és piacra hozott áruknak, *a kereslet és kínálat* alapján, kialakult ára tájékoztatta homályosan arról, hogy az illető cikkekre a fogyasztásnak szüksége van-e, vagy sem. A termelés és a fogyasztás egyensúlyának ez a bizonytalansága a fogyasztási cikkek árainak állandó hullámzását idézte elő és az áruk piaci ára legtöbbször nem volt egyenlő az illető cikkek előállításához szükséges munkamennyiség értékével.

A termelés és a fogyasztás egymásközötti viszonyának ezen anarchiáját is megszüntette a mai gazdasági rend. Az egyöntetű, központi vezetés és irá-

nyítás, *mely* a mezőgazdasági és ipari termelő-társaságok egész működését és ügyvitelét egységes elvek szerint intézi, a termelés és a fogyasztás közötti teljes összhangnak megteremtését tette lehetővé. *A kollektív gazdasági rendszer mellett a fogyasztás szükségletei irányadók és a termelés ezekhez alkalmazkodik.*

A mezőgazdaságban, az egyes országrészek klimatikus és talajviszonyai alapján szabályozzák a különböző termelési ágakat. A központi mezőgazdasági hivatalnak nagy vonásokban adott általános utasításai és tájékoztatásai alapján, a kerületi mezőgazdasági felügyelőségek közvetlen ellenőrzése mellett intézik a termelő társaságok vezetői az egyes mezőgazdasági üzemek működését és ilyen módon minden mezőgazdasági ágat ott és oly irányban kultiválnak, ahol és ahogy a természeti előfeltételek, valamint a fogyasztás érdekei azt lehetővé és célszerűvé teszik. Ezen rendszer mellett az összes mezőgazdasági vállalatok szerves alkatrészeivé válnak az egyes országokat felölelő, egységes nagy mezőgazdasági üzemnek s az egyöntetű irányítás pedig teljes harmóniában működik az egyes autonóm társaságok keretein belül érvényesülő egyéni vezetéssel és iniciatívával.

Ahogy a mezőgazdasági termelés terén teljes mértékben érvényesül a közérdek, anélkül, hogy az egyéni tehetség, szorgalom és kezdeményezés tevékenységi terét, nemkülönben az önkormányzat jogkörét korlátozná, éppen úgy az ipar terén is a termelés menete és arányai a fogyasztás szükségleteivel és fejlődésével teljes összhangban és állandó kontaktusban van-

nak. Már maga az a tény, hogy az összes vállalatok tulajdonosa az állam, biztosítja az együttműködés lehetőségét. Az egyes üzemek tágkörű önkormányzata pedig, mely a termelési módok tökéletesítésére, találmányok és javítások alkalmazására, valamint az egyéni hatáskör és jövedelem fokozására és növelésére nagyarányú lehetőségeket nyújt, biztosítja azt, hogy a vállalatok minden alkalmazottja testi és szellemi erőinek legjavát fekteti a munkába, amely ilyen módon, az egyes emberek érdekeit éppen úgy szolgálja, mint az összességét. A múltban, a magánkapitalizmus korában, a munkások általában ellene voltak annak, hogy a vállalkozók *az akkord munkát* vagy az egyéni munkateljesítmény fokozásának egyéb eszközeit alkalmazzák, mert az ilyen módon fokozott munka hozadékán,ak nagy része a tőkésék és a vállalkozók jövedelmét gyarapította. Ezzel szemben, a mai rendszerben, teljes egyetértéssel és céltudatos energiával alkalmazzák a kollektív termelő társaságok az egyéni munkateljesítmény megmérésének és fokozásának ezen célszerű módjait és eszközeit, mert ma a munkások egyúttal a vállalkozók is, tehát munkájuk fokozódó produktívitásának is ők maguk látják elsősorban hasznát. Azon üzemekben tehát, ahol ezen módszerek alkalmazása a vállalat jellegével összeegyeztethető, valamint technikailag is lehetséges, teljes mértékben felhasználják a munkateljesítmény fokozásának és intenzívebbé tételének ezen segédeszközeit, melyek karöltve a termelés produktívitásának emelkedésével a társaság minden tagjára egyébként is jutó haszontöbbséggel, az egyéni munkakedvnek, ambíciónak és szorgalomnak

legmagasabb fokát állítják az illető vállalat, nemkülönben a közérdek szolgálatába.

Az ipari üzemeknek a termelés egész vonalán érvényesülő kooperációja teljessé teszi a fogyasztás érdekeinek és a közszükségnek legtökéletesebb szolgálatát és legjobb kielégítését. Az ipar összes termelési ágai, a központi szervek egységes és tervszerű irányítása folytán, állandóan a legteljesebb mértékben tájékozva vannak a fogyasztás szükségleteinek alakulása felől. Minden ipari üzem azt és annyit termel, amire és amennyire a fogyasztásnak tényleg szüksége van és emellett az egyes termelési ágak, a különféle üzemek között és az egyes vidékek szerint, úgy vannak elosztva, hogy a termelésnek a természeti viszonyok által megadott előfeltételeihez, valamint az általános fogyasztási és szállítási viszonyokhoz a lehető legjobban alkalmazkodni lehessen.

Az egyes vállalatok közötti munkamegosztásnál és munkaegyesítésnél is az a vezető szempont, hogy egy-egy termelő társaság, a működése körébe tartozó árukat lehetőleg a fogyaszthatóság állapotáig készítse el, azaz, hogy minden társaság már teljesen kész cikkeket termeljen, ne pedig félgyártmányokat, melyeknek további kikészítés céljából, más vállalatoknak való eladása, egyrészt a termelés menetét tenné felesleges módon bonyolulttá, másrészt pedig az illető áruk termelésére fordított munka értékének kiszámítását nehezítené meg. Azokat az üzemeket tehát, melyek az ipari termelés különböző fázisait végezve, egymás számára dolgoznak, a kollektív gazdasági rendszer egy-egy közkereseti társaság kötelékébe vonta össze, egy-

részt, hogy a vállalatok adminisztratív és technikai vezetését megkönnyítse, másrészt, hogy ezáltal elérje azt az említett célt, hogy minden ipari termelőtársaság teljesen kész árukat hozzon a piacra.

Az ipari és mezőgazdasági termelőszervezetek munkáját kiegészíti és tökéletessé teszi a munka társadalmának árueosztó rendszere. *A termelés és a fogyasztás közötti űrt egy ívben hidalják át azok a kereskedelmi társaságok, amelyek az árukat a termelőktől közvetlen a fogyasztókhöz juttatják s ilyen módon az áruszétosztást a lehető legegyszerűbb, leggyorsabb és legolcsóbb módon végzik.*

A kollektív kapitalizmus rendszerének uralma óta *a világ népei egy nagy gazdasági és kulturális közösségben élnek, ami azt jelenti, hogy minden vonalon teljes mértékben diadalmaskodott az internacionalizmus nagy gondolata, mely a végső konzekvenciáig megvalósult. A nemzetköziség elvének szellemi és erkölcsi fundamentuma az az igazság, hogy az egész földkerekség, minden kincseivel egyetemben, az egész emberiségnek közös tulajdona.* A kulturemberiség egyeteme intézkedhetik tehát csak mindazon kérdésekben, melyek nem kizárólag valamelyik nép belső ügyei, hanem amelyek bizonyos mértékben, közvetlenül vagy közvetve, több népet és országot is érdekelnek. Ezen elvnek megfelelően, az egyes népek által lakott területeken található természeti kincsek sem képezhetik az illető népek abszolút és kizárólagos tulajdonát, melyeknek használatából vagy élvezetéből joga lenne más népeket tetszése szerint kirekeszteni, hanem a föld összes területei, a rajtuk

és bennük levő minden kincsekkel egyetemben, a népek nagy összességének legfőbb rendelkezése alatt állanak s az egyes népek, az általuk lakott területek földjeivel és természeti kincseivel csak a nagy egyetemes emberi érdekek által megszabott határok között rendelkezhetnek. Az egyes népek korlátlan joga az általuk lakott földterületekhez, nemcsak ellenkezne az egyetemes emberiség szellemével és céljával, hanem egoista önkényeskedésekké válna és a népek között a gyűlölség és viszály magvait hintené el. A föld összes kincsei a munka társadalmában az emberiség egész egyetemének közös tulajdonaivá lettek, melyeknek használatából és élvezetéből, az egész emberiség részei, az egyes népek, a maguk számára nem alkothatnak kizárólagos jogot. Az igazi internacionalizmusnak ez az egyik alaptörvénye. Ezen elvnek megfelelően tehát ma már az egyes népek csak megmunkálói, haszonélvezői és kezelői az általuk lakott területek összes földjeinek és egyéb természeti kincseinek, azonban működésük fölött az egész emberiség összességét képviselő internacionális szervezet gyakorolja a legfőbb ellenőrző hatalmat.

A munka társadalmában tehát az egyenlő elbánás elve minden néppel szemben teljes mértékben megvalósult és az egyes országok ma már nem egyebek, mint *közigazgatási kerületek*, melyeknek határain belül, az ott lakó népek, a maguk gazdasági, politikai és kulturális ügyeit, a saját szokásaik szerint, autonóm jogkörrel intézik. Ezek az országok azonban többé *nem szuverén egységek*, mint a múltban voltak, hanem csak alkatrészei, alárendelt egy-

ségei a nemzetközi gondolat megszemélyesítőjének, a népszövetségnek, éppen úgy, ahogy az egyes népek, már a természet rendelése szerint is, nem lehetnek egymástól független alakulatok, hanem csak szerves részei az emberiség nagy, élő organizmusának. A munka társadalmában megszűnt az egyes országok és népek szuverenitása és az teljes egészben átszállott annak egyedüli jogos tulajdonosára és hordozójára, az egész emberiségre.

Az internacionalizmus teljes diadalának természetes következménye volt, hogy *a vámok*, minden nyílt vagy burkolt formájukban megszűntek és az egyes népek és országok kölcsönös árucseréje elé többé semmiféle mesterséges akadály nem gördül. A magánkapitalizmus rettenetes népkatasztrófáinak, a gazdasági érdekkellentétekből keletkezett fegyveres háborúknak, a védvámok rendszere volt egyik legfőbb oka és előidézője. A védvámok voltak azok a fegyverek, melyekkel az individuális kapitalizmus korszakának gazdasági hatalmasságai egymás elleni elkeseredett és kíméletlen küzdelmeiket vívták, amíg ennek következtében az egysz országok közötti ellentétek annyira kiélesedtek, hogy a békés kiegyenlítés lehetősége megszűnt és megkezdődött a népek vére menő fegyveres leszámolás.

A munka társadalmában tehát, az egyes országok között nincsen vámhatár. Egy-egy ország, adminisztratív és technikai okokból, egységes közgazdasági és közigazgatási területet alkot, melynek határain belül az egész gazdasági és kulturális élet egységes szabályok szerint működik. A termelés

tekintetében az az általános vezérelv, hogy minden ország, amennyire azt az adott természeti viszonyok megengedik, szükségleteinek lehetőleg minél nagyobb részét saját határain belül és a saját népének munkájával állítsa elő. Külkereskedelmi forgalom tárgyát tehát csak azok az áruk alkotják, melyeket egyes országok a saját területükön termelni nem tudnak és így rá vannak utalva, hogy azon fogyasztási cikkeket más országból szerezzék be. Az egyes országok közötti ezen kölcsönös árucserét a fontosabb szakmákra tagozódó *külkereskedelmi társaságok* intézik, melyek az egyes országok különféle terményeit kicserélve, a közgazdasági életnek az egész kulturvilágra kiterjedő harmóniáját biztosítják.

Az egész földkerekség tehát ma már egy organikus összefüggő, egységes gazdasági területet alkot, melyen belül minden nép a termelésnek azon ágait űzi elsősorban, melyekre nézve az általa lakott terület természeti viszonyai a legalkalmasabbak. A jó termőföldeken a mezőgazdaság, hegyek között az erdészet és fatermelés, bányakincsekben bővelkedő országokban az iparnak különféle ágai adják a lakosság főfoglalkozását. A különféle termelési ágaknak ezen természetes eloszlása és a tényleges viszonyok szerinti elhelyezkedése mellett, minden foglalkozási ág megtalálja a maga legjobb működési feltételeit s ennek folyományaként, az emberiség összes szükségletei a lehető legjobban és legkönnyebben elégíthetők ki.

A magánkapitalizmus korában a legtöbb ország uralkodó osztályai arra törekedtek, hogy a mező-

gazdaság mellett még lehetőleg erős ipart is fejlesz-
szenek és ezen cél elérésére minden eszközt meg-
mozgattak. Védvámok, kiviteli prémiumok, szubven-
ciók és a mesterséges, erőltetett iparpártolásnak egyéb
eszközei, mind azt a célt szolgálták, hogy az illető
országok közgazdasági élete minél sokoldalúbb legyen
és minél több embert tudjon a saját határai között
eltartani, hogy ezáltal az uralkodó osztályok hatal-
mának katonai és pénzügyi alapjai annál szelesebbek
és szilárdabbak legyenek. *Az individuális kapitaliz-
mus korában minden mesterséges iparfejlesztésnek,
minden erőszakos gazdasági politikának végeredmé-
nyében rejtett imperialista céljai voltak.* Ezen iparfej-
lesztési áramlatnak, mely szinte az egész akkori kultur-
világon általánossá vált, természetes folyománya volt,
hogy a nagyobb államok egy jelentékeny része ipari
exportországgá fejlődött, minthogy a már egyszer
megindult ipari fejlődést többé nem lehetett az or-
szágok belső fogyasztási képességének határánál meg-
állítani. Az ipari fejlődés ezen folyamatának szük-
ségképpen egy, az egész világra kiterjedő *ipari túl-
termelés* lett a természetes következménye, mely vi-
szont az egymással ilyen módon sokszoros érdekellen-
tettekbe került ipari exportállamok szakadatlan sűrölő-
désainak és összeütközéseinek vált előidézőjévé.

A kollektív kapitalizmus kiépülésével mindez meg-
változott. A munka társadalmában nincsenek többé
egymással harcban álló gazdasági érdekcsoportok és
önző uralkodóosztályok, melyek arra törekcszenek, hogy
saját hatalmuk gyarapítása céljából, az uralmuk alatt
álló területeken minél több embert zsúfoljanak össze,

tekintet nélkül arra, hogy az illető ország természeti viszonyai alkalmasak-e azon embertömeg eltartására. A kollektív gazdasági rend mellett az egész világ egyetlen, egységes gazdasági területet alkot, ennek következtében tehát a lakosság sűrűsége a földnek csak azon részein emelkedik a normális mérték fölé, melyeknek természeti viszonyai nagyszámú embertömegek megélhetését is lehetővé teszik. Ipari és bánya vidékeken tehát sűrűbb a lakosság, minthogy ezen foglalkozási ágak jellege lehetővé teszi, hogy ugyanakkora területen sokkal több ember élhessen meg, mint olyan országokban, melyeket természeti viszonyaik a mezőgazdaságra utalnak. És, ahogy a múltban az egyes országok azon részeinek, melyek inkább földműveléssel foglalkoztak, nem lehetett okuk arra, hogy az iparúzó országrészekre féltékenyek legyenek, annál kevésbé, mert az egy szerves gazdasági egységet képező államtestbe való tartozás a partikuláris érdekellentéteknek ezen szembekerülését már eleve kizárta: éppen úgy a kollektív gazdasági rend keretein belül, amikor már az egész kulturvilág egy szerves gazdasági és politikai egységet alkot, többé nem fejlődhetik ki az egyes országok között érdekellentét azért, mert az egyik terület, természeti viszonyainál fogva, inkább mezőgazdaságra, a másik viszont inkább iparúzásra alkalmas. A földnek a természettől jobban megáldott vidékei, melyek nagyszámú lakosság eltartására alkalmasak, ma sűrűbben vannak lakva, mint a mostohábban ellátott vidékek s ilyen módon az egyes országrészek különböző népsűrűségi viszonyai nagyrészt kiegyenlítik az egyes népek általános életnivója

közötti eltéréseket. Az egyes országok lakosságának általános életviszonyai között esetleg kifejlődő különbségek kiegyenlítését pedig nagyrészt automatikusan elvégzi az embertömegeknek az a természetes ösztöne, mely arra indítja őket, hogy azon országok felé gravitáljanak, ahol számukra jobb megélhetési lehetőségek kínálóznak.

Az individuális kapitalizmus korában ez a tömegmozgalom a ki- és bevándorlás formájában jelentkezett és éppen olyan rendszertelen, szervezetlen és anarchikus jellegű volt, mint azon korszak egész gazdasági élete. A kollektív kapitalizmus a nagy nép tömegek ezen áramlásait is természetes medrükbe terelve, tervszerű megszervezés által, az egyes országok gazdasági és megélhetési viszonyai közötti nagy ellentétek kiegyenlítésére fordítja. Ugyanis a különböző országok általános gazdasági helyzete felől a lakosság a hivatalos közlemények és statisztikai adatok által, állandóan a valóságnak megfelelően van tájékoztatva és ugyancsak köztudomású az, hogy *az egy haszonrészre eső jövedelem összege az egyes országokban hogyan alakul*. Ha már most két ország általános gazdasági helyzete közötti különbség — mely a munkahozadék, azaz a haszonrészekre eső összeg nagyságában nyer legtisztább kifejezést — olyan nagy lesz, hogy az emberek egy részénél legyőzi a szülőföldhöz és a megszokott környezethez való természetes ragaszkodást, akkor megindul a két ország gazdasági viszonyai közötti kiegyenlítődésként folyamata. Az emberek egy része jelentkezik a munkahivataloknál, a nagyobb jövedelmet biztosító, idegen országbeli vállalati-

tokhoz való áthelyezés céljából és ez a folyamat addig tart, amíg a magasabb osztalékokat fizető vállalatok jövedelmezősége az új munkások által megnövekedett létszám folytán annyira nem csökken, illetőleg az elhagyott vállalatok jövedelmezősége a hozadékon osztozók kisebb száma következtében, annyira nem emelkedik, hogy a kettő egymást kiegyenlítve, a normális egyensúly, úgy a jövedelmezőség, mint pedig a munkások számának aránya tekintetében, helyre nem áll. Azon módozatokat és feltételeket pedig, melyek mellett a különböző országokban levő vállalatok a munkásokat egymástól kölcsönösen átvenni tartoznak, az egész kulturvilágra kiterjedő érvényességű, egyöntetű *nemzetközi törvények* szabályozzák, melyeknek legfőbb alapelve, hogy a népek és országok egymás közötti viszonyai az egyenlőség és igazságosság szellemében nyerjenek kiegyenlítést.

A kollektív gazdasági rendben a különböző országok egymás közötti forgalmát és árucseréjét lebonyolító nemzetközi kereskedelmi társaságok — melyek egyöntetű nemzetközi szabályok és törvények keretei között működve, egymással is szerves kapcsolatokat tartanak fenn — úgy intézik a nemzetközi forgalmat, hogy a gazdasági év végével az egyes országok behozatalának és kivitelének értéke kölcsönösen kiegyenlítse egymást, ami annyit jelent, hogy minden ország, kivitt áruk formájában, annyi munkaérintet adjon a többi országnak, amennyit, behozott áruk formájában, azoktól kapott. A külkereskedelmi forgalom egyensúlyának ezen ideális megvalósulása egyébként természetes és logikus folyamánya a kollektív

alapokon felépült gazdasági rendszernek, mely éppen úgy lehetetlenné teszi, hogy egyik ember a másikat, tőkéje révén, kizsákmányolhassa, mint ahogy nem ad módot arra, hogy az egyes országok gazdasági viszonyai között olyan különbségek keletkezzenek, melyeknek gyakran az volt a következménye, hogy egyik nép a másiknak valóságos bérmunkásává süllyedt.

A kultürember szükségleteit három fő csoportra lehet osztani. Az elsőbe a lét fenntartására elkerülhetetlenül szükséges dolgok, tehát az *élelmiszerek* tartoznak. A második csoportba az emberi testnek a természet zordonsága elleni védelmét szolgáló *ruházkodási cikkek*, valamint a primitív igényeknek megfelelő lakás, tartoznak. A harmadik csoportot azok a különféle szükséglett cikkek és egyéb szolgáltatások alkotják, melyek a magasabb kultürfokon álló ember fejlett és sokoldalú igényeinek kielégítésére szolgálnak. Az a körülmény, hogy az egyes ember, vagy egy egész nép, jövedelmének milyen hányadát költi a szükségletek különböző csoportjaira, egyúttal a gazdasági erőnek, valamint a kultürális fejlettségnek egyik legbiztosabb fokmérője. Primitív kultürfok és nagy szegénység mellett a jövedelem túlnyomó nagy része az élelmi cikkekre kell, a ruházkodás csak a legszükségesebb mértékre szorítkozik, a lakásra, valamint egyéb szükségletekre pedig a jövedelemnek csak a legkisebb hányada jut. A fejlettségnek ezen a kezdetleges fokán kultürigények egyáltalán nincsenek. A gazdasági helyzet és a műveltség emelkedésével párhuzamosan, az egyes kiadási csoportok egymáshoz viszonyított aránya is fokozatosan eltolódik. A táplál-

kozásra fordított összegek abszolút mennyisége ugyan szintén növekszik, azonban a fokozódó jólét mellett, az összjövedelemnek mindinkább emelkedő hányada jut a ruházkodásra, valamint a lakás, az otthon széppé és kellemessé tételére, nemkülönben a szaporodó és fokozódó kulturigények kielégítésére. Az igen nagy jövedelmű emberek, (különösen, ha kulturális tekintetben is magas színvonalon állanak, összes jövedelmüknek rendesen csak egy kis hányadát költik a táplálkozásra, valamint ruházkodásra, ellenben túlnyomó nagy részét otthonukra, nemkülönben magasabbrendű kultúrigényeik kielégítésére fordítják.

A kulturális és gazdasági tekintetben kezdetleges korszakokban, így a magánkapitalizmus korában is, a dolgozó emberek túlnyomó nagy része az elsőrendű, azaz élelmezési és ruházkodási szükségletek előállításával volt kénytelen foglalkozni és a rendelkezésre állott termelő erők legnagyobb részét a lakosság ez irányú szükségleteinek kielégítése foglalta le. A lakások építése, valamint bútorok és az otthon berendezéshez szükséges egyéb tárgyak készítése a munkásoknak csak egy kisebb részét foglalkoztatta. A magasabbrendű kulturigények kielégítését szolgáló — művészeti, tudományos és irodalmi — életpályákon pedig az embereknek csak egy elenyészően kicsiny töredéke működhetett. A nagy néptömegek embermilliói leélték földi életüket a napi munka egyhangú robotjában, kisebb-nagyobb nélkülözések között, anélkül, hogy az emberi élet magasabbrendű örömeiről és szépségeiről halvány sejtelmük lett volna.

A munka társadalmának kiépülésével mindezek

az állapotok gyökeresen megváltoztak. Az általános munkakötelezettség, továbbá az egész termelésnek tervszerű organikus rendszere, mely minden improduktív munkát kiküszöbölve, a termelő erők legracionálisabb kihasználását tette lehetővé, a társadalmi munka produktivitását olyan nagy mértékben emelte, hogy a szegénység, a nélkülözés és a nyomor hovatovább ismeretlen fogalmakká váltak.

A gazdasági fejlődés ezután következő stádiuma az emberiség átlagos életnívójának rohamos emelkedése volt. A tervszerűen organizált munkaerők összességével, valamint a műszaki- és természettudományok minden vívmányának felhasználásával dolgozó gazdasági rendszer a termelés produktivitását roppant mértékben megnövelve, nemcsak az elsőrangú életszükségleteknek teljes mértékű kielégítését tette minden ember számára lehetségessé, hanem az ezen életszükségletek fedezésére szolgáló javak termelésén felül, egy fokozatosan és állandóan növekvő *energia-többletet* produkált, mely természetesen az emberek magasabbrendű kulturigényeinek kielégítésére volt fordítható. Ez, más szóval, azt jelenti, hogy a termelés módjainak és rendszerének tökéletesedésével az az eredmény járt, hogy az emberek elsőrendű életszükségeinek kielégítésére mind kevesebb és kevesebb termelő erő is elegendő lett s az ennek következtében felszabaduló munkaenergiákat azon foglalkozási ágak körébe lehetett átutalni, melyeknek hivatása a magasabbrendű kulturjavak előállítására, illetőleg az emberek életének a felsőbbrendű igények kielégítése által való szebbé, jobbá és kellemesebbé tétele.

Ezen fejlődési folyamatnak természetes következménye volt, hogy azok a magasabbrendű, különleges testi vagy szellemi képességeket kívánó életpályák, valamim azok a foglalkozási ágak, melyek az emberek életmódjának és környezetének tökéletesítését szolgálják, mindinkább több és több ember számára nyílottak meg. Nagy mértékben fellendültek tehát a műipar és a művészetek, továbbá a tudományok, irodalom s általában azok a foglalkozási ágak, melyek a kultúra fejlődésének kísérői. A lakások és azoknak berendezése, a városok és telepek nagyszabású és tökéletes kultúrintézményeinek hosszú sora, az iskolák, kórházak, üdülőhelyek, könyvtárak, fürdők, sporttelepek, kultúrpaloták, színházak, hangversenytermek, múzeumok, képtárak, klubok, parkok, szórakozó és kirándulóhelyek, nagyszabású és monumentális középületek és egyéb kultúrintézmények, mindmegannyi hálas területté váltak az emberiség felszabadult alkotó és termelő energiái feleslegének hasznos foglalkoztatása számára.

A kollektív kapitalizmus gazdasági rendjében, a rendelkezésre álló munkaerőknek ilyen irányú alkalmazása folytán, az emberek által lakott helyek, városok és telepek, olyan nagyarányú átalakuláson mentek át, amilyenről a régi korok legmerészebb fantáziájú költői sem mertek álmodni. Ezen idő óta a kulturemberiség életnívója nagyobbat emelkedett, mint a fáraók korától az individuális kapitalizmus idejéig. És ez a nagyszerű haladás, az emberiség egész életmódjának ez a csodálatos méretű tökéletesedése, végeredményében annak a nagy gazdasági átalakulásnak volt a

remészetes következménye, mely a magánkapitalizmus anarchiája helyére a kollektív termelési rend nagyszerű organizációját téve, egyrészt a társadalom munkájának produktivitását óriási módon megnövelte, másrészt pedig, a termelt javak igazságos szétosztási rendszere által, az emberiség jólétének, kulturájának és haladásának mai fokán elérhetővé vált.

VII. FEJEZET.

A tőke és szerepe a gazdasági életben. — A takarékoság és a tőkegyűjtés közgazdasági jelentősége a múltban és a kollektív kapitalizmus rendszerében. — A hitel. — A pénz. — Az arany detronizálása. — A munka társadalmának vásárló eszköze. — A pénz genezise. — A clearing-forgalom és az elszámolási hitel. — Az országos bankok és a Nemzetközi Bank szerepe a közgazdasági élet irányításában. — Az árak stabilitása. — A kollektív kapitalizmus pénzrendszere. — A pénz hatalma a múltban. — A vagyon és annak szerepe az emberek életében. — A tőzsde alkonya.

VII.

A magánkapitalizmus gazdasági rendszerének mozgató ereje, az egész hatalmas gépezet hajtó motorja *a tőke* volt. Ez a tőke a múltban az egyes emberek között szét volt oszolva és ezek a tőkebirtokosok alkalmilag, valamely üzlet vagy vállalat alakítása céljából, egyesültek, illetőleg tőkéiket bizonyos ellenszolgáltatás — kamat vagy haszonrészesedés — fejében, egymásnak rendelkezésére bocsátották. Az individuális kapitalizmus korában még az államok is, ha valamely célból nagyobb mennyiségű pénzre volt szükségük, kénytelenek voltak kölcsönért a tőkészekhez fordulni.

A tőke neve alatt általában azon eszközök, gépek, szerszámok, épületek és egyéb dolgok értendők, melyek a termelés folytatásához szükségesek. Mint-hogy mindezen dolgokat a múltban pénzért meg lehetett vásárolni, sőt a termelés másik két fő tényezője, a föld és a munkaerő, pénzért szintén megszereshetők voltak, a magánkapitalizmus korában tehát a tőke név alatt általában a termelés céljára fordított pénzt értették.

A tőke végső elemzésében, a természet és a munka egyesülésének eredménye, azaz munkatermék. A tőke látható alakja már elvégzett munkáknak, anyagi formákban való felhalmozódása és megrögződése bizonyos termelőerőknek, melyek ismét a termelési folyamatba bocsátva, ott újból munkává alakulnak át, hogy újabb javakat, azaz újabb tőkét hozzanak létre. *A tőke a termelőenergiák akkumulátora, amelyben felhalmozott és megkötött erők, megfelelő helyen és időben, ismét termelő munkaenergiává alakíthatók át.* A tőke hasonlít a föld mélyében ősidők óta elraktározott energiakészletekhez, a széntelepekhez, melyek sokmillió év előtti idők forró napsugárnyalók roppant erejét rejtik magukban lekötve, hogy felszínre hozva, a gépek kazánjaiban munkaerővé, fénné és hővé alakulva, ismét visszaadják rég leltűnt korok izzó napsugárnyalóinak életadó melegét és mérhetetlen munkaenergiáit.

A magánkapitalizmus korában a tőke is, éppen úgy, mint a föld, magántulajdonban volt és ennek következtében az egyes emberektől, a tőkék birtokosaitól függött, hogy a tőkékben lekötött termelőerők mikor és hol szabaduljanak fel újabb alkotó munka végzésére. *A tőkések céljai és érdekei pedig csak a legritkább esetekben voltak azonosak a közérdekkel,* sőt gyakran egymással is ellentétben állottak, ennek következtében a tőkéknek a termelési munkákban való alkalmazása is rendszertelenül, tisztára az egyes tőkebirtokosok magánérdekei vagy pillanatnyi ötletei és hangulatai szerint történt. Minthogy pedig a magánkapitalizmus korában a tőke volt az

egész termelés irányítója és hajtó motorja, ennek következtében, egységes célok és érdekek hiányában, a termelés egész menete rendszertelenné, ötletszerűvé és anarchikussá vált.

A kollektív kapitalizmus gazdasági rendszerének kiépülésével a tőke helyzete és jelentősége is megváltozott. *A magánkapitalizmus korában a termelés céljára fordított tőkék mennyisége volt az emberek által végzett munka mennyiségének is a meghatározója.* Ez azt jelenti, hogy a múltban az emberek csak annyit dolgoztak, amennyi munkát a tőkésék megfizettek. Ha a pénz elfogyott, akkor megállt a munka is. Ebből következik, hogy a magánkapitalizmus korában a rendelkezésre álló munkaerőknek mindig csak egy bizonyos részét lehetett felhasználni, minthogy a tőke és a munkaerők mennyisége nem volt egyensúlyban és így a munkaerők egy része produktív munka végzése nélkül, parlagon hevert. Hogy a rendelkezésre állott összes termelőenergiának mekkora hányada volt időnkint a termelő munkával elfoglalva, mekkora maradt pedig kihasználatlanul, az a mindenkori gazdasági viszonyoktól, *a konjunktúráktól* függött. Magas konjunktúra, közgazdasági dagály idejében kevés munkaerő maradt kihasználatlanul, minthogy a jólmenő gyárak, üzletek és egyéb vállalatok sok embert foglalkoztattak, ezeket pedig a munkanélküliek tömegéből, az úgynevezett *ipari tartalékser égből* vették. *Gazdasági válságok, konjunkturaapály* idején pedig a kihasználatlanul heverő munkaenergiák tömege óriási módon megnövekedett, mert a rosszulmenő, vagy tönkrement vállalatok a

feleslegessé vált munkások nagy tömegeit bocsátották szét, akik azután ismét a munkanélküliek tartalékseregének létszámát növeltek.

A kollektív kapitalizmus kiépülésével párhuzamosan ezek az állapotok is fokozatosan megváltoztak. A gazdasági fejlődés új irányában a legnagyobb lépést *az általános munkakötelezettség* megvalósulása jelentette, mely a kollektív munkára felépített társadalmi rendnek elengedhetetlen alapfeltétele volt. Az általános munkakötelezettség egyszerre megváltoztatta a tőke és a munka egymáshoz való viszonyát. Míg *a múltban a rendelkezésre állott tőke, illetőleg pénz mennyisége határozta meg a végzett munka mennyiségét, addig a kollektív gazdasági rendszer mellett a felhasználható munkaerő mennyisége határozná meg a forgalomba kerülő pénz mennyiségét.* Ezen gyökeres változáshoz természetesen nagy mértékben hozzájárult az a körülmény is, hogy a termelő tőke nagy része az egyes emberek magántulajdonából átment a köztulajdonba, a társadalom, illetőleg az állam birtokába.

Az általános munkakötelezettség mindenekelőtt azt eredményezte, hogy a mai államnak — a munkakötelezettség korhatárain belül — az egész nép munkareje rendelkezésre áll. Megszűnt az ipari tartalékhadsereg és megszűnt sok millió munkaképes ember munkanélkülisége, akár munkahiányból származott ez, akár pedig a vagyon adta meg a munkanélküli élet lehetőségét. Az általános munkakötelezettség minden emberi energiát kihasználhatóvá és minden termelő erőt a köz céljainak szolgálatába állíthatóvá tett. A

kollektív kapitalizmus gazdasági rendjében nem a tőke irányítja a munkát, mert az emberek termelő tevékenységének szabályozó tényezője *a közszükség* lett. Amely munka elvégzése az összesség érdekében van, arra a mai gazdasági rendszer mellett munkaerő is rendelkezésre áll, viszont, szükségtelen vagy felesleges, improduktív munkát senki nem végeztethet. Az összes termelőeszközök, valamint az egész nép munkaereje a társadalom rendelkezésére állván, lehetővé vált a termelésnek racionális megszervezése, nemkülönben az összes munkaerőknek teljes kihasználása és ezeknek következtében az egész termelés produktivitása roppant módon megnövekedett, ami viszont a népek gazdasági és kulturális helyzetének nagymértékű emelkedését tette lehetővé.

Amíg a tőke magántulajdon volt, addig az egyes emberek feladata volt *a tőkegyűjtés* is, mert csak így módon lehetett a múltban a termelőeszközök állandó szaporítását és javítását biztosítani, ami a lakosság állandóan növekedő szükségletei mellett fontos közgazdasági érdek volt. Ezért a múltban minden eszközzel igyekeztek az emberek takarékoságot fokozni, hogy ezáltal a termelő tőkék kellő mértékű növekedése biztosítva legyen.

A kollektív kapitalizmus gazdasági rendszere mellett az egyes ember takarékoságának, a közérdek szempontjából, többé semmi jelentősége nincs, mint-hogy nem jelenti a termelő tőkék szaporodását. A munka társadalmában ugyanis a termelést végző kollektív társaságok feladata a kezelésükben levő termelőeszközök állandó szaporítása és javítása, ami egy-

úttal a társaságok minden egyes tagjának közvetlen érdeke is, mert több és jobb termelőeszkővel természetesen nagyobb eredményeket produkálhatnak. Az új gazdasági rendszer mellett tehát a termelőeszközök állandó gyarapodása és tökéletesedése teljes mértékben biztosítva van. A kollektív kapitalizmus ezen automatikus tőkeszaporodási módjának logikus folyománya, hogy a munka társadalmának nincs szüksége egyes tagjainak takarékoságára és *a mai emberek jóléte teljes egészében személyes fogyasztásra van szánva.*

A munka társadalmában *a magánhitel* intézménye is majdnem teljesen megszűnt, minthogy arra többé szükség nincsen. A termelést, az áruk szétosztását, a közlekedést és a gazdasági élet egyéb fontos területeit szinte kizárólag a kollektív közkereseti társaságok dominálják s az emberi tevékenység ezen területein az egyes embernek nincs keresnivalója. A kollektív közkereseti társaságok hitelszükségleteit pedig az egyes országok nemzeti bankjai látják el, amint ezt már ismertettem, ez a hiteligenyítés azonban a mai gazdasági rendszer mellett legtöbbször csak egész rövid határidőkre szól. Minden közkereseti társaság tartozik minden adósságát havonta rendezni és pedig az elmúlt hónapokból származókat legkésőbb a következő hó végéig kiegyenlíteni. Ha egyes társaságoknak ezen esedékességeik kiegyenlítésére nem áll elegendő pénz rendelkezésre, úgy tartoznak a hiány fedezésére az állami bankhoz fordulni. Ezen rendszer mellett, úgy az illetékes tőkehivatalok, mint pedig az egyes állami bankok mindig pontosan tájé-

kozva vannak az összes közkereseti társaságok pénzügyi viszonyairól, ami az általános irányítás és ellenőrzés szempontjából igen fontos dolog. Minthogy pedig minden társaság harminc napon belül rendezni köteles összes tartozásait, ílymódon viszont minden üzem vezetősége is abban a helyzetben van, hogy pénzügyi kötelezettségeinek pontosan meg tud felelni.

Magánfeleknek mindennemű vásárlásaikat vagy egyéb tartozásaikat azonnal készpénzzel vagy csekkkel kell fizetni és úgy áru- mint penzhitelt egyes emberek csak a tőkehivatal előzetes engedélye alapján kaphatnak kizárólag közérdekű gazdasági tevékenység számára. A lakásért és az ellátásért járó összegeket az egyes közkereseti társaságok, a kötelékükbe tartozó tagjaik javadalmazásából levonva, havonként átutalják az illető pensiók vagy hotelek vezetőségeinek s így nincs hátralék és nincs eladósodás. Minden egyéb szükségletét mindenki készpénzzel vagy csekkkel fizeti. Magánfelekkel szemben csak olyan anyagi követeléseket lehet bírói utón érvényesíteni, melyekhez, létrejöttük előtt, az illetékes tőkehivatal megadta a hozzájárulását. Egyébként senkit semmiféle címen, magánjogi követelés alapján, sem perelni, sem végrehajtani nem lehet.

A pénznek régi szerepe is az új gazdasági rendszerben teljesen megváltozott. A termelés eszközeit többé nem lehet pénzért megvásárolni, tehát senkinek sincs módjában, hogy a vagyon, a pénz hatalma által, maga helyett másokat dolgoztathasson. A munka társadalmában felesleges pénzt mindenki az állami bank-

nál helyezi el, ahonnan a szükséghez képest azt bármikor vissza lehet kapni. Az állami bank ilyen módon nemcsak az államnak és az egyes közkereseti társaságoknak, hanem az egész nép összességének is legfőbb pénzügyi szerve és az egész gazdasági élet vérkeringésének központi szabályozója lett.

A magánkapitalizmus pénzrendszerének alapja az arany volt. A múltban aranyért mindent, földet, munkát, becsületet, szerelmet, életet és halált lehetett vásárolni. A régi világrendnek évezredek keresztül az arany volt a sarkpontja, mely körül az egész gazdasági, társadalmi, kulturális és szerelmi élet forgott. Az arany mindenható démonának hosszú karjai a királyok palotáiba éppen úgy elértek, mint a koldusok kunyhóiba.

A munka társadalma azonban ezt a pogány istenséget is éppen úgy megfosztotta trónjától, ahogy a régi korok egykor imádott vagy rettegett bálványainak hosszú sorát döntötte porba. A sápadtképű arany, mely az emberiségnek évezredek át vérszopó vámpírja volt, a magánkapitalizmus bukásával egyidejűleg szintén elvesztette egykor félelmes hatalmát. A munka társadalmában az arany többé sem a csereeszköz, sem az értékmérő szerepét nem tölti be, hanem éppen olyan áruvá lett, mint a többi fémek és különféle irányú ipari feldolgozás anyagául szolgál.

A kollektív gazdasági rend pénze formailag bankjegy, lényegileg azonban fogyasztási jegy. A pénz régi formája, melyben a magánkapitalizmus korában is jelentkezett, a forgalom lebonyolítása, az áruk értékének meghatározása és a jövedelem elosztása szem-

pontjából, a legjobban megfelelő és a legcélszerűbb eszköz volt. Az individuális kapitalista gazdasági rendszer rettentő igazságtalanságainak és a régi társadalmi rend sok nyomorúságának okozójául a múltban sokan a pénzt tartották és egy szocialisztikus alapon felépített gazdasági és társadalmi rend egyik főfeltételének a pénz kiküszöbölését tekintették. A pénz volt az a bűnbak, melyre minden baj és nyomorúság előidézésének ódiúmát könnyen át lehetett hárítani. Pedig a pénz mindenhatósága s az ennek nyomában járt gazdasági és társadalmi züllés és pusztulás csak természetes folyománya volt a magánkapitalizmus alapvető intézményeinek, a korlátlan, individuális gazdasági szabadságnak és a magántulajdon rendszerének. A termelésnek anarchiája s az ebből keletkezett óriási jövedelem- és vagyonskülöségek voltak a régi idők sok nyomorúságának igazi okozói, nem pedig a pénz intézménye, mely a gazdasági élet nagy erőtenyezői közötti küzdelemnek csak eszköze volt. A pénz volt az a tükör, mely a régi világrend egész rútságát élethűen megmutatta és a naiv lelkek a múltban azt hitték, hogy ha a visszataszító képet mutató tükröt összetörik, akkor azáltal az egész társadalmi rend rútságát és fogyatkozásait is megszüntetik. Egy olyan gazdasági rendszer mellett, melyben minden termelőeszköz, föld, tőke és munkaerő, szóval az emberiség legértékesebb és legfontosabb közös tulajdonai, az egyes emberek magánbirtokában voltak és szabad forgalom tárgyát képezve, pénzért bárki által megszerezhetők voltak, egy ilyen világban természetes volt az, hogy a pénz óriási hatalomra

emelkedett. Ahol pedig a legfontosabb anyagi javak, a termelés alaptényezői, megvásárolhatók, ott az erkölcsei értékeknek is szükségképpen a pénzért megszereshető dolgok közé kellett kerülni.

A kollektív kapitalizmus, mely a termelés átalakításával, annak összes eszközeit a magánforgalomból s ezzel együtt a pénz hatalma alól kivonta, egyúttal megoldotta a pénz problémáját is, amennyiben a forgalom lebonyolításának ezen legmegfelelőbb eszközét megszabadította minden káros hatásától, viszont értékes tulajdonait a gazdasági rendszer szolgálatába állította. A pénz, amelyen többé nem lehet a legértékesebb földi javakat megvásárolni és amely már csak arra szolgál, hogy birtokosa a személyes használatra szolgáló dolgokat tudja általa megszerezni — ez a pénz elvesztette veszedelmes hatalmát és uralkodó zsarnokból az egyes embernek és az egész társadalomnak engedelmes és hasznos szolgájává változott. A munka társadalma által közösen termelt javak szétosztása, valamint az egyes emberek különféle szükségleteinek és igényeinek kielégítése, nemkülönben a végzett szolgáltatások és munkák ellenértékének meghatározása, az elszámolásnak bármiféle mesterséges módja mellett, szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközne. A pénznek a mai gazdasági rend által átalakított formája a legcélszerűbb és legjobb eszköz a társadalom által termelt értékek szétosztására.

A kollektív kapitalizmus pénzrendszere természetesen az egész földön egyenlő elvek alapján van szabályozva és ebben a tekintetben is nagy változások történtek a múlthoz viszonyítva. A régi világban majd-

nem minden országnak, a többitől eltérő, külön pénzrendszere volt. A kezdetleges kultúrájú és gazdaságiag is fejletlen korokban a csereeszközök és érték-mérők ezen sokfélesége természetes folyománya volt a műveltség alacsony fokának, azonban a gazdasági tekintetben aránylag magas fejlettségű magánkapitalista korszakban, amikor már a nemzetközi kereskedelmi forgalom is óriási arányúvá fejlődött, ez a valuta-káosz az egész gazdasági életre nyomasztó teherként nehezedett. A különféle pénzjegyek, melyeknek egymáshoz viszonyított értéke állandó hullámzásban volt, valamint a fizetési eszközöknek rengeteg sok fajtája, a nemzetközi forgalmat rendkívül bonyolulttá és nehézkessé tették.

A munka társadalmának az egész kulturvilágon való kiépülésével egyidejűleg kialakult nemzetközi államszövetségnek egyik első munkája a régi államok különféle pénzrendszereinek kiküszöbölése és ezek helyébe az *egységes nemzetközi valutának* megteremtése volt. A munka társadalmának pénze külső formára hasonlít a régi korok bankjegyeihez, illetőleg váltópénzéhez, lényegileg azonban nem más, mint *fogyasztási jegy*, mely bizonyos értékű áru vagy szolgáltat megszerzésére jogosít, anélkül, hogy a szükségleti cikk, vagy a szolgáltat jellege ezen fogyasztási jegyen fel lenne tüntetve. Fogyasztási jegyét, azaz pénzét tehát mindenki tetszés szerint használhatja fel.

A pénz genezise a munka társadalmában nagy vonásokban a következő: A gazdasági élet munkaköreit ellátó közkereseti társaságok — mint ezt már

vázoltam — az üzletvitelükhöz szükséges forgótókéék nagyobb részét, legtöbb esetben, váltókölcson, vagy váltókkal fedezett folyószámla-kölcsonök alakjában veszik fel az egyes országok nemzeti bankjaitól. Az ilyenmódon összegyülemlett váltóállományuknak azt a részét, melyhez a saját pénzügyi eszközeik nem elegendók, az egyes állami bankok a Nemzetközi Banknak adják át visszleszámítolás céljából. A Nemzetközi Bank ezen váltók ellenében bocsátja ki bankjegyeit, melyek a vázolt után, az egyes országos bankok pénztáraiba, onnan a közkereseti társaságokhoz s ezeken keresztül, kifizetett munkabérek, haszonrészek és anyagárák formájában a közforgalomba jutnak. Az egyetlen bankjegy kibocsátó intézet, *a Nemzetközi Bank tehát csak a gazdasági élet szükségleteiből keletkezett áru-váltók ellenében, szigorúan bankszerű fedezet alapján bocsát hat ki pénzjegyeket, melyek tehát teljes áru fedezettel bírnak.* Ezen rendszer mellett mindenféle nyílt vagy burkolt infláció lehetetlenné van téve. Az egyes országok kormányai nem kaphatnak a Nemzetközi Banktól semmi formában kölcsönt, hanem a saját közkereseti társaságaiktól befolyó bevételekre vannak utalva s ilymódon kénytelenek a tényleges gazdasági lehetőségek keretei között megmaradni s minden indokolatlan és meg nem alapozott közgazdasági akciótól tartózkodni.

A pénzforgalom ezen főforrásán kívül, a kollektív kapitalizmus gazdasági rendszerének rendelkezésére áll még egy elszámolási mód, mely a legtöbb esetben nyer alkalmazást, éspedig *a folyószámlái átírási forgalom*, mely a tényleges gazdasági érték-

kiegyenlítési műveletek legnagyobb részének elintézési módja. Ennek megkönnyítése céljából a Nemzetközi Bank minden ország központi kormánya, valamint az egyes államszövetségek kormányai számára is egy meghatározott összegű *elszámolási-hitelt* nyújt. Ennek az a rendeltetése, hogy az egyes államkincstárak számára pótolja a bankhitelt s lehetővé tegye, hogy a különböző irányokban, az egyes államkincstárak és a közkereseti társaságok, valamint a nagy nemzetközi részvénytársaságok közötti tartozási és követelési viszonyok, minden pénzforgalom mellőzésével legyenek lebonyolíthatók. Ezen elszámolási hitelforgalomban résztvevő kormányok számára a Nemzetközi Közgazdasági és Pénzügyi Tanács állapítja meg azt a maximális összeget, melyen belül a Nemzetközi Bank részükre ezen elszámolási hitelt nyújtja, hogy ennek segítségével az egyes kormányok az időszaki pénzügyi nehézségeket áthidalhassák.

Az egyes országok nemzeti bankjai természetesen hasonló jogi kerettel és közgazdasági szervezettel bírnak, mint a többi közkereseti társaságok. A Nemzetközi Bank ezzel szemben részvénytársasági alapon van megszervezve, mint a többi nagy nemzetközi jellegű közgazdasági alakulatok s részvényei teljes összegükben, *az egyes nemzeti* bankok tárcáiban vannak. Azon arányt pedig, melyben az egyes országok bankjai, a Nemzetközi Bank részvényei fölött megosztóznak, szintén a Nemzetközi Közgazdasági és Pénzügyi Tanács állapítja meg, éppen úgy, mint a többi nagy nemzetközi részvénytársaságoknál. Ezen arányt minden tíz évben felül kell vizsgálni abból a célból,

hogy az egyes részvényes országok közgazdasági erejében és nemzetközi jelentőségében esetleg bekövetkezett változások, a Nemzetközi Bank részvényeinek szétosztási arányában is kifejeződjenek. Ilyenmódon, a világ országainak gazdasági viszonyaiban időnkint beálló változások és eltolódások hűen tükröződnek vissza a legfontosabb internacionális közgazdasági szervezet, a Nemzetközi Bank részvényeinek az egyes országok közötti megosztásában. A Nemzetközi Bank pedig, mint *az összes politikai tényezők hatalmi körén kívül álló szervezet*, a legtökéletesebben tudja megoldani a világ legfőbb pénzügyi és közgazdasági irányításának sorsdöntő fontosságú feladatát.

A kollektív társaságok egymásközötti elszámolásának szintén a *folyószámlái átírás* a rendes útja. Az egyes országok nemzeti bankjainál az összes társaságok részére folyószámlát vezetnek s a bank által eszközölt folyószámla-átírások útján történik a társaságok egymás közötti tartozásainak és követeléseinek kiegyenlítése. Ugyancsak ezen utón bonyolítódnak le az államkincstárak és az egyes kollektív társaságok közötti pénzáttulások és egyéb tranzakciók is.

A magánemberek legnagyobb része szintén nyitattat a maga számára az egyes nemzeti bankoknál folyószámlát, mely azonban természetesen *mindig csak aktiv lehet*. Ezen folyószámlákról történő áttulások formájában intézi el a legtöbb magánember is vásárlásainak kiegyenlítését.

Ahogy az elmondottakból is kitűnik, a munka társadalmában a *készpénzforgalom a legszűkebb kezek között mozog* s az egész gazdasági élet pénz-

ügyi műveleteinek túlnyomó nagy része az *átírási clearing-forgalom* útján nyer elintézést.

A munka társadalmában tehát a pénz már csak a magánforgalom lebonyolítására szolgál. Az állam, valamint a kollektív társaságok is, pénzt csak a munkások és hivatalnokok fizetésének folyósítása céljából vesznek igénybe és ezek az összegek is, a fogyasztás révén, rövid idő leforgása alatt, ismét az állami bank pénztáraiba jutnak vissza. Az állami bank tehát lényegileg nem egyéb, mint az egész gazdasági élet központi elszámoló intézménye. Ez a tény közelebbről megvilágítja azt a már említett jelenséget, hogy a munka társadalmában semmiféle közérdekű feladat, vagy alkotás megvalósulása nem hiúsulhat meg pénzhiányon, ha a szükséges anyagok és munkakerők rendelkezésre állanak, minthogy az állam minden közérdekű munka elvégzéséhez annyi pénzt vehet igénybe, amennyire az adott esetben szükség van és minden kiadott összeg előbb- utóbb az állampénztárba, illetőleg az állami bankba vándorai vissza. A kollektív közgazdaság ezen szerves egysége teszi érthetővé azt a körülményt, hogy *a munka társadalmában az állami kiadások minden emelkedésével szemben az állami bevételek hasonló arányú, automatikus növekedése áll.* A kollektív társadalomban tehát az államháztartás egyensúlya sohasem bomolhat meg.

A mai gazdasági szervezet mellett az sem törénhetik meg, hogy a tényleges szükségletnél nagyobb, vagy kisebb mennyiségű pénz legyen forgalomban. A kapitalizmus korában a fizetési eszközöknek időnkénti nagyarányú megfogyatkozása vagy elszaporó-

dása, az *infláció*, vagy ennek ellentéte, a *defláció*, gyakran súlyos gazdasági válságoknak és az árak rendkívüli emelkedésének, vagy esésének vált előidézőjévé, amely körülmény viszont a termelés és a fogyasztás egyensúlyának megbolygatását eredményezte. A magánkapitalizmus korában, amikor az áruk piaci árát a kereslet és a kínálat egymás közötti viszonya határozta meg, természetes volt, hogy ezen árak a termelési viszonyok alakulásával együtt változtak meg. *A kollektív kapitalizmus gazdasági rendje mellett azonban az árak megállapítása attól függ, hogy mennyi költséggel, azaz mennyi munkává? volt az illető árucikk termelése és forgalombahozatala összekötve és étinek megfelelően állapítják meg tehát az egyes árucikkek forgalmi árát.*

A munka társadalmában tehát a pénznek, a magánforgalom lebonyolítása mellett, *az általános érték-mérő* szerepe is megvan. Az áruk pénzértékében fejeződik ki az a munkamennyiség, mely valamely árucikk termeléséhez szükséges. Minthogy pedig a kollektív termelés folytán az egyes termelési ágak közötti egyensúly és összhang teljes mértékben biztosítva van, ennek következtében az egyes áruknak egymáshoz viszonyított árai is nagy állandóságot mutatnak.

Az áruk egymáshoz viszonyított különböző árfokozatainak helyes megállapításához azonban mégis szükséges valamely *fix támpont*, melynek tekintetbevétel mellett lehetségessé válik a különféle árucikkek termelési költségeinek, valamint azok árainak meghatározása. Ez az irányadóul szolgáló fix pont pedig csak

valamely általános közszükségleti cikknek állandóan változatlan ára lehet, melyhez viszonyítva emelkednek vagy esnek a többi áruk árai, aszerint, amint a termelésükhöz szükséges munka mennyisége növekedett, vagy fogyott. A munka társadalmában ez az általános, ármeghatározó fix pont *a búza ára*. Ugyanis tíz kilogram búza ma mindenütt, a kulturvilág összes államaiban és minden időben egyformán, *egy fizetési pcnzegységbe, azaz equ/ frankba, vagy egy ötöd dollárba kerül*. Egy frankért tehát minden gabonakereskedelmi társaság, mindenütt, mindenkor és bárkinek, kiszolgáltat tíz kilogram normál minőségű búzát. A kollektív társadalom pénzének, bankjegyeinek tehát a búza adja meg az értékmérő jellegét, ahogy a kapitalizmus korában az arany képezte a bankjegyek vásárló erejének és értékmérő hatásának alapját. A kollektív gazdasági rendszerben tehát a búza ára sohasem változik, ami annál könnyebben megvalósítható, mert az állami készletraktárakban annyi búza van állandóan felhalmozva, mely a lakosság szükségleteit mindenkor biztosítani tudja és ezáltal az egyes évek közötti esetleges terméskülönbözetek hatása kiegyenlítődik. *Tíz kilogram búza termeléséhez szükséges átlagos munkamennyiség tehát az a fix pont, az az arszamitási egység, melyhez viszonyítva alakul ki a kollektív gazdasági rendszer mellett minden más árucikk, vagy szolgálat ára.*

A munka társadalmának egységes, nemzetközi értékmérője a tíz kilogram búza értékét képviselő pénzegység, az *egy frank*. Öt frank pedig egyenlő egy dollárral. Ezt a pénzt, a frank-dollárt a forgalom

szükségleteihez képest, különböző egységekben bocsátják ki. Vannak öt, tíz, ötven, száz, ötszáz, ezer, ötezer és tízezer frank, illetőleg ezek egyötödét jelentő dollár-értéket képviselő bankjegyek, melyeknek formája azonos a régi korok bankjegyeivel. A kisebb összegű forgalom lebonyolítása céljából vannak fémből készült pénzek is.

A fizetési eszköz és értékmérő szerepét betöltő pénznek ezen formája minden tekintetben a lehető legjobban megfelel a forgalom igényeinek és a közszükségletnek és ha a kollektív társadalom a pénznek ezt a formáját nem kapta volna a régi gazdasági rendszerektől készen örökbe, akkor ezt közérdekből, önmagának kellett volna megteremtenie. A forgalom lebonyolításának semmiféle mesterségesen kiesztelt módja célszerűség tekintetében nem is hasonlítható ehhez a pénzrendszerhez, mely a kollektív gazdasági rendszer kenetei közé illesztve, egykori minden káros hatását elvesztette, jó tulajdonságait azonban teljes mértékben megtartotta. Ami jó, az bárhonnan származik is, csak jó marad és tagadhatatlan, hogy a letűnt világrendek sok intézménye kisebb-nagyobb átalakításokkal, a kollektív társadalom keretei között is igen jó szolgáltatásokat tud teljesíteni. *A társadalom fejlődését irányító politika pedig csak akkor jár a helyes utón, ha a múlt idők intézményeiből az utókor számára mindazt megmenti, aminek valamely formában későbbi generációk még hasznát láthatják.*

A munka társadalmának ezen pénzrendszere az egész kulturvilágon egységesen van megszervezve. A fizetési eszközül szolgáló bankjegyeket és ércpénzeket

pedig, mint már említettem, nem az egyes államok bankjai, hanem az összes állami bankoknak egy központi szerve, a Nemzetközi Bank bocsájtja ki, illetőleg hozza forgalomba. Ez a Nemzetközi Bank, az egész kulturvilág gazdasági szükségleteinek arányában, nyomtatja a bankjegyeket és vereti az ércpénzeket, egységes formák és típusok szerint. Az egyes állami bankok tehát, a forgalom szükségleteinek arányában, ettől a központi Nemzetközi Banktól kapják, váltók ellenében vagy folyó számlára, a fizetési eszközöket és ugyancsak ide szolgáltatják vissza a feleslegessé vált, vagy a forgalomban elkopott, illetőleg elhasználódott pénzeket és bankjegyeket.

Ez a központi bank egyaránt a nemzetközi forgalom elszámoló szerve is, éppen úgy, ahogy az állami bankok az egyes országok keretei között lefolyó árucserének és pénzügyeknek lebonyolítói. Minden állami banknak és minden külkereskedelemmel foglalkozó társaságnak ezen Nemzetközi Banknál folyószámlája van és ennek közvetítésével, átírások útján, egyenlítik ki az egyes országok árucseréből és egyéb módok keletkezett tartozásait és követeléseiket.

A munka társadalmának egységes pénzrendszere mellett tehát Önmagától megszűnt az a sok közgazdasági kár és egyéb kellemetlenség, melyeknek forrása az elmúlt korok egymástól eltérő, sokféle valutája volt. A régi világban a sok különféle pénzrendszer a nemzetközi forgalom lebonyolítását rendkívül megnehezítette és körülményessé tette s a gazdasági zavarok és kellemetlenségek hosszú sorát idézte elő. Nagy terjedelmű és komplikált tudományaggá fejlődött a

nemzetközi valutaviszonyokra vonatkozó ismeretek tömege, melynek káoszában gyakran még a szakemberek is nehezen tudtak tájékozódni. A nemzetközi forgalomnak lebonyolítása pedig, éppen a valutaviszonyok rendezetlensége folytán, a múltban igen sok munkaerőt kötött le és vont el egyéb produktív munkaköröktől.

Ennek a sok közgazdasági kárnak és kellemetlenségnek egyszerre véget vetett a kollektív kapitalizmus által megvalósított egységes nemzetközi pénz- és bankrendszer, mely a világforgalom egész menetét egyszerűvé, könnyűvé és simává tette és emellett igen sok improduktív módon elfecsérelt energiát adott vissza a termelő munkának.

A munka társadalmának pénzrendszere tehát, külső formára nézve, hasonló a kapitalista korszak fizetési eszközeihez, a lényegben van azonban a kettő között a nagy különbség. A múltban a pénz volt nemcsak a gazdasági, hanem az egész társadalmi és kulturéletnek is a mindenható ura, mozgató és kormányzó hatalma. A régi világban pénzért úgyszólván minden megvásárolható volt. Az egész emberiség gazdasági életét, a javak termelését és fogyasztását éppen úgy a pénz hatalma irányította, mint a világ sorának egész alakulását s az emberi érzelmek, szenvedélyek és cselekedetek legfőbb rugója, azok megindítója, vagy fékentartója, évezredek át legtöbbször szintén a pénz volt.

A munka társadalmában azonban a pénz már nem egyéb, mint a forgalom lebonyolítására s a termelés és a fogyasztás összeköttetésének megkönnyítésére és harmóniájának fenntartására szolgáló sze-

rény eszköz, melynek immár többé semmi hatalma sincs az emberek sorsa felett. Egy olyan világrendben, mely a legfontosabb anyagi javakat, a termelőeszközöket, kivonta a pénz hatalma alól, szükségképpen megtörik a pénznek az erkölcsi javakon gyakorolt uralma is.

A munka társadalmában tehát a pénz elvesztette egykori hatalmának legnagyobb részét. Az elmúlt korban, a pénz uralmának virágzása idején, az emberek nagy részének legfőbb életcélja a pénzszerzés, a meggazdagodás volt. A pénz mindenhatósága, továbbá az a körülmény, hogy általa az élet boldogságának úgyszólván minden külső kelléke megszerezhető volt, a kulturemberiség érzelm és gondolatvilágának túlságos *elanyagiasodását* idézte elő. *A földi lét széppé és kellemessé tételének eszközéből, a pénzből, az emberek életének tartalma, munkáik és küzdelmeik végcélja* lett. A pénz utáni szünetlen, ilázas hajsza, a meggazdagodásnak lihegő vágya s az aranyért folytatott kíméletlen, ádáz küzdelem azonban nemcsak ezen le-tűnt korok egész lelkivilágának volt egyik jellemző tünete, hanem indító oka és előidézője volt a bűnök és eltévelyedések hosszú sorának, melyek buja gazdagsággal burjánzottak fel a régi társadalom erjedő mocsarának fertőzött talajából. Csalás, lopás, sikkasztás, betörés, fosztogatás, rablás és gyilkosság, azon idők bűnkrónikáinak mindennapos esetei, jellemzik azt az erkölcsi züllést és pusztulást, melybe egy rossz gazdasági és társadalmi rendszer folyományaként, a pénz mindenható démona sodorta az emberiséget.

A múltban a pénz, a vagyon, a gazdagság volt a

legbiztosabb ellenszere az embereknek, minden idők leginkább félt és rettegett rémei, a szegénység, a nélkülözés és a nyomor ellen. A letért vívott kíméletlen, elkeseredett küzdelem, mely az egész gazdasági élet anarchiájának természetes következménye volt, az emberek nagy részét arra kényszerítette, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel anyagi boldogulását, valamint a jövőben való megélhetését biztosítani igyekezzen. A vagyontalan emberek megélhetése a múltban állandóan bizonytalan volt, mert semmiféle intézmény nem biztosította őket munkaképtelenség, öregség vagy munkahiány esetére a nélkülözés és a nyomor ellen. A vagyontalan szülők gyermekeinek jövő sorsa fölött pedig állandóan a bizonytalanság sötét felhője borongott és senki sem lehetett biztos afelől, hogy utódaira nem vár-e a nyomor és szenvedés szomorú sorsa. A szegénység állandóan kísértő rémítői való rettegettség volt az emberek kegyetlen ostorozója a pénz utáni elkeseredett, küzdelmes hajszában, mely minden testi és szellemi erejüket igénybe vette. Ez a körülmény volt az egész emberiség túlságosan, anyagi és önző érzelem- és gondolatvilágának egyik fő magyarázata.

Volt azonban ezen elmúlt korszakban egy másik feltűnő jelenség is, melyet azonban az elmondottak nem magyaráznak meg kellőképpen és pedig az a tény, hogy a nagyon gazdag emberek, a sokszoros milliomosok között is sokan lankadatlan szorgalommal és nem csökkenő kíméletlenséggel folytatták vagyonuk további növelését, még akkor is, amikor már a gazdagságnak olyan hatalmas aranyhegyeit halmozták fel,

melyek sajátmaguk és utódaik számára is, az anyagi jólét elérhető legmagasabb fokát biztosították. A munkának szeretete és a szüntelen tevékenységnek egy életen át való megszokása sem adják meg ezen jelenségnek kielégítő magyarázatát és más irányban kell itt az igazi okot keresni.

A régi világban a vagyon, egy bizonyos nagyságon túl, többé már nem az élet szükségleteinek kielégítésére szolgáló eszköz és nem is a birtokosának és utódainak jövőjét biztosító tényező volt, mert ezen célok egy bizonyos méretű gazdagsággal már el voltak érve, hanem *a magánvagyon*, ezen a határon túl, már *hatalmi eszközzé változott*, mely tulajdonosának módot és lehetőséget nyújtott arra, hogy más embereket a maga akaratának szolgálatába kényszeríthessen.

Az emberi természetnek egyik alapvonása az úr alomvágy, mely különösen ki van fejlődve az átlagos méreteken felülemelkedő emberekben, azonban kedvező körülmények között, kisebb-nagyobb mértékben, mindenkiiben jelentkezik. Az életszükségletek és a jövő biztosításán túl ez a hatalomvágy az emberi tevékenységnek legerősebb rugója. Ez az erő dolgozott a fáraók agyában, mikor rabszolgánépük száz ezreit korbáccsal hajtották a piramisok építésére, ez a belső ösztön, a másokon való uralom utáni vágy, magyarázza meg az emberiség minden zsarnokának hatalmi örjögéseit. Ez teszi érthetővé a királyoknak és dinasztiaíáknak trónjukhoz és uralmukhoz való görerős ragaszkodását, valamint ez a megfejtése annak a saájtságos jelenségnek is, hogy a múltban a dúsgaz-

dag emberek közül sokan meg akkor is tovább dolgoztak vagyonuk szaporításán, amikor már annak nagysága beláthatatlan időre biztosította, úgy nekik, mint pedig utódaiknak, az élet anyagi javakkal elérhető szépségeinek és örömeinek legmagasabb fokát. Mert a vagyontól és az általa nyújtott hatalomból lehetett egy ember birtokában sok, azonban sohasem lehetett abból elég. A magánkapitalizmus korában egy-egy gazdag gyáros, földbirtokos, vállalkozó vagy bankár — vagyona révén — gyakran óriási hatalomnak volt birtokosa és a munkások, alkalmazottak és egyéb érdekelték ezreinek, sőt tízezreinek sorsát, jövőjét és egész boldogulását tartotta kezében.

A régi világban a vagyonszerzéshez, a magasabbrendű szellemi és erkölcsi tulajdonságokból vajmi kevés kellett, ellenben annál több azokból a képességekből, melyek a legjobb akarattal sem sorolhatók a nemes értelemben vett erkölcsi tulajdonságok közé. A gazdag embereknek a vagyon által gyakorolt hatalma és befolyása, mellyel az érdekkörükbe eső emberek felett uralkodtak, szinte minden ellenőrzés nélkül érvényesült és amíg az alapul szolgáló vagyon megvolt, addig a hatalom sem válhatott kétségessé. A múltban lehetséges volt, hogy alacsonyrendű szellemi és erkölcsi képességekkel rendelkező emberek is, ha vagyont szereztek vagy örököltek, ezáltal embertársaik sorsa felett olyan hatalomhoz juthattak, melyhez, magasabb erkölcsi szempontból tekintve, semmiféle jogcímük nem volt.

A munka társadalmában az emberi hatalomvágy kielégítésének ez a módja nem lehetséges, minthogy

a kollektív gazdasági rend mellett nem létezik olyan magánvagyon, melynek a termelés menetére és ezáltal az emberek sorsára befolyása lenne. A közéleti tevékenység, valamint a magasabb vezetőállások elnyerése pedig, úgy az államok kormányzásában, mint pedig az egyes társaságok igazgatóságában, ma már csak magasabbrendű szellemi és erkölcsi képességek által lehetséges. A munka társadalmában a közügyek irányítása, az egész gazdasági és társadalmi élet vezetése olyan emberek kezében van, akik egyéni kiválóságuk alapján, ezen feladatokra méltók és rátermettek.

A világ egész gazdasági szervezetének megváltozása következtében feleslegessé vált sok olyan intézmény is, melyeknek a múltban fontos szerepük volt az emberek életében. Ilyen felesleges és nyomtalanul eltűnt intézmény volt *a tőzsde is*. A magánkapitalizmus korszakában a különféle áru- és értéktőzsdék igen fontos tényezői és szabályozói voltak a gazdasági életnek, a javak forgalmának és a tőkék áramlásának. Az individuális gazdasági tevékenységre s a kereslet és kínálat erőire alapozott gazdasági rend nem nélkülözhetette a tőzsdéket s ezekkel kapcsolatban el kellett szenvednie a spekuláció túlzásainak, valamint az egész gazdasági élet állandó ingadozásainak és bizonytalanságának káros következményeit. A tőzsde segítségével lelkiismeretlen közgazdasági kalandorok és pénzügyi hazardőrök gyakran egy-egy ország egész közgazdasági életét megzavarták s nem egyszer az emberek nagy tömegeit károsították meg súlyosan, vagy tették anyagilag tönkre.

A kollektív kapitalizmusra felépült gazdasági rend-

nek semmiféle tőzsde jellegű intézményre nincs szüksége. A termelés és a fogyasztás, a mai rendszer mellett, egymással teljes egyensúlyban vannak, mindenféle fontosabb szükséglet! cikk áralakulása pedig tökéletes összhangban van a közérdekkel s így a tőzsdék, mint elmúlt zavaros korok rosszemlékezetű relikviái, sok más intézménnyel együtt, lomtárba kerültek. Nincs értékpapír és nincs áru, melynek a közönség körében való elhelyezéséhez tőzsdékre volna szükség, a gazdasági élet egész menete pedig zavartalan és sima, a termelt javak szétosztási rendje igazságos s az egész társadalom különféle szerveinek harmonikus együttműködése minden vonalon biztosítva van. A régi világ tőzsdéi körül egykor kavargóit, a nekivadult nyereszkeskedési vágytól és spekulációs örüllettől felkorbácsolt, vérrel és könnyel telített szennyes áradatát egy gazdasági káoszban és termelési anarchiában fuldokló, züllött közgazdasági életnek, a mai emberiség már csak az ezen korból származó regények és történelmi feljegyzések lapjairól ismeri.

A pénz utáni lázas hajszának fullasztó, gyilkos tempójú rohanása elállt s az arany vérszomjas démonának karmai közül kimenekült emberiség lerázta magáról az anyagi gondok sárba lehúzó évezredes átkának gyűlöletes ballasztját s egy szebb és jobb világrend tisztult légkörében élete számára magasabbrendű, új célokat talált. Az anyagi gondok görnyedt rabszolgájából ismét öntudatos, élni tudó és akaró ember lett, aki rendeltetésének útján, felemelt fejvel, hittel, reménnyel és bizalommal halad előre, a további fejlődés, a testi és szellemi tökéletesedés felé.

VIII. FEJEZET.

A termelő erők az építés szolgálatában. — A városok és falvak képe a múltban. — A nagy metamorfózis. — A mezőgazdasági telepek építési módja. — A városok a munka társadalmában. — Az üdülőhelyek és a gyógyfürdők szerepe. — A magánháztartások fokozatos megszűnése. — A kollektív otthonok és azok szervezete. — A közéletmezési és közellátási üzemek.

VIII.

A kollektív kapitalizmus, mely a termelés egész szervezetét átformálta és új alapokra helyezte, hatását szükségképpen érezte a kulturemberiség életének egész területén és annak összes vonatkozásaiban. A kollektív gazdasági rend mellett nem állhatók tovább fenn azok a társadalmi intézmények sem, melyek a régi rendszernek természetes folyományai és kísérői voltak. *A gazdasági rendszer az alapja az emberi társadalom minden intézményének és ha idők folyamán ez az alap megváltozik, vele együtt kell változni és az új helyzethez idomulni a reá épített összes társadalmi és kulturális intézményeknek is.* Ennek a társadalmi alaptörvénynek érvényesülését mutatja az a gyökeres átalakulás is, mely a magánkapitalizmus alkonya után, a kulturemberiség életének egész vonalán végbement s amely a régi társadalmi és erkölcsi intézmények nagy részét teljesen átalakítva, egy egészen új világrendet teremtett meg.

A kollektív kapitalizmus gazdasági rendszerének megszilárdulása után hamarosan érezhetővé vált a termelő erők tervszerű és harmonikus irányításának, va-

lamint teljes mértékű kihasználásának üdvös hatása, amennyiben mind több és több munkaerő és anyag állott azon foglalkozási ágak rendelkezésére, melyek már nem az elsőrendű életszükségletek fedezését, hanem a kulturember magasabbrendű igényeinek kielégítését szolgálják.

Az ilyen módon felszabadult hatalmas munkaenergiákat tehát jelentékeny részben az építő és a vele kapcsolatos iparágak működési területére lehetett átutalni. Minthogy pedig a kollektív kapitalizmus rendszerében valamely szükséges munka megvalósulása, ha munkaerő és anyag rendelkezésre áll, pénzkérdésen nem hiúsulhat meg, az eddig elmondottakkal kapcsolatban érthetővé válik az a nagyszerű fejlődési folyamat, mely a munka társadalmának első időszakát, különösen az *építészet* terén, jellemzi. Nincs az emberiség történetének olyan periódusa, melynek építészeti tevékenységét, úgy az általános méretek, mint pedig a létrehozott alkotások nagyszerűsége és tömege tekintetében, ezen korszakkal összehasonlítani lehetne. Ez a nagyarányú építési tevékenység néhány évtized leforgása alatt egészen megváltoztatta a régi városok és falvak képét.

A múltban a városok és falvak észszerű, higiénikus és esztétikai szempontból is kielégítő fejlődésének egyik fő akadálya a telekkérdés volt. A telkek, melyek magántulajdont képeztek, megannyi kis külön országgá szaggatták szét a városok és falvak területét. Minden telektulajdonos — a közérdeknek csak minimális korlátozásával — azt tehetett telkével, amit akart. Hagyhatta azt nagy városok szívében

üresen állani, mint egy nyitott sebet, vagy építhetett reá a közérdeket és a jóízlést kigúnyoló olyan házakat, melyek egész utcák arcukat eltorzították. A magántulajdonban felaprózódott telkek alakja és kis terjedelme pedig legtöbbször lehetetlenné tette az építkezésnek olyan irányítását, mely a közérdek és a higiénia, valamint a célszerűség és az esztétika kívánalmait kellő mértékben kielégíthette volna. A múltban ugyanis a háztelkek nagy része kicsiny és keskeny földterület volt, melyekre legtöbbször csak afféle *hússzeleteket* lehetett építeni s ennek következtében az utcák általában a különböző szélességű és magasságú, a legellentétebb stílusokban épült kisebb-nagyobb házak zagyva tömkelegéből állottak. A magánkapitalizmus korszakának nagyvárosai nagyrészt lélek nélküli téglá- és kősvatagok voltak, melyeknek ízléstelen és sivár tömkelegét csak elvétele szakította meg valamely egyöntetű stílusú, nagyobb-szabású koncepciót mutató épületnek oázisa.

A nagyobb városokban a házak nagyrésze *bérház* volt. Tulajdonosuk tőkebefektetés, vagy spekulációs nyereszkesedés céljából építette őket s ennek következtében az építésnél az volt az irányadó szempont, hogy a telekbe és a házba fektetett tőke minél jobban kamatozzék, azaz, lehetőleg kevés befektetés mellett, a maximális jövedelmet hozza. A házepíttető tőkéseknek ezen legfőbb célja, mint súlyos bilincs nehezedett a legtöbb építész tehetségére, megakadályozva őket abban, hogy ügy célszerűségi, mint higiénikus és esztétikai szempontból is megfelelő alkotásokat hozzanak létre. A bérházaknak általában az

olcsóság, a primitívség és a nagy jövedelmezőség volt a legfőbb jellemvonásuk. Az építőanyaggal és a költségekkel való túlzott takarékoskodás, valamint a telkek minden talpalatnyi földjének kihasználása következtében, a nagyvárosok bércaszárnyái sem egészségügyi, sem más tekintetekben nem ütötték meg azt a mértéket, mely a közérdek szempontjából teljes joggal megkívánható.

Az elmúlt századok falvainak nagy része pedig kezdetleges módon, rendszertelen összevisszaságban épült nyomorúságos viskókból állott, melyeknek apróablakos, szűk és egészségtelen szobáiban élték le a falun lakó emberek életük nagy részét. A házak körül, már a kezdetlegesen üzött állattenyésztés következtében is, a piszok és szemét halomszám hevert, vízvezeték, csatornázás, villanyvilágítás és a kultúra egyéb vívmányai pedig még a huszadik században is nagyrészt ismeretlen fogalmak voltak.

A kollektív gazdasági rend a falvak képét is teljesen átformálta. Az összes földterületek és épületek köztulajdonba vételével az egyöntetű és nagyszabású építési akciónak legfőbb akadályai hárultak el. A munkaerők és építőanyagok hatalmas tömegei pedig, melyek a kollektív államnak rendelkezésére állottak, lehetővé tették, hogy a városok és a falvak képe az új korszak igényeinek megfelelő módon átalakítható legyen. A termelés többi ágaiban el nem foglalt sokmilliónyi munkáskéz végezte a legtokéletesebb technikai felszerelések és gépek segítségével, a kultur világ ezen külső átépítésének hatalmas arányú, gyönyörű munkáját, olyan mérnökök és építészek veze-

tése mellett, akiknek tehetségét, ambícióját és munkakedvét többé nem bénította meg szűkkeblű tőkések és uzsorás telektulajdonosok kicsinyes kalmárszelleme.

A mezőgazdaság új szervezetének megfelelően, az egykori falvak *mezőgazdasági munkatelepekké, modern farmokká* alakultak át. Ezen telepek általános jellege természetesen a különböző országok és vidékek különleges viszonyaihoz alkalmazkodik. A gazdasági épületek, istállók, sertés és baromfitelepek, a különféle raktárak, valamint a mezőgazdasági ipar épületei egy csoportban vannak, mellettük vagy a közelükben pedig a telep tagjainak lakásai, a kollektív otthonok állanak, melyeket rendszeren nagyobb terjedelmű parkok környeznek. A mai mezőgazdasági telepek üzemépületei és gazdasági berendezései természetesen a legmodernebbek úgy, hogy a termelés minden tekintetben a legintenzívebb és legracionálisabb módon folytatható. A gépeknek és egyéb műszaki berendezéseknek legszélesebbkörű alkalmazása a modern mezőgazdaságot igen nagy mértékben egyszerűsítette és sok tekintetben a nagyiparhoz tette hasonlónvá.

A mezőgazdasági telepek kollektív otthonai pedig egész építési módjuk és berendezésük jellege folytán, azonosak a nagyvárosok hasonló intézményeivel és a villanyvilágítás, központi fűtés, vízvezeték, lift, fürdők és egyéb modern műszaki berendezések éppen úgy nem hiányozhatnak belőlük, mint a társasélet szükséges kellékei, amilyenek a hatalmas éttermek, társalgó, dohányzó, játék és zenehelyiségek, melyek a mezőgazdasággal foglalkozók számára is lehetővé teszik, hogy kulturemberhez méltó életmódot folytat-

hassanak. A mezőgazdasági telepek lakóinak kulturélete ma, mindezek következtében, alig áll a nagyvárosok lakóié mögött, már csak azért sem, mert a mai tökéletes vasúti-, légi- és autóközlekedés, valamint a nagyszerűen kiépített úthálózat, úgyszólván minden mezőgazdasági telep tagjai számára lehetővé teszi, hogy valamely közeli város társadalmi életébe közvetlenül bekapcsolódjanak. A munka társadalmá tehát nemcsak a termelés belső szervezetét fektette igazságos és szilárd alapokra, hanem a maga nagyszerű munkamegosztási rendszereivel s a műszaki és egyéb tudományok minden vívmányának legteljesebb mértékű alkalmazásával, magát a munkát is nagy mértékben megkönnyítette, szinte élvezetes és szórakoztató időtöltéssé tette. A mezőgazdasággal foglalkozók tehát korunkban már mindazokat az előnyöket élvezik, melyek ezen munkakört már a múlt időkben is kívánatosá tették, anélkül, hogy a régebbi korokban ezen foglalkozási ággal járt sok kellemetlenséget is érezniök kellene. A szabad természetben való foglalkozás, mely amellettt kulturélet folytatását is lehetővé teszi, szolgál magyarázatául annak, hogy a mai ifjúság is nagy előszereettel igyekszik a mezőgazdasággal kapcsolatos életpályák felé.

A kollektív gazdasági rend azonban nemcsak a falvakat, a maradiság és kulturátlanság ezen egykori bagolyvárait tüntette el a föld színéről, hanem a városok képét is teljesen átfőrmálta. Ezen átalakító és újjáteremtő munka elé az új gazdasági rendben már semmi komoly akadály nem gördült és ezen folyamat annál gyorsabbá vált, minél több munka-

erő és anyag szabadult fel ezen célra a kollektív termelés egész területének racionális megszervezése által.

Elsősorban természetesen azok a házak és városrészek kerültek sorra, melyek már a leromlás és pusztulás előrehaladott stádiumában voltak. Amint azután további munkaerő és anyag állott rendelkezésre, sorra kerültek a többi házak is, melyek építési mód, beosztás vagy egyéb okok folytán nem voltak alkalmasak arra, hogy az új rend keretei közé beilleszthetők legyenek.

A városok átépítésével kapcsolatban hajtották végre a nagyarányú városrendezéseket is. Ház- és telektulajdonosi magánérdekek akadályt többé nem képezve, ezen nagyszabású rendező és szépítő akciók is simán és akadálytalanul voltak lebonyolíthatók. Fokozatosan eltűntek a városok képét elrutító szűk, zegzugos, görbe utcák és sikátorok s helyüket széles, egyenes és világos sugárutak, merész ívelésű körutak, pompás terek és remek parkok foglalták el.

Az új házak építésénél általános irányelv volt, hogy egy telektömbre lehetőleg egy egységes stílusú és összefüggő egészet képező épület kerüljön. Az egymástól eltérő magasságú és szélességű, különféle stílusokban épült *halszeletek*, melyek a régi városok utcáinak képét eltorzították, fokozatosan eltűntek s helyüket egységes stílusban épült, összefüggő egészet alkotó, utcától utcáig terjedő, minden oldalról szabadon álló hatalmas paloták foglalták el.

A kollektív állam minden építkezésénél természetesen nem a kicsinyes takarékoskodás, hanem elsősorban a közérdek és a célszerűség szempontjai irány-

adók. A munka társadalmában a középületek éppen úgy, mint a lakóházak, úgy készülnek, hogy rendeltetésüknek *hossza századokon keresztül* meg tudjanak felelni. Masszív, erős falak, tágas, világos, jól szellőztethető helyiségek, a műszaki tudományok és a higiénia legmodernebb berendezései jellemzik ezeket a házakat.

A városok rendezésénél egyik további fontos szempont volt, hogy a gyárak és a lakások lehetőleg külön-külön városrészekbe legyenek csoportosítva. Ennek megfelelően a mai városok általában két főrészből állanak és pedig a gyárvárosból, ahol az összes üzemek és ipartelepek összpontosulnak és amelyben a legszükségesebb felügyelőszemélyzetten kívül mások nem laknak, továbbá a tulajdonképpeni városból, ahol a lakások, az irodák, a hivatalok és az üzletek vannak. A városok ezen részén belül is a különböző hivatalok, irodák és áruházak elhelyezésére szolgáló középületek lehetőleg összpontosítva vannak, legtöbbször a város közepén, a belvárosok keretein belül, amelyek ilyen módon az egész gazdasági életnek és a közigazgatásnak központjává lettek. A belvárosokban vannak, egymás közelében, a különböző állami és városi hivatalok helyiségei, a nagy termelő és kereskedelmi társaságok, valamint egyéb vállalatok központjai és irodái, nemkülönben a nagy áruházak üzleti helyiségei; szóval a városok egész gazdasági és közigazgatási életének idegszálai itt futnak össze. A belvárosokban levő házak nagyrésze tehát középület, ezért építési stílusuk és berendezésük is ezen rendeltetésükhöz alkalmazkodik.

A belvárosokhoz csatlakoznak azok a városrészek, melyek a polgárságnak tulajdonképpeni lakhelyét képezik. Ezek a városrészek általában *kertváros* jellegével bírnak, amennyiben a kollektív otthonok palotái legtöbbször egy-egy park közepén állanak, vagy pedig több ilyen palota van egy nagyobb park keretében összpontosítva. Az egyes kollektív otthonokhoz tartozó kerteken kívül még nagyarányú nyilvános parkok és sétahelyek teszik változatossá és kellemessé a mai városok lakásnegyedeit.

A munka társadalmának általános életviszonyai, magasan kifejlődött kultúrája s *a független egyéni élet* és mozgási szabadság szeretetét kifejlesztő egész mentalitása gyökeresen megváltoztatta az emberek szokásait, nemkülönben napi munkabeosztásukat és egész életprogramjukat is. A mai ember sokkal mozgékonyabb, mint a régi korok nehézkes, életük nagy részét lakóhelyükön leélt generációi voltak. Ma sokkal többet utaznak az emberek, amit megkönnyített és lehetővé tett a közlekedési eszközök s a forgalmi viszonyok soha nem sejtett kiépülése és tökéletesedése. A régi, nyárspolgári vagy proletár jellegű családi élet keretei is szükségképpen szétestek s az emberek legnagyobb része a mai viszonyokhoz jobban megfelelő *hotel- és pensió-életet* folytat. Férfiak és nők nagyrésze nem óhajt külön családi házban lakni, mert ez a mai élet egész berendezése mellett általában egy meghaladott életforma s a munka társadalma, a megváltozott szükségleteknek megfelelően, a lakosság nagy része számára ilyen nagy, állandó lakásra berendezett hotel- és pensió-palotákat épített. Ez a hely-

zet azonban nem jelenti azt, hogy a mai társadalom arra kényszerüi tagjait, hogy az ilyen kollektív jellegű otthonokat vegyék igénybe, mert azok számára, akik ezzel szemben szívesebben laknak a régi családi házakra emlékeztető kisebb épületekben, a mai gazdasági rendszer is épít ilyen jellegű lakásokat. Ezek az egy, két, három, vagy négy, megfelelő nagyságú lakosztállyal bíró *kert-házak* a városok perifériáin épültek, minden esetben megfelelő nagyságú parkírozott kert közepén, az autók számára garázsokkal ellátva, hogy lakóik közlekedési kényelméről is gondoskodva legyen. Ezen *villa-otthonok* bére természetesen magasabb, mint a kollektív-otthonokban levő lakások után fizetendő összegek, azonban a mai gazdasági viszonyok lehetővé teszik már a közepes jövedelmű emberek számára is, hogy ilyen kerti lakokban éljenek. Ezek a kerti házak is megadják lakóiknak majdnem mindazt a kényelmet, amit a nagy hotelek és pensiók nyújtanak s emellett még kétségtelenül meg van az az előnyük is amazokkal szemben, hogy lakóik a világ zajától elvonulva, a természet közvetlen közelségében élhetnek.

A munka társadalmában az egykori komor, füstös gyárvárosok külső és belső képe is teljesen megváltozott. A régi világrendben a gyárak, a magántöke soha ki nem elégíthető nyereségvágya, önzése és telhetetlensége következtében, legtöbbször a költségek és befektetések lehető kímélésével voltak felépítve és berendezve. A gyárakban dolgozó munkások egészségének és jólétének szempontjai rendszeren mellékes tényezők voltak, a tisztasági és esztétikai követelmé-

nyek pedig csak a legkritkább esetekben érvényesültek.

A kollektív kapitalizmus gazdasági rendszerének gyárai, a régi korok munkabörtöneivel szemben, a világfenntartó munkának palotái. A mai gyárak építésénél és berendezésénél is, mint minden közérdekű műnél, a pénzkérdésnek nincs jelentősége s az új alkotásnak, a műszaki lehetőségek határain belül, csak a rendelkezésre álló anyagok és munkaerők mennyisége szab határt. A mai gyárak és ipartelepek, úgy építésük jellege, mint berendezésük és felszerelésük tökéletessége, valamint a tudomány vívmányainak legszélesebbkörű alkalmazása tekintetében, olyan magas színvonalon állanak, amelyenről a magánkapitalizmus korában még álmodni sem lehetett. A kollektív gazdasági rendszer munkása örömmel és büszkeséggel lépheti át a gyár küszöbét, mely számára többé nem az idegen érdekekért végzett rabszolga-munkának börtöne, hanem a vállalat közvetlen részesének és az összesség révén társtulajdonosának munkahelye, mely úgy az ő egyéni jólétének, mint pedig az egész nép boldogulásának és haladásának egyik tényezője.

A mai városok három fő részét, a gyárvárost, a belvárost és a lakóvárost természetesen a tökéletesen kiépített és felszerelt közlekedési intézmények kapcsolják egy szerves egésszé, melyek az embereket gyorsan, olcsón és kényelmesen szállítják a városok bármely részébe.

A dolgozó emberiség állandó lakóhelyein, a városokon és a mezőgazdasági telepeken kívül fontos szerepük van még a gyógyulást kereső, vagy pihenni

és szórakozni kívánó emberek számára szolgáló kúrlóhelyeknek, továbbá a nyaraló és üdülő telepeknek is, melyeknek száma a munka társadalmában erősen megszorodott, jelöl annak a nagyarányú emelkedésnek, mely az emberiség anyagi jóléte, valamint egészségügyi- és kulturszükségletei tekintetében az új társadalmi rend alatt következett be.

Az elmúlt századokban, az emberiségnek csak igen kis töredéke élt olyan kedvező életkörülmények között, hogy egészsége helyreállítása, vagy testi és szellemi erőinek felfrissítése céljából, minden évben néhány hetet valamely gyógyfürdön, vagy üdülőhelyen tölthetett, a nagy többség azonban, részint anyagi okok folytán, részint kulturális elmaradottság következtében, soha sem került abba a helyzetbe, hogy egész évi munkában elgyötört testét és lelkét a földkerekség valamely szép és kellemes helyén pihentesse ki, vagy betegségét valamely gyógyító erejű forrás vizével próbálja megszüntetni.

A munka társadalmában, az évenkénti négytől nyolc hétig tartó szabadság, melyhez minden dolgozó embernek joga van, továbbá az általános jólét és műveltség magas foka a fürdő és üdülő helyeknek nagyarányú elszaporodását és fellendülését eredményezték. Korunkban, a 21-ik században, már a legtöbb ember évenkénti szabadságának legalább egy részét a föld valamely szép és kellemes pontján, valamelyik fürdő- vagy üdülőhelyen tölti el. A természet csodás bőkezősége földünket annyi szépséggel és gyógyító erővel látta el, hogy azokból minden ember számára jut bőven, csak a gazdasági és társadalmi rend legyen olyan,

mely lehetővé teszi mindenki számára, hogy az emberiség ezen nagy közös kincseiből is kivehesse az őt megillető részt. A vadregényes hegyek, a sziklás havasok, a csillogó vizű, zöld és kék tavak, a csobogó patakok és zúgó folyamok, a titokzatosan susogó haragoszöld fenyvesek, a virágos mezők és hűvös völgyek, a szelíd halmok és az erdőborította hegyláncok, a szélcsendben mosolygó, viharban harsogó tengerek, a bájos szigetek és a lágy fövenyű partok mindmennyi barátai és hívogatói, felüdítői és meggyógyítói az emberek fáradt vagy beteg testének és lelkének. A természet fenséges csodái és magasztos szépségei, melyek az ő titokzatos varázsukkal az emberi testre és leikre olyan bámulatos hatást gyakorolnak, az új világrendben váltak csak igazán közkinccsé és az emberek, a szegénység, a nélkülözés és az örökös lemondás fájdalmas bilincseitől megszabadulva, repeső szívvel, ujjongó lélekkel siettek mindnyájuk közös anyjának, a nagy természetnek kebelére, ahol minden testi és lelki fájdalom enyhülést és gyógyulást talál. A munka társadalma fedezte fel tulajdonképpen az egész emberiség számára a földet, annak minden szépségével és nagyszerűségével egyetemben azáltal, hogy mindenki számára megadta a tényleges anyagi és fizikai lehetőségét annak, hogy a természet kincseinek és pompájának boldog élvezői sorába kerülhessen. Ennek következtében, a városok és falvak újjászületésével egyidőben, a földkerekség természeti szépségeiben gazdag, vagy gyógyító erővel megáldott pontjain szintén nagyarányú építő és fejlesztő tevékenység indult meg, amely állandóan fokozódott, ab-

ban az arányban, amelyben az új gazdasági rendszer kifejlődve és megerősödve, mindinkább szélesebb néprétegek számára tette lehetővé, hogy az évnek néhány hetét valamely fürdő- vagy üdülő-helyen tölthessék. Ezerszám épültek a tengerek, tavak és folyamok partjain, ér dős hegyoldalokban, hűvös völgyekben, susogó fenyvesek között és gyógyító erejű források közelében a pompás hotelek és nagyszerű villák, melyek az emberek milliói számára a testi és lelki pihenés és újjászületés áhított oázisaivá váltak. A dolgozó emberiség lakóhelyei a városok és mezőgazdasági telepek mellett így nőttek naggyá *a pihenő emberiség otthonai*, a fürdő- és üdülő-helyek.

A munka társadalmában a régi családi élet is, a maga patriarchálisán primitív intézményeivel, részben megszűnt, részben átalakult, hozzáidomulva az embereknek az új idők és új életkörülmények által teremtett új szükségleteihez.

A régi családi élet *a magánháztartások* rendszerére volt alapítva, a magánháztartások pedig az egyéni, szabad gazdasági tevékenység, az individuális termelési rend természetes folyamányai voltak. És ahogy a termelés terén az egyes ember önálló tevékenységét, illetőleg egyes kisebb csoportok kezdetleges kooperációját, a fejlődés folyamán szükségképpen felváltotta a nagy körre kiterjedő, kollektív jellegű termelési rendszer, éppen úgy az általános gazdasági viszonyok átalakulásával kapcsolatban a magánháztartások primitív rendszerét is felváltotta a nagy, közös háztartások, *a kollektív otthonok* sokkal tökéletesebb szervezete.

A régi korszakok magánháztartásai a nők munkájára voltak alapítva. A férfi volt a tulajdonképpeni termelő munkát végző, az úgynevezett kereső fél, a háztartási munkaköröket pedig a nők látták el. A múltban a legtöbb család külön önálló háztartást alkotott. Ez a rendszer természetesen a munkaerőknek és az anyagoknak igen nagy mértékű pazarlását és elpocsékolását eredményezte. A magánháztartások kis keretei között ugyanis sem a munkamegosztás, sem a munkaegyesítés előnyeit kihasználni nem lehetett, valamint a gépek olcsó és gyors munkaerejét is alig lehetett alkalmazni s ilyen módon a kis létszámú családi közösségek sokkal több embert vontak el a tulajdonképpeni produktív munkáktól és sokkal nagyobb munkaenergiákat használtak fel, mint amennyire kollektív alapon szervezett közös háztartások mellett szükség lett volna. Ehhez járult még, hogy a magánháztartások rendszere szükségképpen a nyersanyagok és az élelmiszerek nagyobb arányú fogyasztását és elpazarlását eredményezte, minthogy a magánháztartások szűk keretei között a racionális gazdálkodásnak és a szakszerű vezetésnek alig volt módja érvényesülni.

A kollektív gazdasági rendszer kiépülésével kapcsolatban, annak logikus folyományaként, a magánháztartások is lassankint megszűntek, illetőleg feloszlottak és beleolvadtak a nagy kollektív háztartási közösségekbe. Az általános munkakötelezettség ugyanis, mely ötvenéves korig férfiakra és nőkre egyformán kiterjed, lehetetlenné tette a magánháztartásoknak a kollektív gazdasági rendszer keretei között való fenn tartását, minthogy a magánháztartások részben a csa-

ládok női tagjainak, részben a háztartási alkalmazottaknak munkájára voltak berendezve. Az általános munkakötelezettség behozatala után a magánháztartások elvesztették munkaerőik nagy részét, miután a munkaügyi hivatalok a magánháztartások részére munkaerőket rendelkezésre nem bocsátottak, hanem azokat a kollektív háztartások számára tartották fenn. Ilyen módon lassankint mindenki kénytelen volt a kollektív háztartások valamelyikébe belépni.

A városokban és a mezőgazdasági telepeken, a lakosság szükségleteinek megfelelő számban, az állam építteti a kollektív otthonok elhelyezésére szolgáló hatalmas palotákat, melyek nem az egykori bérházakhoz, hanem inkább a kapitalista korszak óriási méretű, pompás hotelpalotáihoz hasonlítanak, melyek annak idején a nagy metropolisokban és hírneves világfürdőkön épültek, az akkori világ hatalmasai, a nagyurak és a gazdag emberek számára. Egy-egy ilyen palota gyakran több száz ember számára nyújt kényelmes otthont. A közös otthonok céljára szolgáló ezen paloták egy-egy csoportját azután *kollektív alapon szervezett közellátási társaságok* veszik kezelésbe, amely társaságok egész szervezete és ügyvitele azonos a többi közkereseti társaságokéval. Ezen társaságok, valamint a szálló, vendéglő és hasonló üzemek ügyvitelét minden közigazgatási kerületben egy *közellátási felügyelőség* ellenőrzi, egyéb vonatkozásokban pedig az illetékes föld-, tőke- és munkahivatalok hatásköre alá tartoznak, éppenúgy, mint a többi kollektív társaságok

A közellátási társaságok azután a részükre ki-

utalt palotákat minden szükséges bútorral és egyéb berendezési cikkel felszerelik, üzembe helyezik és a lakosság rendelkezésére bocsátják. Az emberek különböző igényeinek és jövedelmének megfelelően, többféle nagyságú és berendezésű *lakosztályok* vannak ezen kollektív otthonokban és ennek megfelelően az értük fizetendő bérösszegek nagysága is egymástól eltérő. Vannak egy-, két-, három-, négy- és ötszobás lakosztályok. A mai kulturembernek nincs is nagyobb lakásra szüksége, mert hiszen a gyermeknevelés a munka társadalmában állami feladat, a gyermekek miatt tehát nem kell egy emberpárnak több szobát lakni, a kollektív otthonok remekül berendezett szalonjai és egyéb társashelyiségei pedig minden lakójuknak rendelkezésre állanak s ennek következtében a mai társasélet is nagyrészt ezen helyiségekben folyik le, tehát ezen szempontból sincs a mai embereknek öt szobánál többre szükségük.

Az egyes lakásokért a kerületi közellátási felügyelőség jóváhagyásával megállapított béreket ha vonkint kell a lakóknak fizetni, amely összegben az illető közellátási társaság által végzett mindenféle kiszolgálási és takarítási díjak, valamint a fűtés és világítás árai is bennfoglaltatnak. Általában a mai közös háztartások, illetőleg kollektív otthonok jellege hasonlít a 19-ik és a 20-ik században már ismert pensiók intézményéhez, melyek ezen korszakban már sok városi embernek voltak állandó lakóhelyei. *A mai közös otthonokban azonban csak a lakóknak van korlátlan felmondási és elköltözési joguk, míg az illető pensiót üzemben tartó társaság vezetőségének a la-*

kókkal szemben ez a joca csak korlátolt. Ha tehát a lakó nem akar más lakásba költözni és kötelezettségeinek eleget tesz s az általános szabályokat és előírásokat is betartja, akkor a hotel vagy a pensió vezetőségének nincs joga a lakás felmondásához. A vállalat vezetőségének tehát csak kellőképpen megindokolt esetben, *a független bíróság ítélete alapján* lehet a lakást felmondani Ilyen módon tehát mindenki biztosítva van arról, hogy az általa birt és megkedvelt lakásban akár élete végéig zavartalanul lakhat.

A kollektív otthonokat kezelő és üzemben tartó társaságok gondolkodnak egyúttal lakóik élelmezéséről és teljes ellátásáról is, amennyiben minden közös lakáspalota egyúttal egy kollektív háztartást is képez Az élelmezés általában a vendéglői, vagy pensió rendszer alapján történik, de a lakókra nézve egyáltalán nem kötelező, hogy ugyanott étkezzenek is, ahol laknak A pensiók éttermei, vendégeik óhajainak megfelelően, szolgálnak étlapszerinti étkezéssel éppen úgy, mint havi átlagos, fix összeggel fizetett társasétkezéssel. Mindenkinek tehát módjában áll a személyes igényeinek és óhajainak leginkább megfelelő élelmezési módot választani a maga számára.

A kollektív otthonok minden szükséges eszközzel és a technika minden ezirányú vívmányával gazdagon felszerelt, pompás, modern konyhái és az azokban alkalmazott szakképzett személyzet lehetővé teszi, hogy ezen hotelek és pensiók lakói aránylag olcsón és amellet sokkal jobban éljenek, mint ahogy a múlt időkben az emberek legnagyobb része élt,

akiknek az egykori magánháztartások kezdetleges konyhaművészetének produktumaival kellett megelégedni. Mert hiszen a múlt időkben a főzést végző nők nagyrészének sem hajlama és tehetsége, sem pedig a szükséges *szakképzettsége* a főzéshez nem volt meg, hanem a legtöbb asszony ezt a fontos munkakört csak kényszerűségből látta el. Már pedig a táplálkozás az életnek egyik legfontosabb momentuma és az embereknek jó, ízletes és egészséges ételekkel való ellátása a kultúremberek társadalmában elsőrangú közérdeket képez. A sütés és a főzés tudománya pedig az embereknek nem velük született tehetsége, hanem azt éppen úgy kell tanulni és gyakorolni, mint az iparnak bármely másik ágát. A kollektív társadalom tehát nagy gondot fordít arra, hogy a közérdek és a közegészség szempontjából olyan fontos szerepet betöltő *szakácsiparnak* megfelelő számú szakképzett munkaerőt bocsásson rendelkezésre és így a kollektív háztartások konyháiban a sütés és főzés munkáját valóban elsőrangú szakácsok és szakácsnők végzik. Ezen igen jól javadalmazott foglalkozási ágakra pedig elsősorban olyan ifjak és leányok nyernek a megfelelő szakiskolákban kiképzést, akiknek ezen életpályákhoz különös tehetségük és hajlamuk van. Ezen élethivatások a munka társadalmában az anyagi és erkölcsi sikernek éppen olyan lehetőségeit nyújtják, mint bármelyik más foglalkozási ág. Mindezeknek természetes következménye, hogy a kollektív otthonok konyháinak színvonala minden tekintetben toronymagasságban áll az egykori magánháztartásokéi fölött és ma minden ember olyan kiváló minőségű és hi-

giénikus élelmezésben részesül és olyan elsőrangúan elkészített és ízletes ételeket eszik, amilyenekhez a múltban csak a gazdag társadalmi osztályok szerencsés tagjai juthattak. Az emberek életsorsának a munka társadalma által való igazságos nivellálása tehát ebben az irányban is megvalósult.

A kollektív háztartások ezen rendszere mellett természetesen a háztartási munkakörök ellátására sokkal kevesebb ember szükséges, mint amennyit a múltban a magánháztartások foglalkoztattak és így a nők nagy része felszabadult azon kényszer alól, hogy egész életében olyan munkákat kelljen végeznie, melyekhez sem kedve, sem tehetsége, sem pedig a kellő szakértettsége nem volt meg.

A kollektív pensiók és hotelok tehát a munka társadalmában a felnőtt emberiség otthonai. Ezeknek keretei között folyó élet pedig egy nagy családdá forrasztja össze azokat az embereket, akik évek hosszú során, sőt gyakran egész életükön át, egy földél alatt élve, egy közös otthon lakói. A kulturemberiség ezen mai általános életmódja egyesíti magában az egykori zárkózott családi élet, valamint a nagyvilági társasélet minden kellemességeit, azoknak árnyoldalai, gondjai és kellemetlenségei nélkül. A zárkózott természetű ember, a saját lakásán belül, ma is éppen olyan egyéni független életet élhet, mint a múltban, viszont a vidámságot és a társaságot kedvelő emberek a kollektív otthonok keretében idejüket a legkellemesebb módon tölthetik el.

Ezek a lakáspaloták természetesen egész építésmódjuk, felszerelésük és berendezésük tekintetében a

tökéletesség ma elérhető legmagasabb fokán állanak. Az egyéni és a társasélet minden szépségéről, kellemességéről és kényelméről ezen közös otthonok a legmesszebbmenő módon gondoskodnak. Hatalmas arányú, gyönyörű éttermek, pompás berendezésű szalonok, kényelmes és barátságos bútorzatú társalgó- és dohányzószobák, elegáns olvasó-, játszó- és zenetermek, könyvtárak és írószobák állanak a lakók rendelkezésére, melyek a maguk tökéletességével a társasélet olyan örömeit és kellemességeit nyújtják ma a legkisebb jövedelmi fokozatban álló embereknek is, amilyenekben azelőtt csak a társadalom kiváltságosainak volt része. A munka társadalma megvalósította tehát azt az elérhetetlen utópiának hitt álmot, hogy minden ember palotában lakik, jól él és szépen ruházódik s ezáltal az emberiség életének egyik legnagyobb problémáját oldotta meg.

IX. FEJEZET.

A gyermeknevelés a múltban. — A munka társadalmának gyermeknevelési rendszere. — A szülészeti szanatóriumok. — A gyermekotthonok és a családi otthonok. — A nevelőintézetek. — A közoktatás szervezete. — Az iskolák és a kollégiumok. — Az iskolák tananyaga és oktatási módszerei. — A szakoktatás. — Az ifjú generáció szétosztása a különféle foglalkozási ágak között. — Az általános közszolgálati kötelezettség két éve. — A főiskolák és az ifjúság magasabb képzésének ügye. — A szabadegyetemek. — A közegészségügy szervezete. — A testnevelés rendszere és a sportok.

IX.

A gyermeknevelés, valamint az ifjú generáció testi és szellemi kiképzése és tanítása az emberi társadalom egyik legfontosabb és legszebb feladata. A világ haladásának legfőbb tényezői és az egész emberi nem jövőjének letéteményesei a gyermekek és egy olyan társadalom, mely nem tud módot és lehetőséget teremteni arra, hogy az ifjú nemzedék testi és lelki képességeit teljesen kifejleszthesse, hogy fizikailag és szellemileg erős és egészséges utódok folytathassák az elődök művét, nemcsak hivatását betölteni nem tudja, hanem az emberi haladásnak egyenesen akadályává válik.

A múltban nemcsak az egész gazdasági élet, a termelés, valamint a javaknak a fogyasztók között való szétosztása volt teljesen a rendszertelen és anarchikus magántevékenységnek átengedve, hanem az ifjú generáció, a gyermekek nevelése is, a közérdek szempontjainak úgyszólván minden figyelembevétele nélkül, teljesen a magánemberek, a szülők és rokonok tetszésére volt bízva, mintha a közérdekek és a világ általános haladásának szempontjából teljesen közöm-

bős lenne, hogy a jövő emberisége, a gyermekek, hogyan és milyen szellemben nőnek fel. Pedig a *gyermek közkinccs és nem a szülők magántulajdona, tehát az emberi társadalomnak nemcsak joga, hanem kötelessége is a gyermeknevelés ügyét a közérdek szempontjából szabályozni és irányítani*.

Az elmúlt korokban a gyermeknevelés ügye általában igen szomorú állapotban volt. Az általános gazdasági viszonyok kegyetlen súlyát, valamint a régi társadalmak rossz és igazságtalan szervezetének következményeit már az ártatlan gyermekek is fájdalmasan érezték. A szegény szülők gyermekei a nyomorral és a nélkülözésekkel nagyon hamar megismerkedtek és az a nyomasztó anyagi és szellemi környezet, melyben gyermekkorukat töltötték, gyakran egész életükön át sötét árnyékként kísérte őket. A gyermeki léleknek a jó és a rossz iránti fogékonysága sokkal nagyobb, mint a későbbi években és az élet első szakaszának impressziói gyakran egy egész életre szóló bélyeget nyomnak az emberek lelkivilágára.

Elmúlt évezredek folyamán komoly és szakszerű nevelésben sohasem részesült az ifjú generáció. Az öröklött, természetes ösztön, mely az utódok gondozására képessé tette az őskor primitív embereit, a civilizáció terjedésével s az emberi művelődés folyamatának megindulásával elsorvadt, viszont a kultúra útján megindult emberiség szükségletei annyira differenciálódtak, hogy az ősi ösztön ezekhez amúgy sem tudott volna alkalmazkodni. A művelődés haladásával egyidejűleg visszafejlődött az anyává lett nőknek ösz-

tönszerű képessége gyermekeik nevelésére s ezen fokozatosan elhaló ösztönből csak *az anyai szeretet* kifinomodott érzése maradt vissza. Az anyának gyermekei iránt érzett intenzív szeretete a kultúra magasabb fokain kétségtelenül elmélyült, megnemesedett és felmagasztosult, azonban ez a szubjektív érzés, éppen a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatok sokfélesége folytán, annál kevésbé lett elegendő ezen fontos feladat kielégítő megoldására, minél magasabb és fejlettebb kultúra keretei közé kellett az új generációt belenevelni.

A gyermeknevelés fontos és kényes feladata alapos pedagógiai, orvosi és lélektani tudást, széleskörű szakismereteket, teljes odaadást, harmonikus lelki alkatot és mindenekfölött az ifjúság iránti igen sok ösztönös szeretetet kíván. Ezen lelki adottságok és szellemi előfeltételek nélkül nem lehet a gyermeknevelés feladatát jól végezni s ezért hullott, letűnt évezredek folyamán, annyi keserű gyermeki könny s ezért pusztult el annyi életerős, egészséges gyermek időelőtt. Az emberi haladás ezen elmúlt korokban azonban még nem tudta megteremteni azokat a gazdasági és kulturális előfeltételeket, melyek nélkülözhetetlenek a gyermeknevelés feladatának kielégítő megoldásához.

A közelmúlt századok nagy gazdasági átalakulása, mely a nők nagy részét is a kenyérkereső munka területére kényszerítette, széles néprétegek számára a gyermeknevelésnek és gondozásnak még a fizikai lehetőségét is megszüntette. A munka legkülönbözőbb területein dolgozó anyák a legjobb szándék és akarat

mellett sem tudták gyermekeiket nevelni és gondozni s ilymódon, az új generáció legnagyobb része, igazán minden komoly nevelés, felügyelet és gondozás nélkül, vadvirágok módjára nőtt fel. Tehát nemcsak a szülők hiányos tudása és a gyermeknevelés feladataiban való járatlansága, hanem a fizikai lehetőségek hiánya is hozzájárult a gyermeknevelés ügyének teljes anarchiájához.

A kultúrálatlan falvak és a nyomorba süllyedt külvárosok piszkos, sáros és egészségtelen udvarai és utcái voltak a múltban a szegény gyermekek nagy részének egésznapos játszó és tartózkodási helyei s a kellő felügyelet, valamint erkölcsi és szellemi nevelés nélkül eltelt nappalok után pedig az egészségtelen és túlsúlyfolt munkás- és parasztlakások voltak éjszakai pihenőhelyeik. A nehéz fizikai munkától, valamint a megélhetés keserű gondjaitól testileg-lelkileg kimerült és eldurvult, a műveltségnek legtöbbször igen alacsony fokán állott szülőktől pedig vajmi kevés szépet és jót láttak, hallottak és tanultak ezen letűnt korszakok száanalomra méltó, szomorú sorsú gyermekproletárjai. Természetes dolog, hogy ilyen környezetből alig kerülhetett ki testileg és lelkileg ép és egészséges generáció s a gyermekekévek szomorú és fájdalmas emlékei, valamint a sok átélt csúnya és gonosz jelenet képe az elmúlt századok nagy néptömegeinek lelki világát nagyon károsan befolyásolta.

A régi világban tulajdonképpen csak a középosztály, valamint a gazdag emberek gyermekei részesültek bizonyos, féligmeddig megfelelő nevelésben. A közérdek szempontjából azonban ez a gyermek-

nevelés sem volt kielégítő. A szülői elfogultság és gyengeség, valamint a gyermekneveléshez szükséges szaktudásnak hiánya, az ifjú generáció nevelését gyakran ezen osztályoknál is helytelen irányba terelte. A szülőknek gyermekeik iránti elfogultsága, a túláradó szeretet vagy a túlfeszített szigor, egyként káros hatással voltak a gyermekek lelkiéletére s mint-hogy a szülők nagyrésze ezen hibák valamelyikébe beleesett, ez a körülmény is egyik magyarázata annak a jelenségnek, hogy a közép és a magasabb társadalmi osztályok gyermekei közül olyan sokan nem tudtak az életben ügy boldogulni, ahogyan a nevelésükre fordított sok munka és költség után joggal várni lehetett volna. Helytelen nevelési elvek és módok sok ember egész életpályáját tették tönkre és nem egy férfi és nő tragédiájának igazi okát és eredetét szülői tévedésekben kellett keresni. A magánjellegű gyermeknevelési rendszer a huszadik században már lejártá magát és amilyen mértékben diadalmaskodott a munka társadalmának szelleme a gazdasági és társadalmi élet egész vonalán, abban a mértékben terelődött kollektív irányba az ifjú generáció nevelésének régi, családi és egyéni jellegű rendszere és a társadalom univerzális szerve, az állam, fokozatosan magára vállalta a közérdekű feladatok ezen egyik legfontosabbikának egész terhét.

A munka társadalmának kiépülésével teljes mértékben diadalmaskodott azon elv, hogy a *gyermeknevelés közügy* és az állam feladata az ifjú nemzedék olyan testi és lelki neveléséről gondoskodni, mely mindenki számára lehetővé teszi fizikai és szel-

lemi képességeinek teljes kifejlesztését. A gyermekek jövője és boldogulása a szülőkre inkább csak érzelmi okok és kapcsolatok révén bír jelentőséggel, ezzel szemben az állam és a társadalom egész létének és fennmaradásának alapját képezi az új generáció. Elsőrangú közérdek az, hogy az ifjú nemzedék minél tökéletesebb testi és lelki képességekkel felszerelve váltsa fel a sorból kidőlő idősebb generációt. Az államot és a társadalmat tehát nemcsak érzelmi, hanem elsősorban reális okok és természetes érdekek indították arra, hogy egész létének és jövőjének alapját képező gyermeknevelési ügyet a saját kezébe vegye.

Az egész társadalmi és családi életnek a kollektív gazdasági rend kiépülésével párhuzamosan végbe ment szükségképpen átalakulása s különösen a nőkre is kiterjedő általános munkakötelezettség megvalósulása egyébként is elkerülhetetlenné tették, hogy a gyermeknevelés gondját és terhét az állam az egyes ember válláról levegye és ezáltal lehetővé tegye azt, hogy a családi gondoktól megszabadított ember minden testi és szellemi erejével hivatásának szentelhesse magát. A kollektív kapitalizmus gazdasági rendszere pedig megteremtette azon nagyszabású intézmények megvalósításának anyagi előfeltételeit, melyek a gyermeknevelés egész ügyét felölelik.

A munka társadalmában az anyává, lett nő, amikor állapota ezt szükségessé teszi, rendes munkahelyét elhagyja és beköltözik valamelyik *szülészeti szanatóriumba*, ahol szakszerű orvosi kezelés és ápolás mellett teljesíti legmagasztosabb asszonyi kötelessé-

gét. Ezek az állami szülészeti intézetek, a kezelésbe vétel napjától számítva, hat hónapig díjtalanul állanak minden anyává lett nőnek rendelkezésére. Minden nagyobb városban van több ilyen speciális szülészeti szanatórium, éspedig olyan méretekben és befogadó képességgel, amellyel úgy az illető város, mint pedig a hozzá tartozó vidék ezirányú szükségleteit teljes mértékben ki tudják elégíteni. Ezen egészségügyi intézetek, úgy építésük módja, mint pedig berendezésük és felszerelésük tekintetében, a lehető legmodernebbek és legtökéletesebbek.

A hathónapos szanatóriumi kezelés *szülési szabadságnak* tekintendő és nem érinti az anyáknak egyébként kijáró évi rendes szabadságát. Természetes, hogy a szanatóriumi kezelés és üdülés hat hónapi időtartama alatt az anyák rendes javadalmazásuk teljes birtokában maradnak, ezen idő alatt azonban ezen összegek nem az egyes közkereseti társaságokat, hanem az állampénztárt terhelik.

A szanatóriumi hat havi idő letelte után a csecsemőket átveszik a *gyermekotthonok* s ezek gondoskodnak az újszülöttek szakszerű ápolásáról és gondozásáról. A gyermekotthonok mellett még *családi otthonok* is minden városban, ahol azok az anyák, akik gyermekeiket maguk akarják ápolni és gondozni, velük együtt lakhatnak és a hivatásukkal kapcsolatos munkák elvégzése után maradó szabad idejüket gyermekeik körében tölthetik. Ezek a családi otthonok a pensiók és a gyermekotthonok kombinációi s kereteik között a gyermekápolást és gondozást végző hivatásos személyzet, valamint or-

vosi kar mellett, a megfelelő számú pensiói alkalmazott is van. Ezen családi otthonok keretei között azonban az anyák tartoznak az ápolás és a felügyelet dolgában egymást támogatni s ezen munkaköröket, a vezetőség által megállapított rendszer és beosztás keretei között ellátni. Ezen családi otthonok ideálisan egyesítik tehát a kis gyermekeknek anynyira szükséges anyai szeretet melegét, a szakszerű ápolással és neveléssel. A gyermekek anyjuk szeme előtt nőnek, a nap nagy részében együtt lehetnek s dacára ennek, a nők el tudják végezni a társadalommal szemben tartozó kötelességeiket, mert a családi otthonok keretei között rendszeresített munka-beosztás lehetővé teszi mindkét feladat harmonikus megoldását. A munkahivatalok tartoznak arról gondoskodni, hogy a fiatal anyák lehetőleg olyan munkakörökben nyerjenek elhelyezést, melyek nem akadályozzák meg őket anyai kötelességeik teljesítésében. A családi otthonokban gyermekeikkel együtt addig lakhatnak az anyák, amíg a legfiatalabb gyermekek iskolai oktatása is megkezdődik. Ez az időpont pedig azon év közepe, melyben a gyermekek életük hetedik évét betöltik. Ezen idő letelte után a családi otthonokban nevelkedett, valamint a gyermekotthonokban élő gyermekeket is átveszik a *nevelőintézetek*, melyekben az *elemi oktatás nyolc évét* tölti az itfjú nemzedék. A gyermeket mindig csak abban a városban levő intézetben szabad elhelyezni, ahol az anya állandó lakhelye is van. Csak anyai hozzájárulás esetén lehet a gyermekeket más városok nevelőintézeteibe áthelyezni. Az anyák tehát tö-

vább is, egészen a gyermekek tizenötéves koráig, gyermekeik közelében lehetnek s akár minden nap meglátogathatják őket és így a szeretetteljes kapcsolat a szülők és a gyermekek között nem lazul meg, sőt megerősödik az által, hogy a szülők felvannak mentve a nevelés mindennapi gondjától, apróbb-nagyobb bosszúságaitól és kellemetlenségeitől, melyek ily módon nem zavarják közöttük és gyermekeik közötti teljes érzelmi összhangot.

Ezek a nevelőintézetek igazi boldog otthonai a mai gyermekeknek. A kollektív állam, a nagy közös anya, szeretetének minden melegével, bőkezűségének minden adományával gazdagon árasztja el az ifjú nemzedék ezen lakhelyeit, igazi, meleg otthonná, a gyermekkor valóságos paradicsomkertjévé varázsolva őket. A gyermekek felügyeletét szakképzett, hivatásos nevelők látják el, akiknek kiválasztásánál egyik fő szempont a melegen érző, gyengéd szív és vidám, nemes kedély világ, hogy a gondjaikra bízott gyermekeknek nevelését igazi odaadással és szeretettel végezzék. A régi korokban még a kiváltságos osztályok gyermekeinek testi és lelki szükségleteiről sem gondoskodtak nagyobb körültekintéssel és bőkezűséggel, mint ahogy *ma minden* gyermek legteljesebb jólétéről ezen nevelőintézetekben gondoskodnak. A mai állam egyik legfontosabb feladatának tekinti, hogy a jövő generáció testi és lelki fejlődésének útjából minden akadályt elhárítson és minthogy a mai társadalomban, kivétel nélkül, minden gyermek az állami nevelőintézetekben nő fel, tehát az állam vezetői a saját gyermekeik életét is csak azáltal tehetik szebbé

és kellemesebbé, ha ezen intézeteket a tökéletesség minél magasabb fokára emelik. Ezen intézeteknek szak-szerű és minden szülői elfogultságtól mentes gyermeknevelési rendszerei magától értetődően sokkal tökéletesebbek és a gyermekeik testi és lelki fejlődése szempontjából is sokkal üdvösebbek, mint az egykori, a szülők és rokonok által gyakorolt nevelési módok.

A mai gyermeknevelő intézetek természetesen a városok legegészségesebb és legszebb részein, kizárólag hatalmas parkokkal és játszóterekkel kapcsolatban épülnek és mint a munka társadalmának minden közintézménye, úgy építésük módja, mint felszerelésük és berendezésük tekintetében az elérhető tökéletesség legmagasabb fokán állanak.

A gyermeknevelő intézetek az iskolákkal szerves kapcsolatban vannak. Minden gyermek azon év szeptemberének elején kerül rendszeres oktatás alá, amely évben életének hetedik évét betölti. Az iskolai oktatás első nyolc éve teljesen egyöntetű, úgy a tananyag, mint pedig az oktatás általános módszerei tekintetében. Ezen nyolc évből az első négy év az elemi oktatás időszaka, a következő négy év pedig az általános, egy-séges, középiskolai tanítás ideje.

A munka társadalmában a gyermekek tanításának általános irányelve az, hogy az ifjú generáció szerezzék meg mindazon alapismereteket, melyek szükségesek ahhoz, hogy a körülötte levő világnak, a természetnek és a társadalomnak szervezetét és alaptörvényeit meg tudja érteni és hogy ennek következtében tiszta képet alkothasson saját magának és az egész emberiségnek a nagy világegyetemben való helyzetéről. Az

iskolai oktatás további fő célja, hogy a gyermekek testi és lelki szemeit felnyissa és megtanítsa őket arra, hogy okosan tudják felhasználni a természet bőkezűségének adományait, hogy megérteni és csodálni tudják a világegyetem isteni harmóniáját, továbbá, hogy megtanulják méltányolni, megbecsülni és egykor továbbfejleszteni az emberi kultúrának azokat a nagyszerű vívmányait és eredményeit, melyeket az előző generációk hosszú sora, az emberi tudás, tehetség és szorgalom lankadatlan munkájával, évezredek folyamán felépített és felhalmozott. Az az ifjú generáció, amely a természet csodáit és nagyszerűségét szeretni és bámulni megtanulta, valamint ismeri és méltányolja azt a hatalmas fizikai és szellemi munkát, mely az emberiséget az őskori barbarizmus állapotából a munka társadalmának napsugaras, tisztult magaslataira emelte, olyan lelki kincset visz magával az életbe, mely a világ további haladásának egyik legfőbb biztosítéka.

A mai iskolai oktatásnak és tanításnak tehát, ezen általános alapelvek szellemének megfelelően, az a fő célja, hogy mindazon alapismeretekkel ellássa a fiatalságot, melyek a tudományok állásának megfelelően, a természet és a társadalom legfőbb törvényeinek és intézményeinek megértését lehetővé teszik és az általános műveltség egy bizonyos fokának elérését megkönnyítik. Ennek megfelelően, a mai iskolák elsősorban a gyakorlati tudományokra oktatják az ifjúságot és tantervükből mindenféle olyan tudományág ki van küszöbölve, melyre a mai embereknek nincs szükségük. Az iskola tehát felesleges tantárgyakkal

nem terheli túl a gyermekek agyát, evvel szemben azonban a szükséges és hasznos tudományokat annál intenzívebben tanítja.

Az ifjúság iskolai oktatása természetesen a modern pedagógia legjobb és legtökéletesebb módszereivel történik és a mindenféle taneszközzel gazdagon felszerelt iskolák pedig lehetővé teszik korunk minden anyagi és egyéb gondoktól mentesített kiváló tanerőinek, hogy az ifjú generáció oktatása terén a legszebb eredményeket éri el. A tanítás módszerei tekintetében általános irányelv, hogy minden gyermek az előírt tananyagot teljesen végezze el és a tanítóknak egyik legfőbb feladata és kötelessége, hogy a szellemileg gyengébb gyermekeket ezen munkájukban támogassák. Az igazi jó iskola egész szellemének olyannak kell lenni, hogy az ifjúság örömmel és lelkesedéssel igyekezzen tudását gyarapítani és ne tekintse a tanulást kellemetlen kényszernek, vagy valami szükséges rossznak. Bukás és osztályismétlés a mai iskolákban ismeretlen fogalmak és minden tanuló minden új tanévben egy fokkal magasabb tanítási osztályba kerül és aki mégis elmulaszt az előző év tananyagából valamit megtanulni, az tudásának hiányossága által, csak önmagát károsítja. Tudja ezt ma már minden ifjú és leány s fennek következtében, a mai tanítási és nevelési rendszer mellett, a hanyag tanuló szinte ismeretlen fogalommá vált. Az iskolák és a nevelő intézetek közötti szoros kapcsolat pedig lehetővé teszi a gyermekek tanításának és nevelésének egymással való harmonikus együttműködését.

Az iskolai oktatás egységes tananyagú első nyolc

évének leteltével a tanítás menete és anyaga elágazik. A következő négy tanév már a *szakoktatás*, illetőleg valamely életpályára való előkészítés időszaka. Ezen négy év alatt szerzik meg az ifjak és leányok azt a szakképzettséget, melyre jövő életpályájukon szükségük lesz.

A tanulás és kiképzés ezen négyesztendős szakának tanterve két főrészből áll. Az egyik rész, amely valamennyi iskolánál egyforma, az általános tudás és műveltség elemeiből van összeállítva és szerves összefüggésben áll az első nyolc tanév elvégzett anyagával. A természet- és társadalom-tudományok mellett, a matematika, a történelem, az irodalom és a nyelvtudományok, valamint az egészségtan és erkölcstan a fő tantárgyai ezen általános jellegű továbbképzésnek, mely olyan színvonalú és terjedelmű, hogy minden tekintetben teljesen művelt embereket ad a társadalomnak.

A tananyagnak ezen általános része mellett, mely valamennyi szakiskolában ugyanaz, vannak a különféle szaktárgyak, melyek az egyes tanintézeteknek speciális jellegét megadják. A különféle foglalkozási ágaknak és munkaköröknek megfelelően vannak mezőgazdasági, erdészeti, bányászati, ipari, kereskedelmi, közlekedési, közigazgatási, tanítóképző, élelmezési, háztartási és egyéb iskolák, melyek mind valamely életpályára vagy rokon foglalkozási ágak valamely csoportjára készítik elő az ifjúságot. Az ipari iskolák természetesen, a különböző iparágaknak megfelelően, több csoportra oszlanak, melyek az ipari termelés különféle ágaihoz szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket

tanítják. A különböző termelési ágakra előkészítő iskolák, jellegüknek megfelelően, nagyszerűen berendezett mintagazdaságokkal, illetőleg pompásan felszerelt tanulmühelyekkel és ipartelepekkel vannak kapcsolatban, amelyekben az ifjúság az illető foglalkozási ághoz szükséges gyakorlati ismereteket is teljes mértékben elsajátíthatja. A szakoktatás ezen négy évét elvégzett ifjak és leányok már mint valamely foglalkozási ágra teljesen kiképzett, kész emberek kerülnek ki az intézetekből.

A pályaválasztásnál, a nyolcadik év végén, amikor eldől, hogy ki melyik szakiskolában folytassa tanulmányait, a döntéshez különböző tényezőknek van szavuk. A régi időkben úgyszólván kizárólag a szülők akarata és a gyermek óhaja voltak irányadók az ifjúság pályaválasztásánál. Az új generációnak az egyes foglalkozási ágak közötti ötletszerű és rendszertelen eloszlásába a közérdeknek semmiféle befolyása néni volt. Ennek következtében egyes életpályákon időnkint túlsúfoltság, másokon viszont munkaerőben való hiány keletkezett.

A munka társadalmában az ifjúság pályaválasztása is egy közérdekű, átgondolt rendszer alapján van szabályozva. A pályaválasztásnál ma mindenekelőtt irányadó a központi munkahivatal ezirányú statisztikai kimutatása, mely állandóan nyilvántartja, hogy a különféle foglalkozási ágakban mennyi ember működik, mikor, hol és mennyi vonul nyugalomba, miután munkakötelezettségének ideje lejárt s ennek alapján mennyi munkaerőre lesz szükség a társadalmi munka egyes ágaiban. A közkereseti társaságok időszakai je-

lentései és kimutatásai pedig a központi munkahivatalt állandóan tájékoztatják a termelés egész ménéről s a fejlődés várható irányáról és méreteiről. Mindezen adatok a foglalkozási ágak viszonyairól és munkaerőszükségletéről tiszta képet nyújtanak.

Az egyes nevelőintézetek és iskolák vezetőségei ezen adatok alapján a központi nevelési és közoktatási hivataltól megkapják az utasítást, hogy a különféle foglalkozási ágakra előkészítő szakiskolákba a növendékeknek hány százalékát kell átutalni. Annak végleges eldöntésébe azután, hogy az ilyen módon megállapított elosztási arány alapján, az ifjak és leányok közül, kik és miféle szakiskolába kerüljenek, több tényezőnek van beleszólása. Mindenekelőtt irányadó a gyermekek fizikai és szellemi fejlettségének foka, valamint a nevelők és tanítók véleménye az egyes gyermekek hivatottsága és képességei tekintetében, ami annál könnyebb, mert hiszen hat-hétéves koruktól a pályaválasztás idejéig a gyermekek ugyanazon intézet kebelében, ugyanazon nevelők felügyelete alatt élnek. Végül a gyermekek vágyait és kívánságait, valamint a szülők óhajait és kérelmeit veszik az illetékesek figyelembe s mindezen tényezők mérlegelése alapján határozza el a nevelőintézet vezetősége, a *gyámtanács* jóváhagyásával, hogy melyik gyermek milyen szakiskolába legyen utalva. Az életpályák kijelölésének ez a módja a lehető legnagyobb biztonságot nyújtja arra nézve, hogy egyrészt mindenki a számára leginkább megfelelő életpályára kerüljön, másrészt, hogy a különböző foglalkozási ágakban működő emberek létszámának aránya és egyen-

súlya a köz érdekében állandóan fenntartható és megőrizhető legyen.

Az iskolai oktatás első nyolc évének eltelte után tehát az egyes nevelőintézetekből az ifjak és leányok szétszólnak, minthogy a szakiskolák különböző városokban vannak elhelyezve. Ezek a szakiskolák azonban már nincsenek nevelőintézetekkel szerves kapcsolatban, hanem a szakiskolai növendékek számára minden városban van egy, vagy több állami kollégium, s a szakiskolák növendékei ezekben nyernek elhelyezést, ahol a nevelőintézetekhez hasonló ellátásban és a megfelelő felügyelet és ellenőrzés alatt laknak, külön a fiúk és külön a leányok. Ezen tanuló-otthonokból látogatják azután a növendékek az illető városban levő különféle szakiskolák előadásait. A tanítás a szakiskolákban természetesen már közös s a fiúk és leányok együtt tanulnak. Ámbár a szigorú rend és fegyelem ezen tanuló-otthonokban is megvan, mégis, a dolog természetéből folyólag, a növendékek itt már kissé szabadabban mozoghatnak, mint az iskolákkal kapcsolatos nevelőintézetekben és ilyen módon az ifjúság fokozatosan szokik hozzá a későbbi élet szabadságához.

A két nyári hónap, amikor a tanítás az összes iskolákban szünetel, tanulmányi utazásokkal és társas kirándulásokkal telik el, hogy az ifjúság fogékony lelke előtt feltáruljanak a természet szépségei és harmóniái, valamint az emberi kultúra és civilizáció évezredes munkájának nagyszerű alkotásai. Ugyancsak a nyári tanítási szünet alatt kérhetik a szülők és rokonok a nevelőintézetek és tanulóotthonok vezető-

ségeit, hogy gyermekeiket, illetőleg rokonaikat, hosszabb vagy rövidebb látogatásra, hozzájuk engedjék. Ez, valamint a szülők és rokonoknak a nevelőintézetekben való látogatási joga, van hivatva arra, hogy a gyermekek és szüleik közötti érzelmi kapcsolatokat fenntartsa. Az érzelmeik és érdekek azon túlságosan szoros erkölcsi és anyagi kötelékeikre azonban, melyek a szülők és gyermekeik között a múltban fennállottak, a munka társadalmában már nincs szükség és azok ma már, úgy az egyes emberek boldogsága, mint pedig a világ haladása szempontjából, jelentőségüket elvesztették, minthogy a szülők egykori jogainak és kötelességeinek szinte egész kompleksumát az állam vette magára és ezen feladatát, az emberiség összességének érdekei szempontjából, sokkal tökéletesebben tudja teljesíteni, mint ahogy az a múltban az egyes embernek módjában állott.

A szakiskola négy évfolyamának elvégzése után következik az *általános közszolgálati kötelezettség két esztendeje*. A kollektív államnak ugyanis szintén van hadserege, ez azonban nem a pusztítás és vérontás, hanem a munka, a kultúra és a haladás szolgálatában áll. A tanulmányi időszak befejezése után, tehát azon év július havának első napján, mely évben tizenkilencedik életévüket betöltik, minden ifjú és minden leány megkezdik az általános közszolgálati kötelezettség teljesítését. A szolgálati kötelezettség teljes két évig tart és ezen idő alatt minden ifjú és leány, a legszigorúbb, feltétlen engedelmességet követelő fegyelem alatt áll.

A munka hadseregének férfitagjai, a szolgálati kö-

telezettség két évének első felében rendfenntartó, tűzoltói és mentői kiképzésben részesülnek s állomáshelyeiken ezen fontos közérdekű munkakörök ellátásában segédkeznek. A munka hadseregének női tagjai a szolgálati kötelezettség első évében betegápolónőkké, csecsemőgondozókká és gyermekkertésznőkké képeztetnek ki.

A szolgálati kötelezettség többi tizenkét hónapjában pedig a munka hadseregének férfi- és nőtagjait olyan közérdekű munkák végzésére használják fel, melyekhez, bármely okból, elegendő munkaerő nem áll rendelkezésre. Ezen célnak megfelelően a munka hadseregének tagjai szakaszokba, századokba és ezredékbe vannak beosztva és a munkahivatalok rendelkezései alapján nyernek a különböző közkereseti társaságok által végzett közérdekű munkáknál, vagy más, közérdekű feladatok elvégzésére beosztást. A munka ezen hadserege szolgáltatja tehát az egyes foglalkozási ágaknál, mint például a mezőgazdaságnál szükséges időszaki munkák elvégzéséhez a munkaerőket, valamint a munka hadseregének tagjait használják fel az olyan munkakörök ellátására is, melyek ugyan közszükséget képeznek, azonban jellegüknél fogva nem alkalmasak arra, hogy egyes embereknek állandó foglalkozásaként szerepeljenek.

A közszolgálati kötelezettség komoly és hasznos munkában eltöltött két éve az ifjú generáció fizikai és erkölcsi nevelésének kitűnő iskolája, melyben a munka társadalmának ifjú tagjai megismerik és megtanulják a társadalmi fegyelem, az emberi szolidaritás és a köz érdekében való önfeláldozás nemes

erényeit, melyek a mai világrendnek legszilárdabb erkölcsi oszlopait képezik.

A közzolgálati kötelezettség két éve alatt azonban, a fizikai munka mellett a szellemi továbbképzésre is elegendő alkalom van, amennyiben rendszeres tudományos előadások keretein belül módjában áll az ifjúságnak, hogy szabad idejét hasznos módon tölthesse el. A tudományos és ismeretterjesztő előadásokon kívül a munka hadseregének laktanyáiban könyvtárak, valamint olvasó-, társalgó- és zenetermek állanak az ifjú generáció rendelkezésére. A közzolgálati kötelezettség két éve tehát a mindkét nembeli ifjúság intenzív testi és szellemi foglalkoztatásának és nevelésének időszaka, melynek leteltével, mint a munka társadalmának értékes és hasznos tagjai foglalják el helyüket a mai világrendben.

A közzolgálati kötelezettség két esztendejének elteltével, azon év július havának, elsején, melyben az illető évfolyam tagjai huszonegyedik életévüket betöltik, véget ér az állami nevelés, tanítás és kiképzés időszaka s az ifjak és leányok, mint telj és jogú polgárok, felvétetnek a társadalom dolgozóinak sorába és ezzel egyidejűleg megkezdődik az általános munkakötelezettség harminc évig tartó időszaka.

A munka társadalmának teljesjogú új polgárai, képzettségük jellegének megfelelő foglalkozási ágakban nyernek elhelyezést és vagy valamely közkereseti társaság kötelékébe lépnek be, vagy pedig közvetlen állami szolgálatba kerülnek. Az új munkások elhelyezésénél, az egyesek óhajait és kívánságait a munkahivataloknak, a lehetőség keretein belül, tekintetbe

kell venni, hogy a dolgozók új évfolyamának minden tagja jó kedvvel és megelégedetten kezdje meg munkáját.

Az állami szolgálatban, valamint a különböző vállalatoknál megüresedő állások, illetőleg munkahelyekre hivatalosan közzétett kimutatások módot és alkalmat nyújtanak az ifjú generációnak arra, hogy mindenki a neki leginkább megfelelő munkahelyet keresse ki a maga számára. A kiválasztott állás elnyerése céljából a pályázók az illető társaság igazgatóságának vagy a megfelelő állami hivatalnak küldik be ajánlatukat. Az illető vállalat vezetőségének, vagy a kérelmezett állás betöltésére jogosult állami hivatal főnökének hozzájárulása esetén, a munkahivatal a kérelmezett munkahelyet, illetőleg állást kiutalja a kérelmezőnek. Ha ilyen előzetes megegyezés nem jött létre, vagy valamelyik ifjú, vagy leány egyáltalán semmiféle állásra nem pályázott, akkor a munkahivatal intézkedik az illetőnek megfelelő elhelyezése iránt.

A munka társadalmában az ifjúság ellátása, nevelési módja és tanítása egyöntetű és minden gyermek egyformán részesül bennük. Az élet első részének, a gyermekkorának, életmódja tekintetében tehát nincs különbség az egyesek között, miután a kollektív állam egész nevelési és tanítási szervezetében a legteljesebb és legideálisabb egyenlőség eszméje uralkodik. A régi korok legszomorúbb jelenségeinek egyike, az éhező, fázó és nélkülöző ártatlan gyermek, a rossz és igazságtalan társadalmi rendnek ez a szánalomra legméltóbb áldozata, a munka társadalmában ismeretlen fogalomná vált. Az állam, mely ma egyet je-

lent a társadalommal, gondosságának és szeretetének egész melegével öröködik a gyermeknevelés ügye fölött és a munka társadalmának minden tagja át van hatva attól a tudattól, hogy az összesség legfontosabb feladatainak és legéletbevágóbb érdekeinek egyike éppen a gyermeknevelés, valamint az ifjú generáció tanításának és kiképzésének ügye. Minthogy pedig ma, kivétel nélkül, mindenkinek gyermekei kollektív nevelésben részesülnek, tehát a társadalom minden tagja, már a saját utódainak érdekében is, igyekszik az egész gyermeknevelés ügyének érdekeit, a saját hatáskörén belül is, lehetőleg minél jobban előmozdítani.

A kollektív kapitalizmusra felépült gazdasági rendszer alapelveinek egyike, a munkaerőkkel, az idővel és az anyagokkal való takarékoság, érvényesül a nevelés és kiképzés terén is. A tizenkét évig tartó tanítás és kiképzés teljes mértékben elegendő arra, hogy általa a legtöbb életpályához szükséges elméleti és gyakorlati tudás és képzettség, valamint az általános műveltség alapismeretei megszerezhetők legyenek. Fölösleges idő- és energia-pazarlás lenne tehát magasabb tanulmányokat végeztetni olyan emberekkel, akik választott életpályájuk jellege folytán előreláthatólag sohasem fognak olyan helyzetbe kerülni, melyben ezen magasabb képzettségnek hasznát vehetik. Ezen elvnek alapján, a munka társadalmában csak a tényleges közszükségnek megfelelő számban és arányban végezhetnek ifjak és leányok főiskolai tanulmányokat. Természetesen, a gyakorlati életben való érvényesülésnél ma már nem a megszerzett iskolai bi-

zonyítványok a mértékadók, hanem elsősorban az egyéni tudás és képesség, valamint a végzett munka értéke s ennek folytán, az átlagos képzettségű emberek előtt éppen úgy nyitva állanak a teljes érvényesülés lehetőségei, mint azok számára, akik főiskolai tanulmányokat végeztek. Vannak azonban életpályák, melyek szükségessé és elkerülhetetlenné teszik a magasabb fokú, vagy különleges irányú tanulmányokat és kiképzést s ennek megfelelően, éppen a végzett nagyobb arányú vagy értékű szellemi munka jogának alapján, a főiskolát végzett emberek a munka társadalmában is általában gyorsabban emelkednek a magasabb fizetési fokozatokba, mint a többiek. Ez, valamint az a körülmény, hogy a főiskolai végzettséggel általában magasabbrendű és fizikailag is könnyebb munkakörök vannak összekötve, ösztönzi a mai fiatalság ambiciózusabb részét arra, hogy tanulmányait valamelyik főiskolán folytatni igyekezzék.

A főiskolai előadások azok számára, akiknek a tanulmányok folytatását engedélyezték, a közszolgálati kötelezettség két évének leteltével kezdődnek. Bármely szakiskola négy évfolyamának elvégzése után, azonban legkésőbb harmincéves korig, mindenki jelentkezhet az értelmiségi vizsga letételére, mely egyúttal a főiskolai tanulmányoknak is előfeltétele. A külföldre főiskolákra való vezénylés ügyében elsősorban ezen intelligencia-vizsgának eredménye a döntő, emellett azonban, az illetékes tényezők figyelembe veszik az egész tizenkétéves tanulmányi idő általános eredményeit is. Az ilyen módon megfelelőnek minősített ifjaknak és leányoknak joguk van a közszolgálati kö-

telezettség két évének eltelte után, magukat valamelyik főiskola hallgatóinak sorába felvétetni. A főiskolai tanulmányok ideje, a különféle szakoknak megfelelően, egytől öt évig terjed. A főiskolai továbbképzés ideje alatt a főiskolai hallgatók, az államtól közvetlenül, ugyanolyan javadalmazásban részesülnek, mint azok, akik a társadalmi munkában való tényleges részvételüket már megkezdték. Minden főiskolai hallgató tehát öt haszonrész összegének megfelelő ellátási díjat kap tanulmányainak idejére az államkincstártól, melyből bőven telik minden jogos szükséglet fedezésére. A főiskolai hallgatók, lakás és ellátás szerzése céljából éppen úgy, mint a munka társadalmának többi polgárai, bármelyik, tetszésük szerinti kollektív otthon kötelékébe vétethetik föl magukat.

A főiskolai oktatás természetesen teljesen ingyenes, valamint a szükséges könyvek és egyéb taneszközök is teljesen díjtalanul állanak a főiskolai hallgatók rendelkezésére. A főiskolákon töltött idő, a nyugdíjigények, valamint a szolgálati kötelezettség tekintetében, éppen úgy számít, mintha az illető valamely munkakörben már tényleg tevékenykedne.

Azokat a főiskolai hallgatókat, akiket akár hanyagság, akár más okból, a főiskolák vezetőségei nem találnak méltóknak vagy alkalmasoknak arra, hogy tanulmányaikat folytassák, az illetékes munkahivatalok a főiskolákról visszahívják és munkakötelezettségük tényleges megkezdésére utasítva, valamely szakképzettségüknek megfelelő munkakört utalnak ki számukra. Éppen úgy, a főiskolai hallgatók közül bárki, ha tanulmányait folytatni nem akarja, bármikor kérheti az

illetékes munkavállalónak a főiskoláról való visszahívását és valamely megfelelő munkakörbe való beosztását. A sikeresen elvégzett főiskolai tanulmányok befejeztével, az illetők képzettségük jellegének megfelelő munkabeosztást kapnak és vagy közvetlen állami szolgálatba lépnek, vagy pedig valamely társaság kötelékébe nyernek beosztást.

A főiskolák látogatására jogosultak korlátozott száma azonban nem jelenti azt, hogy csak ezen embereknek van módjukban magasabb rendű tudásra szert tenni. Minden nagyobb városban ugyanis, ahol elegendő számú, megfelelő tanerő áll rendelkezésre, úgynevezett »szabad egyetemek« vannak rendszerezve, melyeken a délutáni vagy az esti órákban rendszeres előadások folynak, az általános műveltséget szolgáló, különféle tudományágakból és ezen előadásokon bárki részt vehet és tudását a megfelelő irányban továbbfejlesztheti. A munka társadalmában tehát a tudományok forrásai mindenki számára nyitva állanak és a mai rend egyik legnagyobb sikere és érdeme éppen az, hogy az emberek kulturális egyenlőségének magasztos eszméjét is meg tudta valósítani és ezáltal az anyagi mellett azt a szellemi jólétet is, amit a mai társadalmi rend az emberiségnek nyújt, szintén közkinccsé tette.

A közegészségügyet, éppen úgy, mint a közérdekű kérdések legnagyobb részét is, a múltban inkább magánügynek tekintették s ennek következtében a nagy tömegek egészségügye általában szomorú állapotban volt. A kórházak a lakosság szükségleteihez viszonyítva csak nagyon csekély számban állottak rendelkezésre.

kezesre s ezek nagy része is, kezdetleges berendezésük és felszerelésük, valamint egész jellegük folytán, inkább kaszányákhoz, mint a szenvedő emberiség otthonaihoz hasonlított. Minthogy pedig a gazdag emberek és az uralkodó osztályok tagjai számára a pompás szanatóriumok és üdülőhelyek úgyszólván állottak, az illetékes tényezők nem tartották szükségesnek, hogy a kor színvonalán álló berendezéssel, megfelelő számú kórházakat tartsanak fenn.

A munka társadalmának kiépülése után a közegészségügy is hamarosan elfoglalta az állam és a társadalom életében az őt jogosan megillető helyet. Az anyagi eszközöknek szinte korlátlan volta, mely a tervszerűen kiépített gazdasági rendnek szükségszerű folyamánya volt, lehetővé tette olyan közegészségügyi intézmények létesítését, amilyenekről a múltban álmodni sem mertek az emberek.

A munka társadalmának kiépülésével egyidejűleg természetesen az egész közegészségügy is állami kezelésbe ment át. A lakosság szükségleteihez képest minden városban épült egy, vagy több kórház, melyek úgy egész építési módjuk, mint pedig higiéniai berendezésüknek és felszerelésüknek tökéletessége tekintetében a legmagasabb igényeket is kielégítik.

A munka társadalmában fokozott fontossága van annak, hogy megfelelő számban álljanak modernül berendezett, tökéletes kórház-szanatóriumok a lakosság rendelkezésére, mert a kollektív gazdasági rendszer, valamint az emberek magánéletének mai keretei között, a betegek házi ápolása nem lehetséges és minden komolyabb baj esetén a beteget azonnal kórházba

kell szállítani. Ilyen körülmények között tehát ma minden embernek érdeke, hogy a kórházak a lehető legtökéletesebbek legyenek, mert megbetegedése esetén mindenki azokra van utalva.

Az orvosok, kivéve néhány felmentett specialistát, valamint azokat, akik munkakötelezettségük idejének letelte után magánprakszist folytatnak, mind állami hivatalnokok és az egyes kórházakhoz beosztva teliesitenek szolgálatot Természetes, hogy minden kórháznak van elérendő számú orvosa miután az orvosképzés aránya is mint minden más foglalkozási ágé, ma már a tényleges szükséglethez igazodik. Mindenféle kórházi ápolás és gyógykezelés természetesen ingyenes, minthogy a közegészségügy ellátása, a munka társadalmában állami feladat

A közigazgatási és közgazdasági kerületek egyúttal egy-egy közegészségügyi kerület is, melyeknek ügyeit a kerületi egészségügyi felügyelőségek intézik s hatáskörük alá tartoznak az illető kerület összes kórházai és egyéb egészségügyi ntézetei is. Az időszakonkinti orvosi vizsgálatnak pedig minden ember tartozik maát alávetni, hogy ily módon a lappanró betegségek idejekorán felfedezhetők és gyógykezelhetők legyenek. A közegészségügyi kerületek az időszaki orvosi vizsgálatok céljából, nyilvántartják a körzetükben lakó összes embereket és intézik ezen fontos ellenőrző műveletet. Mindenki el van látva személyi igazoló könyvvel, amelyben a könyv tulajdonosára vonatkozó minden fontosabb adat fel van tüntetve s ilyen igazoló könyvekbe az időszakai orvosi vizsgálatok megtörténtét s azoknak eredményét

is hivatalosan bevezetik. Ilyen módon mindenkinek az egészségi állapota is, mely az együtt élő kulturemberek társadalmában egyáltalán nem csak az illetőnek magánügye, mindenkor könnyen ellenőrizhető. Ha valakinek ma olyan baja van, amely bármely tekintetben, embertársaira veszedelmessé válhat, akkor kötelessége az illetőnek, a teljes gyógyulás bekövetkezéséig, kórházban maradni. A mezőgazdasági telepeken orvosi kirendeltségek működnek, melyek addig is, amíg a betegek a legközelebbi kórházba elszállíthatók, a gyógykezelést végzik.

A kórházakban az orvosokon és a hivatásos ápolókon kívül, mint kisegítő munkaerők, a két éves közszolgálati kötelezettségüket teljesítő nők végzik a betegápolás emberbaráti, nemes munkáját; így tehát a szükséghez képest mindig elegendő munkaerő áll rendelkezésre.

A munka társadalma a testileg előregedett, törődött emberekre! is kellőképpen gondoskodik, mint-hogy az emberek családi és magánéletének a kollektív gazdasági rend folytán bekövetkezett megváltozása ezen ügyet is a közérdekű állami feladatok közé sorolta. Az öreg emberek számára minden városban vannak szanatóriumszerű otthonok, amelyek ezen rendeltetésüknek megfelelő módon vannak építve és berendezve s a szükséges számú orvosi és ápolói személyzetükkel kizárólag öreg emberek számára vannak fenntartva. A munka társadalmában tehát az elaggott férfiak és nők ezen szanatórium jellegű otthonokban töltik el életük hátralevő éveit a leggondosabb, szeretetteljes ápolás mellett, olyan körülmények között, me-

lyek alkalmasak arra, hogy a földi élet alkonyát meg-
aranyozzák. A lehető legszebb környezet, a legideáli-
sabb ellátás, nemkülönben mindazon szórakozások és
életörömök, melyeknek élvezete öreg emberek szá-
mára nyitva áll — tehát mindaz, ami alkalmas arra,
hogy az elmúlt ifjúságot és a közelgő véget feledtesse
az emberekkel — együtt van ezen aggkori otthon-sza-
natóriumokban. A mai emberek közül tehát azok, akik-
nek, előrehaladott koruk folytán, gondosabb ápolásra
vagy állandó orvosi kezelésre van szükségük, a nor-
mális pensióbeli életet felcserélik valamelyik ilyen
otthon csendes nyugalmaival és így életük hátralevő
napjait hasonló korú és gondolkodású, egymást tehát
jobban megértő emberek társaságában élik le. A munka
társadalma tehát az emberi élet utolsó szakaszáról is
a leghumánusabb módon gondoskodik és az emberek-
nek ma már nem kell — mint a múltban — félelemmel
és aggodalommal gondolni arra az időre, amikor az
öreg korral járó testi törődöttség következtében, a
gyakran hálátlan utódok, vagy közömbös idegenek
ápolására és támogatására szorulnak.

A közegészségügyet szolgáló intézmények tehát a
munka társadalmában minden tekintetben méltóak ko-
runk egész kulturális haladottságának fokához, vala-
mint a kollektív állam többi intézményeinek tökéle-
tességéhez és harmonikusan egészítik ki azokat. Az
orvosi tudomány általános haladásának, valamint a
közegészségügyi intézmények tökéletességének köszön-
hető, hogy a betegségek és járványok egykor olyan
félelmetes hatalma ma már szinte teljesen megtört.
Az orvosi tudomány, a közegészségügyi intézmények

mai tökéletességének segítségével, teljes sikerrel tudja folytatni a küzdelmet a betegségek legnagyobb része ellen. A közegészségügyi intézmények fejlettségén kívül, ezen küzdelem sikerének másik fő tényezője az általános népműveltség magas foka. A tuberkulózis, az alkoholizmus és a nemi betegségek, melyek a múltban olyan szörnyű pusztítást végeztek az emberek között nagyrészt azért tudtak annyira elhatalmasodni, mert a nagy néptömegek kulturátlansága és nyomora előkészítette számukra a talajt. A tudatlanság, a műveletlenség és a szegénység a legjobb szövetségesei mindenféle betegségnek.

A munka társadalmában, amelyben a tudatlan és műveletlen, valamint a nyomorban élő ember fogalma ismeretlenné vált, az iskoláknak pedig egyik legfontosabb tantárgya az egészségtan, ebben a társadalomban, amelyben minden betegséget teljesen díjtalanul gyógykezelnek az állami kórházak s viszont minden ember tudatában van az egészség fontosságának, valamint ismeri a betegségek elkerülésének és megelőzésének szabályait s végül, ahol a mindenkire nézve kötelező, időszakos orvosi vizsgálat az esetleg lapangó bajokat idejekorán fel tudja fedezni és a továbbterjedést meg tudja akadályozni, ebben a mai társadalomban érhető, hogy az emberpusztító betegségek szörnyű hatalmán az orvosi tudomány úrrá tudott lenni. A régi nemzedékek fizikumán rágódott népnyavalyák fokozatos kiirtása pedig a kulturemberiség számára egy új és nagyszerű testi fejlődés korszakának kezdetét jelentette.

A mai állam azonban nemcsak a tulajdonképeni

közegészségügyi intézményekre fordít nagy gondot, hanem a nép testi fejlődését és tökéletesedését szolgáló minden más ügy is a vezető tényezők állandó éber figyelmének és gondoskodásának tárgyát képezi és az intéző körök át vannak hatva attól a tudattól, hogy az emberek egészségét és testi fejlődését szolgáló intézmények létesítésére fordított munka és költség, a közérdek szempontjából a leghasznosabb és legjobb befektetés. Ezen elvnek megfelelően, a mai állam nemcsak az ifjúság testi nevelésére fordít nagy gondot s ennek folyományaként a gyermek-nevelő intézetek és tanuló - otthonok kivétel nélkül pompás sporttelepekkel, fürdőkkel, valamint a testgyakorláshoz szükséges mindenféle eszközzel fel vannak szerelve, hanem az állam gondoskodik arról is, hogy a testedző és egészséges sportokra minél több alkalma legyen a felnőtt lakoságnak is. A városokban és a mezőgazdasági telepeken állami költségen épülnek azok a pompás sporttelepek, tornacsarnokok és fürdők, melyek az embernek módot és lehetőséget nyújtanak az egészséges sportok minden fajtájának állandó kultiválására. A munka társadalmában a testedzés többé nem egyes kiváltságos osztályok szórakozása, hanem a sportok örömeiből az egész nép kiveszi a maga részét s ennek jótékony hatása a mai emberiség testi fejlődésének és fizikai ereje állandó gyarapodásának örvendetes tényeiben nyilvánul meg. Ennek természetes következménye, hogy az emberiség ma már nemcsak anyagi jólét és kulturális fejlettség, hanem testi egészség és fizikai erő tekintetében is sokkal magasabb fokon áll, mint az elmúlt századokban.

X. FEJEZET.

A házasság intézményének keletkezése és fokozatos átalakulása. — A házasság, mint gazdasági intézmény. — A szexuális morál változásai. — A nemek egymáshoz való viszonya a munka társadalmában. — A szexuális szabadság intézményes megvalósulása. — Az orvosi szervezet szerepe az új rendben. — A higiénia fejlődése, az általános műveltség foka és a szexuális morál közötti összefüggés. — A női mentalitás átalakulása. — A felsőbbrendű asszony. — A nőknek a szerelemhez és az anyasághoz való joga. — A szexuális hűség. — Az új házasság. — Az orvosi tanácsadó intézetek. — A szabad házasság. — A szexuális szabadság következményei. — A szerelmi bűnök és eltévlyedések számának csökkenése. — Az erotika visszafejlődése. — Az érzelmek megtisztulása és az érdeknélküli szerelem. — Az erkölcsi alapfogalmak átalakulása. — Az időszakos és az örök erkölcs egymáshoz való viszonya. — A népszaporodás kérdésének közérdekű szabályozása.

X.

A kollektív kapitalizmusra felépült gazdasági rendszernek megvalósulása az emberi életnek úgyszólván minden vonatkozásában nagy és mélyreható változásokat idézett elő. A mindenkori társadalmi rendszerek alapját képező termelési szervezetnek teljes átalakulása szükségképpen előidézte a rajta nyugvó egész felépítménynek, a társadalmi, politikai és erkölcsi intézmények hosszú sorának átformálódását és az új rendszerhez való fokozatos hozzáidomulását is. Az új gazdasági viszonyoknak megfelelő társadalmi intézmények keletkeztek tehát, melyek az emberek életmódja és az új világtrend közötti összhang létrehozására alkalmasabbak voltak, mint a teljesen megváltozott körülmények folytán elavult régi intézmények, melyeket az élet lüktető vérkeringésének eleven ereje fokozatosan kivetett a társadalomnak újjászületett testéből. És ez az átalakulási folyamat nem állhatott meg semmiféle intézmény előtt s az új idők szellemének ellenállhatatlan parancsszava kérlelhetetlenül a multak lomtárába dobott olyan intézményeket is, melyeket az emberiség, évezredekén át, mint szentségeket, vagy

bálványokat tisztelt. A világ haladásának kerekét sok küllő tartja össze s ha a kerék mozgásba jön, akkor valamennyi küllőnek vele kell fordulni és a haladás tempójában egyik sem maradhat vissza a többi mögött. A haladó világ kerekének küllői pedig a földi intézmények, melyeknek az általános haladás mindenkori ütemével lépést kell tartani.

Az emberi társadalomnak, hosszú évezredekken át, egyik legszilárdabb pillére a házasság intézménye volt, mely a férfit és a nőt egy élet közös küzdelmeire kapcsolta egymáshoz. A házasság, amellet, hogy a férfi és a nő szerelmi életének törvényes keretét alkotta, egyúttal a gyermekek nevelésének is legfőbb intézménye volt.

A természet rendje, mely a fajfentartás feladatának legterhesebb részét a női nem vállaira rakta, már az őskori barbarizmusból kiemelkedni kezdő emberiség vezetői és bölcsei elé azt a feladatot állította, hogy az egész faj fenmaradásának érdekében, gondoskodjanak olyan intézményekről, melyek a terhesség tartamára, valamint a szülés utáni időre, a nőknek megfelelő oltalmat és támaszt nyújtanak. Ebből a felismerésből keletkeztek már az ókor elején azok a *v állási törvények*, melyek a házasság intézményének első szabályozói voltak. Az anyává lett nő, valamint a tehetetlen, ápolásra és gondozásra szoruló gyermekek érdeke volt minden korok házassági törvényeinek alapja s a férfiak házassági kötelezettségei főként ebből a szempontból voltak az egész faj érdekében szabályozva. A férfi feladatainak körébe tartozott a család szükségleteiről való gondoskodás, tehát a termelő,

illetőleg kenyérkereső munkák elvégzése, viszont a nő kötelessége a gyermekek gondozása és nevelése, valamint a háztartási teendők ellátása volt.

Hosszú évezredekken át az emberiség élete a házasság és a családi munkamegosztás ezen keretei között folyt le s a család intézménye az egész társadalmi rendnek egyik legfontosabb tényezője volt. Amíg az emberiség az egyéni és a társadalmi kultúrának kezdetleges fokán állott, addig elég jól el tudott helyezkedni a családi élet szűk keretei között is, amint azonban a műveltség és a kultúra magasabb fokra emelkedett és az ember kezdett egyéni életet élni, a házasság keretei is hamarosan szűkeknek bizonyultak s a szellemi fejlettség magasabb fokára emelkedett ember pedig fokozatosan lazítani, vagy szétfeszíteni igyekezett azokat. Már az ókor magas műveltségű kulturnépeinek legtöbbszörénél ezt a jelenséget határozottan meg lehet állapítani, ami igazolja azt, hogy a műveltség magasabb fokára jutott ember, öntudatlanul is, a fennálló intézmények olyan átalakítására törekszik, melyek az ő megváltozott szükségleteinek és kulturigényeinek jobban megfelelnek.

A házasság intézménye azonban, dacára az időszaki hanyatlás bizonyos tüneteinek, hosszú évezredekken át, lényegében szinte változatlanul, egészen a 20-ik század elejéig, fennmaradt s belső bomlásának jelenségei csak ebben az időben kezdettek kifelé is erősebben észrevehetőkké válni. A megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyok, valamint a haladó kultúra, az emberek gondolkozásmódját és egész lelki világát ezen korban már annyira átalakították, hogy

a házasság intézményének keretei kezdettek szűkekké bizonyulni. Amíg azonban a magánháztartások rendszere helyébe jobbat és tökéletesebbet nem tudott a haladás kitermelni és amíg a gyermekek nevelésének gondját és feladatát a társadalom nem tudta a szülők válláról levenni, addig a házasság intézményére szükség volt, minthogy az képezte ezen fontos és közérdekű munkakörök elvégzésének keretét. Amint azonban a munka társadalmának univerzális szerve, az állam, a gyermeknevelés gondját és kötelességét levette az egyes emberek vállairól, továbbá a kollektív otthonok megteremtése által, a magánháztartásokat is fölöslegessé tette, ezen változásokkal megszűnt a férfi és nő állandó jellegű, szoros családi együttélésének *kényszerítő erejű* erkölcsi és anyagi szüksége, azaz a házassági intézmény tulajdonképpeni alapja, célja és rendeltetése.

Az alapintézményeiben teljesen megváltozott emberi társadalomban a házasság hovatovább üres formássá lett, melynek többé semmiféle közérdekű feladata és rendeltetése nem maradt, mert sem a gyermekek nevelésének, sem pedig az emberek otthonának érdeke többé nem tette szükségessé, hogy a férfi és a nő, egy egész életen át, *elválaszthatatlanul* egymáshoz legyenek láncolva. Korunk magas színvonalú általános műveltsége s az emberekben ennek következtében kifejlődött *függetlenségi érzés és egyéni életfelfogás és gondolkodásmód* egyébként sem kedvez a házaseset változatosság nélküli egyformaságának. A kulturember természetének egyik alapvonása, hogy az életnek minden vonatkozásában szereti a változatossá-

got és az életet minél szebben és kellemesebben akarja végigélni. A kultúremler természetének ez a jellemző vonása a sexuális élet területén is kétség-telenül érvényesül s a házastársi hűtlenségek szakadatlan láncolatának sok ezer éves története igazolja azt, hogy az emberek cselekedeteit ebben az irányban is megváltoztathatlan erejű természeti erők és ösztönök irányítják.

A két nem egymáshoz való természetes vonzódása az érzékek és az érzelmek ügye, míg a házasság túlnyomóan gazdasági jellegű intézmény volt minden korban s ebből a dolgok mélyében rejlő ellentétből származott az a megszámlálhatatlan tömegű összeütközés, érdekellentét, viszály és tragédia, mely évezredekén át, szakadatlanul kísérté a két nem egymáshoz való viszonyát. A nemek sexuális vonatkozásainak s elsősorban a fajfenntartásnak ügyét meg kellett szabadítani azoktól az anyagi jellegű mellékszempontoktól, melyek mindig megzavarták a természetes vonzalmon alapuló és a faj további tökéletese-dését szolgáló szerelmi kapcsolatok létrejöttét, mert csak ilymódon lehetett egyrészt megakadályozni a szexuális tragédiák számának további szaporodását, más részt előmozdítani az egymáshoz való és magasabbrendű új generáció létrehozására alkalmas párok egye-sülését.

A magasabbrendű és szabadabb szellemű sexuális morál ilyen kialakulásának azonban elengedhetetlen előfeltétele a társadalom általános szellemi és erkölcsi színvonalának nagyarányú emelkedése volt, ezt pedig meghozta a munka társadalmának már vázolt

gyermeknevelési és közoktatási rendszere, mely az egész vonalon fokozatosan kiépült. Néhány generáció elmúltával, ezen új nevelési és tanítási rendszer természetes folyományaként, a kulturországokban megszűnt az a nagy műveltségbeli ellentét, mely a felsőbb osztályokat a szegény néprétegektől oly élesen elválasztotta. Ma már nincsenek műveletlen, durva, állati ösztönök hatalma alatt álló nagy néptömegek, mert minden ember megfelelő nevelésben részesül, mely a társadalom és embertársai iránt tartozó kötelességeket a kora ifjúság fogékony évei alatt beleoltja a minden jóra fogékony gyermeki lelkekbe s ezenkívül a mai világrénd a tanulás, művelődés és szellemi továbbfejlődés lehetőségeit mindenki számára teljes mértékben megadta, így tehát a mai generáció lelki és erkölcsileg is megérett egy magasabbrendű és szabadabb szellemű szexuális morál általános elterjedése számára. Ezenkívül, a munka társadalmának nagyszerűen kiépített és a tökéletesség soha nem sejtett fokára emelkedett *közegészségügyi intézményei* pedig megadják ezen új nemi erkölcs számára a szintén elengedhetetlen *higiénikus előfeltételeket* is.

Az új világrénd első időszakában természetesen meg kellett oldani egy súlyos és kényes egészségügyi feladatot és pedig az emberiség évezredek átkainak, a nagy tömegbetegségeknek kiirtását. Bujakór, tuberkulózis, alkoholizmus, testi és szellemi degeneráltság és egyéb betegségek és fogyatkozások nagyon lerontották a művelt népek általános testi és lelki színvonalát s az elmúlt századokban, a kultur-

emberiség túlnyomó nagy része testileg kisebb-nagyobb mértékben fertőzve volt. Egy ilyen degenerált, mindenféle nyavalyákkal átitatott vérű társadalomban, melynek nagy tömegei azonfelül még a szellemi fejlettségnek és az általános műveltségnek is igen alacsony fokán álltak, természetesen szükség volt szigorú egyházi és polgári törvényekre, melyek a sexuális életet szűk korlátok közé szorították, nehogy a féktelenné váló aljas állati szenvedélyek az egész társadalom jelenét tönkre tegyék és jövőjét aláaknázzák.

A munka társadalmának kiépült közegészségügyi szervezete azonban energikus kézzel fogott nagy feladatának megoldásához, melynek végső célja az emberi faj egészségének helyreállítása volt. *A kötelező időszaki orvosi vizsgálatok* fokozatosan minden lapangó betegséget felszínre hoztak s az ingyenes és ugyancsak kötelező kórházi kezelés pedig kigyógyította mindazokat, akiken az orvosi tudomány még segíteni tudott. Azokat az egyéneket pedig, akiknek betegsége, illetőleg egyéb fizikai vagy lelki fogyatkozása nem volt kigyógyítható, a munka társadalma könyörtelenül és kivétel nélkül *sterilizálta* és így megakadályozta azt, hogy beteg és terhelt vagy degenerált utódokkal veszélyeztethessék a társadalom és a későbbi generációk egészségét és jövőjét. Néhány évtizeden át, a kíméletlen eréllyel keresztülvitt ezen tisztító munka eredményeképpen, a beteg és terhelt emberek veszedelmes fajtája majdnem teljesen kipusztult a civilizált országokból s egy új, egészséges, erős, életvidám, testileg és lelkileg a réginél sokkal maga-

sabbrendű, szebb és tökéletesebb emberfajta foglalta el a letűnő régi, fertőzött, satnya, beteg és degenerált nemzedékek helyét. Ennek az új, magasabbrendű emberfajtának számára már nem jelenthetett többé veszedelmet az a szabad szellemű, új szexuális morál, mely a régi, előítéletekre, dogmákra és elavult szokásokra felépített szerelmi erkölcsöt a fejlődés folyamán szükségképpen felváltotta. A nemi és egyéb veszedelmes tömegbetegségek fokozatos kiirtásával kapcsolatban megszűnt a szerelmi szabadságnak egyik legfőbb akadálya, mely a múltban állandóan fenyegette azokat, akik egy züllött, beteg és testileg lelkileg fertőzött társadalomban, a konvencionális nemi morál hazugságai által körülhatárolt szexuális lehetőségeket a maguk számára szűkeknek találták.

A munka társadalmának egyik legfontosabb erkölcsi tartóoszlopa az ember három ősi, elvitázhatatlan természetes jogának: *az élethez, a megélhetéshez és a szerelemhez való jognak* fenntartás nélküli, teljes elismerése. Eddigi előadásaimból már kitűnt, hogy a mai világrend intézményesen biztosította az embereknek az élethez és a megélhetéshez való jogát, a megváltozott gazdasági berendezkedés pedig szükségképpen megteremtette az új szexuális morál alapjait is, melynek vezérlő gondolata *a szerelemhez való jog* elismerése volt.

A női nem a 19-ik és a 20-ik század fordulóján vívta meg a maga nagy szabadságharcát, részint a férfiak évezredes elnyomása, részint pedig ezen rab-
szolgasorsot még nehezebbé tevő jogi, társadalmi és erkölcsi intézmények ellen. Ezen korszakban fokoza-

tosan kivívták az egyes országok asszonyai az élethez és a megélhetéshez való jogukat és megkezdették a szerelemhez való jognak kikényszerítését is. Ennek a küzdelemnek teljes sikere azonban csak a munka társadalmának kiépülésével következett el.

Az asszonyt nemnek a jogi és gazdasági rabszolgaságból való felszabadulása természetesen nem jelentette még a *rabszolga-munkából* való kiemelkedést is, mely a hosszú elnyomatás korszaka att a női nem lelkületén elhatalmasodott. A nő, aki év ezredekén keresztül csak a *férfi* által és a férfi után érhetett el az életben mindent lassankint lelkileg és teljesen ezen lealacsonyató helyzethez asimilálódott. A női jellem hibái a következetlenség, a hiányos ítélőképesség a gyenge akaraterő a megbízhatatlansága kapzsiság, a kicsinyesség s az asszonyi lélek többi, karakterisztikus fogyatékoságai mind az évezredes rabszolgasors szükségyszerű leki defektusai voltak. A nő, aki anyai kötelezettségeinek teljesítéséből kifolyólag, életének bizonyos szakaszaiban nagyfokú támogatásra és segítségre szorult, ezen segítséget nem tudta a tökéletlen és kezdetleges társadalomtól megkapni, ezen feladat tehát a férfinemre hárult. A férfinak kellett az asszonyt *eltartani* vagy *kitartani* s ezen helyzet morális visszahatásai annál szembetűnőbbekké váltak, minél műveltebbé és öntudatosabbá fejlődött, a haladó kultúra hatásaként, az egész női nem. A 20-ik század önálló, kenyérkeeső, kulturált lelkű és öntudatos nőinek jelentékeny része már lealázónak tekintette a maga számára a házasság régi jogi kereteit, melyek természetyszerűleg a férfi-

nak, mint a család eltartójának, juttatták a jogok nagyobb részét.

A női nem ezen félig öntudatlan lelki metamorfózisa, mely egy *magasabbrendű asszonytípus* kialakulásához vezetett, szintén egyik úttörője lett az új szexuális morálnak, mely azonban csak a munka társadalmának jogi és gazdasági keretei között kaphatta meg a maga teljes elismerését. A testileg és lelkiileg, jogilag és gazdaságilag teljesen felszabadult női nem az új társadalmi rendben megtalálta a maga asszonyi hivatásának teljes elismerését s amellet a társadalom nagy munkaközösségébe kapcsolódva, felszabadult abból a lealázó kényszerhelyzetből, melynek következtében, évezredek keresztül, szexuális vagy egyéb szolgálatait fejében, a férfi által kellett magát eltartatni.

A munka társadalma tehát elismerte a nőknek a szerelemhez és az anyasághoz való jogát, függetlenül minden egyéb tekintettől, sőt az anyaságot, bizonyos mértékben kötelességgé is tette, melynek teljesítésétől teszi függővé azt, hogy az egyes nők a társadalom részéről, meghatározott kedvezményekben részesülhessenek. A mai világrendben *a gyermek az anyáé s az anya nevét is viseli*, tekintet nélkül arra, hogy az anya él-e valamely férfival házastársi viszonyban vagy sem. A munka társadalma nem ismer törvénytelen gyermeket, minden újszülött egyenlő jogokkal kezdi meg földi pályafutását. Az anya tartozik az újszülött gyermekének apját megnevezni s ezt az adatot az illetékes anyakönyvi hivatal feljegyzi és a gyermek születési bizonyítványába is fel.

tünteti. A gyermek apasága azonban sem jogokat, sem kötelességeket az anyával vagy a gyermekkel szemben nem jelent, csak azt a célt szolgálja, hogy *a vérségi kapcsolatok* az emberek között megállapíthatók legyenek, nehogy közeli vérrokonok, saját tudomásukon kívül, szerelmi viszonyba kerüljenek egymással. Az anya ezen *anyasági vallomására* az anyakönyvi hivatal előtt tartozik megesküdni, vagy eskü erejű nyilatkozatot tenni. Ezen nyilatkozatot azonban csak az a nő teheti le, aki a fogamzásnak biológiaiailag kritikus időpontján belül kizárólag csak a gyermek apjával tartott fenn szexuális kapcsolatot. Az olyan gyermek születési bizonyítványába, akinek anyja ilyen értelmű nyilatkozatot nyugodt lélekkel nem tud tenni, az anyakönyvi hivatal az apaságra vonatkozó rovatba azt írja be: »ismeretlen«. A beigazolódott hamis esküt a törvény súlyosan bünteti. A munka társadalmának szerelmi morálja is ezen törvényes rendelkezések körül kristályosodott ki. A mai nők, bár semmi törvényes kényszer erre őket nem szorítja, éppen gyermekeikre való tekintettel, *az önkéntes és szabad monogámiát* fogadták el szexuális életük alapjául. Az a magas erkölcsi nívó, melyre a munka társadalmának egész gyermeknevelő és közoktatási rendszere az ifjúság lelkét fölfejlesztette, a legtöbb esetben eleve lehetetlenné teszi azt, hogy a nők, szerelmi életük tekintetében, olyan hazug, kétszínű és feslett életet folytassanak, mint az elmúlt különféle korszakok asszonyai. A gazdasági tekintetben, valamint jogilag és társadalmilag szabaddá vált, független asszony szívét és szerelmét annak a férfi-

nak adja, akit erre legméltóbbnak talál s nem kíván ezen kapcsolat ellenértékeként mást a férfitől, mint megértő, gyöngéd és szerető szívet. A nők szerelmének a mai társadalomban többé nem ellenértéke egy egész életre szóló teljes ellátás, mint a múltban, mikor ez a házassággal kapcsolatban általános volt s korunk öntudatos, büszke asszonyai megalázásnak tekintenék, ha szerelmükért a férfiak anyagi jellegű ellenszolgáltatással akarnának fizetni.

A szerelem és a szexuális kapcsolat addig tart férfi és nő között, míg ez mindkettőnek vágyaival és érzelmeivel megegyezik. Ha az érzelmek elmúltak és a nő vagy a férfi szívében más irányában támadtak új érzések, úgy ez ma már nem jelenti két ember életének megmérgezését, gyűlöletet, hűtlenséget, hazugságot vagy csalást, hanem a párok békésen, kultúreberekhez méltóan, baráti hangulatban szétválnak s nem állnak többé egymás boldogságának útjába.

A régi világréndben, amíg a férfi volt a családfenntartó, ezen helyzetének logikus következményeként, féltékenyen örködött *az asszonyt hűség* fölött, mely egyedüli biztosítéka volt annak, hogy a gyermekek, akikért küzd és dolgozik, valóban az ő vérei. Az elmúlt korszakok társadalmi és gazdasági rendje is a család intézményére volt felépítve, tehát az egyházak és államok a morális és materiális fegyverek egész arzenáljával vették körül az asszonyi hűséget, mint ezen intézmény alapját s a férfit és a nőt pedig, éppen ezen cél szolgálatában, a házasság által, egész életükre egymás rabszolgáivá tették. Az egyéni szabadságnak ez a nagyfokú megszorítása azonban csak

a harmonikus és boldog családi élet keretei között volt elviselhető, már pedig a házasságok legnagyobb része nem tartozott ezek közé, tehát az emberek milliói joggal elégedetlenek voltak ezen társadalmi intézmény gyakorlati hatásával, mely oly sokszor csalódással és keserűséggel töltötte el egész életüket.

Azok a gazdasági, társadalmi és politikai erőtegyezők tehát, melyek a házasságot évezredekken át fenntartották, a munka társadalmában elvesztették hatóerejük nagy részét s ennek szükségszerű következménye a házasság intézményének a megváltozott kor igényeihez való hozzáidomulása volt.

A munka társadalmában a kulturállamok törvénykönyveiből természetesen nem törölték ki a házasság intézményét dacára, hogy ez az egykor oly fontos tényező a megváltozott viszonyok között elvesztette jelentőségének legnagyobb részét. Már a 20-ik században is sok civilizált országban nagy mértékben megkönnyítették nemcsak a házasságkötést, hanem a párok törvényes szétválását is. Amíg azonban a női nem gazdasági elhelyezkedésének problémája és a gyermekek nevelésének kérdése kielégítő megoldást nem talált, addig a tulkönnyü válás lehetősége igen sok bajnak, zavarnak és vizsálynak vált forrásává és bizonyos tekintetekben érthető volt azoknak a konzervatív fölfogású társadalomtudosoknak és államférfiaknak nézete, akik ebben a korban a válások megnehezítését tartották közérdekből fontosnak.

A munka társadalma azonban mindkét problémát kielégítően megoldotta, tehát a rosszul sikerült és boldogtalan házasságok könnyü felbontásának minden

komoly akadály megszűnt és sem a közérdek, sem az asszony, sem a gyermekek érdeke többé nem teszi szükségessé azt, hogy a törvények ereje egymáshoz láncoljon két olyan embert, akik számára az együttélés gyötrelmes pokollá változott. Elavult előítéletek és dogmák nem befolyásolják a mi korunk törvényhozását s így a házassági jog megalkotásánál is csak az egyes emberek életének megkönnyítése és a közérdek voltak irányadók. Házasságra léphetnek a munka társadalmának törvényei szerint azok a férfiak és nők, akik két éves közszerződési kötelezettségüknek eleget tettek és a társadalom dolgozóinak sorába már beléptek. Tiltó akadály — higiéniai és biológiai okokból — csak a közeli vérrokonság. A házasságkötés egyik fél számára sem jelent semmiféle anyagi vonatkozású jogot vagy kötelezettséget s úgy a férfi, mint a nő továbbra is megtartja egyéni függetlenségét és cselekvési szabadságát s *a házastársak csak szexuális tekintetben tartoznak egymásnak hűséggel*. Aki ezen *szexuális hűséget* megszegi, azt a sértett fél kívánságára a bíróság igen súlyos pénzbeli *kártérítésre* ítéli a megcsalt fél javára, amely *kártérítés*, a magasabb jövedelmi osztályoknál, a bűnös fél egy évi jövedelmének 50%-áig is terjedhet. Ezen *kártérítés* szempontjából azonban csak az öt haszonrészt meghaladó jövedelmek jöhetnek tekintetbe, minthogy az öt haszonrészig terjedő jövedelmeket semmiféle címen megkurtítani nem szabad. A bebizonyult szexuális hűtlenség a házasság azonnali felbontását is jelenti.

A házastársi hűség megszegését a törvény azért

bünteti ilyen szigorúan, mert ilyen hűtlenségre senki-
nek sincs oka, minthogy a házasságot bármelyik fél
kívánságára az illetékes anyakönyvi hivatal *minden
indokolás nélkül* is felbontja, ha a törvény által *előirt
hatvan nap* leteltével a felbontási kérelmet bejelentett
egyik, vagy mindkét fél ezen elhatározása mellett
megmarad. Abban az esetben, ha csak az egyik fél
kívánja a házasság felbontását, akkor a bejelentés
napján erről az illetékes anyakönyvi hivatal jegyző-
könyvet vesz fel, melynek másolatát mindkét félnek
hivatalosan kikézbcsítik, egyidejűleg megidézve a fele-
ket, a bejelentés napjától számított hatvan nap múlva
megtartandó tárgyalásra. Ha ezen a békéltető tár-
gyaláson a házasság felbontását kérő fél, vagy mind-
két érdekelt házastárs megmarad eredeti elhatározása
mellett, akkor az anyakönyvi hivatal kimondja a
házasság felbontását, melyről mindkét fél hivatalos
igazolványt kap. Házassági ügyekben fellebbviteli fő-
rum nincs, ellenben semmi akadálya annak, hogy
az elvált felek egy későbbi időpontban ismét
házasságra léphessenek. A nő egyébként a házasság-
ban sem veszi fel férje nevét, hanem tovább is sa-
ját nevét viseli. A házasság és az elválás ezen meg-
könnyíteti formája mellett szinte teljesen ismeretlen
fogalmakká váltak a mai világrendben a szerencsétlen
és rossz házasságok, melyek elmúlt korokban az em-
berek megszámlálhatatlan millióinak életét keserítet-
ték meg. A házasság fő rendeltetése a mai társa-
dalmi rendben az, hogy az életnek abban a szakában,
melyben a nők legfőbb kötelessége az utódokról való
gondoskodás, a házasság által a gyermekek apasági

kérdése kielégítő megoldást találjon. Ebben a fontos ügyben nagy segítségére vannak az asszonyoknak azok a házassági és eugénikai tanácsadó orvosi irodák, melyek minden egészségügyi intézet és kórház keretei között működnek és megfelelő szaktanácsokkal látják el a fiatal nőket, sőt tájékoztatják őket abban a kérdésben is, hogy a gyermekeik jövődjéül apjául kiszemelt férfiak ezen feladatra alkalmasak-e. Az egészségügyi hivatalok ezen közérdekű és a jövődjéül generáció testi és lelki épségét szolgáló fontos feladatokat könnyen el tudják látni, mert az időszakos orvosi vizsgálatok segítségével, mindenkinek egészségi állapotáról és egész fizikai alkatáról pontos adatokkal rendelkeznek s így a kellő időben adott szakszerű tanácsaikkal meg tudják akadályozni azt, hogy össze nem illő emberpárok lépjenek házasságra, vagy kerüljenek egymással szexuális kapcsolatba.

Az anyakönyvi hivatal előtt kötött házasságok mellett igen kedvelt formája a nők és férfiak szexuális kapcsolatának az úgynevezett »szabad házasság« is, mely hatósági asszisztencia nélkül, a két fél szabad elhatározása alapján jön létre és kizárólag a felek kölcsönös érzelmeire van alapítva. A házasság azonban nem az egyedüli és kizárólagos szexuális jellegű kapcsolat a két nem között, melyet a mai társadalmi rend elismer. A szerelemhez való ősi, elvitathatatlan emberi jog fenntartás nélküli elismerése azt jelenti, hogy a munka társadalma tudomásul veszi a szerelemnek minden természetes formáját és a nővel nem érezteti a házasságon kívüli szerelem és anyaság semmiféle jogi vagy társadalmi hátrányát, a gyermekek

között pedig nem tesz különbséget abban a tekintetben, hogy azok házasságon kívül, vagy belül születtek-e. A törvénytelen születés bélyege, mely a múltban annyi ember életét sötét átokként kísérte végig, a munka társadalmában ismeretlen fogalom.

A szerelemhez való jognak ezen intézményes elismerésével a mai társadalom az igazságtalanságok és keserőségek egyik legbővebb forrását tömte be s az emberi boldogság és megelégedettség csodálatos új lehetőségei számára tette szabaddá az utat.

Az embereknek minden külső beavatkozástól és minden anyagi szemponttól megszabadult szerelmi élete természetesen sokkal szebben és tökéletesebben tudja betölteni a természet által rendelt kettős hivatását: a fajfenntartást és az életnek széppé, boldoggá és kellemessé tételét. Az érdeknélküli vonzalom által, tiszta szerelemben egyesült emberpárok utódai pedig testben és lélekben tökéletesebbek, mint a régi korok gyermekei, akiknek szülőit igen gyakran éppen nem az igazi tiszta szerelemnek erői vezették egymás karjaiba. És az akadály nélkül érvényesülni tudó, érdek és kényszer nélküli szerelem, amellet, hogy az életnek legnagyobb boldogságát és legigazabb örömeit nyújtja az embernek, nem válik zsarnokukká, mint a múltban, amikor a maga természetes útján ki nem elégített hatalmas ösztön pusztító viharoként zúgott végig az emberek életén, nem ritkán életerős, viruló nők és férfiak földi pályafutását törve össze. A munka társadalmában a szerelem tényleg azzá lett, ami természetes rendeltetése: új élet forrásává, valamint a földi lét szépségének és boldogságának egyik fontos,

de nem egyetlen tényezőjévé. A mai ifjúság gondolatvilága ennek következtében már nincs túlterhelve erotikus motívumokkal és betegessé fajuló szerelmi képzelgésekkel, hanem élvezni és méltányolni tudja azt a sok szépséget és örömet is, amit a természet bőkezősége, valamint a fejlett kultúra vívmányai nyújtani tudnak. Ahhoz azonban, hogy az ember az élet egyéb szépségeit is élvezni és méltányolni tudja, szükséges *az idegek nyugalma és a lélek harmóniája*, melyeket pedig teljes mértékben csak a szerelmi élet szabadsága adhat meg férfinak és nőnek egyaránt. A szerelmi életnek szabaddá válása következtében a nők és férfiak egymás közötti viszonyából minden hazug, képmutató és önző vonatkozás önmagától kikapcsolódott. Ma már nem kell senkinek sem szerelmet hazudni, ha ez az érzés nincs a szívében s a férfiak és nők közötti szerelmi kapcsolat csak addig tart, ameddig az mindkét érdekelt fél érzelmeinek és vágyainak megfelel. Ha azonban egy emberpár kölcsönös vonzalma olyan erős és tartós, hogy egy életen át sem lazul meg, akkor természetesen a mai világrendben sincs semmi akadály a annak, hogy két ilyen ember, akár életük végéig, hűségben és szeretetben egymás mellett kitartson. Magasabb erkölcsi szempontból tekintve is *csak a kényszer nélküli, önzetlen szerelemnek van igazi értéke* s a mai férfi és nő, akiket semmiféle erkölcsi vagy anyagi kötelezettség nem kényszerít az egymás mellett való kitartásra, kölcsönösen bizonyosak lehetnek arról, hogy párjukat tényleg érdeknélküli szerelem és önzetlen vonzalom fűzi hozzájuk.

A mai kulturemberiség ezen minden erkölcsi saktól és hazugságtól megtisztult szerelmi életének üdvös hatása minden tekintetben érezhető. A múltban a házasságon kívüli szerelem többé-kevésbé tiltott gyümölcs volt s mint minden tiltott gyümölcs, az emberek számára fokozott ingerrel és csábító erővel bírt. A szerelem tilos gyümölciséhez való hozzáférés nehézségei még csak fokozták az emberek élvezetvágyát és mohóságát és ennek következtében, ha mégis sikerült a tilalom korlátait áthágni, akkor az emberek nagyrésze nem tudott a szerelem gyönyöreinek élvezetében józan mértéket tartani. A múltban a házasságon kívüli szerelem, mely legtöbbször kisebb-nagyobb kockázattal, nehézségekkel és kellemetlenségekkel volt összekötve, gyakran a fizikai és erkölcsi romlás és pusztulás kuforrása volt, szemben *az akadály nélkül érvényesülni tudó szerelemmel, mely a józan és mértékletes nemi életnek egyik előfeltétele.* A társadalmi átalakulás következtében a szerelmi élet korlátai ledőltek s a férfi és a nő szexuális egyesülésének ma már nincs más előfeltétele, mint a meghódítás és a kölcsönös vonzalom s ezen új helyzet természetes folyományaként, *a szerelem elvesztette romboló hatalmat, valamint mértéktelenül csábító jellegét* és azzá lett, ami természetes rendeltetése: új élet forrásává, valamint a földi lét szépségeinek és örömeinek egyik fontos tényezőjévé. *A szabad szerelem diadala a szerelmi kicsapongásoknak végét is jelentette.*

A szerelmi élet tilalomfáinak ledőltevel pedig önmagától megszűnt az az ideges érdeklődés és tola-kodó kíváncsiság is, mellyel a múltban az emberek

egymásnak ezen legintimebb magánügyeit állandóan figyelemmel kísérték s általában a szerelmi vonatkozások az emberek életében ma már távolról sem játszanak olyan fontos szerepét, mint a múltban s ez a körülmény kétségkívül hozzájárult az élet kulturális és morális értékének emeléséhez.

A szexuális élet szabaddá válásának egyik további természetes következménye volt, hogy az emberiség testén rágódó, évezredes, undok fekély, a *prostitúció* is megszűnt.

A múltban igen sok nő sem a gazdasági életben, sem a házasság keretei között elhelyezkedni nem tudott és hogy megélhessen, kénytelen volt testét áruba bocsájtani. A férfiak pedig a nemi érettség bekövetkeztének időpontja után a legtöbb esetben csak hosszú évek múlva kerültek abba a helyzetbe, hogy megnősülhettek s így rá voltak utalva azon nők megvásárolható szerelmére, akiknek részben, vagy egészben a prostitúció képezte a megélhetésük alapját. A prostitúció ilyenformán a régi gazdasági és társadalmi rendszerek szükségszerű folyománya és elkerülhetetlen következménye volt, az ellene való minden küzdelem tehát céltalan erőlködéssé és értelmetlen szélmalomharccá degradálódott. Az emberiség sok ezer éves története azt bizonyítja, hogy a prostitúciót sohasem lehetett teljesen megszüntetni, sőt, minél magasabb kulturfokot ért el valamely nép, annál bujábban tenyésztek társadalmi életének mocsarában a prostitúció lápvirágai. Az emberek kielégülést kereső szexuális ösztönei, kapcsolatban a gazdasági életben elhelyezkedni nem tudó nők kényszerhelyzetével, olyan

hatalmas erőtenyezőt alkottak, melyek a prostitúció ellen folytatott minden küzdelmet eredménytelenségre kárhoztattak. Hogy a prostitúció megszűnhessen, ahhoz az egész gazdasági és társadalmi élet átalakulása volt szükséges.

Ezt az átalakulást meghozta a kollektív kapitalizmusra felépült világrend, melynek természetes folyománya a szerelmi életnek szabaddá válása, a prostitúciót, a kultúrának ezt az évezredes rákfenéjét is kiirtotta. A kollektív gazdasági rend a maga hatalmas keretei közé a nők munkaerejét éppen olyan harmonikusan be tudta illeszteni, mint a férfiakét. Foglalkozás és megélhetés nélküli ember a munka társadalmában nincs s ennek következtében senki sincs abban a kényszerhelyzetben, hogy személyes szolgálatait — bármilyen formában — más embereknek bocsássa rendelkezésére s így a nők sem kerülhetnek többé abba a szörnyű és az emberi méltóságot lealacsonyító helyzetbe, hogy testüket és szerelmüket legyenek kénytelenek eladni. A teljesen szabaddá lett szerelmi élet pedig a nemi ösztönök akadálytalan és természetes kielégítését mindenki számára lehetővé teszi s így senki sem kénytelen szerelmet vásárolni. A szexuális szabadság mellett pedig minden férfi 6s no megtalálhatja a maga méltó és hozzáillő párját, a munka társadalmában tehát a prostitúció, mint egy feleslegessé vált és idejét múlt intézmény, önmagától megszűnt s a szerelem az emberek életében arra a magas és tiszta piedesztálra került, mely ezt a világfenntartó hatalmas erőt célja és rendeltetésének fontossága alapján méltán megilleti.

A teljesen megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyok szükségképpen előidéztek az erkölcsi fogalmak átalakulását is. *Kétféle erkölcs van, a természetes és a társadalmi erkölcs.* Az elsőnek, az örök érvényű erkölcsnek, gyökerei a természet megváltozhatatlan törvényeinek, valamint az abszolút igazságnak talajából fakadnak. Ennek az erkölcsnek szellemét és alaptételét legklasszikusabban ez az evangéliumi mondat foglalja össze: *»Amit magadnak nem kívánsz, ne tedd azt másnak!«.* Ez az axióma képezi lényegét és kiinduló pontját mindazon erkölcsi törvényeknek, melyek minden korok változásai és átalakulásai fölött állva, az emberiség életének legfőbb irányító tényezői közé tartoznak.

Ezen örök érvényű erkölcs mellett minden kor a saját képeire és hasonlatosságára alkotott egy külön *időszaki erkölcsöt*, az úgynevezett társadalmi erkölcsöt, melynek tételei és parancsai a változott idők különféle szükségleteihez képest alakultak és idomultak át. *Ez az erkölcs teljesen emberi mű* és mint ilyen, stem a változhatatlanság, sem a sérthetetlenség nimbuszára igényt nem tarthat. *Minden korszaknak gazdasági és társadalmi szükségletei voltak azon tényezők, melyek ezen emberi erkölcsöt s annak szabályait létrehozták és időnkint átalakították.* Amint egyes korszakok szükségletei és ezzel egyidejűleg a korszellem megváltoztak, velük együtt alakultak át az erkölcsi fogalmak is. Ami a régi rend idejében tilos volt, az esetleg az új viszonyok között megengedetté vált, vagy megfordítva, ami azelőtt volt megengedett és társadalmilag elismert, az az új kor erkölcsével esetleg

már nem állott többé összhangban. A társadalom gazdasági alapjainak és szükségleteinek megváltozása előidézte az erkölcsi fogalmak átalakulását is.

Ez a korszakonként változó társadalmi erkölcs volt a múltban az emberiség szerelmi életének is egyik legfontosabb szabályozó tényezője. Az egyes korok gazdasági szervezetének, a társadalmi osztályok elhelyezkedésének és erőviszonyainak, valamint az általános kulturális fejlettség fokának megfelelően szabályozta ez az időszaki erkölcs a nők és a férfiak szexuális életének különböző vonatkozásait. Minthogy pedig az emberiség életének legnagyobb részén keresztül a házasság volt a gazdasági és társadalmi viszonyoknak és szükségleteknek legjobban megfelelő keret a szexuális kérdések, valamint a gyermeknevelés ügyeinek rendezése számára, ezen helyzetnek logikus folyományaképpen, ezek az erkölcsi szabályok is a házasság intézményét védelmezték — váltakozó szigorral — a szerelmi élet megnyilvánulásának egyéb formáival szemben. Amint azonban az alapvető gazdasági és társadalmi intézmények, a munka társadalmának fokozatos kiépülésével, teljesen kicserélődtek és átformálódtak, ezen folyamattal egyidejűleg, a változó emberi erkölcs szabályai is az új idők szükségleteihez idomultak s a házasság intézményének átalakulása után, a szerelmi élet szabadságának teljes diadala meghozta az erkölcsi jóváhagyást ezen új társadalmi intézmény számára is, amennyiben a megváltozott idők szükségleteihez és szelleméhez idomult erkölcsi felfogás teljes harmóniába jutott az emberek szexuális életét szabályozó új intézménnyel.

Az emberiség szerelmi életének új rendje az egész faj léte, fennmaradása és jövője szempontjából fontos olyan intézkedéseket is lehetségessé tett, melyek a régi világrend mellett megvalósíthatatlanok voltak. A múltban az emberek szerelmi életét nagyjában a házasság keretei szabályozták, *a népek szaporodásának ügye* azonban, minden közérdekű irányítás nélkül, teljesen anarchikus állapotban volt. A népek nagy tömegei ugyanis, még a 20-ik században is, a szerelmi élet higiéniája tekintetében teljes tudatlanságban voltak, mert valami ostoba és értelmetlen álszemérem nem engedte, hogy a szexuális élet egészségtana tekintetében az ifjúságot már az iskolákban kellőképpen kioktassák. A múltban nemcsak a leányok, de gyakran még a férfiak is ebben a tekintetben szinte teljes tudatlansággal lépték át a házaseset küszöbét s éjinek következtében az emberek természetes szaporodási képessége vagy szabadon érvényesült s a nők annyi gyermeknek adtak életet, amennyinek felnevelésével járó költségek a családok anyagi viszonyaival gyakran nem voltak arányban, vagy pedig a nem kívánatos szaporodást olyan módokon és eszközökkel akadályozták meg, melyek úgy az egyesek, mint pedig a faj egészsége szempontjából károsak és veszedelmesek voltak.

Tény az, hogy az emberi faj szaporodási képessége, kedvező körülmények között, olyan nagy, hogy ha az szabadon érvényesülhetne, akkor az emberi nem néhány évszázad alatt annyira benépesítené a földet, hogy a termelő erők fejlődése a lakosság növekedésével nem tudna lépést tartani s ennek logikus

folyományaként, az általánossá váló nélkülözés és nyomor a háborúk és forradalmak sorozatát indítaná meg s ezekkel együtt a hanyatlás és a visszafejlődés korszaka következne el.

A múltban a pusztító járványok, a nagy gyermekhalandóság, a háborúk és éhínségek, valamint a gazdasági nyomor akadályozták meg az emberiség túlságos elszaporodását. A kultúra terjedésével és az általános gazdasági helyzet javulásával ezek az emberirtő energiák fokozatosan veszítettek hatásukból, ezzel szemben azonban az emberek tudatára ébredtek annak, hogy a nőknek nem szükséges annyi gyermeket szülni, amennyinek világrahozatalára szervezetük képessé teszi őket. A kultúrának éppen egyik legfőbb jellemvonása, hogy a természet erőit szabályozva, azoknak érvényesülését az emberek érdekeinek korlátjai közé szorítja. A fejlődő kultúra tehát egyrészt fokozatosan csökkentette az időelőtti elhalálozások arányát, másrészt mérsékelte a születések számát is. Ez a folyamat azonban teljesen rendszertelen és a közérdek szempontjából minden szabályozás nélkül való volt.

A régi világ imperialista államai azonban, tisztán hatalmi érdekekből, a születések számának mesterséges korlátozását minden módon megakadályozni igyekeztek, hogy adandó alkalommal több katonát tudjanak a sorozatos háborúk vágóhídjára hurcolni. Elmúlt korszakok hatalmasságai a hipokrita erkölcs hazugságaival, valamint az államhatalom eszközeivel igyekeztek meggátolni azt, hogy a születések számát az emberek észszerű korlátok közé szorítsák, azonban, hogy fölösszámú gyermekeiket hogyan tartják el és

nevelik fel, avval a régi osztályállamok cinikus önzése már alig törődött.

A munka társadalma nyíltan azon elvnek álláspontjára helyezkedett, hogy az emberiségnek nem hivatása, hogy patkányok módjára elszaporodva, túlnépesítse a földnek minden lakható részét. Az emberi nem összességének s a kultúrának és haladásnak az az érdeke, hogy az emberiség létszáma csak lassú tempóban emelkedjék, abban az arányban, amint a tudományok, valamint a termelési technika haladása az emberiség emelkedő létszámának állandóan fokozódó anyagi és szellemi jólétét biztosítani tudja. Az összesség érdeke tehát az, hogy az emberiség szaporodása lassúbb ütemű legyen, mint a termelő erők növekedése, mert csak ilyen körülmények között lehet biztosítani a népek testi és szellemi jólétének állandó emelkedését, valamint az egész emberi nem haladásának és tökéletesedésének zavartalan menetét.

Ezen súlyos probléma megoldása előtt egy nagy akadály volt éspedig az asszonynak a saját testéhez való kétségbevonhatatlan természetes joga, melynek logikus folyománya, hogy a nő, minden idegen beavatkozástól és kényszertől menten, maguk dönthessenek azon kérdésben, hogy hány gyermeket akarnak világra hozni, illetőleg, hogy gyermekeik számát a saját tetszésük szerint korlátozhassák. *Anyává lenni vagy nem lenni, éppen olyan elvitathatatlan, természetes joga a nőnek, mint a szerelmi élet szabadságához való jog* és egy igazságos és jó társadalmi rendszernek egyik legfontosabb feladata, hogy ezen természetes asszonyi jog teljes tiszteletbentartása mellett, az

emberi nem fennmaradásának és az egyes nők önrendelkezési jogának ezen látszólagos ellentétét, a közérdekeknek megfelelő módon, egymással kiegyenlítsse. Ez a kölcsönös kiegyenlítés annál fontosabb, mert a munka társadalma a teljes szerelmi szabadság logikus folyományaként, a nőknek a gyermektelen szerelemhez való jogát is elismeri.

A magasabb kulturfokot elért nők általában nem hajlandók a nagyszámú terhesség és szülés kellemetlenségeit és fájdalmait vállalni s ezáltal testüket idő előtt tönkretenni, amint ezt a letűnt századok felsőbb társadalmi osztályainak példája is igazolja. Ezen a ponton tehát az emberi társadalom fennmaradásának és jövőjének érdeke kerül látszólag ellentétbe a nők egyéni szabadságának természetes jogával. A mai világrendnek tehát egyik legfontosabb feladata az volt, hogy a nők anyasági szabadságának természetes jogát összeegyeztesse a társadalomnak azon érdekével, hogy a születések száma biztosítsa az emberiség jövőjét és fennmaradását.

Az államot és a társadalmat, ezen feladatuk megoldásánál, nagy mértékben támogatja a természet is, mely az egészséges női leiekbe elpusztíthatatlanul beleoltja *az anyaság vágyát*. Ezt a hatalmas, világfenntartó természetes ösztönt a fiatal nők lelkében tervszerűen ápolja és fejleszti a mai nevelési és tanítási rendszer, mely a leányok gondolatvilágába szisztematikusan beleoltja azt a tudatot, hogy igazi és legmagasztosabb hivatásuk anyává lenni, hogy ezáltal az emberiség fennmaradásának és jövője biztosításának feladatából a reájuk háruló részt elvegez-

hessék. A női nemnek a társadalom és az egész emberiség iránti ezen természetes kötelezettségének teljesítése a munka társadalmában annál könnyebb, mert az anya- és csecsemőotthonok által az állami gyermeknevelés a múltban a szülőkre háruló gondok és kötelezettségeknek egész tömegét az anyák vállairól levéve, azokat az állam feladatává tette.

A munka társadalmában az anyává lett nő kiváltságos helyet foglal el. A mai művelt emberiség lelki világa át van hatva attól a magas erkölcsi tudattól, hogy *az emberiség jövője az anyák vállain nyugszik*. Az orvosi tudomány fejlettsége pedig a szülés fájdalmait és veszélyeit a minimumra redukálva, ezáltal megszüntette az anyaságnak ezt a valamikor rettegett oldalát is. A munka társadalmában továbbá minden gyermek jövője teljes mértékben biztosítva van s a gyermekek fölnevelése és taníttatása pedig az anyáknak sem költségébe, sem munkájába nem kerül. A szülői szeretet és boldogság pedig, mely tulajdonképpen a gyermek testi és lelki fejlődésének szemléletéből nyeri állandó táplálékát, csak nyert azáltal, hogy a gyermekek nevelésének és el látásának gyakran súlyos anyagi gondjaitól a szülők teljesen mentesítve vannak. A szülők és gyermekeik közötti érzelmi kapcsolatokat, az anyagi vonatkozások kiküszöbölése folytán, ma sokkal nemesebbek, tisztábbak és önzetlenebbek, mint a múlt bármelyik időszakában voltak.

A munka társadalma ugyan nem kényszeríti az asszonyokat arra, hogy akaratuk ellenére gyermekeket szüljenek, minthogy azonban a nők nagy része is

a kollektív munka egyes ágaiban van elhelyezve és a különféle közkereseti társaságok személyzeti állományába tartozik, tehát a közérdek érvényesülése ebben a tekintetben is meg van könnyítve. Ennek megfelelően *a munka társadalma a különféle kedvezményekben csak azokat a nőket részesíti, akik a társadalommal szemben fennálló asszonyi kötelességüket teljesítik*, így, a törvények értelmében, öt haszonrész összegénél magasabb fizetésben csak azok a nők részesülhetnek, akiknek legalább két élő gyermekük van, illetőleg azok, akik — tekintet nélkül élő gyermekeik számára — már legalább négyszer szültek. Ezen kötelezettség alól azonban fel vannak mentve azok a nők, akikről az illetékes közegészségügyi hatóság megállapította, hogy valamely testi okból nem lehetnek anyává vagy pedig egészségi állapotuk olyan, hogy nem tudnának egészséges gyermekeket szülni. Kivételes esetben, a rendkívüli nagy szellemi munkát végző vagy fontos vezető állásban levő asszonyok kaphatnak az illetékes hatóságtól felmentést a társadalom iránti anyai kötelezettségük teljesítése alól. Úgy ezen intézkedések, mint pedig a szüléssel kapcsolatos, már ismertetett egyéb kedvezmények, karöltve a minden egészséges fiatal nőben élő anyai ösztönnel, elegendő biztosítékát képezik annak, hogy a kulturemberiség szaporodásának mértéke állandóan a közérdek által megkívánt nívón mozogjon.

Azonban a szülések számának felfelé is kell olyan határvonalának lenni, mely megakadályozza az esetleges túlszaporodást. Ezen cél szolgálatában az egyes országok kormányainak joga van általános érvénnyel

megállapítani azt, *hogy egy nőnek hány gyermekét nevelik az állami intézetek díjtalanul.* Rendesen ezen szám a három és a négy között mozog, ha tehát nem elegendő az évi szaporulat mértéke, akkor négyre emelik fel a díjtalanul nevelt gyermekek számát, ha pedig ez a szám túlszaporodást eredményez, akkor leszállítják háromra. Ez azt jelenti, hogy a megállapított három vagy négy gyermekén túl született többlet után az anyáknak a törvényekben megállapított összegű *nevelési költséget* kell az államkincstár részére fizetni. Ezen nevelési költség összege időnkint a szükséghez képest nyer megállapítást. Ilymódon a nem kívánatos túlszaporulat a leghatékonyabb eszközzel akadályozható meg. Ezen rendelkezés alá azonban nem tartoznak azok a nők, akikről az illetékes orvosi hatóság megállapította, hogy egész fizikai és idegrendszerbeli adottságuknál fogva *any alfajra kiválóan alkalmasak* s akiknek már megszületett gyermekeik testileg annyira egészségesek, fejlettek és jól sikerültek, hogy teljes mértékben igazolják az orvosok véleményét. Az ilyen, a természettől az anyaságra predesztinált nőknél az illetékes egészségügyi hivatal állapítja meg azt, hogy hány gyermeküket fogadják el a nevelőintézetek, minden díjfizetési kötelezettség nélkül, sőt az ilyen nagyon életképes és egészséges nőknek az állam még ezenfelül *szülési jutalmat* is ad minden gyermek után, hogy ezáltal is előmozdítsa azt a közérdekű célt, hogy az új generáció minél életképesebb, szebb és erősebb legyen. Végül, az anyáknak juttatott mindezen kedvezmények természetesen csak bizonyos korhatárok között illetik meg

a nőket, és pedig a 21-ik életévüktől a 35-ik életévük között, minthogy a civilizált népeknél az anyaságnak ez a természetes korhatára. A közszolgálati kötelezettség leteltéig a fiatal nőknek még tanulni és közérdekű feladataikra készülni kell, addig tehát nincs helye az anyaságnak, amit egyébként a rendkívül szigorú nevelési rendszer és felügyelet egyébként is majdnem lehetetlenné tesz. A 35-ik életévükön túl levő nők munkaerejére és szolgálataira pedig a mai társadalomnak az élet más területein van szüksége. Korunk fiatal női tehát, már a saját és gyermekeik érdekében is, igyekeznek anyai kötelezettségeiknek lehetőleg életük harmadik évtizedének folyamán eleget tenni, hogy ezen missziójuk teljesítése után, nyugodtan élhessenek gyermekeiknek és hivatásuknak, illetőleg, hogy egyéni életcéljaikat követhessék.

Az elmondottak kiegészítéséül még csak azt említem meg, hogy a mai társadalmi rendben természetesen az anyai kötelesség teljesítése teljesen független attól a magánügytől, hogy a nők házasságban élnek-e egy férfival, vagy sem. A házasságon kívül élő nőkre éppen így érvényes az anyasági kötelezettség s ennek logikus folyománya az is, hogy semmi jogi, erkölcsi, vagy egyéb hátrány nem származik az egyes nőkre abból a körülményből, hogy házasságon kívül vagy belül tettek eleget anyai kötelezettségüknek.

A gyermekek számának közérdekű korlátozása tekintetében a mai társadalmi rend teljes mértékben segítségére van az asszonyoknak. Ugyanis mindkét nembeli ifjúságot, már az iskolai oktatás folyamán,

midőn ennek elérkezik az ideje, az egészségtant előadó orvosok szakszerűen felvilágosítják a szexuális élet minden fontos kérdéséről s így arról is, hogy hogyan lehet a nem kívánatos fogamzásokat megelőzni. Az orvosi tudomány fejlődése már a 20-ik század elején megtalálta ennek teljesen higiénikus, biztos és ártalmatlan módjait, melyeket később még tökéletesítettek. Az olyan nő, aki már eleget tett a társadalom iránti kötelességének, azaz ha már van két élő gyermeke, vagy ezek számára való tekintet nélkül, már legalább négyszer szült és ha minden preventív rendszabály dacára mégis más állapotba kerül, úgy az ilyen nőknek, *a terhesség három első hónapjának folyamán*, joguk van bármelyik állami kórházba magukat felvételni abból a célból, hogy a nem kívánatos terhességet orvosi beavatkozással megszüntessék. Ugyanaz a joguk meg van azoknak a nőknek is, akik bármely okból, az illetékes hatóságtól, az anyai kötelezettség teljesítése alól felmentést nyertek.

Az elmondottakból is látható, hogy a munka társadalma a legkényesebb problémák területén is össze tudta egyeztetni a közérdeket a jogos magánérdekkel s míg egyrészt az emberek legegényibb magánügyének a szerelemnek területén, a modern kulturális fejlődés által szükségessé vált szabadabb szellemű intézmények által, a szexuális erőket a maguk természetes érvényesülésének útján vezette le s ezáltal azok romboló hatását majdnem teljesen megszüntette, másrészt a népszaporodás fontos ügyét szintén közérdekű ellenőrzés és irányítás alá tudta

helyezni s így az egyén szubjektív boldogságának kérdését az összesség haladásának érdekével teljes összhangba hozta. Sok évezredes, vigasztalanul megoldhatatlannak látszó, rengeteg szenvedést előidézett súlyos társadalmi problémák találták meg ezáltal mindenkit kielégítő, végleges megoldásukat.

XI. FEJEZET.

Az állam. — A politikai hatalomért való küzdelem a múltban. — Az állam és a társadalom egybeolvadása. — A monarchiák alkonya. — A munka társadalmának politikai szervezete. — A közhatalom megosztása Montesquieu elvei szerint. — A parlamentáris kormányzati rendszer dekadenciája. — A törvényhozó testületek szervezete. — Az elektorális választási rendszer. — A választások technikai lebonyolítása. — Az immunitási jog. — A képviselőház összetétele és időszakonkénti újjáalakulás! — A szenátus és annak kiegészítési módja. — A törvényhozó testületek működése és jogköre. — Az államfő választásának módja. — A köztársasági elnök jogai. — A kormány szervezete. — A kormányzó jogai és köteleiségei. — A törvényhozás és a kormányzat egymáshoz való alkotmányos viszonya. — Az államtanács. — A kormányzat ellenőrzése. — A vád alá helyezés joga. — A bíróságok, azok szervezete és feladatai. — Az állami számvevőszékek. — Az állami jövedelmek forrásai a munka társadalmában. — A köztisztviselők fizetési rendszere és a szolgálati pragmatika. — A közigazgatás. — A nemzetközi felsőbb állam és annak szervezete. — A Nagytanács és a Végrehajtó Bizottság. — A Népszövetség Elnöksége és a Titkári Hivatal jogköre és feladatai. — A nemzetközi törvények. — A népszövetségi biztosok. — A nemzetközi diplomácia megszünte. — A Nemzetközi Törvényszék és annak szervezete. — A gyarmatok és az elmaradt országok kormányzása. — A nemzetközi csendőrség. — A militarizmus vége. — A szervezett és biztosított béke a munka társadalmában.

»Kikeresni minden országban a legrátermettebb embert, aki ott található; fölemelni őt a legmagasabb polcra és híven hódolni előtte: annyit jelent, mint ebben az országban a tökéletes kormányzatot megvalósítani.«

Carlyle.

XI.

Az ember cselekedeteit a belülről jövő ösztönök és a kívülről érvényesülő akadályok irányítják. Ez a két part határolja a földi események folyamát is és determinálja úgy az egyes ember, mint pedig a tömegek, népek és országok egész sorsát és történelmét. Az egyes ember éppen úgy, mint a tömeg, cselekedetei tekintetében függő viszonyban van a külső erőtenyezők korlátozó hatásától, melyek nem engedik azt, hogy az ösztönök által megindított akciók eredeti irányvonalukban érvényesülhessenek. Az ősember cselekedeteit csak a természet által támasztott akadályok korlátozták, az első, legkezdetlegesebb társadalmi kialakulással kapcsolatban azonban egy új hatalmi szervezet jelent meg a történelmi események nagy arénájában, mely szintén megkezdte az emberi sorsok és cselekedetek szabályozását és korlátozását s ez az új erőtenyező *az állam* volt.

Az állam ismertető jeleivel felruházott hatalmi szervezetek keletkezésének időpontja az őskor homályába vesz, a történettudomány erre nézve semmiféle pozitív adattal nem rendelkezik. Kétségtelen, hogy voltak már a történelem előtti időkben is olyan primer jellegű társadalmi organizációk, melyek a későbbi

államalakulatok első csiréit hordozták magukban. A kollektív jellegű emberi szükségletek jelentkezésével egyidejűleg keletkeztek az őskorban ezek az első államjellegű hatalmi szervezetek, melyeknek már egyik célja és rendeltetése az volt, hogy az emberek egymás melletti békés együttélésének lehetőségét megteremtsék és biztosítsák. Az őskor anarchiáját ezek a fokozatosan megerősödő állami hatalmak szorították háttérbe és egyidejűleg megkezdették a rend és biztonság országútjának kiépítését, melyen küzdelmekkel teljes útjára elindult az emberi civilizáció kocsija, hogy megpróbáltatások, szenvedések és csalódások akadályain keresztül, a hit, remény, kitartás és lelkesedés segítségével, hosszú évezredek múlva, elérkezzen az Ígélet földjére, egy jobb, szebb és emberibb világba: *a munka társadalmába*.

Az állam és annak szervezete minden korban döntő módon befolyásolta az egyes népek és országok általános haladásának irányát és ütemét. Az állami intézmények legtöbbször hű tükröi voltak egy-egy korszak általános kulturális, politikai és társadalmi fejlettségének s dacára ennek, az állam, egészen a legújabb korig, önálló, külön életet élt s állam és társadalom az emberiség életének két különböző területét alkotta. A történelmi korszakokon végigtekintve, azt látjuk, hogy az állam, majdnem minden időkből, egyes gazdasági vagy politikai tényezők és osztályok érdekeit szolgáló hatalmi szervezet volt, amelynek segítségével uralkodtak ezek a népek tömegei fölött. A társadalom szervezetlen vagy alig megszervezett emberek millióiból állott, míg az államok minden

időkben erős fegyelmi alapon felépített organizációk voltak, melyek a fegyverek tényleges birtoklása és a fegyveres erők feletti rendelkezés következtében, akarataikat a tömegekre rá tudták kényszeríteni. Ennek logikus folyománya volt az, hogy minden korokban a hatalomra vágyó és uralomra termett emberek arra törekedtek, hogy *az állami főhatalmat* a kezükbe kerítsék, mert ennek segítségével minden emberileg elérhető céljukat meg tudták valósítani.

Az államnak a társadalomtól független, külön élete csak a 19-ik században, a nagy francia forradalom szellemi és politikai vívmányainak közkinccsé válása után s a magánkapitalizmuson felépült gazdasági rendszer nyomása alatt kezdett megszűnni és a fokozatos szociálpolitikai evolúció eredményeképpen, megkezdődött *az állam és a társadalom szerveinek egybeolvadása. Minél nagyobb mértékben alakult át az évezredes hatalmi állam szociális állammá, annál tökéletesebb lett a két szervezet egybeolvadása*, mely a munka társadalmának teljes kiépülésével fejeződött be. Ezen átalakulás természetes folyománya volt az, hogy az állam intézményei a társadalom gazdasági, kulturális és egészségügyi szükségleteit ellátó, szabályozó és egymással összhangba hozó szervezetekké változtak.

Az állam és a társadalom ezen egybeolvadásával végleg megszűnt a két tényező között mindenféle hatalmi összeütközés és érdekellentét lehetősége, minthogy az élő organizmus különböző szervei nem küzdhetnek egymás ellen, hanem a természet örök törvényei alapján, minden funkciójukkal csak egy-

más működésének kiegészítését szolgálhatják. Az állam, illetőleg a társadalom erőinek belső egyensúlya ezáltal teljesen helyreállt s ezen harmónia lehetővé tette azt, hogy a kulturemberiség ezen hatalmas szervezeteiben rejlő energiákat mind a haladás szolgálatába lehetett állítani s azok működése többé nem egymás erőinek lekötésében merül ki, hanem az emberi civilizáció további kiépítésének és tökéletesítésének nagy ügyét szolgálja.

A kollektív kapitalizmusra felépített világrendben, mint ez már eddigi előadásaimból is kitűnt, *a társadalom egész szervezetének súlypontja a gazdasági organizáción nyugszik.* A termelést szabályozó és a termelt javakat szétosztó gazdasági szervek végzik a munka társadalmában a legfontosabb közérdekű funkciókat s mellettük a kulturális és a közegészségi ügyeket intéző szervezeteknek van még nagyobb jelentőségük. A szorosán vett *politikai jellegű* intézmények háttérbe szorulnak, mert funkcióik relatív jelentősége erősen alászállott az előbb említettekéhez képest. Évezredekén keresztül a politikai élet kötötte le az emberek nagy részének érdeklődését a legjobban és a legszedületesebb karriereket a politikai pályákon lehetett elérni. Császárok, királyok, diktátorok és zsarnokok hosszú sora került ki a politikai vagy a katonai pályákon működő férfiak közül, akik ennek következtében a népek sorsának intézésében döntő módon tudták akarataikat érvényesíteni. Ilyen lehetőségek mellett természetes, hogy a leltűnt történelmi korszakokban a legkiválóbb, a legambiciózusabb és a legnagyobb tehetségű emberek

jelentékeny része a politikai vagy katonai pálya felé gravitált s ezeken akart érvényesülni s az igazi produktív, békés, alkotó munka területei pedig ezekkel szemben háttérbe szorultak. Félelmes kapacitású lángelmék éppen úgy, mint veszedelmes kalandorok és lelkiismeretlen törtetők igyekeztek minden korszakban az életnek ezen területei felé, melyeken a szerencse és a véletlen kegyelméből döbbenetes karrierrek keletkeztek. A hatalomért és az általa elérhető vagyonért, érvényesülésért és karrierért folytatott ádáz és kímélet nélküli küzdelmek zaja töltötte be hosszú évszázadok sorát s az emberiség történelmének egyes szakaszai a gyakran kétes értékű történelmi nagyságok e/en événi akcióin kívül semmi kiemelkedő vagy közérdekű mozzanatot nem tudnak felmutatni. A munka társadalmában mindez gyökeresen megváltozott. A politikai élet elvesztette irányadó jelentőségét, minthogy az állam ma már lényegileg nem más, mint a társadalom gazdasági, kulturális, közegészségügyi és egyéb szükségleteinek szabályozását s egymással összhangbahozását biztosító szervezet. A politika többé nem a kalandorok és demagógok számára korlátlan lehetőségeket nyújtó vadászterület, hanem a komoly, közérdekű munka tereje, melyre legtöbbször azok vállalkoznak, akik a társadalom iránti kötelességeiket, harmincéves munkaidejük letöltésével, már lerótták s képességeik, tudásuk és tapasztalataik révén alkalmasak és hivatottak arra, hogy a különféle közéleti feladatokat megfelelően ellássák. Az élet nagy iskoláját kijárt emberekből áll tehát a mai világrendben a törvényhozó testületek és egyéb köz-

funkciókat ellátó politikai vagy gazdasági jellegű szervezetek tagjainak nagy része s ezáltal már eleve biztosítva van az, hogy ezen munkakörök elvégzésénél az igazi közérdek és az államok kormányzására hivatott bölcsesség érvényesülnek.

A munka társadalmának államai kivétel nélkül köztársasági szervezetnek. A monarchikus gondolat a kultúra általános elterjedésével kapcsolatban elvesztette minden varázsát és tekintélyét s a világháború következményeként pedig éppen a legszilárdabbnak hitt és legerősebben megszervezett dinasztikus államokban bukott meg a legalaposabban. A nagy háború utáni időkben bekövetkezett korszakalkotó szociális átalakulások pedig annyira megváltoztatták a művelt népek által lakott országok egész gazdasági és politikai szervezetét, hogy azok keretébe egyáltalán nem illett be többé a monarchikus kormányformák elavult, önmagát túlélte rendszere. A nagyvagyonú, egykori uralkodó osztályoknak a mélyreható társadalmi és gazdasági átalakulás szükségszerű folyományaként bekövetkezett felszívódása pedig a monarchikus államformák utolsó erőtartalmát semmisítette meg és a viharos időszakokat átélte, kevésszámú monarchiák békés vagy erőszakos likvidálása is elkerülhetetlenné vált és be is következett.

A fokozatosan kiépülő új szociális és politikai rend tehát teljesen a köztársasági államforma alapján rendezkedett be. Elmúlt évezredek alkotmányjogi történelme bőséges tapasztalati anyagot szolgáltatott az új rend törvényhozói számára s ezek a tapasztalatok lehetővé tették azt, hogy a régi hibák elkerülhetők

legyenek s az új politikai rendszer olyan szilárd alapokra épüljön föl, melyek a változó idők eseményeinek minden teherpróbáját megrendülés nélkül ki bírják állani.

Az osztályellentétek fokozatos megszűntével s a gazdasági és szociális igazságtalanságok gyökeres meggyógyításával és eltüntetésével kapcsolatban, kiapadt a jogos elégedetlenségek és lázongások sok évezredes bőséges forrása, melyből azok a forradalmi energiák táplálkoztak, melyek időnkint a fennálló politikai és gazdasági rendszerek ellen feltámadtak. A munka társadalmának teljesen kiegyensúlyozott, igazságos és humánus gazdasági rendje eleve kizár mindenféle narsryobbszabásu, jogos elégedetlenséget és teljesen ismeretlen fogalomná tette a csöcselék, a foglalkozás és PTiyagi exisztencia nélküli züllött emberek kétségbeesett és mindenre kasható tömegét, mely a múltban, minden felforgató törekvésnek készsleges segédcsapata volt. Minden lelkiismeretlen demagógia számításainak és terveinek egyik legfontosabb tétele a társadalom legalsó rétegeinek ez a söpredéke volt, melyet pénzzel vagy ígérettel minden aljasságra könnyen föl lehetett használni. A munka társadalmából ez a réteg teljesen eltűnt s vele együtt végleg megszűnt mindenféle szociális vagy politikai felfordulás lehetősége is. Korunk államainak gazdasági és politikai szervezete ennek következtében, szilárdság és belső homogenitás tekintetében, toronymagasságban áll minden előző történelmi korszak hasonló célokat szolgáló intézményei fölött.

A munka társadalmában az egyes autonóm álla-

mok alkotmányának alapvető elve az a *Montesquieu* által már a 18-ik században hirdetett gondolat, mely az Északamerikai Egyesült Államok alkotmányának megalkotóit is vezérelte, és pedig *a közhatalom alkatelemeinek arányos megosztása*. A parlamentarizmus kormányzati rendszere a gyakorlatban nem vált be, részben az ilyen alapon működő állami apparátus nehézsége, részben pedig a demagóg elemeknek ezen kormányzati rendszer keretei között való túlságos érvényesülési lehetősége miatt. A törvényhozó és a végrehajtó hatalomnak az a zavaros összekeveredése, mely a parlamentarizmust annyira jellemezte, az állami élet, továbbá az egész közigazgatás és a közgazdasági szervezet olyan kóros elváltozásait eredményezte s a visszaélések, a közéleti korrupció és a panamák olyan láncolatát szülte, melyeknek káros következményeit egyes országok egész közlélete meg-sínylette.

Objektív, történelmi távlatból szemlélve a parlamentáris kormányforma lényegét, azt kell megállapítani, hogy annak csak a monarchikus államrendszer mellett volt létjogosultsága, amikor az örökletes módon egyik uralkodóról a másikra átszálló állami főhatalommal szemben, a népet képviselő, egészben vagy részben választott tagokból álló törvényhozó testületeknek szükségük volt arra, hogy *a kormányok parlamentáris felelőssége által tudjanak az állami ügyekre megfelelő befolyást gyakorolni*, mert ezen jog nélkül, a kormányhatalom teljesen az egyes uralkodók és dinasztikiák érdekei szerint intézte volna az országok közügyeit. A királyok és császárok által ki-

nevezett kormányférfiakkal szemben, a parlamentek nem nélkülözhatték a felelősségrevonás és vád alá helyezés jogát, mert ezek hiányában, a kormányzatban ismét autokratikus fejedelmi befolyások kerültek volna túlsúlyba. Az angol parlamentarizmus egész történelme is igazolja ezt és sok évszázados, nem is mindig vértelen küzdelem árán sikerült csak az angol (nemzetet képviselő törvényhozó testületeknek a gyakran autokratikus hajlandóságú királyok kezéből, a kormányférfiak parlamentáris felelősségének fegyverével, a politikai hegemóniát fokozatosan kicsikarni. Ez a kormányzati rendszer — bár sok súlyos zavart és politikai válságot idézett fel — túrhetően működött azokban az országokban, ahol a nép által választott törvényhozó testületekkel szemben, az állami főhatalom birtoka, örökletes módon szállott, a dinasztikiáék kebelén belül, egyik uralkodóról a másikra. Nem vált be azonban a demokratikus alkotmányú köztársaságokban, ahol a központi kormányzó hatalom nagyfokú meggyengítését, valamint a demagógia túlságos elhatalmasodását és a közéleti korrupció veszedelmes arányú megnövekedését eredményezte.

A helyes kormányzásnak egyik alapfeltétele az, hogy a kormányzást intéző faktorok, a teljes felelősség tudatában, azonban törvényes hatáskörükben külső erőtényezőktől nem zavarva, végezhesék közérdekű feladataikat. A parlamentáris kormányrendszer mellett ez lehetetlen volt, mert a különféle pártok jóakaratóra ráutalt kormányférfiak nem lehettek olyan tárgyilagosak, elfogulatlanok és igazságosak, ahogy

ez szükséges s így a politikai pártok vezetői vagy befolyásos tagjai, a közérdekkel gyakran nem harmonizáló óhajaik és kívánságaik által, eltereltek a vezető közfunkcionáriusokat arról az útról, melyen azoknak, jog, törvény és igazság szerint, haladniok kellett volna.

Mindezen tapasztalatok és meggondolások alapján, a munka társadalmának államalkotói elvetették a parlamentáris rendszert, mint államkormányzati elvet és az egyes országok politikai intézményeinek megalkotásánál inkább az amerikai Unió alkotmányának *Washington* által lefektetett demokratikus, de nem parlamentáris alapelveihez közeledtek s annak az évszázados gyakorlat és tapasztalatok alapján tökéletesített formáját alkották meg.

A munka társadalmának autonóm köztársaságai-ban a közhatalmak egymástól erősen függetlenül vannak s egész funkcionálásukat inkább a kooperatív együttműködés és egymásmellé rendeltség! viszony, mint az egymástól való szubordinációs függőség jellemzi. *A közhatalmat gyakorló szervek négy fő csoportra oszlanak, és pedig: a törvényhozó, a végrehajtó és kormányzó, az ellenőrző, illetőleg számvevő és végül a bíraskodó hatalomra.*

A törvényhozó testület *a kétkamarás rendszerre* van felépítve, minthogy az egykamarás törvényhozó testületeknél, azonos hatalmi eltolódások esetén, könnyen felülkerekedhet a zsarnokságra hajlamos *konvent-szellőm*, mely az állam hatalmi egyensúlyának felborulását eredményezheti. *A törvényhozás két haza jogok és kötelességek tekintetében teljesen*

egyenrangú és egyiknek sincs módja arra, hogy a másikat elnyomja és akaratai reákényszerítse.

A törvényhozás egyik kamarája a *képviselőház*, a másik pedig a *szenátus*. A képviselőház tagjainak egyik felét az általános és titkos választójog alapján választják, az összes választó jogosultsággal bíró férfiak és nők, a másik felét pedig a különféle foglalkozási tágakban működők választják, a törvények által megállapított arányok szerint.

Minden ország ötven választókerületre van osztva és pedig oly módon, hogy a legnagyobb kerület választásra jogosultjainak létszáma legfeljebb 50%-kal lehet több, mint a legkisebb létszámú kerület választóinak száma, hogy ezáltal az egyes kerületek között nagyobb aránytalanságok elkerülhetők legyenek. Minden kerületben a választók két lajstromba vannak felvéve, és pedig külön azok, akiknek meg van *az intelligencia-vizsgájuk* és külön azok, *akiknek ez a képesítésük nincs meg*. A két választói csoport külön-külön választja meg a maga *elektorait, egyenlő számban*, tekintet nélkül arra, hogy az egyes csoportokban hány tag van. Ily módon, a nagyobb tudást és műveltséget képviselő, azonban kisebb számú intelligencia is mindig ugyanannyi elektort választ, mint az érteimiségi vizsgával nem bíró emberek csoportja s így egyik sem majorizálhatja a másikat. Az elektorválasztás is természetesen a titkosság alapján történik s annak közelebbi módozatait a vonatkozó törvények pontosan körülírják, úgyhogy senkit politikai jogainak gyakorlásában akadályozni, vagy befolyásolni ne lehessen. A választási eljárás technikai

irányítását, lebonyolítását és ellenőrzését az illetékes kerületi törvényszékek által ezen célból delegált, *független bírák, mint választási biztosok* végzik.

Az ilyenmódon *három évi időtartamra* megválasztott elektorok mindkét csoportja *közös választói kollégiummá* egyesül, az egyes kerületek két-két képviselőjének megválasztása céljából. A választói kollégium tagjainak legalább egytized részét jelentő aláírásokkal lehet képviselőjelölteket ajánlani. Minden egyes, ilyenmódon ajánlott jelölt megválasztása vagy visszautasítása ügyében külön-külön kell leszavazni az elektorok testületének. A szavazás idejére a két elektori csoport külön válik és mindegyik csoport a saját képviselőjét külön választja meg. Az ajánlott jelöltek közötti választás sorrendjét sorshúzás dönti el s a megválasztáshoz szükséges az egyes csoportok összes tagjai létszámának abszolút többségét jelentő igen szavazat. A szavazás természetesen titkosan történik. Amint a szavazás folyamán valamelyik jelölt eléri az abszolút többséget, úgy az illetőt a választási elnök megválasztott képviselővé deklarálja. Ezt a szavazási eljárást mindaddig kell ismételni, amíg az eredményre nem vezet. *Az elektori kollégiumnak mindig zárt épületben kell ülésezni s a tagok mindaddig nem hagyhatják el az épületet és a külvilággal sem érintkezhetnek, amíg a választási eljárás befejezést nem nyert.* Ilyenmódon az elektorok testülete biztosítva van minden kívülről jövő, illetéktelen befolyás ellen s a választás valóban a közérdeknek megfelelő szellemben és keretek között folyik le. Nincs tehát korteskedés, nincs demagóg ígéretés és a régi korok primitív választási

eljárásának számtalan hazug, népbolondító vagy aljas trükkje nem érvényesülhet. Képviselőnek ajánlani és megválasztani természetesen csak a munka társadalmának olyan tagjait lehet, akik a *kormánytól teljesen függetlenek*, így tehát csak két kategória jöhet tekintetbe: *a munkakötelezettségüket már leszolgált ötven évnél idősebb emberek és az individuális pályákon dolgozó felmentettek*. Ez utóbbiak felmentését mandátumuk lejártáig, illetőleg az új választási eljárás befejezéséig visszavonni természetesen nem lehet s így a kormány ezen módon sem gyakorolhat nyomást a képviselőkre, akik a központi kormányzó hatalomtól teljesen függetlenül gyakorolhatják törvényhozói jogukat. *A képviselők teljes immunitást élveznek* és személyes szabadságukat, semmiféle címen, még tettenérés esetén sem szabad semmiféle hatóságnak megsérteni. A hatósági megkeresésre megindított kiadási eljárásnak pedig legfőbb követelménye az, hogy a képviselőház *összes tagjainak legalább hatvan százaléka* szavazzon a kiadás mellett, ellenkező esetben a kiadási kérelem elutasítottnak tekintendő. A képviselői mandátum lejárta után, a volt képviselőt semmiféle olyan cselekményért felelősségre vonni többé nem lehet, melyet képviselősége alatt követett el. Ha tehát a mandátum érvényességének tartama alatt, bármiféle törvényellenes cselekedetért, az illetékes hatóság a képviselőt ki nem kéri, vagy ha kikéri, de a ház ki nem adja, abban az esetben ezen cselekmények *elévülnek* tekintendő. Ez a rendszer teljes mértékben biztosítja a képviselők korlátlan egyéni függetlenségét, mely egyik legfontosabb garanciája a törvényhozás

egész tekintélyének és közérdekű munkája eredményességének.

A képviselői mandátum hat évig tart és három évenként az ily módon megválasztott képviselők fele új választás alá kerül.

Az elektorok választásánál aktív választói joga a munka társadalmában minden *teljes jogú* férfinak és nőnek van. Nem bírnak semmiféle választói joggal azok, akik valamely testi vagy szellemi fogyatkozásuk, illetőleg állandó jellegű betegségük folytán, a társadalom eltartottjai közé tartoznak, továbbá azok, akik bármely okból, jogerősen hosszabb szabadságvesztésre vannak ítélve, illetőleg akiket jogerős bíró ítélet fosztott meg politikai jogaiktól.

Elektorrá, valamint képviselővé csak az választható, aki aktív választói jogának birtokában van és harmincadik életévét már betöltötte. Az aktív és passzív választói jog felső korhatára a betöltött 75 év, minthogy nem kívánatos az, hogy az aktív tevékenység határán már messze túl levő, elöregedett emberek, a közélet irányítására befolyással bírjanak. Az öregség, bizonyos korhatáron túl, legtöbb esetben a haladásnak már csak kerékkötőjévé válik s amellet, az életük utolsó szakaszába elérkezett emberek rendszerint már nem is kívánnak aktív részt venni a világ sorsának irányításában s a jövő előkészítésében, mely őket, személy szerint, többé nem érdekli. Ennek megfelelően, képviselővé való megválasztásra sem lehet az elektorok kollégiumainak 70 évnél idősebb férfiakat vagy nőket ajánlani.

A képviselőház tagjainak másik felét a külön-

féle foglalkozási ágak hivatalos érdekképviseleti szervei választják. Minden fontosabb és nagyobb létszámmal bíró foglalkozási ág, mint például: a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a közlekedés, a közoktatás, a közellátás, a gazdasági és politikai közigazgatás munkásai és tisztviselői, törvényes keretek között működő *szindikátusokba, vagy kamarákba* vannak megszervezve és pedig a nagyobb létszámúak kerületenkint, míg a kisebb létszámúak részére az egyes országok területén, egy-egy kamara, vagy szindikátus van felállítva. A törvény, az egész ország területén, az egyes foglalkozási ágak létszámát, továbbá általános jelentőségét figyelembe véve, megállapítja azt, hogy egy-egy foglalkozási ágnek milyen számú képviselőre van igénye a törvényhozában. Ezen számnak mindig *néggyel oszthatónak* kell lenni, minthogy az ily módon megállapított kontingenseknek is fele kerül egy-egy alkalommal választás alá, minthogy a mandátum szintén hat évig tart és az érdekképviseleti alapon megválasztott kétszáz képviselő közül is százat az intelligencia-vizsgáló bírók, a másik százat pedig a többi választásra jogosultak delegálják.

Az érdekképviseleti alapon bírt törvényhozói mandátumokat is az elektorális választási eljárás alapján töltik be, itt azonban ez nem kerületenkint történik, hanem minden szindikátus, tagjainak száma alapján, megválasztja a maga elektorait s ezek az ország fővárosában összejönnek, szakmánként választói kollégiummá alakulnak s a választási biztos felügyelete és a maguk köréből választott elnök vezetése alatt

megválasztják képviselőiket. Minthogy az érdekképviseleti választásoknál, egy-egy foglalkozási ág küldött elektorai, több képviselő választása felett döntenek, az ilyen választásnál tehát gyakorlati szempontból a legcélszerűbb *a lajstromos választás*. Egy-egy választói kollégium tagjai legalább *egyötöd* részének kell egy ajánlási ívet aláírni s az ezen ívek között megejtett szavazás eredményeként, a leadott szavazatok *percentualis arányában* történik a képviselői mandátumok szétosztása. Az ily módon esetleg fennmaradó mandátumokról egyéni jelölés és választás alapján döntenek az elektori kollégiumok. A választás gyakorlati keresztülvitele azonos szabályok szerint történik, mint a képviselői általános választásoknál. Az egyes érdekképviseleti testületeknél az elektorválasztás természetesen szintén két csoportban történik és az intelligencia-vizsgával rendelkezők, létszámukra való tekintet nélkül, ugyanannyi elektort választanak, mint azok, akik ezen értelmiségi képesítéssel nem rendelkeznek. *Az érdekképviseleti választásoknál azonban csak azoknak van aktív választói joguk, akik valamely szindikátus vagy kamara tagjai, tehát valamely foglalkozási ágban még aktív szolgálatot teljesítenek.* A nyugdíjazottaknak ebben a csoportban nincs aktív választói jogosultságuk, ellenben képviselővé való megválasztásuknak nincs akadálya. A képviselővé választott, azonban még valamely társaság kötelékében aktív szolgálatot teljesítő férfiak vagy nők, megválasztásukkal *automatikusan felmentettek* válnak és a megválasztás időpontjában élvezett javadalmaikat, mandátumuk tartama alatt, a képviselő-

ház költségvetésének terhére folyósítják. Az érdekképviseleti mandátum révén tehát azoknak is módjukban van a törvényhozásba bekerülni, akik még a munka társadalmának aktív szolgálatában állanak s így a törvényhozás szakszerűsége és a gyakorlati élet szükségleteivel való szoros kapcsolata ezáltal megfelelő biztosítékot nyer. A képviselők ezen kategóriájában is érvényesül azonban a választhatóság alsó és felső korhatára, éppen úgy, mint az általános választásoknál.

A képviselői mandátum mindkét kategóriában hat évig tart és az időközben lemondás, vagy elhalálozás következtében megüresedő mandátumokat természetesen szintén az elektori kollégium tölti be. Az általános képviselőválasztás elektorainak választása minden harmadik év *január havában* történik, míg az érdekképviseleti elektorokat ugyanezen évek *február havában* választják meg az illetékes kamarák és szindikátusok. Az általános képviselőválasztást pedig az elektori kollégiumok ugyanezen év *májusában*, míg az érdekképviseleti mandátumok betöltését pedig *június hóban* ejtik meg az időközben forma szerint is megalakult elektori testületek. A megválasztott képviselők mandátumának érvényessége pedig ugyanezen év július 1-én kezdődik, amikor is a képviselőház tagjainak lejárt mandátumú egyik fele átadja helyét az újonnan megválasztott törvényhozóknak. A két választás időpontja közötti négy hónapi időköznek az a rendeltetése, hogy az új elektorokat a választók egyik csoportja se befolyásolhassa a megválasztandó képviselők személyét illetőleg és az összeülő elektori

kollégium minden külső tényező zavaró hatása nélkül kereshesse ki a képviselői mandátumra pályázók közül azokat, akik szellemi és erkölcsi képességeik alapján a legméltóbbnak és a legalkalmasabbnak látszanak arra, hogy a törvényhozásba küldessenek. Akik képviselői mandátumot akarnak elnyerni, azoknak formális *írásbeli pályázatot* kell beadni azon elektori kollégium elnökségéhez, melytől ezen megbízatást elnyerni óhajtják s ezen pályázatban igazolni kell azon adatokat, melyek a képviselővé választhatás előfeltételeit képezik. Ezen pályázatok közül azonban csak azokat lehet szavazás alá bocsátani, melyeket az elektori kollégium összes tagjainak legalább tiz százaléka — mint ajánlók — aláírtak. Minden elektor természetesen csak egy pályázó ajánlási ívét írhatja alá. A választást az ilymódon, megfelelő számú ajánlással rendelkező pályázók között kell lefolytatni.

A törvényhozók megválasztásának ezen módja eleve kikapcsolja mindazokat az anomáliákat, melyek az elmúlt korszakok demokratikus parlamentjeit korrumpálták. A politikai demagógiának ezen rendszer mellett nincs érvényesülési területe, mert az elektorok testülete egy nagyszerűen működő *izoláló réteget* alkot a választók tömegei és a megválasztandó képviselők között. A képviselőjelölt fel van mentve a tömegek előtti agitálás, szónoklás, ámítás és hazudozás kínos kötelességeitől, az átlagemberek sokaságának pedig nem keli a fejét törni azon a kérdésen, hogy melyik jelöltnek higgyen és melyikre adja szavazatát. Az elektori mandátum — nem jelentvén semmi különös közéleti hatalmat vagy anyagi kedvezményt —

nem képezi a politikai akarnokok és demagógok vetélkedésének tárgyát s így az megmarad a köz érdekeit önzetlenül szívükön viselő *magasabb szellemi és erkölcsi nívón álló emberek* számára, akik erre méltók és hivatottak. Az elektorok testületei pedig, ezen helyzet logikus folyományaként, az egyes választói kerületek legjobbjaiból állanak s így szellemileg és erkölcsileg is abban a helyzetben vannak, hogy ki tudják választani a jelentkezők közül azokat, akik képességeik, tudásuk, jellemük, múltjuk s az életben már elért eredményeik alapján, legalkalmasabbnak és legméltóbbnak mutatkoznak arra a fontos és meg-tisztelő megbízatásra, hogy kerületüket az országos törvényhozó testületben képviseljék. A munka társadalmának egész gazdasági és szociális szervezete már önmagában is lehetetlenné és céltalanná tesz mindenféle *politikai pártalakulást*, minthogy egy kiegyensúlyozott, uralkodó és elnyomott osztályok nélküli társadalomban, nincs talaja az ilyen irányú szervezkedésnek. A választások elektorális szervezete pedig technikailag teszi lehetetlenné a pártpolitika kialakulását s ezen helyzet következményeként, ma már nem párt-emberek s hatalmi szervezetek exponensei foglalják el a törvényhozók helyeit, hanem az egyes országok legkiválóbb és legérdemesebb férfiai és női, akik önzetlenül munkálkodnak a közérdeknek minden vonalon való érvényesülésén.

A munka társadalmának választott törvényhozása tehát levetkőzte a múltak hasonló politikai szervezeteinek hibáit, viszont meg tudta tartani azok összes jó tulajdonságait s így, mint a sok évezredes politikai

fejlődés szinte tökéletes produktuma, az egész emberiség életének hasznos és nélkülözhetetlen munkakört ellátó szervezetévé változott.

A törvényhozás másik tényezője *a szenátus*. Ez a testület nem kívülről álló tényezők útján nyer kiegészítést, hanem *önmagát újítja meg fokozatosan*. A szenátusi tagság ugyanis *életfogytiglanra* szól, illetőleg a politikai tevékenység felső korhatáráig, a betöltött 75 éves korig. Az elhalálozás, lemondás vagy a korhatár elérése következtében megüresedett szenátusi helyeket, titkos választás által, *a szenátus maga* tölti be. Az alkotmány alaptörvénye felsorolja azokat a testületeket és szervezeteket, melyeknek meghatározott számú *szenátusi helyre* van igényük, így a tudományos akadémiák és egyéb hasonló testületek, az egyetemek és más főiskolák, az irodalmi és művészeti kamarák, a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a közlekedés és a többi foglalkozási ág hivatalos érdekképviselői szervezetei, valamint a városok és a közigazgatási és közgazdasági kerületek választott képviselőtestületei azok a tényezők, melyeknek joguk van bizonyos számú szenátusi helyekhez. *Ezek a szervezetek azonban csak ajánlhatják a megüresedett helyekre azokat a közéleti kitűnőségeket, akiket ezen rendkívül megtisztelő megbízatásra méltóknak találnak*. A szenátus tagjainak összessége, titkos szavazással dönt az ajánlott jelölt személyének elfogadása vagy visszautasítása fölött. Az ajánlott szenátorjelölt csak akkor tekinthető megválasztottnak, ha *a szenátus tagjainak legalább kétharmad része mellette szavazott*. Ellenkező esetben a sze-

nátus elnöksége új jelölésre hívja fel azt a testületet, melynek jelöltjét a szenátus nem választotta meg. *Az ilymódon betöltendő helyek az összes szenátusi tagságoknak felét teszik ki.* A szenátusi tagságoknak másik felét, minden kívülről jövő ajánlásnak mellőzésével tölti be a szenátus a szenátorok egytized részének írásbeli ajánlása alapján. Ha tehát a szenátusi helyek ezen csoportjába tartozók közül ürül meg valamelyik, akkor a szenátusi tagok maguk ajánlanak, az ország szellemi életének kitűnőségei vagy a gazdasági, illetőleg politikai élet vezéregyéniségei közül jelöltek, akiknek megválasztása fölött szintén a szenátus tagjainak összessége, a kétharmad szótöbbség alapján dönt. Ilyen státúumok mellett nem lehet csodálni, hogy a munka társadalmának szenátusai valóban az egyes országok legkiválóbb férfiaiból állanak s ami igazi, vitán felüli szellemi és erkölcsi értéket egy-egy nép magából kitermel, az szinte bizonyos, hogy előbbutóbb a szenátorok ragyogó testületében foglalja el a maga méltó helyét. *»Királyok gyülekezetei«* valóban a szenátusok, ahol a szellemi életnek egy magasabbrendű társadalom ragyogó kultúrája által kitenyészett legkiválóbb reprezentánsai foglalnak helyet s irányítják és ellenőrzik az országok ügyeinek közérdekű vitelét. Az abszolút függetlenség legklasszikusabb kikristályosodásai az egyes törvényhozásoknak ezek a felsőháza, melyeknek tagjai előtt a legmélyebb tisztelet és hódolat érzelmeivel jelennek meg az országok első funkcionáriusai is, akiknek szinte kivétel nélkül az a legtitkosabb belső vágyuk, hogy egy sikerdús közéleti pályafutás után, érdemeik el-

ismerésül, valamikor ezen magas testület tagjai közé kerülhessenek. Valóban, ilyen körülmények között, a munka társadalmában, a közéleti férfiak részére elérhető legnagyobb kitüntetések egyike a szenátorság, mely méltóan koszorúzza meg azok pályafutását, akik egész életükben a közjó érdekében és a világ haladásán munkálkodtak.

A szenátus tagjainak létszáma kétszáz, a szenátorra választhatás személyes követelményei pedig nagyjában azonosak azokkal, melyek az általános választások képviselőjelöltjeivel szemben érvényesek, avval az eltéréssel, hogy *szenátorra ajánlani és választani csak az olyan férfiakat lehet, akik már betöltötték negyvenedik életévüket.* A szenátus tagjai *csak férfiak* lehetnek, ebből a testületből a nők ki vannak zárva.

A szenátus és a képviselőház a törvényhozásnak két egyenlő jogú és egyenlő rangú faktora s a kormány által előterjesztett törvényjavaslatok megszavazása vagy visszavetése mindkét testületet egyenlő mértékben illeti meg.

Elnökeit, alelnökeit és tisztviselőit mindkét ház, minden külső befolyástól mentesen, maga választja meg, tanácskozási rendjét önállóan állapítja meg. A két törvényhozó testület, az alkotmányt megállapító alaptörvények értelmében, minden évben kétszer ül össze, mindig *két-két hónapi időre*, éspedig a naptári év első és második felében. *A két ülészak között mindig legalább három hónap törvényhozási szünetnek kell lenni.* Ezen kétszer két hónap alatt a két törvényhozó testületnek le kell tárgyalni az évi

költségvetést s a zárszámadásokat, valamint azokat a törvényjavaslatokat, melyeket a kormány terjeszt elő és végül azokat is, melyet a két ház tagjai nyújtottak be. A két ház tagjai által benyújtott törvényjavaslatokat azonban az illető törvényhozó kamara összes tagjai legalább tíz százalékának kell elfogadásra ajánlani. Ha a javaslat szerzője legalább ennyi ajánlási aláírást tervezetéhez szerezni nem tud, akkor a javaslat nem vehető tárgyalás alá. *A két törvényhozó gyűlés házszabályainak olyanoknak kell lenni, melyek lehetővé teszik azt, hogy az említett törvényhozói munka az évenként rendelkezésre álló, összesen négy hónap alatt, hátralék nélkül, érdemlegesen elintézhető legyen.*

A munka társadalmának alkotmányát átható egész szellem logikus következménye az, hogy a két törvényhozó testület munkáját semmi külső erőtényező nem befolyásolhatja, azok élete és működése *állandó jellegű s így sem a képviselőházat, sem a szenátust feloszlatni nem lehet.*

Az elnökség, a kormány fejével egyetértésben, hívja össze az egyes üléseket s állapítja meg azok tárgysorozatát s tesz javaslatot a plénumnak az ülésszak esetleges elnapolása vagy, abban az esetben, ha a beterjesztett törvényjavaslatok letárgyalása már befejeződött, úgy a törvényhozási ülészak berekesztése iránt.

A két törvényhozó testület tagjaiból alakul meg a kormányzás irányításának és ellenőrzésének legfőbb és legfontosabb szerve: az *államtanács*. Mindkét törvényhozó testület ezen államtanácsba 20-20

tagot delegál, *három évi időtartamra*, mely a képviselőház hároméves újjáalakulás! ciklusaival időben egybeesik. A választás úgy történik, hogy a képviselőház minden húsz tagja, a szenátusnak pedig minden tíz tagja, egy-egy *választókörré* alakul és megválasztják a maguk jelöltjét az államtanácsba. Azok a képviselők vagy szenátorok, akik nem tudnak megfelelő jelölt személyében megállapodni s így nem csatlakoznak egyik *választókarhoz* sem, az elnökség által megejtett sorshúzás útján nyernek az ily módon felállított további szavazókörokbe beosztást. Az ilyen választási eljárás mellett semmiféle alkalmi vagy állandó jellegű csoportosulásból származó esetleges többségnek nincs módja arra, hogy a kisebbség jelöltjeit az államtanácsba való bejutástól elzárja. Minden képviselő, akinek legalább húsz hive van és minden szenátor, akinek legalább tíz követője akad, ily módon biztosítva van arról, hogy az államtanács tagjai közé bekerül. A törvényhozó testületek minden számottevő csoportja és érdekeltége tehát számának és jelentőségének megfelelő arányban érvényesül az államtanácsban. A dolog természetéből folyólag, úgy a képviselőház, mint pedig a szenátus tagjai közül elsősorban *a vezető egyéniségek* delegáltak az államtanácsba s így ezen szervezet az egyes országok közéletének legkimagaslóbb és legértékesebb tagjait gyűjti össze, miáltal *a törvényhozás ezen emanációja* az egész kulturális, politikai és gazdasági élet fókuszává válik, melynek hatása és szelleme szétárad az egyes országok társadalmi és kulturális életének egész területére.

Az államtanácsnak ily módon választott negyven tagját kiegészíti öt olyan további tag, akik *hivataluk-mi fogva* tartoznak ezen testület kötelékébe. Ezek *az ország kormányzója, aki nagydiban a régi korok miniszterelnökeinek helyét és hatáskörét tölti be, továbbá a képviselőház és a szenátus elnökei, valamint a legfőbb bíróság és a legfőbb állami számvevőszék elnökei.* Ezen öt tagon túl, az államtanács három évenkénti újjáalakulása után, tagjainak létszámát, titkos választás útján, *további öt taggal, ön-maga egészíti ki ötvenre.* Ezen további öt tagnak a gazdasági, tudományos vagy politikai közélet kimagasló egyéniségei közül kell kikerülni s ajánlásukhoz az államtanács tagjai közül legalább tíznek aláírása, míg a megválasztáshoz az államtanács tagjai közül legalább harmincnak hozzájáruló szavazata szükséges.

Az államtanács elnöke az ország kormányzója, aki egyúttal a kormánynak is a feje. Helyettesének megválasztására pedig az új kormányzó tesz javaslatot az államtanácsnak, mely annak elfogadása fölött, egyszerű szótöbbséggel, titkos szavazással dönt.

Az államtanács legfőbb feladata a kormányzat és a törvényhozás közötti összhang megteremtése és állandó fenntartása s ezen célból az államtanács egész évben permanenciában van és bármikor összehívható. Az államtanácshoz kell a kormánynak mindenféle törvényjavaslatot benyújtani és csak ezen fórumon keresztül juthatnak azok a törvényhozás elé. Az államtanács a hozzá benyújtott javaslatokat letárgyalja, azokon a szükségesnek mutató

módosításokat eszközli s úgy küldi át a törvényhozásnak. A meg nem felelőnek talált kormányjavaslatokat visszaadja a benyújtó miniszternek, átdolgozás vagy esetleg teljes elejtés céljából. A képviselőház és a szenátus által letárgyalt, de megváltoztatott szöveggel elfogadott törvényjavaslatokat, mielőtt *elnöki megerősítésre és kihirdetésre* kerülnének, a kormányzó tartozik az államtanácsnak, jóváhagyás végett, meg-egyszer bemutatni. A kormány tartozik az államtanácsot a közügyekről állandóan tájékoztatni, minden fontosabb intézkedését előre bejelenteni és azokhoz hozzájárulását kérni. Szükség esetén, törvényhozási szünet alatt, az államtanács előzetes felhatalmázása alapján, olyan *köztörvényerejű rendeleteket* is adhat ki a kormány, amelyekben foglalt intézkedések közérdekből el nem halaszthatók. Ezen rendeleteket azonban, a legközelebbi törvényhozási időszak alatt, a két háznak jóváhagyás, illetőleg letárgyalás céljából, utólag be kell terjeszteni. Az államtanács előzetes hozzájárulása szükséges a fontosabb köztisztviselői állásokra való kinevezésekhez is, melyeket csak az államtanács hozzájárulása után terjeszthet a kormányzó *az államfő, a köztársasági elnök* elé. így az összes miniszteri állások betöltése előtt is az államtanács előzetes hozzájárulását kell a kormány fejének kikérni. Az államtanács tagjai, közérdekű ügyekben, bármikor kérhetnek az államfőtől kihallgatást, akinek alkotmányos kötelessége ezen tanács tagjainak jelentéseit meghallgatni és előterjesztéseit megfontolás tárgyává tenni. Az államtanács működése tehát *Platón* álmának, »a *bölcsek kormányzásának*« gyakorlati

megvalósulását jelenti. Az országok legbölcsebb és legkiválóbb férfiai, az államtanácson keresztül, kormányozzák a népeket s az ő felsőbbrendű, tisztult szellemük jelöli meg a közügyek vitelének módját és eszközeit.

A felsorolt három testület, a képviselőház, a szenátus és az államtanács alkotják tehát a munka társadalmában az egyes autonóm államok törvényhozásának legfőbb szerveit. Rajtuk keresztül nyilvánul meg a közakarat, azonban már mindenféle zavaros elemektől megtisztulva, minthogy a közbeiktatott alkotmányos szűrő és izoláló rétegek az eszmék, gondolatok és törekvések megtisztult és kifinomodott formáit juttatják csak el az illetékes fórumokhoz. Nincs többé a demagógia számára semmi érvényesülési terület, mert ezekbe a törvényhozó testületekbe valóban csak az arra méltó emberek tudnak bejutni, akik nem üres beszéddel, hanem tettek és eredmények által igazolták azt, hogy érdemesek arra a megtiszteltetésre, melyet egy ország törvényhozóinak sorába való föl-emelkedés jelent.

Az állam végrehajtó hatalmának legfőbb szerve az *államfő, a köztársasági elnök*. Az elnököt ugyancsak hatéves ciklusokra választják, mindig *ugyanazon év második felében, amelynek első felében a törvényhozó testületek újjáalakulása történik. Az elnököt az elnökválasztó főelektorok útján választják az egyes országok összes szavazati joggal bíró lakói, és pedig a következőképpen*. A már említett ötven választókerületnek az év elején megválasztott elektorai, az év kilencedik hónapjában, tehát *szeptemberben*, ülésre

hívatnak össze s ezen ülésen, az elektori testület választott elnökének vezetése és a választási biztos ellenőrzése mellett, ugyanolyan eljárással, mint a képviselőválasztásnál, választanak kerületenként *négy főelektort*, akiknek az általános választáshoz szükséges passzív választójogi képesítésüknek kell lenni, azzal a megszorítással, hogy a képviselőház tagjait, valamint negyven évnél fiatalabbakat főelektorrá sem ajánlani, sem választani nem lehet. Az ily módon megválasztott *főelektorok* az év utolsó hónapjának, *decembernek* közepén, az ország fővárosában elnökválasztó ülésre jönnek össze. A kétszáz elektor száma *az államtanács összes tagjaival kétszázötvenre egészítődik ki, minthogy az államtanács testületileg hozzátartozik az elnökválasztó kollégiumhoz.* Ez a kétszázötven férfiú, egy erre a célra berendezett és a külvilágtól elzárt épületbe vonul be, az elnökválasztás megejtése céljából. A választási eljárást a szenátus elnöke vezeti, akinek helyettese a képviselőház elnöke. Az elnökválasztó kollégium tagjainak legalább egytizede által aláírt ajánlásokon szereplő elnökjelöltek fölött megindul a szavazás, éspedig az ajánlások számának sorrendjében. A legtöbb ajánlással bíró jelölt kerül először sorra is utána a kisebbszámú ajánlási aláírással rendelkező jelöltek jönnek, feltéve, ha az első jelölt meg nem kapja a törvényesen előírt szótöbbséget. Az elektori kollégium *összlétszáma legalább hatvan százalékának,* tehát legalább *százötven* igen szavazatnak kell egy személyre összpontosulni ahhoz, hogy az elnökválasztási eljárás befejeződjék. Amelyik jelölt ezen számot eléri, az a köztársaságnak

hat évre megválasztott elnöke. Az új elnök hivatali ideje a választási hónap, december után következő év első napjával, tehát január elsejével kezdődik. Hivatalban levő elnök nem választható meg újra és hivatali idejének lejártától számított öt éven belül a volt elnök nem is ajánlható az elnökválasztó kollégiumnak jelöltként. Az időközben, elhalálozás, vagy esetleges lemondás folytán megüresedett elnöki széket ugyanazon elektori kollégium tölti be, *a hátralevő időre*, mely az első elnököt választotta, minthogy az *elnökválasztó főelektorok mandátuma hat évig tart*. Az elnöki székek időközben való megüresedése esetén, az elnökválasztó kollégiumot a szenátus elnöke *három napon belül* összehívni tartozik. Az egyszer összeült kollégium mindaddig nem oszolhat szét és tagjai nem hagyhatják el a választási épületet, míg a választás az alkotmány szellemében és a törvények rendelkezései szerint, meg nem történt.

Az ilyen módon megválasztott államfő tekintélyét nagy mértékben emeli az a körülmény, hogy a törvényhozó testületektől függetlenül nyerte el az állami főhatalmat és amellet semmi demagóg elem nem vegyülhetett a választási eljárásba. Az egyes országok kiváló és független szellemű férfainak gyülekezete, mely végső fokon a nép millióitól nyerte megbízását, adja át az állam legfőbb hatalmát a kiválasztott férfiúnak, aki arra van hivatva, hogy hat éven keresztül, az ország kormányzásának legfőbb irányítását és ellenőrzését végezze. Az elnök jogköre igen széles, azonban minden intézkedésének alkotmányos érvényességéhez a kormányzat felelős vezető-

jének, a kormányzónak ellenjegyzése szükséges. Az elnöknek a törvényhozó testület által elfogadott törvényjavaslatokkal szemben *abszolút vétőjoga* van és az elnök által egyszer visszautasított törvényjavaslatot csak az új elnök hivatalbalépése után lehet ismét tárgyalás alá venni. Az elnök nevezi ki az állam összes fontosabb tisztviselőit, a minisztereket, államtitkárokat és egyéb közfunkcionáriusokat, akik hivataluk átvételekor tartoznak az alkotmányra esküt tenni, a hivatalban levő elnöknek pedig hűséget és engedelmességet fogadni. Az elnök képviseli az államhatalmat minden irányban *s hivatali ideje alatt, személye szent és sérthetetlen*. Az elnököt, minthogy minden ténykedése ért jogilag és politikailag a kormány feje felelős, hivatali idejének lejártá után sem lehet semmi címen és semmi fórumnak felelősségre vonni. Az egyszer megválasztott elnök tehát minden hatósággal szemben *élete végéig teljes immunitást élvez*, mert föl sem lehet tételteni azt, hogy akit a munka társadalmában méltónak találtak a legfőbb állami méltóságra, hogy az valaha is törvényellenes dolgot cselekedjen. Az elnök hirdeti ki az általa elfogadott és megerősített törvényeket s örökösök ügy azoknak, mint pedig az alkotmánynak betartása fölött. Az elnök a kormány fejének közvetítése által, *üzemletek* útján érintkezik a törvényhozó testületekkel, melyekben időnkint, rendszeren egy-egy törvényhozási periódus megkezdésekor, megjelöli azokat a legfőbb irányvonalakat, melyeken kormányának politikája haladni fog. Az elnöktől kihallgatást kérhetnek a törvényhozó testületek tagjai, melyek alkalmával joguk

van az elnök előtt politikai és más közérdekű ügyekben véleményüket és nézeteiket kifejeteni. Viszont az elnök is meghívhatja magához kihallgatásra azokat a közéleti férfiakat, akiknek véleményét meghallgatni óhajtja.

Az elnök által képviselt állami főhatalom és a törvényhozó testületek között az összekötő kapcsot a kormányzat feje, a *kormányzó* képviseli. A kormányzó személyére nézve az államtanács tesz az elnöknek javaslatot és pedig mindig az új elnök hivatalbalépése után. Ezen célból az államtanács szabályszerű titkos választási eljárást folytat le, ajánlások alapján s amelyik jelölt az államtanács tagjai közül *legalább harmincnek* szavazatát megkapja, annak személyét terjesztik fel az elnökhöz, kinevezés, illetőleg megerősítés céljából. Az ily módon *megválasztott és kinevezett* kormányzó megbízatása az államtanács legközelebbi újjáalakulásának időpontjáig tart. Az újjáalakult államtanács a kormányzó személyére nézve ismét előterjesztést tesz az államfőnek. A kormányzó újbóli megválasztásának nincs semmi törvényes, vagy alkotmányos akadály s amíg személye egyesíti magában *az államtanács és az elnök bizalmát*, addig helyét nem kell elhagynia. Az ily módon megválasztott kormányzó vezeti, mint elnök, az államtanácsnak üléseit is.

A kormányzót, három éves kormányzati időszakának letelte előtt, csak az elnök mozdíthatja el állásából, aki bizalmát a kormányzóval szemben bármikor visszavonhatja. Az egyetlen elnöki ténykedés, amelyhez nem kell kormányzói ellenjegyzés, az, ha

az elnök a kormányzót állásától felmenti és erről az államtanácsot, közvetlen átíratban, értesíti. Ilyen esetben az államtanács haladéktalanul összeül s lát új kormányzó személyére nézve javaslatot tesz az államfőnek. A kormányzó-választó ülést megelőző elnöki kihallgatások folyamán a személyi kérdés rendes körülmények között már előre tisztázódik, úgy, hogy a választás már csak formális aktus szokott lenni. Kormányválság idején, amíg az új kormányzó nincs kinevezve, az elnök, kabinetirodájának főnöke útján tartja fenn az összeköttetést az államtanáccsal.

Az alkotmányos és törvényes keretek között megválasztott és kinevezett kormányzó az összes állami hatóságok és hivatalok feje, vezetője és legfőbb irányítója. Kivételt ezen szabály alól csak a bíróságok és az állami számvevőszékek képeznek, melyek a kormányhatalomtól függetlenül végzik feladatukat. Az egyes kormányzati ágakat irányító *minisztériumok* élén egy *miniszter* és egy államtitkár áll s ez utóbbi a miniszter helyettese és első tanácsadója. *A miniszterek és az államtitkárok politikai felelősséggel csak a köztársasági elnöknek, a kormányzónak és az államtanácsnak tartoznak.* Kinevezésük előtt a kormányzó az államtanács előzetes beleegyezését kikérni tartozik, ami azonban legtöbbször szintén csak formalitás, minthogy a kormányzó a mindenkori államtanács bizalmából ül a helyén, akit tehát valamely kormányzati reszorra alkalmasnak talál és javaslatba hoz, annak személye ellen az államtanácsnak csak a legkivételesebb esetben lehet kifogása.

A törvényhozás két házával szemben a miniszte-

*rek nem tartoznak politikai felelősséggel, tehát bizalmatlansági indítványt ellenük sem nyílt, sem burkolt formában tenni nem lehet. Ha azonban valamelyik törvényhozó testület összes tagjainak legalább tiz százaléka írásbeli és konkrét adatokat tartalmazó vádindítványt tesz valamelyik miniszter ellen, melyben az illetőt törvényellenes cselekedetekkel vádolja, akkor ezen indítványt, a közzétételtől számított legalább három, de legfeljebb hat napon belül szavazásra kell bocsájtani. Ha a törvényhozásnak az a háza, mely előtt a vádindítványt emelték, ezen indítványhoz legalább hatvan százalék szótöbbséggel hozzájárul, akkor az indítvány elfogadottnak, ellenkező esetben elvetettnek tekintendő. Az elfogadott vádalá helyezési indítványt át kell küldeni a törvényhozás másik házá-
nak is, állásfoglalás céljából. Ha az indítványt a másik törvényhozó testület is elfogadta, akkor a kormányzó tartozik az államfőnek haladéktalanul előterjesztést tenni az illető miniszter felmentése iránt, aki ellen, a felmentés megtörténte után, a kormányzói utasítására a főállamügyészség megindítja a bűnvádi eljárást, azon ügyben, mely a vádindítvány tárgyát képezte.*

Politikai nézeteltérések tehát nem idézhetnek elő kormánybukást, minthogy a kormány a törvényhozásnak nem alárendelt szerve, hanem a két tényező a közügyek vitele tekintetében egymás mellé rendeltégi viszonyban van és egymást kölcsönösen támogatni tartozik. Költségvetés és a törvények megszavazása ügyében a két tényező tárgyalások és kölcsönös engedmények által hidalja át a közöttük esetleg fennálló

nézeteltéréseket. *A politikai kapcsolatot a kormányzat és a törvényhozás, valamint az államfő között a kormányzó személye tartja fenn*, aki egyként bizalmi férfi az államfőnek, valamint a két törvényhozó testület vezető tényezőit magában egyesítő államtanácsnak. A miniszterek és államtitkárok azonban nem lehetnek egyidejűleg politikusok és állami tisztviselők is, mint a boldogult parlamentarizmus korában, hanem kizárólag csak hivatalnokok és szakemberek, akik a gondjaikra bízott kormányzati reszortokat a lehető legjobban el tudják látni és nem kell idejük nagy részét a politikai vezérek szeszélyei, intrikái és egyéni érdekei közötti tojástanccal tölteni el. *A közügyek intézésénél is a szaktudás foglalta el a professzionista politikusok silány dilettantizmusának helyét.* Miniszterek és államtitkárok, amíg hivatalban vannak, addig nem is lehetnek a képviselőház tagjai. A kormány szenátor tagjainak pedig, miniszteri megbízatásuk tartama alatt, *szenátort jogaik szünetelnek* és csak ezen közhivatali állásukból való fölmentésük után élednek föl újból.

Ilymódon megszűnt a kormányzati és a törvényhozói állásoknak a közérdekre káros halmozódása és összekeveredése, amely visszas jelenség az egykori parlamentarizmus egyik legsúlyosabb betegsége s a közéleti korrupció egyik legfőbb forrása volt. A kormányférfiak ezen megváltozott helyzet következményeként teljesen hivatásuknak élhetnek, függetlenül egyes politikai tényezők befolyásától. A törvényhozás mindkét házában joguk van bármikor megjelenni s a közügyekben hozzájuk intézett kérdésekre felelni, ez

azonban nem kötelességük, hanem részben udvariassági ténykedés, részben pedig a gyakorlati szükségből fakadó opportunitás, minthogy a kormányzat fontos érdeke az, hogy a törvényhozás elé kerülő törvényjavaslatok a kormány intencióinak megfelelő szellemben fogadtassanak el, miután a politikailag felelős irányító tényező, a kormányzó, nem végezhet el minden politikai feladatot személyesen. A miniszterek tehát tulajdonképpen csak a kormány fejének megbízottjai és helyettesei, amikor a törvényhozás két háza előtt, vagy az államtanácsban megjelennek.

Mint az elmondottakból látható, a munka társadalmának politikai szervezete egyesíti magában *a szilárd központi kormányhatalomnak és a demokratikus tálaiból fakadó törvényhozó rendszernek* minden jó és üdvös tulajdonságát, a monarchikus államrendszer hibái és a parlamentáris kormányzat fogyatékoságai nélkül. Törvényhozás, államfő és kormány, mindhárom szilárd szerkezettel és pontosan körülírt hatáskörrel, ezen a három fő tartóoszlopon nyugszik a munka társadalmának politikai szervezete, biztosítva úgy az egyes emberek, mint az összességet képviselő állam jogainak és kötelességeinek közérdekű harmóniáját.

A törvényhozó és kormányzó hatalom mellett, mint nagyfokú önnállósággal rendelkező közéleti tényezők, állnak *a bíróságok és az állami számvevő ségek*. A bíróságok három fokozatban működnek és pedig mint kerületi törvényszékek, a vidéki központokban és mint felebbviteli középfokú bíróságok a nagy városokban; a harmadik legmagasabb bírói fórum pedig az országok fővárosában székelő *legfőbb állami*

törvényszék. A megváltozott gazdasági szervezet folyamánként, a munka társadalmában ezen törvényszékek az esetek túlnyomó nagy többségében nem az egyes emberek vitás vagyoni jogi ügyeivel, hanem az egyes kollektív közkereseti társaságok egymás közötti vitáinak eldöntésével, valamint a társaságok vezetőségeinek a kötelékükbe tartozó egyénekkal felmerült fegyelmi vagy egyéb ügyeinek törvényszerinti elintézésével foglalkoznak. Ide tartoznak az egyesek és a közhatóságok közötti vitás ügyek, nemkülönbben ez utóbbiak és a közkereseti társaságok vezetőségei között keletkezett összeütközések is, minthogy a munka társadalmának politikai szervezete *az abszolút jogállam* elvein épül fel, melynek logikus következménye, hogy *minden vitás ügyben a végső döntő szó a független bíróságokat illeti meg.* A legkisebb közhivatal bármilyen végzése ellen éppen úgy a bíróságnál kereshet jogorvoslatot az egyes ember, nemkülönbben a társas alakulat, mint ahogy a legmagasabb kormányhatóság intézkedéseinek jogosságát vagy törvényességét is vitás esetben, szintén az állami legfőbb törvényszék dönti el végérvényesen.

A bíróságok tagjai, mindhárom fokon, állásukból át nem helyezhetők és el nem mozdíthatók, csak bírói fegyelmi ítélet alapján; munkakörükben pedig minden más hatóságtól teljesen függetlenül és befolyásolhatatlanul dolgoznak. *A bírói kar zárt testületet alkot* a többi állami tisztviselőkkel szemben és a megüresedő bírói állásokra csak azok nevezhetők ki, akiket a pályázók közül az illető törvényszék bírói karának testületi gyűlése, titkos szavazás általi,

kijelöl. Csak az ilyen módon *ajánlott* jelölteket terjesztheti elő az igazságügyminiszter, kinevezés céljából, a kormányzó útján, az államfőnek. A legfőbb törvényszéken megüresedő bírói helyekre, a törvényszék tagjainak összegyűlése által javaslatba hozott jelöltek elfogadása, vagy visszautasítása ügyében, jrn« előtt a javaslat az államfő elé kerülne, még az államtanács ugyancsak titkosan megejtendő szavazásának kell döntenie s csak akit az államtanács többsége is alkalmasnak és méltónak talál arra, hogy a legfőbb törvényszék bírái között helyet foglaljon, csak annak a kinevezését terjesztheti a kormányzó a köztársasági elnök elé, aláírás céljából.

A bíróságokhoz hasonló szervezete, függetlensége és személyi kérdésekben egyenlő értékű autonómiája van az állami számvevőszékeknek, melyek az egyes közigazgatási és közgazdasági kerületekben, az állami hivatalok pénzügyi gazdálkodását, valamint a közkereseti társaságok ügyvitelét, vagyonkezelését és üzleti mérlegét ellenőrzik és felülvizsgálják. Az állami központi hivatalok, a minisztériumok és egyéb országos szervezetek közvagyon és pénzkezelésének ellenőrzését pedig az egyes országok fővárosaiban székelő *legfőbb állami számvevőszékek* végzik, melyek az évi költségvetés zárszámadásainak, valamint a kormány egyéb hivatalos pénzkezeléseinek állásáról, a két törvényhozó kamarának, valamint az államtanácsnak közvetlenül számolnak be, az államfőnek pedig hivatalos jelentéseiket ezen ügyekről, a legfőbb számvevőszék elnöke útján, közvetlenül terjesztik elő.

Az állami igazgatás többi ágainak tisztviselőivel a kormány rendelkezik, *a szolgálati pragmatika által körülhatárolt módokon*. A felsőbb hatóság bármely törvényellenes rendelkezése vagy hatalmi túlkapása ellen azonban a köztisztviselőknek is biztos védelmet nyújtanak a független bíróságok, melyek ítéleteikkel hatálytalaníthatnak minden olyan adminisztratív intézkedést, mely a törvények szellemével ellentétben van. *Jog, törvény és igazság uralma jellemzik a munka társadalmának egész állami szervezetét*, melynek keretei között senki sincs védtelenül kiszolgáltatva, sem a felsőbb fórumok, sem más hatalmasságok önkényének vagy emberi gyarlóságából folyó zsarnoki hajlamának.

A munka társadalmában az állami szervezetek egész adminisztrációja rendkívüli módon leegyszerűsödött, minthogy elmaradt az a végnélküli sok vagyoni viszályokból és üzleti érdekelletétekből származó súrlódás, mely a magánkapitalizmusra felépült gazdasági rend államalakulatainak egész belső életét állandó izgalommal teltette. A régi állami hivatalok legnagyobb része nem volt más, mint megdőbbentő kapacitású *aktagyár*. Korunk állami rendjében erre nincs többé szükség, minthogy az egész gazdasági életet a kollektív alapon való megszervezés rendkívül nagy mértékben leegyszerűsítette.

A régi államok, hosszú évezredek keresztül, közkiadásaik legnagyobb részét csak *adók* útján tudták fedezni. Örök viszály és elkeseredés forrása volt ez az államhatalom és a polgárok között, akik soha sem tudtak teljesen megbarátkozni azzal a gondolattal,

hogy keserves munkával szerzett vagyonuk vagy jövedelmük egy jelentékeny részét az állam tőlük, adó fejében, a legkülönbélebb és legraffináltabb módokon, elszedje. Az emberek legtöbbször nem tudtak megszabadulni attól a titkos érzésüktől, hogy vagyonuk és jövedelmük ezen megcsönkítése a nagyobb erő és hatalom által a gyengébb kárára elkövetett erőszakos rablás egy fajtája volt.

A munka társadalmában mindez megváltozott, mert mint ezt már részletesen ismertettem, a mai állam összes kiadásainak teljes és *elasztikus fedezetét* nyújtják az állam tulajdonát képező összes földek használata után, az egyes társaságoktól befolyó bérösszegek, továbbá az állam tőkevagyonra után, ugyancsak a közkereseti társaságok által fizetendő kamatok és haszonrészesedések s végül az állami tulajdonban levő házak és épületek hasznobérei. Ennek a három tételnek a felemelése vagy leszállítása által szabályozzák a kormányok az egész gazdasági élet irányát és működését. Ez a három bevételi forrás automatikusan fedezi az állam minden kulturális és egyéb kiadását, mert a munka társadalmának már ismertetett egész gazdasági szervezete az állam bevételeit és kiadásait egymással szükségképpen állandó egyensúlyban tartja. A munka társadalmában tehát ismeretlenné vált az adó- és vámszekatúrának az a végnélküli láncolata, mellyel a régi államok gyötörték polgáraikat.

Az egyes közigazgatási kerületeknek, valamint a városoknak és a mezőgazdasági telepeknek is van bizonyos autonóm joggal felruházott képviselőtestü-

letek, melyeknek tagjait nagyjában hasonló elvek alapján választják meg, mint az országos törvényhozás képviselőházát. Ezen autonóm képviselvek feladata a tisztán helyi jellegű ügyek intézése s a helyi kívánságoknak és óhajoknak megfelelő formában, a kormányhatóságok tudomására juttatása Ezen ügykör ellátására saját autonóm tisztviselői kart választanak Ezen önkormányzati szervezetek kiadásainak fedezéséről a költségvetés keretei között a kormány gondoskodik, minthogy törvény állapítja meg azt a minimális összeget, melyet ezen autonóm szervezetek kötelékébe tartozó felnőttek száma alapján, a központi állampénztár minden évben rendelkezésükre bocsájtani tartozik. Ezen az alapösszegezen túl, az illető önkormányzati terület jogos kulturális és egyéb igényeinek *továbbment*) kielégítését is kéri a képviselőtestületek a kormánytól, mely a méltánylandó körülmények figyelembevételével és a pénzügyi helyzet által meghatározott lehetőségeken belül, azokat honorálja Ezen a ponton tudnak városuknak, vagy kerületeiknek értékes szolgálatokat tenni ezen autonómiák vezető tisztviselői azáltal, hogy az illetékes kormányköröknél, a kötelező összegeken felül, minél nagyobb többleteket igyekeznek városuk vagy kerületük részére kieszközölni, hogy az autonómia területén ezáltal minél több kulturális alkotást létesíthessenek.

A központi kormányhatóságok mellett működő és fontos szerepet betöltő *pénzügyi, közgazdasági és egyéb tárnicsok tagjait* mindig a hároméves törvényhozási időszakoknak megfelelő időre, felerészben az

érdekképviseleti kamarák és szindikátusok országos központi szervezetei, felerészben pedig az államtanácsok delegálják *A kerületi föld-, tőke- és munkahivatalok* mellett működő, már ismertetett hasonló szaktanácsok tagjait pedig, azonos időtartamra, szintén felerészben *a kerületi képviselőtestületek, felerészben pedig a kerület területén működő érdekképviseleti szervezetek* választják.

Az egyes kerületek közigazgatási és közgazdasági ügyvitelének egységét és harmóniái át pedig *a kerületi kormánybiztosok* tartják fenn, akik nemcsak az összes állami és autonóm hatóságok fölötti ellenőrzést gyakorolják, hanem a kerületükben működő közkereseti társaságok ügyeinek vitelére is bizonyos irányító befolyással bírnak, azáltal, hogy az évi közgyűléseken vagy személyesen elnökölnek, vagy ezen jogukat megbízottjaik útján gyakorolják.

A munka társadalmának egész gazdasági és politikai szervezete minden nehézség nélkül megoldhatóvá teszi azt, hogy a különféle foglalkozási ágakban működő embereket, a szükséghez képeit, áthelyezni, vagy máshol alkalmazni lehessen. A közkereseti társaságok keretében működő, jól bevált munkaerőket átveheti az állam, vagy valamelyik autonómia és viszont, amennyiben az érdekelt tényezők ehhez mind két oldalról hozzájárulnak. A *munkahivatal* berendelhet állami szolgálatra olyan egyéneket, akiknek a munkájába, vagy különleges képességeire és szaktudására az államnak van szüksége. Kinevezett állami hivatalnokot, vagy megválasztott önkormányzati tisztviselőt azonban a munkavállalóval nem vezényelhet el

beosztásából, csak abban az esetben, ha ehhez az az illető közhivatalnok felsőbb hatósága, mint maga az érdekelt tisztviselő hozzájárul. Az állami vagy önkormányzati szolgálatból, vétkes mulasztás miatt, *bírói ítélet alapján* elbocsájtott tisztviselők elhelyezéséről a munkahivatal gondoskodik, és pedig ugyanabba a fizetési kategóriába tartozó állást kell számukra kiutalni, amilyenben közszolgálatuk alatt voltak, feltéve, ha a független bíróság ítélete az addig élvezett haszonrészeik számát nem szállította le. Az állami, az önkormányzati és a közigazgatási tisztviselői karnak egymás munkakörében való felhasználását, időleges átvezénylését, vagy állandó jellegű áthelyezését megkönnyíti az a már ismert körülmény is, hogy a nyugdíjat minden kategóriának az állam fizeti s ezenkívül a szolgálati idő is minden csoportban azonos. A szervezeti harmóniát még kiegészíti az alapelvek tekintetében hasonló törvényekben lefektetett *szolgálati pragmatika*, továbbá a fizetési és előléptetési szabályok egységes rendszere, melyek végeredményükben a különböző közérdekű munkatereken tevékenykedő emberek jogainak, kötelességeinek és javalmazásának egységét teremtik meg. Nincs tehát lényeges eltérés az egyes foglalkozási ágakban tevékenykedő emberek anyagi és társadalmi helyzete között, tehát nincs ok az irigykedésre, féltékenykedésre és egyéb békebontó érzelmek kialakulására. Mindegyik munkakörben az értékes, tehetséges, szorgalmas és megbízható emberek karriert csinálhatnak, felemelkedhetnek a befolyás, hatalom és jövedelem magas régióba s az erre való lehetőségek tehát úgy a köz-

élet terén, mint a gazdasági életben működő emberek számára adva vannak.

A köztisztviselők is hasonló fizetési és rangosztályokba vadnak sorozva, mint a közkereseti társaságok alkalmazottai és náluk is öt haszonrész összegével kezdődik az évi javadalmazás, mely a legmagasabb kategóriában az évi száz haszonrész összegét éri el. Ebben az első fizetési osztályban azonban csak a három legmagasabb rangú közfunkcionárius, a *kormányzó, a legfőbb bíróság és a legfőbb állami számvévőszék elnökei* vannak. A miniszterek évi nyolcvan, az államtitkárok pedig évi hatvan haszonrész fizetést húznak. A kormányzó, ezen megbízatásának tartamára az alapfizetésen kívül, további *kétszáz haszonrész összegének megfelelő működési pótlékot* kap, mely azonban a megbízatás lejártával megszűnik és a nyugdíjnál sem számítható be. Hasonló jellegű működési pótdíjban részesülnek a miniszterek és az államtitkárok, tehát *a két politikai jellegű* beosztásban levő tisztviselői kategória, továbbá a legfőbb bíróság és a legfőbb számszék elnökei és alelnökei, akik *fizetésük ötven százalékát* kapják működési pótdíj címén. A munka társadalma ily módon honorálja azokat a legmagasabb hatáskörű állami funkcionáriusait, akik hivatalbeli működésükkel kapcsolatban *ropant nagy hatalmat kezelnek* és ennek megfelelően *nagy felelősséget is viselnek* vállaikon.

Minden fizetési kategórián kívül és fölül áll az államfő, a mindenkori köztársasági elnök, aki ezen legmagasabb megbízatásának tartama alatt évi ötszáz haszonrész összegének megfelelő személyi javadalmazást

sasban részesül. Ezenkívül, a hivatalával járó reprezentálás költségei természetesen az állampénztárt terhelik. Az elnök, hivatali idejének lejártja után, élete végéig száz haszonrész nyugdíjat kap s ez az egyetlen kivétel az általános nyugdíjtörvény alól, mely a nyugdíj összegének felső határát — ahogy azt már ismertettem — évi hatvan haszonrész összegében állapítja meg.

A munka társadalmának államai azonban — mint erre már több ízben rámutattam — *nem szuverén politikai egységek, hanem csak autonóm részei az egész emberiséget magába foglaló nagyvilág-államnak, melyet általában Népszövetségnek neveznek. Ez az univerzális állam a hordozója annak a politikai szuverenitásnak, mely a dolog természete szerint, csak az egész emberiséget illetheti meg. Az emberiségnek kulturális, gazdasági és politikai tekintetben fejletlen gyermekkorában, mely a legsötétebb ókor kezdetétől a Krisztus születése utáni második évezrednek majdnem a végéig tartott, ez a szuverenitás a legkülönbözőbb hatalmasságok prédája volt és gyakorolták annak jogait olyan kegyetlen brutalitással, mintha egyenesen az Úristentől kaptak volna erre fölhatalmazást. Egyébként, a mindenféle szuverén jogokat gyakorló tényezők, legtöbbször »Isten kegyelméből« valónak hirdették hatalmukat, ezzel akarván annak a morális alap látszatát adni.*

A szuverenitás homályos eszméjével való visszaélések korszaka azonban a huszadik századdal lezárult s a dolgok kényszerítő szükségének folyományaként kialakult *az univerzális világállam*, mely az em-

beriség széttöredezett konglomerátumának végre szilárd jogi és politikai formát adott. Az emberi haladásnak azok a tényezői, melyek a tudomány, a technika, a közlekedés, a gazdasági élet és a szociális viszonyok tekintetében már a 19-ik században egy roppant nagy erejű kiegyenlítő, nivelláló, egységesítő és egymáshoz közelhozó folyamatot indítottak meg, fokozatosan lerombolták azokat az elavult országhatárokat is, melyeket elmúlt véres századok átkos örökségként hagytak a kulturemberiségre. Különösen a közlekedés és a szellemi érintkezés könnyűvé tételét szolgáló csodálatos technikai és fizikai találmányok hatottak abban az irányban, hogy az embereket és a nemzeteket egymáshoz közelebb hozzák. A vasút, a gőzhajó, a távíró, a telefon, a rádió, a repülőgép, a hírlapok és a könyvek mind abban az irányban dolgoztak, hogy az emberiség egymással szemben idegen, vagy ellenséges részeit egymással megismertessék és összebarátkoztassák. Ha a letűnt történelmi korszakok káros csökevényeként visszamaradt, anakronisztikus politikai és gazdasági szervezetek nem akadályozták volna meg tervszerűen az egyes népek érzelmi és szellemi közeledését, akkor a régi Európa népei, már a világháborút követő években összeolvadhattak volna olyan államszövetséggé, mely a közöttük fennállott, nagyrészt mesterséges eszközökkel fenntartott politikai és gazdasági érdeklentéteket békésen kiegyenlítve, egy harmonikus nemzetközi együttműködés lehetőségét teremtette volna meg.

A régi politikai szervezetek és gazdasági érdekcsoportok azonban az idők megváltozásával sem akar-

ták a hatalmat kezükből kiadni, hanem az elvakult, vagy egyéni érdekeiktől hajtott régi államférfiak és politikusok lelkiismeretlen segítségének felhasználásával, a nagy háború utáni években is tovább szították a népek közötti gyűlölséget és széthúzást, hogy ezáltal saját uralmuk idejét meghosszabbítsák. A militarizmus minden rendű és rangú haszonélvezői, továbbá a hadseregszállításokból milliárdos hasznokat zsebrevágó nagytőkés csoportok, roppant politikai befolyásukat arra használták föl, hogy a népek és országok közötti ellentéteket még tovább élesítsék ki s a tervszerűen üzött nacionalista és sovinszta izgatás pedig azt a célt szolgálta, hogy a nagy néptömegek lelke mélyén ébredező békevágyat túlharsogja s a fokozódó fegyverkezés örületét s az ebből származó szédületes üzleti nyereségeket pedig ezen gazdasági és politikai érdekszövetkezetek számára tovább is biztosítsa. Szörnyű és hajmeresztő dolgok történtek ebben a tragikus korszakban a nemzetközi nagypolitika kullisszái mögött, melyekről az emberek túlnyomó nagy részének halvány sejtelme sem volt. A névtelen milliók a dolgok és események belső összefüggéseinek ismerete nélkül olvasták azokat a megrendelt izgató és lázító tendenciájú cikkeket, a legkülönbözőbb nyelveken megjelenő hírlapokban, melyek az egyes országok békére áhító lakosságát, a legképtelenebb hazugságokkal és ferdítésekkel, egymás ellen uszították, így teremtve meg azt az elkeseredett atmoszférát, melyben a legörületesebb és legcélatlanabb fegyverkezésekre lehetett további milliárdokat megszavaztatni. Az emberek nem látták azokat a titkos érdekszálakat,

melyek a hadseregszállító nagykapitalizmust az intéző politikai tényezőkkel összekötötték. A világ legkultúraltabb országai, ezen lelkiismeretlen politikai manőverek hatása alatt, öngyilkos fegyverkezési versenybe kezdettek egymással, melynek hivatalosan is bevallott oka a más államoktól való félelem és az önvédelemre való fölkészülés volt, valójában pedig az egész szörnyű haláltánc mozgatója a *magánkapitalizmus gazdasági rendszerének örületes profitéhsége* volt. Ez a folyamat lépésről lépésre sodorta a civilizált világot a gazdasági csőd, a politikai összeomlás és a katonai katasztrófa felé.

A világháború után azonban felnőtt egy új generáció, mely már nem ismerte és nem is tudta megérteni a nagy háború előtti régi Európa politikai rendjének zűrzavaros káoszát, de értelmetlenül állt az új Európa beteg politikai szerkezete előtt is, melyből a gazdasági és szociális bajok és veszélyek végnélküli sorozata támadt. Ez az új generáció nem tudott sem gazdaságilag, sem érzelmileg elhelyezkedni abban a lehetetlen politikai és vámhatárokkal összeszabdalt és darabokra tördelt Európában, melyet a Párizs-környéki békediktátumok kényszerítettek a kontinens kifáradt, elvérzett népeire. Nem tudták ezek a háború után felnőtt emberek megérteni azt a mentalitást, mely *az egyoldalú kényszer és nem a kölcsönös megegyezésből származott új politikai renddel* egy olyan vésszes Pandora szelencét helyezett el Európa országai közé, melyből szakadatlanul süvöltöttek az újabb fel-fordulások, forradalmak és háborúk viharszelei. Nem tudták megérteni a politikai okosságnak s az állam-

férfitüi belátásnak és bölcsességnek azt a kétségbeejtő és katasztrofális hiányát, mely a háború utáni beteg Európa torz politikai rendjének szülője volt.

Ez az új generáció érhető és jogos gyűlölettel és megvetéssel fordult el nemcsak azoktól a tényezőktől, melyek a megváltozott idők új szükségleteit meg nem értve, a népek millióira az újabb szenvedések és megpróbáltatások keserveit zúdították, hanem meggyűlölte a régi világ egész politikai és gazdasági szervezetét is, mely lehetővé tette azt, hogy a népek sorsa ostoba, lelkiismeretlen és korlátolt eszű politikusok, valamint önző és kíméletlen gazdasági hatalmasságok játékszere és zsákmánya legyen.

Ez az új generáció, midőn a természet rendje szerint, elfoglalta a népek sorsának intézésében az őt jogosan megillető helyet és az elavult politikai rögzeszméken kérődző, kiöregedett régi vezetők kezéből kicsavarta az egyes országok kormányrúdját, új eszméktől és elgondolásoktól vezérelve, nemcsak a szociális és a gazdasági politikában lépett új ösvényekre, hanem a nemzetközi politika terén is fölrúgta és lerombolta a középkori előítéletek bagolyvárait és az emberiség új szükségleteihez alkalmazott új politikai és gazdasági kereteket teremtett a népek és országok számára. Amit a régi iskolában felnőtt és közéleti téveszméktől vagy korhadt politikai dogmáktól megfertőzött agyú öreg államférfiak, diplomaták és katonák nem tudtak sem megérteni sem elképzelni, azokat a korszakalkotó, gyakran forradalmi jellegű reformokat ez az új generáció, céltudatos és lelkes vezéreinek útmutatásai szerint, bámulatosán rövid idő alatt meg tudta valósí-

tani. Nemcsak a világ gazdasági és szociális rendje alakult át az új titánok munkájának nyomán, akik néhány generáció heroikus erőfeszítésével megteremtették a *Munka Társadalmát*, hanem a világ politikai szervezetét is teljesen új alapokra fektették, megalakítva az összes civilizált államokból fölépített univerzális konföderációt, egy tökéletesen kiépített és zavartalanul működő felsőbb államot: *az igazi Népszövetséget*.

Mert az a Népszövetség, melyet egy fantaszta szobatudós elgondolása alapján, a világháborút befejező békediktátumokban kényszerítettek a győző államok politikai desperádói az elvázott népekre, valóban nem érdemelte meg ezt a megtisztelő nevet, mert ez nem volt más, mint a győztes államok zsákmányának biztonságát garantáló politikai érdekszövetkezet, mely semmi komoly, életbevágó nemzetközi problémát megoldani nem tudott és még a világ békéjének biztosítására is képtelennek bizonyult. De nem is lehetett ez másként, mert *az állami szuverenitásukat csorbíttatlanul megtartó országokat lehetetlen egy magasabbrendű közösségbe összefoglalni*. Egy ilyen nemzetközi szervezet csak karikatúrája lehetett a népszövetségi gondolatnak és a nagy államok érdekeinek első komoly összeütközésénél annak szükségképpen fiaskót kellett vallani.

Az új generáció azonban komolyan fogta föl a kulturvilág politikai megszervezésének magasztos feladatát is és kiépítette az új gazdasági és társadalmi rend megvalósításával kapcsolatban, azt az új és igazi Népszövetséget, azt a Világállamot, mely végre, poli-

tikai téren is, komolyan megvalósította az emberiség legjobbjainak évezredek álmat, a világ népeinek békés együttélését és a háború intézményének végleges likvidálását.

A munka társadalmának legfőbb nemzetközi politikai szervezete, a *felsőbb államnak* tekinthető mai *Népszövetség* szervesen nő ki az egyes autonóm nemzeti államok közös talajából. A Népszövetségnek azok az államok a teljes jogú tagjai, melyeknek legalább három millió főnyi lakosságuk van és kulturális haladottságuk foka eléri azt a minimális mértéket, melyet a népszövetségi alaptörvények határoznak meg. Minden népszövetségi tagállam annyiszor három képviselőt küld a *Népszövetség Nagytanácsába*, ahányszor három millió lakosa van, azonban legfeljebb harmincat. A népszövetségi delegátusi helyekből ilymódon egy- egy országot megillető helyek birtokosainak *egy harmad részét az illető ország képviselőháza, a másik harmadát a szenátusa választja, míg a delegátusok összlétszámának harmadik harmadát az illető országok kormányainak javaslatára, a köztársasági elnökök nevezik ki.* A választás, illetőleg a kinevezés által elnyert népszövetségi mandátum három évre szól, mely időszak egybeesik az egyes országok képviselőválasztási periódusaival. Ilymódon az egyes országok törvényhozó testületei a Népszövetség Nagytanácsa összes tagjainak kétharmad részét küldik ki, míg egyharmad részük az egyes tagállományok kormányainak delegáltjaiból áll, akik a dolog természetéből folyólag, rendesen a kormányok legtekintélyesebb tagjai közül kerülnek ki.

A Népszövetségnek ezen rendszer alapján, *három évenként* megalakuló *Nagytanácsa* viszont választ egy *ötven tagú Végrehajtóbizottságot* és pedig a már ismertetett *választási körök* rendszere alapján, tehát a Nagytanácsnak annyi tagja választ egy-egy tagot a Végrehajtóbizottságba, ahányszor ötvennel osztható a Nagytanács összes tagjainak száma. A fennmaradó, ötvennél kisebb számú csoport tagjai sorshúzás útján nyernek beosztást az egyes szavazóköribe. A Nagytanács tagjaiból ily módon megalakult Végrehajtóbizottság mandátuma természetesen szintén három évre szól.

A Nagytanács, megalakulása után három évi időtartamra megválasztja elnökét, aki egyúttal a Végrehajtó Bizottságnak is elnöke és mint ilyen, a Népszövetség legmagasabb funkcionáriusa. A népszövetségi elnök mellett három alelnök működik, akiknek más-más országok delegátusai közül kell kikerülni. A három alelnököt viszont nem a Nagytanács, hanem a Végrehajtó Bizottság választja, és pedig a Bizottság tagjai közül legalább tíznek aláírásával elítelt ajánlások alapján. Minden ajánlottra a Végrehajtó Bizottság tagjai, külön-külön titkosan leszavaznak és csak azok tekinthetők megválasztott alelnököknek, akik a Végrehajtó Bizottság összes tagjai abszolút többségének szavazatát megkapták.

Az ily módon megalakult elnökség tagjai alkotják a *Népszövetség Elnöki Tanácsát*.

A Nagytanács, a Végrehajtó Bizottság és az Elnöki Tanács a Népszövetség hivatalos politikai szervei. Ezeknek van alárendelve a *Titkári Hivatal*, melynek

élén a *Szövetségi Főtitkár* áll, akinek állása és hatásköre körülbelül megfelel az egyes országok kormányzói jogkörének. A *Népszövetség Titkári Hivatala* intézi az egész nagy nemzetközi szervezet adminisztrációját, a Nagy tanács által alkotott nemzetközi törvények szellemében, a Végrehajtó Bizottság utasításai szerint és az Elnöki Tanács közvetlen ellenőrzése mellett.

A Népszövetség Főtitkárát, az Elnöki Tanács javaslata alapján, a Végrehajtó Bizottság választja, míg a Titkári Hivatal egyes osztályainak élén álló titkárokat, akik miniszteri hatáskörrel bírnak, a főtitkár javaslata és ellenjegyzése mellett, a Népszövetség elnöke nevezi ki. Ügy a főtitkár, mint a titkárok megbízatása csak a Népszövetségi Nagytanács mandátumának három-három évére szól és az ezen időközökben újjáalakuló Nagytanács, illetőleg Végrehajtó Bizottság mindig újból határoz arról, hogy ezen fontos nemzetközi állásokat kik töltsék be.

A *Nagytanács a Népszövetség törvényhozó testülete*, mely a közgazdasági, politikai és kulturális élet összes nemzetközi vonatkozású ügyeinek legmagasabb fóruma. A Nagytanács határoz minden olyan ügyben, mely egy vagy több állam fontos érdekeit érinti. Az általa hozott *nemzetközi törvények* joghatálya az összes tagállamokra kiterjed. Ezek a törvények szabályozzák a nemzetközi élet egész területének minden fontosabb jelenségét s ily módon alkalmasak arra, hogy az egyes országok közötti esetleges érdekellentétek kiélesedését eleve megakadályozzák. Az egyes tagállamok közötti szerződések is csak a Nagytanács

jóváhagyásával válnak jogérvényessé. A Nagytanács elé azonban csak olyan javaslatokat lehet hozni, melyeket a Végrehajtó Bizottság már letárgyalt és elfogadott. Nemzetközi törvények *kezdeményezési joga* megilleti a Szövetségi Titkári Hivatalt, továbbá a Végrehajtó Bizottság tagjait és az egyes szövetségi államok kormányait, melyek ezirányú javaslataikat tartoznak a Szövetségi Titkári Hivatalnak beküldeni s ez terjeszti azokat a Végrehajtó Bizottság jóváhagyása után a Nagytanács elé.

A Nagytanács évenként egyszer ül össze, legfeljebb három hónapig tartó ülészakra és ezen idő alatt le kell tárgyalnia a Titkári Hivatal által előterjesztett ügyeket és jelentéseket. A Nagytanács tárgyalási rendjének szabályai is ezen követelmény figyelembevételével vannak megállapítva. A Népszövetség alkotmányát és egész működését *az alap-törvények* szabályozzák és ezek bármilyen megváltoztatásához a Végrehajtó Bizottság és a Nagytanács összes tagjai legalább kétharmad részének igenlő szavazata és *azontúl az összes tagállamok kétharmad részének törvényhozási hozzájárulása is szükséges*. Ez biztosítja a népszövetségi alkotmány stabilitását és állandó jellegét. A Népszövetség költségvetésének fedezésére szükséges összegeket, nemzetközi törvényenl megállapított arányban, az egyes tagállamok szolgáltatják.

A Végrehajtó Bizottság egész évben permanenciában van a Népszövetség székhelyén és tagjai közül egyidőben legfeljebb tíz kaphat a plénumtól hosszabb ideig tartó eltávozásra engedélyt. A Végre-

hajtó Bizottság ellenőrzi és irányítja a Szövetségi Titkári Hivatal egész működését és határoz minden olyan ügyben is, melyet az alaptörvények ugyan a Nagytanács hatáskörébe utalnak, melyeknek sürgős volta miatt azonban az elintézést nem lehet a Nagytanács összeülésének idejére halasztani. A Végrehajtó Bizottság feladata és hatásköre tehát nagyjában megegyezik az egyes autonóm államok kormányai mellett működő államtanácsokéval.

A Népszövetség által megtestesített *világállam* a birtokosa és gyakorlója azoknak a szuverén jogoknak, melyeket a múltban az egyes országok uralkodói vagy parlamentjei gyakoroltak. *A nemzetközi diplomácia, ennek következtében, teljesen fölöslegessé vált és megszűnt* s ezzel a világtörténelem színpadáról végleg lekerült az egyik legveszedelmesebb, a népek között viszályt szító és háborúkat kirobbantó szervezet. Az egyes autonóm országok kormányai ma már nem képviseltetik magukat a többi kormányoknál nagyképű és üresfejű, parádézó tökfilkókkal, vagy intrikáló, bajkeverő nagyzási mániában szenvedő, telhetetlen és önző diplomáciai Mefisztókkal. Minden kormánynak van egy megbízottja a Népszövetség székhelyén, akik a Szövetségi Elnökséggel és a Titkári Hivatallal a közvetlen összeköttetést fenntartják s támogatják országuknak a Nagytanácsban és esetleg a Végrehajtó Bizottságban ülő delegátusait. Viszont a Népszövetség kormánya minden autonóm állam kormánya mellé kinevez egy-egy *Szövetségi Biztost*, aki ellenőrzi az illető kormány egész működését és felügyel arra, hogy ezen műkö-

dés ne kerülhessen ellentétbe sem a nemzetközi törvények szellemével, sem pedig az univerzális emberi érdekekkel. Ezen Népszövetségi Biztosoknak előzetes jóváhagyását ki kell kérni minden törvényjavaslathoz, melyet az egyes kormányok a törvényhozó testületek elé terjesztenek s ha a Szövetségi Biztos azok ellen vétót emel, akkor ennek *halasztó hatálya van* és a kifogásolt törvényjavaslat csak akkor kerülhet az illető állam törvényhozása elé, ha ezen vétó alól, az illető kormányt a Népszövetség Végrehajtó Bizottsága feloldotta. Az egyes kormányok mellé delegált Népszövetségi Biztosokat, a Szövetségi Főtitkár javaslatára és ellenjegyzése mellett, az Elnöki Tanács nevezi ki.

Amely autonóm állam kormánya a szövetségi törvények szelleme ellen súlyosan vetkezik vagy egész kormányzati működésével veszélyezteti a nagy közös emberi érdekeket, a béke, a haladás és a nemzetközi együttműködés ügyét, az ilyen ország autonóm jogait a Népszövetség Végrehajtó Bizottsága, a Főtitkár javaslatára, meghatározott vagy bizonytalan időre *felfüggesztheti* és ezen felfüggesztéssel egyidejűleg, az illető országban *az állami főhatalom a köztársasági elnökről átszáll a Népszövetségi Biztosra*, aki a régi kormányt haladéktalanul elmozdítja és új kormányt nevez ki. Az autonómia felfüggesztése, súlyos esetben, kiterjedhet az illető állam törvényhozó testülete és államtanácsa jogainak felfüggesztésére is s ebben az esetben a Népszövetség Végrehajtó Bizottsága, az autonómia felfüggesztésének tartamára, az illető ország polgáraitól

egy tíztagú bizottságot nevez ki, mely átveszi a Szövetségi Biztos által kinevezett új kormány ellenőrzésének feladatát. Az ilyen *alkotmányos interregnum* alatt azonban az illető országban szünetel minden törvényhozó tevékenység és az *ideiglenes kormány* kizárólag csak a folyó ügyek intézését végezheti.

Az ily módon felfüggesztett autonómia]u ország kormányának és törvényhozó testületének azonban joga van a felfüggesztés ellen a Népszövetség Nagytanácsához fellebbezni, *ezen fellebbezésnek azonban a megtörtént intézkedéssel szemben nincs halasztó hatálya*. A Nagytanács dönt az ügyben végérvényesen. Ha a Nagytanács ezen idő alatt nincs együtt, úgy a Végrehajtó Bizottság felfüggesztő határozata ellen a *Nemzetközi Törvényszékhez panasszal* fordulhat az illető kormány s amennyiben ez a legmagasabb nemzetközi bírói fórum úgy találja, hogy az alkotmány felfüggesztésére nem volt elegendő ok, úgy a Végrehajtó Bizottság határozatát ideiglenesen hatályon kívül helyezi és utasítja úgy a Végrehajtó Bizottságot mint pedig a fellebbező kormányt, hogy az ügyet, végleges döntés céljából, a legközelebb összeülő Nagytanács ülése elé terjesszék. A Népszövetségi kormány ezen nagy horderejű alkotmányos jogának gyakorlati alkalmazására azonban alig kerülhet sor, mert minden ország kormánya óvakodik olyanlépés megtételétől, mely ezen félelmetes fegyvernek vele szemben való alkalmazását jogossá és indokolttá tenné. A Népszövetségi Biztosok legfőbb feladata pedig éppen az, hogy minden esetleges

konfliktusnak kiélesedését már a kezdet stádiumában megakadályozzák és biztosítják az egyes autonóm országok kormányai és a Népszövetség vezetősége közötti harmonikus együttműködést.

A Népszövetség kebelében működnek, mint annak szerves kiegészítő részei és alosztályai, az egyes kontinentális vagy más jellegű államszövetségek, amelynek például az Európai Egyesült Államok, vagy az Angol-Amerikai Egyesült Államok. *Ezek az államszövetségek azonban tisztán gazdasági jellegű alakulatok, minden politikai vonatkozású működés nélkül.* Céljuk az, hogy a kebelükben működő különféle gazdasági szervezetek segítségével, a termelés, fogyasztás és a közlekedési viszonyok tekintetében szorosabban egymásra utalt, egymást kiegészítő, sőt bizonyos vonatkozásokban egymással szerves egységet képező országcsoportok ezen ügyeit egyenlő alapelvek szerint és egymással összhangban lehessen intézni. A kebelükben működő különféle gazdasági kérdéseket irányító tanácsok, továbbá a szövetségi közös kincstár és szövetségi bank mind ezen feladatok szolgálatára vannak rendelve.

A Népszövetség politikai jellegű szervezetei mellett és velük harmóniában működnek: a *Nemzetközi Törvényszék* és a *Nemzetközi Közgazdasági és Pénzügyi Tanács*. Az előbbinek hivatása az, hogy a Népszövetség egyes tagállamai között felmerülő minden vitás kérdést, akár politikai, akár gazdasági vagy kulturális természetű az, bírói döntés útján intézzék el. Az ilyenféle vitás ügyek első fóruma a Népszövetségi Végrehajtó Bizottság és a vele szoros kapcsolatban

működő Szövetségi Titkári Hivatal. Ha ezeknek nem sikerül — kölcsönös tárgyalások útján — a vitás kérdést mindkét fél megalégedésére elintézni, akkor az ügyet átteszik a Nemzetközi Törvényszékhez és az, a feleket képviselő megbízottak meghallgatása és az egész ügy szakszerű, bíró kivizsgálása után, meghozza ítéletét, mely végérvényes és jogerős. Az ítélet végrehajtását, ha ez szükségesnek mutatkozik, a Népszövetség kormánya eszközli. A munka társadalmában tehát minden nemzetközi vonatkozású vitás ügynek ez az elintézési módja és ez a rendszer tökéletesen biztosítja ügy az emberileg elérhető igazságosság érvényesülését, mint pedig a népek és országok között érdekkonfliktusok és érzelmi összeütközések részrehajlás nélküli, teljes likvidálását.

A Nemzetközi Törvényszék bírói testületének létszámát, továbbá a Népszövetség kötelékébe tartozó államoknak abban való képviselétét a Népszövetség alaptörvényei határozzák meg. A Nemzetközi Törvényszék bírái *teljes immunitást és exterritorialitást élveznek*, hivatásuk gyakorlatában minden más fórumtól teljesen függetlenek és állásuk életfogytig, illetőleg a közszolgálati korhatár végéig tart. A népszövetségi bírák tehát a társadalom legnagyobb tekintélyű és legfüggetlenebb közfunkcionáriusai közé tartoznak, minthogy hivatásuknál fogva, *az államok fölötti igazságszolgáltatás képviselői*. A legmagasabb fizetési osztályokba sorolt bírák testületének kiegészítéséről az egyes országok legfőbb törvényszékei gondoskodnak. Ha ugyanis, elhalálozás vagy nyugdíjba vonulás folytán, valamelyik bírói állás megüresedik,

akkor annak az államnak a legfőbb törvényszéke, melyhez a megürült bírói állás betöltője tartozott, titkos szavazás útján, megválasztja azt a férfiút, akit ezen rendkívüli nagy megtiszteltetést jelentő megbízásra méltónak és érdemesnek tart. Ezen választás eredményéről értesítik a Nemzetközi Törvényszék elnökségét, mely az ily módon *ajánlott* jelölt személyének elfogadása vagy visszautasítása ügyében ugyancsak titkosan, leszavaztatja a Nemzetközi Törvényszék összes bírának testületét s amennyiben ez a szavazás is kedvezően végződik, akkor a választást, végleges megerősítés céljából, a Végrehajtó Bizottság elé kell terjeszteni. Elnökét és alelnökeit viszont a Nemzetközi Bíróság a saját kebeléből választja s ez a választás szintén a Népszövetség Végrehajtó Bizottságának jóváhagyásával válik jogerőssé.

Az ilyenmódon megalakult legfőbb nemzetközi bírói fórum már önmagában hordja a pártatlanságnak és az erkölcsi magasrendűségnek minden előfeltételét és ítéletei előtt éppenúgy szó nélkül hajtanak fejet az egyes szövetségi államok kormányai, mint a Népszövetség funkcionáriusai is. A nemzetközi megértés, harmonikus együttműködés és a világbéke egyik legfőbb intézményes biztosítékát jelenti tehát a Nemzetközi Törvényszék működése, mely a tekintély legmagasabb ormain trónol az összes többi földi intézmények, országok és kormányok fölött.

A Népszövetség kormánya mellett, mint gazdasági és pénzügyi kérdésekben tanácsadó szerv, működik a *Nemzetközi Közgazdasági és Pénzügyi Ta-*

nács, melynek tagjait az egyes országok hasonló célt szolgáló szervezetei delegálják.

A kisebb, három millió lakón aluli népességű országoknak ugyan nincs delegátusküldési joguk a Népszövetség Nagytanácsába, ettől eltekintve, azonban ugyanazon jogokkal és köteleességekkel vannak fölrüházva, mint a nagy államok. A kultúra alacsonyabb fokán álló népek országai pedig *a Népszövetség kormányzása alatt állanak*, mindaddig, míg népük szellemi színvonala el nem éri azt a fokot, melyet a népszövetségi törvények előírnak a teljejogú tagállamok sorába való fölvétel alapjául. A Népszövetség által kiküldött *biztosok* kormányozzák ezeket a fejletlenebb országokat, melyek ideiglenes alkotmányát, az ottani viszonyok és szükségletek figyelembe vételével, a Nagytanács határozza meg. Megszűnt tehát ezáltal a gyarmati népek lelketlen kizsákmányolása, mely a múltban hosszú évszázadokon át, a legnagyobb kegyetlenséggel és barbársággal folyt és ezeket a primitív népeket és országokat is szeretetteljes megértéssel és emberbaráti humanizmussal vezeti a kulturnépek nagy közösségét magában egyesítő Népszövetség, a civilizáció és a haladás útján előre.

A Népszövetség rendelkezik a munka társadalmának egyetlen számottevő szervezett fegyveres erejével, a nemzetközi csendőrséggel is, melynek főparancsnoksága a Népszövetség elnökének és főtitkárának van közvetlen alárendelve. Ezen fegyveres erő létszámának kiegészítésére a nagyobb szövetségi államok munkahivatalai állítják ki a reájuk nemzet-

közi törvénnyel megállapított kontingenst. Maga a nemzetközi csendőrség teljesen egységes szervezetű és egyöntetű vezetés alatt áll és legfőbb rendelkezése, hogy a Népszövetség akaratának az egész földkerekségen érvényt szerezzen. Ezen nemzetközi csendőrségen kívül, az egyes államoknak csak rendőrségük van, mely azonban tartozik a csendőrséggel minden esetben együttműködni. Szükség esetén a népszövetségi kormány az egyes államok rendőrségeinek élére is a saját bizalmi embereit állíthatja s ily módon az illető kormány közvetlen rendelkezése alól ez a karhatalmi alakulat is kivonható.

A *militarizmus* minden formája tehát megszűnt és a munka társadalmának egy szerves egészet képező egyes alkatrészei között tehát minden fegyveres konfliktus teljesen lehetetlenné vált. A dinasztiaiák és a monarchikus államformák bukása és eltűnése volt az első nagy lépés a *szervezett világbéke állapota* felé. A következő, talán még fontosabb lépés a magánkapitalizmus fokozatos megszüntetése és a kollektív kapitalizmus hatalmas szervezetének kiépítése volt. Ezáltal megszűntek a magánérdekeket szolgáló különböző közgazdasági hatalmi szervezetek, melyek számára ezer mód és lehetőség kínálkozott arra, hogy az egyes országok kül- és belpolitikáját a maguk érdekei szerint befolyásolják és irányítsák. Ezzel egyidejűleg megszűnt a hadseregszállító nagyipar, a muníció-, ágyú- és fegyvergyárak vésteljes politikai befolyása is, mely mindig arra irányult, hogy a külpolitikai feszültségek látszólagos, vagy tényleges fokozása által, az egyes országok kormányait és tör-

vény hozásait mindig újabb és újabb fegyverkezésekre kényszerítse. A nagyipar megváltásával kapcsolatban, a munka társadalmában, az egyes kormányok megszüntették a hadiszergyártást, leszerelték, vagy más, hasznos cikkek gyártására alakították át a különféle hadianyagok készítésével foglalkozó üzemeket és ezen átalakulás természetszerű folyamányaként, önmagától megszűnt a nacionalista, sovinszta és imperialista izgatás is, mert nem voltak többé olyan *tőkés csoportok*, melyek a népek egymásra uszításából akartak a maguk számára milliárdos üzleti nyereségeket harácsolni.

A nemzetközi diplomácia után eltűnt az új világ színpadáról a másik közveszélyes emberfajta: a vérben gázoló tábornokok gyűlöletes és barbár típusa is. Az a sok tehetség, tudás, munka, ambíció és ügybuzgalom, melyeket a militarizmus örületétől megmértelyezett korszakokban, lelketlen és ostoba hatalmi tényezők, hazug jelszavak, rögeszmék és agyrémek segítségével, arra használtak föl, hogy ezen erőtevényezők segítségével az emberek millióit pusztítsák el s a kultúra és civilizáció nagyszerű alkotásait döntsék romba, a munka társadalmában automatikusan az alkotó munka, a béke és az emberi haladás szolgálatába terelődött át.

A kulturvilágnak egy államszövetségbe való összeolvadása nemcsak a militarizmus hatalmi szervezeteit szüntette meg, hanem a népek és az egyes emberek egész érzelem- és gondolatvilágát is átalakította. A barbár korszakok visszataszító erkölcsi csökevénye, a hősködő, verekedő és brutális erőszakoskodásokban

tobzódó háborús szellem is, talpa alól elvesztvén minden materiális és morális talajt, fokozatosan elsorvadt, hogy az emberek lelki világában átadja helyét a humánus, békés és emberbaráti érzelmeknek, melyek egyedül méltók művelt és kulturált népekhez és emberekhez. Az új nevelési rendszer tervszerűen kiirtott a fiatalság lelkéből minden barbár ösztönt, minden nacionalista hóbortot és sovinizta örületet s megtanította a fiatal generációt arra, hogy minden emberben felebarátját tisztelje és becsülje, mint emberi sorának, örömeinek és bánatának testvéri osztályosát. A más anyanyelv, más vallás, faj, vagy más politikai kötelékbe tartozás ma már többé nem vált ki sem lenézést, sem megvetést, vagy gyűlöletet az emberekből, mert nincs semmi olyan hatalmi, vagy gazdasági érdekszervezet, mely céljainak szolgálatába akarná állítani ezeket a műveletlen, vagy félművelt emberekben szunnyadó atavisztikus, barbár ösztönöket. A kultúra végleg megfékezte az emberben még talán lappangó bestiát, azáltal, hogy nem ad módot és lehetőséget az állatias ösztönök, a rabló, gyilkoló, pusztító és háborúskodó hajlamok érvényesülésére. Néhány generáció új életkörülményei és a szisztematikus erkölcsi és szellemi nevelés teljesen kiirtotta az emberekből rég letűnt korszakok ezen gyűlöletes és veszedelmes lelki betegségeit.

A militarizmus teljes likvidálásával felszabadult az a rengeteg szellemi és gazdasági energia is, mely hosszú időn keresztül a hadviselés céljait szolgálta és a pusztítás, rombolás és tömeggyilkosság eszközeit és szervezeteit termelte. Még a 19-ik és a 20-ik században

is, az akkori európai civilizáció örök szegényére, a gazdasági válságok szakadatlan sorával küzködő, nélkülöző és szenvedő népeknek is évenként az arany-milliárdok tömegeit kellett a militarizmus pogány oltárain fölláldozni. Ezen korszakok barbár államszervezetei irgalom nélkül sajtolták ki alattvalóik pénztárcáiból az utolsó filléreket is, azért, hogy eszeveszett fegyverkezésekbe, ágyukba, puskákba, hadihajókba, repülőgépekbe, bombákba és egyéb gyilkoló szerszámokba fektetve azokat, a fehér civilizáció végromlását készítsék általuk elő. Az elvakult sovíniszta önzés és a rossz lelkiismeretből fakadó félelem és rettegés tartotta megszállva a nagy háború után is, még hosszú ideig, az európai nagy népek politikai vezetőit, amíg a feltörő új generáció ki nem szorította vezető pozícióikból ezeket a közveszélyes lelkivilágú közéleti férfiakat, akik elmúlt korszakok gondolatvilágában élve, nem tudták megérteni a körülöttük megváltozott világ vágyait és szükségleteit. A világháború utáni, teljesen más lelkivilágú új generáció által fölépített társadalmi, gazdasági és politikai rend azután a militarizmus szellemével és intézményeivel is radikálisan végzett és az emberiség haladásának, gazdasági gyarapodásának és kulturális fejlődésének szolgálatába állította mindazokat az erőtevényezőket, melyeket egy beteg lelkivilágu, tökéletlen korszak a pusztítás barbár céljai számára szervezett meg.

Az elavult és elévült, önmagát lehetetlenné tett és lejáratott militarista szellemnek csak egyetlen üdvös produktuma volt, melyet át is vett a munka társadalma, éspedig: *a fegyelem, a közérdek iránti tiszt-*

telet és áldozatkészség és a kötelességtudás és ezeket az erényeket a munka hadseregében, éppen úgy, mint a közélet minden területén, teljes mértékben fenntartja, ápolja és tovább fejleszti az egész emberiség haladásának és tökéletesedésének szolgálatára.

XII. FEJEZET.

Az emberi boldogság objektív és szubjektív előfeltételei. — A szegénység és a nélkülözés megszűnte a munka társadalmában. — Az úr és szolga fogalmainak elhomályosulása. — A bűnök forrásainak elapadása. — Az emberek jó tulajdonságainak felülkerekedése. — A falanszter és a munka társadalma. — Az intézményesen megvalósult emberi testvériség. — A világ kulturális egysége. — A faji problémák likvidálása. — Az emberiség jövője.

»... Ám had üvöltsön a számum viharja
S dőljön nyugatról a sivár homok,
A küzködők elől el nem takarja,
Melyet ti megjelöltök: a nyomot!«

Arany János.

XII

A 21-ik század világtrendjének, a munka társadalmának ismertetésével kapcsolatban, több ízben utaltam az elmúlt történelmi korszakok gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális rendszereinek belső ellenmondásaira, igazságtalanságaira, melyek súlya alatt az emberek százmilliói nyögtek, szenvedtek és átkozódtak, sírva vagy dühöngve reklamálva a Sorstól egy emberibb életet biztosító, új világot. Azonban ami felé az emberiség legjobbjai, erős akarattal, hittel, bizalommal és lelkesedéssel, állandóan törekednek s aminek eljövételét a népek százmilliói, tudat alatti, ösztönös vágygal, generációk hosszú során át remélik és óhajtják, annak, ha emberileg megvalósítható, akkor előbbutóbb az élet realitásává kell válnia. A munka társadalma s annak gazdasági, kulturális és politikai intézményei jelentik ennek a szebb, jobb és emberibb világnak megvalósulását, testet öltését.

A munka társadalma, melyben a mi generációnk él, az elmúlt korszakoktól nemcsak intézményei által különbözik, hanem teljesen más szellemmel is van telítve, mint a letűnt évezredek időszakai és a mai

emberiség már alig tudja megérteni azt, hogy ezt a földet valamikor, teljes joggal, *a siralom völgyének* nevezték. Nem mondom azt, hogy azok a gazdasági, kulturális, politikai és társadalmi intézmények, melyeket előadásaim folyamán ismertettem, az emberi tökéletesség csúcspontján állanak, mert hiszen a földön minden relatív s igazság, jóság, szépség és tökéletesség számára alig vannak abszolút értékű mértékegységeink. Minden vitán felül áll azonban az, hogy a munka társadalmának ismertett intézményei az emberiség legszélesebb rétegei számára a gazdasági jólét és a szubjektív boldogság olyan előfeltételeit teremtték meg, melyhez foghatókat egyetlen más történelmi korszak sem tud felmutatni.

Az emberi boldogság szubjektív, érzelmi alapokon nyugszik, azonban kétségtelen, hogy az emberek túlnyomó nagy többségénél az érzelmi egyensúly helyzetének: a boldogságnak vagy legalább is a megelégedettség érzetének kialakulásához bizonyos materiális jellegű előfeltételek szükségesek. Éhező, nélkülöző, nyomorgó és szenvedő emberek nem lehetnek — még relatív mértékkel mérve sem — boldogok, mert csak ép, egészséges és az elsőrendű életszükségletei tekintetében kielégített testben lakhatik megelégedett, harmonikus lélek.

A szegénység, a nélkülözés és a nyomor elzavarják az ember lelkéből a boldogság érzelmeit és felébresztik álmukból az elkeseredés, a lázadás és a bosszú démonait. Az emberiség ismert történelmének hosszú évezredein keresztül a nagy tömegek nyomorult anyagi helyzete, az általános szegénység és az élet

fenntartásához szükséges javak állandó nélkülözése volt talán a legnagyobb és legsúlyosabb földi problémája azoknak, akik a világ haladásának és ember-társaik jólétének ügyét a szívükön viselték. Hosszú évezredekem keresztül ez a probléma megoldhatatlan volt, mert a haladás nem tudta előteremteni a megoldáshoz szükséges anyagi, hatalmi, technikai és kulturális eszközöket. A 19-ik és a 20-ik század folyamán azonban végre a tudományok haladása megteremtette a nagy szociális kérdések megoldásának anyagi és technikai előfeltételeit, azonban a világnak közben kialakult és hihetetlenül megszilárdult gazdasági és politikai szervezete az új társadalmi rend megvalósulásának hosszú ideig útjában állt.

Nagy, világrengető eseményeknek kellett jönni ahhoz, hogy a népek sorsát intéző és a hatalmat kezükben tartó osztályok és tényezők jobb belátásra juszanak és ne zárják el az elkerülhetlenné vált gazdasági és politikai evolúció útját, mely azután fokozatosan megoldotta a világ évezredek nagy kérdéseit és tervszerű munkával felépítette a mai világrendet: a munka társadalmát.

Ebben az új világrendben ismeretlen fogalommá vált a szegénység, a nyomor és a nélkülözés, mert a társadalom nagy gazdasági és kulturális szervezetének keretei között minden embernek megvan a maga helye. Nincsenek kitagadottak, nincsenek éhezõ, fázó, hajléktalan és kolduló felnõttek s gyermekek; mindez a sok szenny, szegény és megaláztatás, elmúlt korok szomorú és ma már szinte hihetetlen sötét emlékévé vált. A munka társadalmában a legnagyobb és a legkisebb

jövedelem között nincs bántó és lealázó ellentét és ma már a nagyobb jólét mindig az értékesebb társadalmi munka méltó jutalma és nem öröklött kiváltság, vagy más emberek kizsákmányolásából származó igazságtalan gazdagság által lehetővé tett magasabb életszínvonal. A nagy munkaközösségek, a kollektív közkereseti társaságok, minden ember munkáját fel tudják használni és mindenkit arra a helyre állítanak, amelyen képességei és tudása alapján, a közérdeknek legtöbb szolgálatot tud tenni.

Azonban nemcsak a *szegény ember* szomorú tipusa vált teljesen ismeretlenné a mai világrendben, hanem a *gazdag ember* fogalmának körvonalai is elhomályosodtak. A vagyon volt minden korokban a legbiztosabb és gyakran az egyetlen eszköz a nélkülözés és a szegénység ellen és amellet a hatalomnak és a közéleti érvényesülésnek is legszilárdabb bázisa. A munka társadalmában a vagyonnak ez a jellege és hatása teljesen megszűnt, szegénységtől és nélkülözéstől pedig senkinek sem kell félni, a gyermekek jövője is biztosítva van, tehát semmi szükség nincsen a vagyongyűjtésre, illetőleg arra, hogy az egyes ember jövedelmének jelentékeny részét megtakarítsa és a fogyasztás útján azt ne adja vissza az összességnek. Ma az egyes emberek jövedelme száz százalékig a személyes fogyasztás számára van rendelve, minthogy a tőkeszaporítás és a termelő eszközök további tökéletesítése a kollektív kapitalizmus gazdasági rendje mellett nem az egyes emberek, hanem a közkereseti társaságok feladata. Emellett az el nem költött jövedelmet amúgy sem lehet egyéni gazdasági célokra fel-

használni, minthogy föld, házak, gyárak és minden más termelő és gazdasági tényező az államok tulajdonát képezi. A munka társadalmának nagy jövedelmű tagjai tehát csak egyéni célokra, tehát ruházkodásra, utazásokra, könyvekre, képekre, szobrokra és a személyes jellegű kiadások egyéb lehetőségeire költhetik csak el jövedelmeiknek azt a fölös részét, mely elsőrangú életszükségleteik fedezésén túl megmarad. Még az általános életfelfogás és a közmorál is ebben az irányban módosult és ma már különként mosolyognak az emberek azon, aki jövedelmének jelentékeny hányadát megtakarítja s a bankban gyümölcsözteti.

A megváltozott helyzet logikus folyományaként, a munka társadalmában elhomályosult az *úr és a szolga* fogalma is. Úr és szolga, ebbe a két kategóriába tartozott az emberiség túlnyomó nagy része a legsötétebb őskortól a legújabb időkig. Az erősek, a gazdagok és a hatalmasok, egy atavisztikus, állati ösztöntől hajtva, különféle formákban, szolgálíkká tették a gyengéket, a szegényeket és a gyámoltalanokat. A rabszolgaságtól a személyes szolgálatra rendelt cselédig és bérmunkásig, a szolgálásnak legkülönbélebb fokozatait és formáit ismerték évezredek folyamán az emberek és a dolog természetéből folyik, hogy a szolgák száma mindig sokkal több volt, mint azoké, akik joggal uraknak nevezhették magukat.

A mai világrendben az emberek ezen két fajtája közötti bántó ellentét is elvesztette jelentőségének nagy részét s az egykori éles körvonalak úgy a reális életben, mint a köztudatban fokozatosan elmosódtak. A mai gazdasági és társadalmi rendben mindenki köz-

érdekű munkát fejt ki és így *minden ember bizonyos mértékben n köz szolgálatában áll*. Viszont, *köteletségének teljesítése után, minden ember ura saját magának* és egyénibb, szabadabb és függetlenebb életet élhet, mint a történelmi korszakok bármelyikében. A napi munkateljesítmény aránytalanul kevesebb, mint bármikor a múltban volt, az embereknek tehát bőven van idejük arra, hogy egyéni életet is éljenek. A harmincéves munkakötelezettség korszakának letelte után pedig mindenki olyan szabad és független emberré válhat, amilyenek csak az elmúlt korszakok nagyvagyonú emberei voltak, akik teljesen egyéni tetszésük vagy szeszélyeik alapján rendezték be életüket. Ma ennek lehetősége mindenki számára meg van adva, aki a társadalom iránti kötelezettségeinek eleget tett és az évnek akár minden szakában ott élhet, ahol az éghajlat, az időjárás vagy egyéb okokból a legjobban érzi magát. A munka társadalmában a kollektív alapon végzett gazdasági vagy kulturális munka ideális harmóniában egyesül az individuális magánélet rendkívül kitérőtelt körű lehetőségeivel.

Azonban nemcsak a szegény és a gazdag ember közötti sok évezredes igazságtalan ellentétet és az ebből fakadó örökös gyűlölködést szüntette meg a mai világrénd, hanem evvel együtt majdnem teljesen eltűnt a köztudatból *a gonosz ember* fogalma is. Az a sok bűn és gonosztett, mely az emberiség történelmét, sötét árnyékként, végig kísérte, túlnyomó nagy részében három fő forrásból fakadt: éspedig a testi nyomorból, a lelki szegénységből és az öröklött terheltiségből, mely nem tudott a jó és a rossz között

disztingválni. A munka társadalmának keretei között mindhárom bűnforrás kiapadt. Nincs többé szegény, nélkülöző és nyomorgó ember, nincs továbbá műveletlen, félvad, durva, barbár sem, mert a társadalom mindenkinek megadja a kulturemberré emelkedés minden anyagi és szellemi előfeltételét. A születéstől fogva terhelt és éppen ezért kusza lelkialkatánál fogva antiszociális és közveszélyes embertípus is majdnem teljesen kiveszett már, mert az általános egészségügyi viszonyok megjavulásával s az emberek kötelező orvosi ellenőrzésével, valamint az *eugenikai* eszmék intézményes megvalósításával kapcsolatban, a beteges hajlamokkal született emberek arányszáma annyira összezsugorodott, hogy ez a típus, mint közveszélyes társadalmi tényező, ma már nem jöhet számba. A rendkívül szigorú fegyelemmel, rendszerességgel és szakzerű pedagógiai és orvosi elvek alapján irányított gyermeknevelés pedig még csirájukban kiirtja az esetleg jelentkező káros hajlamokat s így a munka társadalmában a tulajdonképpeni bűnesetek az igazságszolgáltatásnak alig adnak munkát s ha ilyen mégis előfordul, úgy azok elkövetőit a társadalom erre hivatott szervei, a munka szabad embereinek világából kiemelve, áttelepítik oda, ahol a gonosz hajlamok számára nincs többé érvényesülési terület: a kórházakba vagy a kényszermunkatelepek világába, mely utóbbi a mai világrend egyetlen büntetési eszköze és kerete. A munka társadalma biztosítja az emberek szellemi és fizikai képességeinek teljes érvényesülését, szemben az elmúlt korszakok kezdetleges oktatási és nevelési rendszereivel, melyek csak az emberek egy

kis töredékének nyitották ki a lelkükben szunnyadó tehetségek számára az érvényesülés kapuit. A mai oktatási rendszer mellett minden rendkívüli képesség föl-fedezésének, kifejlesztésének és érvényrejuttatásának meg van adva a lehetősége, mert az általános műveltség színvonala olyan magas, hogy mellette semmiféle valódi szellemi érték nem mehet veszendőbe. A tanulás és önképzés számára pedig az általános nevelés és oktatás korhatárain túl is annyi lehetőség van, hogy ezeknek felhasználásával, minden igazi tudás és tehetség kifejlődhetik és hivatásának területén korlátlanul érvényesülhet. Ezen érvényesülést pedig sem születési, sem vagyoni előjogok nem akadályozzák, mert az ilyen tényezők a munka társadalmában ismeretlen fogalommmá váltak.

Elmúlt századok gondolkozói és költői nem egyszer ijesztő képeket festettek az eljövendő világrendek borzalmairól, melyekben meg fog szűnni az emberi élet minden szépsége és az egyén lelketlen géppé, egy szörnyű erejű társadalmi szervezet minden önállóságtól megfosztott atomjává fog süllyedni. Azt jó-solták, hogy a társadalom tervszerű megszervezésének végén ott fog állani a földi lét minden szépségének el-rablója, a lélek virágainak lesorvasztója, az ember-milliók vigasztalan börtöne: *a falanszter*. Ezzel ijesz-tették a gyenge lelkeket s azokat, akik a régi világ-rendnek sok bűnét és baját felpanaszolva, egy jobb, szebb és emberibb világ után vágyódtak.

Az emberi értelem azonban véges s az emberi lélek pedig gyarló és akik a falanszter rémképével ijesztették a letűnt világrendek embereit, azok bizony

erősen tévedtek, mert lebecsülték az emberi léleknek egy hatalmas energiaforrását: a *szebb, jobb, emberibb és tökéletesebb élet utáni vágyát*. Már pedig ez a hatalmas, ősi vágy és ösztön hosszú időre nem nyomható el és ha időnkint, félművelt fanatikusok vagy elméletektől és dogmáktól megvadult szobatudósok bele is akarják kényszeríteni az emberek kisebb-nagyobb tömegeit olyan életformák keretei közé, melyek az ember alaptermészetével ellenkeznek, ezek a hatalmas ösztönök előbb-utóbb fellázadnak és szétfeszítik azokat a kereteket, melyek az ősi, örök emberi vágyaknak, a testi-lelki harmónia és boldogság felé való törekvésnek útjába állanak. Az emberi haladás ereje hosszabb-rövidebb küzdelem után széttörte mindenféle elméleti társadalomtudomány bilincseit és ment a fejlődésnek a nagy természeti törvények által kijelölt útján előre s kiépítette a maga igazi világát, melynek keretei között az egyes ember individuális érdekei, a nagy összesség, a kollektivitás céljaival teljes harmóniában olvadnak egybe. Ez a világ pedig nem a falanszter vigasztalan, sivár börtöne, hanem az élet, a haladás, a szeretet, a jóság, az egészség, az életkedv, a vidámság és a boldogság világa: *a munka társadalma*.

A gazdasági és szociális nyomorúságainak évezredes mélységeiből a napfényre fölkapaszkodott kultur-emberiség lelkivilágának megváltozásával karöltve, átalakult egész politikai mentalitása és gondolkozása is. A nacionalista és sovinizta gyűlölködés elveszítette talaját a műveltségben fejlődő és egymást mindjobban megismerő népek között. Eltűntek a közélet színteré-

ről az új világrendben mindazok a politikai és gazdasági hatalmi tényezők és érdekszövetkezetek, melyeknek létalapját a népek egymás iránt mesterségesen fölszított bizalmatlansága és gyűlölködése alkotta. A gazdasági jólét emelkedése és a közlekedési viszonyok tökéletesedése következtében, egymást megismerő népek pedig *fölfedezték egymásban az embert* és elefejtették azt, hogy a sorsukat irányító földi hatalmaságok érdekei és parancsai szerint, a múltban annyiszor ellenségekként állottak egymással szemben. Az önhitt, szűklátókörű, bornírt és önző *sovinizmust*, a népek gondolatvilágában egy emelkedett szellemű, széles látókörű, az igazi kultúremberek humánus gondolkozásában gyökerező *kozmpolitizmus* váltotta föl, melynek érzelem- és gondolatvilágát nem zárják körül — börtönként — egyes országok szűk határai, hanem amely az egész világot tekinti hazájának és testvéri érzelmekkel viselkedik az idegen anyanyelvű népek iránt is.

Ezen kozmopolita világfelfogás kialakulását és általános elterjedését nagy mértékben elősegítette az internacionális nyelvvé előlépett *esperanto* általános elterjedése, melynek segítségével a világ legkülönbözőbb anyanyelvű emberei minden nehézség nélkül megtudják egymást érteni. Az esperantót a világ összes iskoláiban tanítják és minden tizenötéves fiú és leány már tökéletesen beszéli ezt a nemzetközi műnyelvet, mely az internacionális érintkezésnek elengedhetetlen tényezőjévé vált. Az általános gazdasági és kulturális fejlődés az esperantó mellett még egy élő nyelvet is a nemzetközi nyelv rangjára emelt föl, éspedig az

angolt, mely már a 20-ik században is a világnak legerterjedtebb kulturnyelvévé lett és mint ilyen, színtelt kiválóan alkalmas volt az internacionális érintkezés eszközüének szerepére. Az esperantó mellett — nemzetközi törvények alapján — az angol nyelvet is tanítják az összes nemzetek iskoláiban s így a rendkívül könnyen elsajátítható műnyelv mellett, még egy élő nemzetközi nyelv is rendelkezésre áll ma már az embereknek, hogy a kölcsönös megértés ügyét szolgálja. Ezek a tényezők nagy mértékben megkönnyítették mindenfelé a régi korokból még visszamaradt előítéletek, elfogultságok és érdeklentétek kiegyenlítését és kiküszöbölését s a mai kultüremberek már éppen olyan szánakozó mosollyal gondolnak arra a primitív korszakra, amikor még az embereket nacionalista, sovínista és imperialista jelszavakkal egymás ellen uszítani és testvérgyilkos háborúkba vezetni lehetett, mint amilyen lenézéssel gondoltak már a 20-ik század műveli emberei is azokra a még sötétebb korszakokra, amikor még vallási dogmák ellentétei vagy fejedelmek egyéni szeszélyei elegendő okok voltak arra, hogy népek és országok, évekig tartó véres háborúkba keveredjenek egymással.

A munka társadalmának új gazdasági és politikai rendje s az ebből fakadó nemzetközi megértés, szolidaritás és együttműködés lehetővé tették olyan nagy nemzetközi problémák kiküszöbölését is, melyek a múlt korokban teljességgel megoldhatatlanoknak látszottak.

Ilyen súlyos probléma volt a különböző színű, együttlakó emberfajok kérdése is. Ahol antropológia tekintetében egymástól nagyon eltérő fajok éltek ösz-

szekeveredve, az ilyen országokban majdnem mindig voltak nagyobbarányú viszályok és összeütközések a különböző rasszokhoz tartozó emberek között. Sem általános emberi szempontból, sem a kultúra és a béke érdekében nem kívánatos az, hogy különböző, nagyon eltérő színű és fajtájú népek összekeveredve éljenek, azonban ezen az anomálián nem lehetett a régi világrendben változtatni. A rabszolgakereskedelem barbár tevékenysége őshazájukból nagy távolságokra hurcolta szét évszázadok alatt a négereket, akik azonban a dolog természetéből folyólag, a fehér fajokhoz sem asszimilálódnak, sem azokba beolvadni nem tudtak s így mint idegen test éltek idegen országokban, ellenséges érzelmű népektől körülvéve. Különösen az Amerikai Egyesült Államokban volt a néger kérdés súlyos és megoldhatatlan probléma és minél jobban civilizálódtak az amerikai néger s minél inkább akartak maguk számára emberi jogokat és életlehetőségeket kiküzdeni, annál nagyobb és elkeseredettebb ellenállásra találtak az uralkodó fehér faj részéről.

Az embertelen üldöztetések, a gyötrelmek, megaláztatások és politikai izgalmak végnélküli sorozata származott abból a szerencsétlen körülményből, hogy egykor a fehér emberek, a durva munkák elvégzésére, hajórakományszámra hozatták a szerencsétlen fekete rabszolgákat őshazájukból, Afrikából Amerikába s ennek következménye volt az, hogy a fehér embereknek a feketék elleni harca a huszadik században is változatlan elkeseredéssel folyt az Unió területén, minden észszerű megoldásra való kilátás nélkül.

Az új világrend kialakulásával kapcsolatban ez az égető probléma is kielégítő megoldást talált és ezáltal az emberi közösség testének egy fájó sebe gyógyult be. A Népszövetség ugyanis egy óriási arányú *visszatelepítési akciót* indított meg, melynek célja az volt, hogy a négereket Amerikából ismét Afrika földjére helyezze vissza. Évtizedek nagyarányú gazdasági és kulturális munkájával, melyben az összes érdekelt országok résztvettek, előkészítették azokat a roppant kiterjedésű vadon heverő afrikai területeket az új visszavándorlók millióinak befogadására és fokozatosan átszállították az Amerikában fölöslegessé vált négereket őshazájukba, Afrikába. Ez a visszaszállítás természetesen csak abban az arányban történhetett, amilyen arányban Afrika civilizálatlan területeit megfelelően átformálták és az új lakók gazdasági és kulturális igényeinek megfelelő viszonyok kialakultak. A visszatelepülő négerek milliói számára pedig a fekete földrész roppant gazdasági és kulturális lehetőségeket tartogatott s a meleg éghajlattal özszegegyeztethető termelési ágak művelése biztosította az új lakók megélhetését. A fehér emberek civilizációját elsajátított négerek számára pedig, elmaradt fajtestvéreiknek tanítása, nevelése és a haladás útjára való vezetése tekintetében, nagy és dicsőséges tevékenységi területek nyíltak meg. Ennek folyományaként Afrikában új hatalmas arányú civilizatórius munka indult meg és az évszázados rabszolgasorból és idegen elnyomás alól felszabadult négerek fokozott buzgalommal, lelkesedéssel és kitartással fogtak új, igazi hazájuk kiépítésének és felvirágoztatásának nemes

munkájához. Az emberiség nagy szolidaritása tehát új hazát adott egy üldözött népfajnak és evvel egyidejűleg megoldott egy régi súlyos kulturális és gazdasági problémát és egy fájdalmas nagy szociális igazságtalanságot szüntetett meg.

A négerrek visszatelepítéséhez hasonló módon és eszközökkel oldotta meg a nagy világállam a többi színes fajok kérdését is, melyeket fokozatosan visszatelepített azokba az országokba és földrészekbe, ahonnan valamikor őseiket a rabszolgakereskedők barbársága elhurcolta, így minden színes népfaj a neki leginkább megfelelő természeti környezetbe került vissza és nem ékelődött be, idegen és nem kívánatos elemként, a fehér emberek által lakott országokba. Megszűnt tehát az egymástól nagy faji különbségek által elválasztott népelemeknek nem kívánatos keveredése, a gazdasági élet nagy internacionalis munkamegosztásának keretei között pedig minden népfaj megkapta azt a tevékenységi kört, melyre öröklött képessége és eredeti hazájának klimatikus viszonyai folytán a legalkalmasabb. Ezzel kapcsolatban a sárga faj is megfelelő nagyságú települési területeket kapott Ázsiának keleti, alig lakott részein és így a »sárga veszedélem«-nek nevezett politikai és gazdasági probléma is kielégítő megoldást talált. A népek békés együttműködését tehát sem gazdasági, sem faji, sem nemzetiségi ellentétek és viszályok többé nem háborgatják s a Népszövetség univerzális világállamának védőszárnyai alatt, a legkülönbözőbb nyelvű és származású népek, békés egyetértésben élhetik a maguk külön életét, a saját szokásaik és törvényeik keretei között s

c/által az emberiség nagy családjának hasznos és értékes tagjaivá s az általános haladásnak új energiaforrásaivá váltak azok a tényezők is, melyek hosszú időközön keresztül a viszályok, konfliktusok, politikai és gazdasági zavarok előidézői voltak.

A munka társadalmának kiépülésével lezáródott az emberiség életének: »Storm- und Drang «.-*periódusa*. Az öntudatlan, barbár hajlamokkal telített gyermekkor időszaka után a kétségekkel, tévelygésekkel, küzdelmekkel, szenvedésekkel és csalódásokkal teljes viharos ifjúkor évezredei is elmúltak és *az emberiség nagykorúvá vált*. A sok sötét, véres és fájdalmas eseménnyel, sok drágán megvásárolt keserű tapasztalattal gazdag tanulási és okulási időszak lezajlott s a testben és lélekben megérett emberi nem, a munka társadalmának megvalósulásával a lehiggadt, komoly, alkotó férfikor küszöbére érkezett. A világtörténelem vérzivataros, tragikus, testvérgyilkos bűnökkel fertőzött korszakai — mint egy rossz álom — elmúltak és az emberiség haladásának és tökéletesezésének útjából minden komoly akadály ezzel elhárult. Az emberi szellem szabadon szárnyalhat új magasságok felé, új, nagy célok születtek az új világrénd talajából, új vágyak, új remények és új bizakodások friss szellője feszíti a haladás nagyszerű gályájának fehér vitorláit. Az újjászületett, a szenvedések tüzeiben megacélozott emberi akarat fölfelé törő lendülete nem lankadt el, mert a még jobb, még szebb és még tökéletesebb életformák felé törő isteni szikra változatlan tűzzel lángol az emberi szívekben és az emberi agyakban. *Prometheus* lelkének az égi magasságok felé

lobogó örök lángja tovább izzik s az emberi nem rendületlenül halad tovább földi pályafutásának ismeretlen végcéljai felé, melyeket a világteremtő Isteni Akarat végtelen bölcsességének jóvoltából, örök homály borít. Ez az ember sorsa és alázattal kell a fejet meghajtani a *Legfelsőbb Akarat* megismerhetetlen örök rejtélye előtt s a megtett kötelesség megnyugtató tudatával kell fogadni a nagy költőnek szinte az isteni kinyilatkoztatás erejével ható, magasztos szavaiban rejlő intelmet: »Ember *küzdj és bízva bízzál!*«

TARTALOM:

- I. FEJEZET. A történelem választóvonala. — A meggyorsított evolúció. — Az individuális gazdasági tevékenység. — Ádám és Robinson. — Kollektivitizmus a termelő munka területén. — Az egyéni magántőke és a közös termelőmunka. — Termelési anarchia és gazdasági individualizmus. — A kollektív kapitalizmus. — A tőke lényege. — Miből keletkezett a tőke? — A magántulajdon. — A kollektív tulajdon és a részvénytársaság. — A magántulajdon és a hatalom. — Az intelligencia és a társadalmi evolúció. — Az individuális kisbirtok dekadenciája. — A kisipar és a kiskereskedelem sorsa. — Rend és rendszer, mint a társadalmi és gazdasági fejlődés célja, — Konzervativizmus vagy radikális evolúció. — A munka társadalma.
..... 19
- II. FEJEZET. Az életöszön és a haladás. — Az álmodozók és az utópiák. — Az államregények hatása a történelmi fejlődésre. — A kritikai szellem hatása az európai eseményekre. — Az anarchia útja. — Az individualizmus alkonya. — Új orientáció felé. — A kollektív eszme előtérbe nyomulása. — Az intelligencia új szerepe. — Az evolúció győzelme a revolúció fölött. — Az új gazdasági rend kialakulásának akadályozói. — Szellemi és erkölcsi fegyverek a munka társadalmának szolgálatában. — Az intelligencia támogatói az új világregd kiépítésében. — A gazdasági liberalizmus bukása. — A szociális állam. — A részvénytársaság, mint a kollektív-

kapitalizmus csirája. — A tröszt, a koncern es a holding szerepe a modern gazdasági fejlődésben. — Az állam, mint főrésztvevő. — A gazdasági evolúció hatása a vagyonmegoszlásra. — A földtulajdon szerepe az emberiség történetében. — Az individuális kisbirtokrendszer ellentétbe kerülése az általános gazdasági fejlődés irányával. — A nagybirtokok megváltása. — A kisbirtokrendszer fokozatos megszűnése. — A mezőgazdasági termelés új szervezete. — A lakóházak állami megváltása. — A magántulajdon határai és a köztulajdonhoz való viszonya. — A kisajátított vagyontárgyakért való kárpótlás módozatai. — A termelés és a javak szétosztásának megszervezése 49

III. FEJEZET. A föld, a tőke és a munka kooperációja a munka társadalmában. — Az individuális és a kollektív-kapitalizmus. — A magánkapitalizmus el-fajulásának következményei. — A nemzetközi jellegű közgazdasági üzemek szervezete a munka társadal-mában. — A kontinentális jellegű közgazdasági vál-lalatok. — A kollektív közkereseti társaságok szer-vezete. — A földhivatal. — A tőkehivatal. — A munkahivatal. — A szaktanácsok és azok szerepe. — Az egyes országok központi közgazdasági szer-vezetei. — A munkaügyi bíróságok. — A kerületi közgazdasági konferenciák. — Az általános állami nyugdíjellátás a munka társadalmában. 91

IV. FEJEZET. Gazdasági kooperáció, mint a termelési rend alapja. — A kollektív közkereseti társaságok szervezete. — A társulati igazgatóságok választási rendszere. — Az elektorális választás. — Az igaz-gatóságok jogai. — A közgyűlés. — Az üzemvezető tisztviselők, — A haszonrész, mint a jövedelem-elosztás kulcsa. — A haszonrészes számának felső és alsó határa. — A haszonrészesedési rendszer hatása a termelés eredményességére, szemben a fixösszegű munkabérral. — A közkereseti társaságok ügyvitele és elszámolási rendszere. — A jutalék és a prémium. — A nem életképes és nem jövedelmező vállalatok

felszámoltatása. — Az érdekek szoros kapcsolata a kollektív alapon dolgozó üzemek és alkalmazottaik között 127

V. FEJEZET. A mezőgazdaság, az ipar és az áruelosztás szervezete a munka társadalmában. — A termelés és a fogyasztás harmóniája. — A javak és jövedelmek szétosztásának rendszere. — A jó és a rossz intézmények hatása az emberek sorsára. — A racionális termelés. — A különféle foglalkozási ágak organizációja. — Az üzemek koncentrációja. — A haladás szolgálatába állított emberi erő. — A munkaidő kérdésének megoldása. — A közszükségleti cikkek tartalékolása. — A termelési módszerek tökéletese-
dése folytán fölszabaduló munkaerők felhasználása, — írók, tudósok, művészek és feltalálók a munka társadalmában. — A szolgálati pragmatika 157

VI. FEJEZET. Darwin tantétele és a létért való küzdelem a munka társadalmában. — A szabadverseny romboló hatása. — A természeti kincsek és ásványkészletek pazarlása az individuális kapitalizmus korában. — A kollektív kapitalizmus energiagazdálkodása. — A közérdek, mint a gazdasági élet legfőbb szabályozója. — A gazdasági internacionalizmus. — A vámok nélküli nemzetközi áruforgalom. — A mezőgazdasági és az ipari termelés egyensúlya. — A kivándorlás ügyének nemzetközi szervezete. — A civilizált ember szükségleteinek három főcsoportja..... 187

VII. FEJEZET. A tőke és szerepe a gazdasági életben. — A takarékoság és a tőkegyűjtés közgazdasági jelentősége a múltban és a kollektív kapitalizmus rendszerében. — A hitel. — A pénz. — Az arany detronizálása. — A munka társadalmának vásárló eszköze. — A pénz genezise. — A clearing-forgalom és az elszámolási hitel. — Az országos bankok és a Nemzetközi Bank szerepe a közgazdasági élet irányításában. — Az árak stabilitása. — A kollektív kapitalizmus pénzrendszere. — A pénz hatalma a múltban. — A vagyon és annak szerepe az emberek életében. — A tőzsde alkonya 215

- VIII. FEJEZET. A termelő erők az építés szolgálatában. — A városok és falvak képe a múltban. — A nagy metamorfózis. — A mezőgazdasági telepek építési módja. — A városok a munka társadalmában. — Az üdülőhelyek és a gyógyfürdők szerepe. — A magánháztartások fokozatos megszűnése. — A kollektív otthonok és azok szervezete. — A közlelmezési és közellátási üzemek 243
- IX. FEJEZET. A gyermeknevelés a múltban. — A munka társadalmának gyermeknevelési rendszere. — A szülészeti szanatóriumok. — A gyermekotthonok és a családi otthonok. — A nevelőintézetek. — A közoktatás szervezete. — Az iskolák és a kollégiumok. — Az iskolák tananyaga és oktatási módszerei. — A szakoktatás. — Az ifjú generáció szétosztása a különféle foglalkozási ágak között. — Az általános közszolgálati kötelezettség két éve. — A főiskolák és az ifjúság magasabb képzésének ügye. — A szabad egyetemek. — A közegészségügy szervezete. — A testnevelés rendszere és a sportok 267
- X. FEJEZET. A házasság intézményének keletkezése és fokozatos átalakulása. — A házasság, mint gazdasági intézmény. — A szexuális morál változásai. — A nemek egymáshoz való viszonya a munka társadalmában. — A szexuális szabadság intézményes megvalósulása. — Az orvosi szervezet szerepe az új rendben. — A higiénia fejlődése, az általános műveltség foka és a szexuális morál közötti összefüggés. — A női mentalitás átalakulása. — A felsőbbrendű asszony. — A nőknek a szerelemhez és az anyasághoz való joga. — A szexuális hűség. — Az új házasság. — Az orvosi tanácsadóintézetek. — A szabad házasság. — A szexuális szabadság következményei. — A szerelmi bűnök és eltévelyedések számának csökkenése. — Az erotika visszafejlődése. — Az érzelmek megtisztulása és az érdeknélküli szerelem. — Az erkölcsi alapfogalmak átalakulása. — Az időszakos és az örök erkölcs egymáshoz való viszonya. — A népszaporodás kérdésének közérdekű szabályozása 299

- XI. FEJEZET. Az állam. — A politikai hatalomért való küzdelem a múltban. — Az állam és a társadalom egybeolvadása. — A monarchiák alkonya. — A munka társadalmának politikai szervezete. — A közhatalom megosztása Montesquieu elvei szerint. — A parlamentáris kormányzati rendszer dekadenciája. — A törvényhozó testületek szervezete. — Az elektorális választási rendszer. — A választások technikai lebonyolítása. — Az immunitási jog. — A képviselőház összetétele és időszakonkénti újjáalakulása. — A szenátus és annak kiegészítési módja. — A törvényhozó testületek működése és jogköre. — Az államfő választásának módja. — A köztársasági elnök jogai. — A kormány szervezete. — A kormányzó jogai és kötelességei. — A törvényhozás és a kormányzat egymáshoz való alkotmányos viszonya. — Az államtanács. — A kormányzat ellenőrzése. — A vád alá helyezés joga. — A bíróságok, azok szervezete és feladatai. — Az állami számvevőszékek. — Az állami jövedelmek forrásai a munka társadalmában. — A köztisztviselők fizetési rendszere és a szolgálati pragmatika. — A közigazgatás. — A nemzetközi felsőbb állam és annak szervezete. — A Nagytanács és a Végrehajtó Bizottság. — A Népszövetség Elnöksége és a Titkári Hivatal jogköre és feladatai. — A nemzetközi törvények. — A népszövetségi biztosok. — A nemzetközi diplomácia megszűnte. — A Nemzetközi Törvényszék és annak szervezete. — A gyarmatok és az elmaradt országok kormányzása. — A nemzetközi csendőrség. — A militarizmus vége. — A szervezett és biztosított béke a munka társadalmában..... 335
- XII. FEJEZET. Az emberi boldogság objektív és szubjektív előfeltételei. — A szegénység és a nélkülözés megszűnte a munka társadalmában. — Az úr és szolga fogalmainak elhomályosulása. — A bűnök forrásainak elapadása. — Az emberek jó tulajdonságainak felülkerekedése. — A falanszter és a munka társadalma. — Az intézményesen megvalósult emberi testvériség. — A világ kulturális egysége. — A faji problémák likvidálása. — Az emberiség jövője..... 403